

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ

**ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ
ΟΙ ΑΙΤΩΛΟΙ**

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ
ΣΤΙΛΠΩΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

*Τὸ κέντισμα εἶναι γλέντισμα κι ἡ ρόκα τὸ σεργιάνι
κι αὐτὸς ὁ δόλιος ἀργαλειὸς σκλαβιά τῶν κοριτσῶνε.*

1921

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ.....	8
Τὰ ύλικά.....	8
Κατεργασία τών μαλλιών Προβάτων.....	10
Κατεργασία τών μαλλιών Γιδιών.....	13
Προμήθεια καὶ κατεργασία βαμπακιού.....	14
Τὸ γνέσιμο τών μαλλιών.....	17
Τὸ βαντάκιασμα, τὸ βάψιμο, τὸ κουβάριασμα.....	20
Τὸ ἴδιασμα. Τὸ τύλιγμα. Τὸ ὕφαμα.....	23
Τὰ μαντάνια· οἱ νεροτριβιές.....	31
Σκεπάσματα καὶ στρώματα.....	37
Τὰ πλεξίματα.....	40
Τὰ κοσμήματα ποὺ συνηθίζονται στὰ ὕφασματα.....	42
ΠΩΣ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ.....	58
Ἀντρίκεια ντυμασιά.....	58
Τὸ σώβρακο ἢ συντρόφι.....	60
Ἡ κάλτσα.....	61
Τὰ ἐργαλεῖα τοῦ τσαπαριού.....	64
Τὰ τσαρούχια.....	66
Ἡ φουστανέλλα.....	68
Τὸ ζουνάρι.....	69
Τὸ σελλάχι.....	70
Τὸ γελέκι.....	71
Τὸ τσιπούνι ἢ κοντόσα.....	72
Ἡ Φέρμελη.....	73
Ἡ πατατούκα. Ὁ μπιλτσές.....	74
Ἡ σκούφια.....	76
Ἡ φλοκάτα.....	78
Τὸ καππότι.....	79
Τσακσίρα, μπουραζάνα, πανωβράκι.....	80
Ἡ κάππα.....	81
Ἡ σημερινὴ ἀκαταστασία στὴν ἀντρίκεια ντυμασιά.....	85
Γυναίκεια ντυμασιά.....	87
Ἡ γυναίκεια ντυμασιά στὸ Δῆμο Εὐρυτάνων.....	88
Ἡ γυναίκεια κορμοφάνελλα.....	90
Τὸ ποκάμισο.....	91
Οἱ γυναίκειες κάλτσες (τσουράπια).....	91
Ἡ ποδεσιά.....	92
Τὸ μαλλινοφούστανο.....	93
Ἡ εὐρυτάνικη ποδιά.....	95
Τὸ ἀσημοζούναρο.....	97
Τὸ καππί.....	98

Τὸ χτένισμα τῶν μαλλίων. Τὸ γυναικίειο μαντήλι.....	100
Τὰ σκουλαρίκια. Δαχτυλίδια.....	101
Παραλλαγὲς τῆς γυναικείας ντυμασιᾶς τῶν Εὐρυτάνων.....	102
Οἱ Καραγγούνηδες.....	103
Ἄντρίκεια καραγγούνικη ντυμασιά.....	104
Γυναικία καραγγούνικη ντυμασιά.....	105
Οἱ Σαρακατσαναῖοι.....	108
Οἱ Ἄμπλιανίτες. Ἡ ντυμασιά τους.....	110
Ντυμασιά τῆς Ἄμπλιανίτισσας. Τὸ ποκάμισο.....	112
Ἡ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα.....	112
Ἡ ποδιά τῆς Ἄμπλιανίτισσας.....	113
Τ' ἀμπλιανίτικο καππότι.....	114
Τὸ χτένισμα τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ φακιόλι.....	115
Τὰ τσουράπια. Τὰ τσαρούχια.....	116
Τ' ἀμπλιανίτικα ὑφάσματα.....	117
Οἱ ντυμασιᾶς στὴ Μεγάλη καὶ Μικρὴ Παλούκοβα.....	118
Ἡ σάρκα.....	122
Πλατανιώτικα τσουράπια καὶ ποδήματα.....	125
Τὸ πλατανιώτικο μαντήλι.....	127
Παραλλαγίες τῆς πλατανιώτικης ντυμασιᾶς.....	128
Πολίτικη ντυμασιά.....	131
Ἵλικὰ τῆς ραφτικῆς.....	132
Οἱ ραφτιάδες.....	133
Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων. 1.....	136
Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων. 2.....	137
Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων. 3.....	137
Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων. 4 Ἡ νοικοκυρὰ ὀρίζει τὸ σπίτι κι ἀπὸ ὅθι θέλει πηδάει.....	138
Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων. 5.....	140
Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων. 6 Ὁ βλάχος κι ὁ ράφτης.....	140
Γιορτινὴ καὶ καθημερινιάτικη ντυμασιά.....	142
Ἡ ντυμασιά τῶν παιδιῶν.....	144
Τὰ ἐνδύματα τῶν νεκρῶν.....	146
Τὰ προικιάτικα ὑφάσματα καὶ ἐνδύματα.....	147
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.....	149

**ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΣ ΕΙΣ ΟΜΟΙΟΜΟΡΦΑ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΤΕΥΧΗ**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ἐκ τῶν κ.κ **Ι. Π. ΔΟΑΝΙΔΟΥ** προέδρου, **Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, **ΣΩΚΡΑΤ. ΚΟΥΓΕΑ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, **ΣΤΙΛΠ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης μελῶν, καὶ **ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ** γραμματέως.

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ

**ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ
ΟΙ ΑΙΤΩΛΟΙ**

**ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 42**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ κ. Δ. Λουκόπουλος ἀκολουθῶν τὴν παρακίνησην, τὴν ὁποίαν ἔλαθε παρὰ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ αἰτωλικοῦ λαοῦ, ἀφ' οὗ μᾶς ἔδωσε πρό τινας τὰς οἰκῆσεις, τὰ σκεύη καὶ τὰς τροφάς του¹, μᾶς δίδει τώρα καὶ τὰ ἐνδύματα. Τὸ ἔργον τοῦ κ. Λουκοπούλου δὲν εἶναι σημερινόν. Εἶχεν ἀπὸ ἐτῶν συνταχθῆ τῇ παρακινήσει τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ ὑποβλήθη εἰς αὐτὸ πρὸς δημοσίευσιν. Δυστυχῶς ὅμως τὰ ἀνεπαρκῆ οἰκονομικὰ μέσα τοῦ Ἀρχείου, καθῆς καὶ ἡ ἀταξία, εἰς ἣν περιέπεσεν ἡ λειτουργία αὐτοῦ ἔνεκα τῆς καταργήσεως τῆς ἐπιτροπῆς του, τῶν ἐπανειλημμένων οἰκονομιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀνωμαλιῶν, τὰς ὁποίας ἐξαπέλυσε κατὰ τῶν ἑλληνικῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων ἢ πολιτικῆ ἀκαταστασία τῶν τελευταίων ἐτῶν, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν δημοσίευσιν ταύτην. Εἶναι δὲ εὐτύχημα ἢ παρὰ τῷ Συλλόγῳ πρὸς διάδοσιν τῶν ὠφελίμων βιβλίων ἴδρυσις τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης τῇ δωρεᾷ φιλογενοῦς δωρητοῦ, διότι ὄχι μόνον τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Λουκοπούλου καθιστᾷ δυνατὴν τώρα τὴν δημοσίευσιν, ἀλλ' ἐξασφαλίζει καὶ διὰ τὸ μέλλον τὴν ἀπρόσκοπτον συνέχισιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ κ. Λουκόπουλος δὲν εἶναι βέβαια ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε τὸ ἔνδυμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἐνδυμασία ἀποτελεῖ σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν παρουσιάζει χαρακτηριστικὰς διαφορὰς καὶ ἰδιορρυθμίας, εἶναι τὸ πρῶτον σχεδόν, τὸ ὁποῖον προσελκύει τὴν προσοχὴν τοῦ ξένου εἴτε περιηγητῆς εἶναι εἴτε ἀπλοῦς ταξιδιώτης. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον εἰς ὅλα σχεδόν τὰ ἡμερολόγια καὶ τὰς ἀφηγήσεις ταξιδιῶν τῶν περιηγητῶν, τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον θὰ εὐρωμεν σχεδόν ἄνευ ἐξαιρέσεως, εἶναι ἡ σύντομος ἢ διεξοδικὴ περιγραφή τοῦ ἐνδύματος, τὴν ὁποίαν ὄχι σπανίως συνοδεύει καὶ εἰκὼν. Οὕτω διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἢ ὁποία εὐτύχησε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας νὰ ἔχη πολλοὺς ἐπισκέπτας, ἔχομεν διὰ τοὺς χρόνους τούτους πολυαρίθμους πληροφορίας καὶ εἰκόνας καὶ διεξοδικὰς πολλάκις περιγραφὰς εἰς τοὺς λεγομένους περιηγητάς, οἱ ὁποῖοι ἀρχίζουν ὀλίγας δεκάδας ἐτῶν μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ περιηγηταὶ οὗτοι ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἀνατολὴν εἴτε ὡς ἀκόλουθοι πρεσβειῶν εἴτε ὡς ἀπλοῖ ταξιδιώται εἴτε καὶ ὡς φυσιοδίφαι ἐρευνῆται ἀκολουθοῦντες τὸ ἐξερευνητικὸν πνεῦμα τῶν χρόνων τῶν φιλοτιμοῦνται νὰ δώσουν καὶ δίνουν πράγματι ποικίλας καὶ σπουδαιότατας περὶ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ βίου ἐν γένει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πληροφορίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς τὴν πρώτην θέσιν εὐρίσκονται αἱ περιγραφαὶ τῶν ἐνδυμάτων του. Εἶναι, δὲ πολλάκις αἱ περιγραφαὶ αὗται πολύτιμοι, διότι συνοδεύονται καὶ ἀπὸ εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τὰς αἰσθητοποιοῦν καὶ τὰς σαφηνίζουν. Ἦδη εἰς τὰ ταξίδια τοῦ Belon, τοῦ Nikolai, τοῦ du Fraisse Canaye, περιηγητῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, εὐρίσκομεν περιγραφὰς ἐνδυμάτων καὶ εἰκόνας. Ἀκολουθοῦν οἱ περιηγηταὶ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὸ πλεῖστον καταρτίζει τὸ

¹ Δημ. Λουκοπούλου. Αἰτωλικαὶ οἰκῆσεις, σκεύη καὶ τροφαί. Ἐν Ἀθήναις 1926. Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀρ. 5.

περιγραφικόν τοῦ ἔργου ὁ Dapper χωρίς νὰ παραλείψῃ καὶ τὴν ἐνδυμασίαν, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' ἔχομεν τὸν Tournefort, τοῦ ὁποίου αἱ περιγραφαὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν, τὰς λεπτομερεῖς πληροφορίας καὶ τὰς εἰκόνας, ἀποτελοῦσι πράγματι πολύτιμον μνημεῖον διὰ τὸ ἔνδυμα τῶν νήσων κατὰ τὸν ἀνωτέρω αἰῶνα. Ἀκολουθοῦν οἱ περιηγηταὶ τοῦ ΙΙΙ' αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης δὲν εἶναι φειδωλοὶ εἰς πληροφορίας περὶ τοῦ ἐνδύματος, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' ἔχομεν τὸ ταξιίδιον τοῦ Dodwell καὶ ἰδίᾳ τὴν ὠραίαν καὶ καλλιτεχνικὴν ἔργασίαν τοῦ Stackelberg, (Costumes et usages des peuples 'de la Grece modeme. Rome 1825)².

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἔπαυσαν νὰ δημοσιεύωνται εἰς ταξείδια καὶ βιβλία εἰκόνες καὶ περιγραφαὶ ἐνδυμάτων, εἰς δὲ τὰ ξένα ταῦτα ἔργα ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ προστίθενται καὶ ἑλληνικά. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δηλονότι τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Τούρκων οἱ “Ἕλληνες λόγιοι ἐπιθυμοῦντες νὰ καταρτίψουν τὰς θεωρίας τοῦ Fallmerayer παρέχοντες ἀποδείξεις περὶ τῆς συνεχείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ σημερινοῦ λαοῦ ἤρχισαν νὰ συλλέγουν καὶ νὰ δημοσιεύουν ποικίλα γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ μνημεῖα. Εἰς τὰς συλλογὰς ταύτας, τῶν ὁποίων αἱ πλεῖσται εἶναι γλωσσικαί, παρέχονται πληροφορίαι καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐνδυμάτων, ἔτι δὲ καὶ περιγραφαί, ὅχι βεβαίως ὑποδειγματικαί, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἀρκετὰ χρήσιμοι. Ἐπίσης ἀρκετὰς πληροφορίας καὶ κάπου κάπου καὶ εἰκόνας εὐρίσκομεν εἰς διαφόρους τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἱστοριογεωγραφικὰς πραγματείας, αἱ ὁποῖαι πολυάριθμοι ἐδημοσιεύθησαν διὰ διαφόρους νήσους καὶ πόλεις τοῦ ἐλευθέρου καὶ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἣτις συνετελέσθη κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔχομεν πᾶν ὅ,τι χρειάζεται διὰ τὸ ἔνδυμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ αἱ εἰκόνες καὶ αἱ πληροφορίαι καὶ αἱ περιγραφαί, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν, εἶναι ὅλαι ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἀτελεῖς. Σχεδὸν ὅλαι περιορίζονται εἰς τὸ ἔτοιμον καὶ ἀπηρτισμένον ἤδη ἔνδυμα, μερικαὶ δὲ καὶ εἰς μόνον τὸ ὀνοματολόγιον αὐτοῦ, πολὺ δὲ σπανίως δίδονται πληροφορίαι καὶ περὶ τῶν προκαταρκτικῶν σταδίων, τῆς προπαρασκευῆς δηλονότι τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν ἐνδυμασίαν ὑφάσματος, ὀλίγα δὲ καὶ διὰ τὴν διακόσμησιν καὶ αὐταὶ ἀτελεῖς. Ἐδημοσιεύθησαν βέβαια ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μερικαὶ ἔρευναι καὶ μελέται καὶ διὰ τὰ ὑφαντικὰ ἐργαλεῖα, τὸν ἀργαλειὸν κυρίως, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ περιορισμέναι καὶ ἀνεπαρκεῖς. Μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισαν τὰ πράγματα ταῦτα νὰ σπουδάζωνται μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ μεθόδου. Οὕτως εἰς τὸν κ. Π. Φουρίκην ὀφείλομεν πολυτίμους καὶ συστηματικὰς πληροφορίας διὰ τὴν ταλασιουργίαν καὶ ἱστουργίαν ἐν Μεγάροις³, εἰς δὲ τὴν Κ^{ων} Χατζημιχάλη διὰ τὸ ἔνδυμα τῆς Σκύρου⁴. Καὶ

2 Τὸ αὐτὸ γερμανιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον Trachten und Gebrauche 'der Neugriechen Berlin 1821.

3 Π. Φουρίκη, Μεγαρικά μελετήματα ἐν Λεξικογραφικῶ ἀρχεῖῳ τ. Ε' σ. 210 κέ. ζ' σ. 388 κέ. Ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων ξένων διὰ ἐνδύματα πρέπει νὰ μνημονευθῇ τὸ ἔργον τῆς κ. Magda H. Ohnefalsch-Richter, Griechische Sitten und Gebrauche auf Cypem. Berlin 1913 διὰ τὴν Κύπρον καὶ τῶν Wace Thompson, The Nomades of the Balkans. London 1914 διὰ τοὺς Βλάχους. Ἀμφότερα τὰ ἔργα εἶναι ἀξιολογώτατα, κοσμοῦνται δὲ καὶ ὑπὸ ὠραίων εἰκόνων. Εἰκόνας ὠραιότητας εὐρίσκει κανεὶς καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀρχιδουκὸς Salvator.

4 Ἄγγ. Χατζημιχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Σκῦρος. Ἀθῆναι 1925

ἡ Κα Χατζημιχάλη δὲν παρεγνώρισε βέβαια τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ γνῶσιν τῆς ὑφαντουργίας, καὶ ἀφιέρωσεν ἴδιον κεφάλαιον διὰ τὴν ὑφαντικὴν τῆς Σκύρου, τὸ κεφάλαιον ὅμως αὐτὸ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπαρκές, διότι καὶ αἱ περιγραφαὶ τοῦ εἶναι σύντομοι καὶ ἀνεπαρκεῖς, στερεῖται δ' ἐντελῶς εἰκόνων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὰ τοιαῦτα εἶναι πλέον ἢ ἀπαραίτητοι. Ὁ κ. Λουκόπουλος εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην συνδυάζει καὶ τὰ δύο' ἀφ' ἑνὸς μὲν μᾶς δίδει πλήρη, καὶ συστηματικὴν περιγραφὴν ὅλων τῶν προκαταρκτικῶν σταδίων ἀπ' αὐτῆς τῆς προπαρασκευῆς τῆς πρώτης ὕλης, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐξέταζε λεπτομερῶς ὅλα τὰ ἐνδύματα, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, ὡς καὶ τὰ παραρτήματα αὐτῶν, μὴ περιοριζόμενος εἰς ἓνα μόνον τόπον, ἀλλ' ἐπεκτεινόμενος συγκριτικῶς καὶ εἰς γειτονικὰς περιοχάς. Εἶναι δ' ἄξια! προσοχῆς αἱ συγκριτικαὶ παρατηρήσεις τοῦ διὰ τὴν ἱστορίαν ἐν γένει καὶ τὴν γενικὴν μελέτην τοῦ ἐνδύματος. Δὲν παραλείπει ἔπειτα νὰ δώσῃ λίαν ἐνδιαφερούσας πληροφορίες καὶ περὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ὑφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐνδυμάτων κατὰ τάξεις, περιστάσεις καὶ ἡλικίας, μολονότι αἱ τελευταῖαι αὗται θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσαν διεξοδικώτεροι, λεπτομερέστεροι καὶ σαφέστεροι. Ἄξια προσοχῆς ἐπίσης εἶναι ὅσα λέγονται καὶ διὰ τοὺς ἐπαγγελματίας, τῶν ὁποίων τὸ ἐπάγγελμα ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἔνδυμα καὶ ἰδίως τοὺς ραφτιάδες. Οὕτω τὸ ἔργον τοῦ κ. Λουκοπούλου, ἐφωδιασμένον καὶ μὲ τὰς ἀναγκαίας, ἀρκετὰ πολυπληθεῖς εἰκόνας, ὀφειλομένης εἰς τὴν γραφίδα τῆς εἰδικωτάτης περὶ τὰ τοιαῦτα καλλιτέχνιδος Κ^α Χατζημιχάλη, ἀποτελεῖ ἂν ὅχι τὴν ὠραιότεραν πάντως ὅμως τὴν πληρεστέραν μελέτην ἀπὸ ὅσας ἔχομεν ἕως σήμερον διὰ τὸ ἔνδυμα ἐνὸς ἑλληνικοῦ τύπου. Ἐάν ἡ ἐργασία τοῦ κ. Λουκοπούλου εὖρη μιμητὰς καὶ ἴδωμεν καὶ ἄλλας παρομοίας μελέτας δημοσιευόμενας, μὲ τὰς ἐργασίας αὐτὰς καὶ μὲ τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ παρελθόντες αἰῶνες, δὲν θὰ ἦτο πλέον ἀδύνατος ἡ γενικὴ μελέτη τῶν ἐνδυμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἐντεῦθεν.

ΣΤΙΑΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ

Τὰ ὕλικά.

Ἡ Αἰτωλία ἔχει κτηνοτροφία, μεγάλη μάλιστα. Ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ τάξη ἀνθρώπων ποὺ ζοῦνε ἀποκλειστικά ἀπὸ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ τσοπάνηδες, ἢ ὅπως εἶναι γνωστοί, οἱ βλάχοι. Αὐτοὶ ἔχουν κύριο καὶ μόνο ἔργο τὴν περιποίηση τῶν ζώων. Ἀλλὰ τὴ μεγαλύτερη κτηνοτροφία τὴν ἔχουν οἱ γεωργοί, ἐπικουρική τῆς γεωργίας γιὰ τὴ λίπανση τῶν χωραφιών τους.

Τὸ πρῶτο εἶδος τῆς κτηνοτροφίας ἀκμάζει στὰ ὄρεινά, τὰ καὶ ἄγωνα γιὰ γεωργικὲς ἐπιχειρήσεις, ὅπως τέτοια τόπια εἶναι οἱ πλαγιὲς τῶν Βαρδουσιῶν καὶ τῶν διακλαδώσεων αὐτῶν, οἱ ὀμάλιες καὶ χωματοπλαγιὲς τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Ὁξυᾶς, τὸ Βελούχι τοῦ Καρπενησιοῦ, τὰ ψηλὰ ἄγραφα, τὰ πλάγια καὶ τὰ ὀμαλὰ τῆς Καλλιακούδας καὶ τῆς Χελιδόνας. Ὅλα τὰ παραπάνω ὁμορφοβούνια ἔχουν ὠραῖα «λιβάδια» καλοκαιρινά, ὅπου πολλὲς χιλιάδες πρόβατα βόσκουν σκορπίζοντας τὴ ζωὴ καὶ τὴν εὐτυχία στοὺς ὄρεινοὺς πληθυσμούς.

Οἱ τσοπαναραῖοι ἢ βλάχοι γνωρίζουν δυὸ πατρίδες, τὴν καλοκαιρινὴ καὶ τὴ χειμωνιάτικη ἢ ὅπως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι στὴ γλῶσσα τους λένε, τὰ β(ου)νὰ καὶ τὰ χ(ει)μαδιά. Ἀπὸ τὸ μῆνα Ἀπρίλη -(τ' Αἰ Γιωργιοῦ συνήθως, καὶ μάλιστα τοῦ παλιοῦ)- ὡς τέλος τοῦ Ὀχτώβρη ἢ καὶ μέσα τοῦ Νοέμβρη -(τ'ς Ἀπουκρὲς τοῦ Σαρανταήμερου)- μένουν στὰ ὄρεινὰ χωριά τους, τὴν καθ' αὐτὸ πατρίδα «στὸ χωριό τους», ὅπως λένε. Τὰ ὄρεινὰ αὐτὰ χωριά εἶναι χτισμένα στὰ ὄμορφα καὶ συνήθως δασωμένα πλάγια τῶν βουνῶν, ὅπου, ἐνῶ «ἡ λαύρα τσοῦζει στοὺς κάμπους», σκορπίζεται ἄφθονη ἢ δροσιὰ ἀπὸ τὰ παγωμένα νερά!⁵ τῶν ἀμέτρητων βελουχιῶν (= πηγῶν) καὶ τῶν ὀπωροφόρων δέντρων. Αὐτὰ τὰ «κρύα νερά» καὶ «ὄ καθαρό ἀ(γ)έρι» εἶναι τὰ ἰδανικὰ ποὺ κρατᾶνε πάντα αἰχμάλωτη τὴν ψυχὴ τοῦ ὄρεινοῦ Αἰτωλοῦ στὸ ἀπόκεντρο καὶ μέσ' στὶς κακοτοπιὲς κρυμμένο χωριουδάκι του. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ «χωριό» του, στὴ ράχη, ποὺ χρονικῆς πρασινίζουν οἱ ὀμάλιες, ἀπὸ τὸ πολὺ χορτάρι, ἔχει τὸ λιβάδι του, ἀποκλειστικά σχεδὸν δικό του, ξεχωριστὸ ἀπὸ τ' ἄλλα λιβάδια μὲ «σύνορα» καὶ μὲ ὄνομα χαρακτηριστικό: «ὄ Λάκκος», «ὄ Κέδρος», «οἱ Σοῦφλες», οἱ Πόρτες», «τ' Ἀλῆ ὄ κάμπος», «τὰ Νεράκια», «ἡ Λιθαρόστρουγκα» καὶ ἔνα σωρὸ ἄλλα ὀνόματα ζωντανὰ ποὺ μπορούσαν νὰ πιᾶσουν ὀλόκληρο βιβλίο, ἂν ἐπιχειροῦσε κανένας νὰ μάθῃ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν λιβαδιῶν τῶν βουνῶν. Ἐδῶ στήνει τὴ στρουγγα του γιὰ τὰ πρόβατα καὶ κοντά, στὴ ρίζα κανενὸς βράχου ἢ ἀπὸ κάτω ἀπὸ γεροέλατο «τὸ κονάκι» του. «Βγῆκαν οἱ στάνες στὰ βουνά». Ὁ βίος τοῦ καλοκαιριοῦ εἶναι τὸ βόσκημα τῶν προβάτων : «ὄ σκάρος», τὸ ἄρμεγμα, ἡ τυροκομία. Σπάνια νὰ κατεβῆ στὸ χωριό του ὁ τσοπάνης. «Φέρνουν φωμὶ στὰ πράματα» οἱ γυναῖκες ἀπὸ τὰ χωριά ἔνα ἢ δύο «πλαστάρια» καλαμποκίσιας κουλουῦρες καὶ κάποτε πίττες, ποὺ τόσο ἀγαποῦν οἱ τσοπάνηδες. Αὐτὸ γίνεται κάθε μέρα.

⁵ Ματαφημένη, βρύση τῆς Ὁξυᾶς μὲ νερὸ 7° C. Κουφόλακα Βαρδουσιῶν 6° C καὶ ἄλλα νερά ἀπὸ 8° 12° C.

Τις Κυριακάδες, κάποτε, κατεβαίνει ἀπ' τὸ βουνὸ ὁ καταλερωμένος ἀπὸ τὰ χρώματα τσοπάνης ν' ἀλλάξη καὶ πάη στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ του. Καὶ μάλιστα «στὸ παγγύρι»⁶ καὶ τότε μένουν τὰ πράματα ἀφύλαχτα. Ὅλοι οἱ ποιμένες θὰ κλησιαστοῦνε στὸ ξωκλήσι πὺρ συνήθως «λειτουργάει ὁ παπάς» τὴ μέρα τοῦ παγγυριοῦ. Θὰ χορέψουν, ἅμα τελειώση ἡ λειτουργία καὶ θὰ γυρίσουν στὸ χωριὸ νὰ πιάσουν χορὸ στὸ χοροστάσι καὶ ψήσουν σφαχτὸ νὰ περιποιηθοῦν τὴν «ξενούρα», τοὺς ξένους, πὺρ ἀπὸ τὰ γύρω χωριὰ ἔρχονται νὰ «παγγυριστοῦνε». Τί σκηνὲς ἀληθινῆς εὐτυχίας!

Ὅταν ὅμως κοντοζυγώση ὁ χειμῶνας καὶ τὸ κρὺ ἀρχίζει νὰ τσοῦζη, ἅμα ἀσπρίσουν οἱ κορυφάδες τῶν βουνῶν ἀπὸ τὸ πρῶτο χιονάκι, σὲ διώχνουν τὰ βουνά. Εἶναι ὁ χρόνος τῆς ἐτοιμασίας, «συναρίζονται» οἱ τσοπάνηδες γιὰ τὰ χειμαδιά. Ὅλα τὰ ριζοβούνια τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδας, ὁ κάμπος τῆς Λεπενουῶς, τὰ χαμηλώματα τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦ Μεσολογγιοῦ, καὶ τῆς Κατοχῆς ὁ κάμπος, ἐκεῖ κάτω ὅπου μεγαλωμένος φτάνει ὁ Ἀσπροπόταμος, ἔχουν τὰ λιβάδια, ὅπου ξεχειμάζουν τὰ «πράματα» οἱ ὄρεινοὶ Αἰτωλοί. Ἐδῶ φκειάνου καλύβες ἀρχέγονες, συνήθως στρογγυλὲς καὶ μὲ καλάμια πλεμένες, ὅπου ζοῦνε μιὰ ζωὴ σκληρὴ βέβαια καὶ δύσκολη ἀλλὰ μὲ τὴ γλυκιὰ ἐλπίδα πῶς πάντα ζυγώνει ἡ μέρα πὺρ θὰ ξαναπᾶνε στὰ βουνά, μετριάζουν τὴν πίκρια τῆς.

Βελούχι μου, παράμορφο κι Ὁξυὰ Ζωγραφισμένη,
Καὶ σεῖς Βαρδούσια μου ψηλὰ καὶ παλιο-Καταβόθρες,
Λειῶστε τὰ χιόνα γρήγορα, νὰ χορταριάση ὁ τόπος,
Νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά, νὰ βγοῦν κι οἱ βλαχοποῦλες, Νάβγῃ τ'
Ἄλέκου ἢ ἀδερφή καὶ τοῦ Νταβέλη ἢ μάννα.
Πέτρα τὴν πέτρα: περπατεῖ λιθάρι τὸ λιθάρι.
-Πέτρα μ', τὰ ποῦν τὰ πρόβατα τὰ ποῦναι καὶ τὰ γίδια;
-Λύκος ἐφάε τὰ πρόβατα καὶ τσάκαλος τὰ γίδια.

Τέτοια ζωὴ ζοῦνε οἱ ὄρεινοὶ τσοπάνηδες τῆς Αἰτωλίας. Ἄλλ' ἢ μεγαλύτερη κτηνοτροφία, ὅπως εἶπαμε, βρίσκεται στὰ χέρια τῶν μικροῖδιοκτητῶν γεωργῶν πὺρ ζοῦνε μὲ τὰ χωραφάκια, πόχουν στὰ χωριά τους. Γιὰ νὰ κάμουν πιὸ καρπερὸ τὸ μικρὸ καὶ πλαγερὸ χωράφι τους ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν κοπριά τῶν ζώων. Δέκα καὶ δεκαπέντε πρόβατα ἢ γίδες εὐκόλα διατηροῦνται καὶ τὸ χειμῶνα ἀκόμα σὲ ὄρεινὰ χωριά. Ἡ πλούσια βλάστηση τοῦ ἔλατου εἶναι ἀρκετὴ νὰ θρέψη ἰδίως γίδια καὶ στίς πιὸ δύσκολες ἡμέρες, πὺρ τὸ χιόνι τᾶχει ὅλα σκεπασμένα. Στὴν ἄκρη στὸ χωράφι του φκειάνει τὸ μαντρί ὁ προνοητικὸς χωρικὸς γιὰ νὰ ἔχη ἀπὸ τῶνα μέρος τὰ ἔλατα κοντὰ κ' ἀπὸ τᾶλλο τὴν κοπριά ἐκεῖ στὸν τόπο καὶ μὴν ἀναγκάζεται νὰ τὴν κουβαλάη ἀπ' τὸ σπίτι του, πὺρ καμιὰ φορὰ εἶναι καὶ πολὺ μακρὰ ἀπ' τὸ χωράφι. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξασφαλίζει «τὸ καλαμποκάκι τοῦ», ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ λέει.

Ἀπὸ τὴ μικρὴ αὐτὴ κτηνοτροφία παίρνει ἐκτὸς ἀπὸ τὰ εἶδη τῆς τυροκομικῆς τυρῆ,

6 Ὅλα τὰ παγγύρια τῶν ὄρεινῶν χωριῶν γίνονται ἀπὸ τῆς Ἀγ. Μαρίνας, 17 Ἰουλίου, ὡς τοῦ Ἀἰ Γιαννιοῦ 29 Αὐγούστου.

βούτυρο, και τὰ μαλλιά, τὴν ὕλη δηλ. ποὺ φκειάνει τὰ ὑφάσματά του ὁ Αἰτωλός. Δυστυχεῖς θεωροῦνται ὅσοι δὲν ἔχουν δικὰ τοὺς γιδοπρόβατα κι' ἀναγκάζονται ν' ἀγοράσουν μαλλιά ἀπὸ τοὺς βλάχους τὸ καλοκαίρι. Ὁ κοῦρος γίνεται τμηματικά. Στὸ τέλος τοῦ Μαρτιοῦ ἢ ἀρχὲς τ' Ἀπρίλη κουρεύει ὁ τσοπάνος τὰ κοντόμαλλα ποὺ σκεπάζουν τοὺς μηροὺς καὶ τὴν κοιλιά τῶν προβάτων «κουλουκριζέει», ὅπως λέει, κι' ἔχει τὴν πρώτη εἰσοδεία, «τὰ κουλόκρα».

Τέλος τοῦ Μαῖοῦ κι' ὡς τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου γίνεται ὁ τακτικὸς κοῦρος «κουρεύνει» τὰ πράματα. Μαλλιά εἶναι διαφόρων εἰδῶν. Τὰ μαλλιά, πόχουν μακρυὲς τρίχες, τὰ πιὸ ἐκλεκτά, λέγονται μάτρα· τὰ κοντὰ ροῦντα. Ὅσα μαλλιά εἶναι σκουρα, μαυροφέρνουν, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τὰ κολλήσῃ ἄλλη βαφή ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μαύρη λέγονται σίβα· καὶ τὰ φυσικὰ μαῦρα λέγονται λάϊα μαλλιά, γιατί κουρεύονται ἀπὸ τὰ λάϊα πρόβατα. Νησίτσα εἶναι τὰ μαλλιά ποὺ φαλλιδίζονται ἀπὸ τὸ τομάρι κανενὸς «σφαμένου» ἢ κανενὸς ψόφιου πρόβατου, δηλ. τὰ κοντομαλλάκια, ποὺ δύσκολα γνέθονται καὶ γι' αὐτὸ ἀνακατεύονται μὲ ἄλλα μακρὰ μαλλιά γιὰ νὰ γίνῃ δυνατὸν νὰ γνεστοῦν τὰ ὑφάδια. Ἄρνούπκια⁷ ἢ ἀρνούκοια ἢ ἀρνούκρα λέγονται τὰ μαλλιά τῶν ἀρνιῶν. Κι' αὐτὰ μπαίνουν μέσα στὰ ὑφάδια μὲ τὰ ὁποῖα φκειάνουν βελόντζες.

Τὰ μαλλιά ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ γίδια λέγονται μὲ τὸ γενικὸ ὄνομα τραγόμαλλα, καὶ εἶναι τὰ λάϊα τὰ τραδόμαλλα καὶ τ' ἄσπρα⁸. Τὰ πρῶτα ἔχουν μεγαλύτερη πάντοτε ἀξία ἀπὸ τὰ δευτέρα, γιατί μ' αὐτὰ γίνονται οἱ πιὸ συνηθισμένες λάϊες κάπρες.

Τὰ μαλλιά τῶν προβάτων τὰ μαζώνουν σὲ σφαῖρες ἀπὸ μία τρακοσιαριά δραμ. ἴσιαμε δυὸ ὀκάδες τὴ μία καὶ τὰ λένε ποκάρια· κι' ἔτσι τὰ πωλοῦν οἱ τσοπάνηδες. Τὰ τραδόμαλλα σὰν κοντὰ καὶ ἀριά ποὺ εἶναι, δὲ γίνονται ποκάρια καὶ γι' αὐτὸ ἔτσι χῦμα στουπώνονται στὰ σακκιά. Ὅσα προβατίσια μαλλιά βγαίνουν ἀπὸ καραμάνικα πρόβατα κι' εἶναι «ψιλούλια», δηλ. λεπτὰ καὶ μαλακά, λέγονται καραμάνικα, τ' ἄλλα ἀδριά.

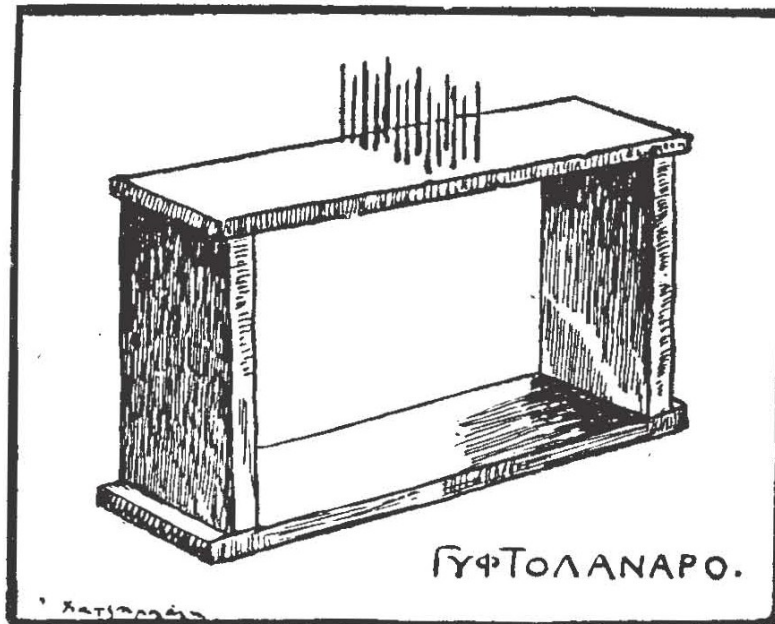
Κατεργασία τῶν μαλλιῶν Προβάτων.

Ἀπὸ τὴν κατεργασία: τὸ φκειάσιμο, τῶν μαλλιῶν ἀρχίζει ἢ αἰτωλικὴ ὑφαντικὴ· σ' αὐτὴ εἶναι εἰδικὴ ἢ νοικοκυρὰ τοῦ Αἰτωλοῦ, ἢ γυναῖκα του. Λύνει τὸ ποκάρι, τὸ τινάζει νὰ πέσουν τυχὸν χῶματα ἢ λιθάρια καὶ τὸ βουτᾶ σὲ καζάνι, λεβέτι, ποὺ βράζει καθαρὸ νερὸ μέσα τὰ βάνει στὸ θερμό. Σὲ λίγο μὲ ξύλο τὰ βγάνει ἀπὸ μέσα, τὰ βάνει ἀπάνω σὲ πέτρα καὶ τὰ κοπανίζει μὲ τὸν κόπανο. Τὸ θολὸ ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῶν μαλλιῶν νερὸ ποὺ μένει στὸ καζάνι, λέγεται πῖνος. Τὸν φυλάει ἢ νοικοκυρὰ τὸν πῖνο, γιατί εἶναι χρήσιμος στὴ βαφικὴ. Ἄμα ἀναλύση ἀνάλογο λουλάκι καὶ βουτήξει κι' ἀφήσῃ κάμποση ὥρα μέσα σ' αὐτὸν γνέματα ἄσπρα, παίρνουν τὸ γαλάζιο χρῶμα, γίνονται παλιογάλαζα. Αὐτὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος, γιατί δὲν ξεβάφουν πιά. Στὰ παλιότερα χρόνια μέσα στὸν πῖνο πλύνανε καὶ τὲς μάλλινες ἀντρίκειες κορμοφάνελλες, ὅπως καὶ τὲς σκάλτσες γιὰ νὰ ἀσπρίζουνε.

7 Ἔτσι στὴν Ἀμπρακιά τῆς Τριχωνίας.

8 Τὰ λένε καὶ γρίβα

Ἄς ἔρθουμε καὶ πάλι στὰ μαλλιά. Ὑστερα ἀπ' τὸ κοπάνισμα τὰ μαλλιά ξεβγάνονται. Τὰ φέρνουν σὲ ποτάμι, σὲ ρέμμα ἢ σὲ βρύση, ποὺ εἶναι μπόλιχο τρεχούμενο νερὸ καὶ τὰ ρίχνουν μέσα. Ἐδῶ τ' ἀνοίγουν μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ ξεπλύνουν γιὰ τελευταία φορά· ἔπειτα τὰ βγάνουν καὶ τὰ ξαπλώνουν σὲ χαλικόστρωτο (ἀπάν' στὰ χαλίκια) πάντοτε ἔδαφος γιὰ νὰ στεγνώσουν στὸν ἥλιο.

Σχῆμα 1

Ὑστερα ἀπὸ τὸ στέγνωμα ἔρχεται τὸ λαναρίσμα. Λαναρίζουν τὰ μαλλιά, λένε.

Λαναρί η̄ χοντρολάναρο ἢ καὶ γυφτολάναρο, ἐπειδὴ τὸ φκειάνουν οἱ γύφτοι⁹, εἶναι τέσσαρα σανίδια συνήθως ἀπὸ δέντρινο ξύλο (δρυός), δυὸ μακρύτερα καὶ δυὸ κοντότερα καρφωμένα ἔτσι ποὺ νὰ φκειάνουν σὰν πλαίσιο μικροῦ παραθυριοῦ. Στὴ μέση τοῦ ἀπάνω σανιδιοῦ εἶναι μπηγμένα σὲ τέσσερες σειρὲς τὰ σιδερένια δόντια τοῦ λαναριοῦ. Αὐτὸ τὸ ὄργανο τὸ φκειάνουν εἰδικοὶ τεχνίτες στὰ χωριά, ὄχι ὅποιος κι ὅποιος. Τὸ λαναρίσμα γίνεται ἔτσι: Κάθεται κάτω στὸ πάτωμα ἢ γυναῖκα ποὺ θὰ λαναρίση, περνάει τὰ πόδια τῆς ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῶν σανιδιῶν, τὰ κάμπει ὥστε οἱ κνήμες νὰ γυρίζουν πρὸς τὰ πίσω καὶ τὰ γόνατα νὰ κρατοῦν ἀκίνητο τὸ λανάρι, καὶ βάνει μὲ τὸ δεξιὸ χέρι κομμάτι μαλλιά στὰ δόντια. Μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια κρατώντας τα ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ τὰ πιέζει τότε νὰ μπλεχτοῦν καλὰ ἀνάμεσα στὰ λαναρόδοντα καὶ ἀπὸ τὴ δεξιὰ ἄκρη τραβάει ἴσια πέρα τὸ μαλλί. Ἄμα ἀποκοπῆ, τὸ ξαναμπλέκει στὰ δόντια, τὸ ξανατραβάει κι' αὐτὸ τὸ κάνει πολλὲς φορές, ὥσπου νὰ ξαστοῦν τὰ μαλλιά. Ἀφήνει τὴν πρώτη ἀπάλα¹⁰ κάτω, κι' ἐξακολουθεῖ νὰ ξαίνει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τᾶλλα μαλλιά ὥσπου νὰ τελειώση. Τὸ ξασμένο αὐτὸ μαλλί λέγεται μακρῦδι, μακρουμαλλίδι ἢ σκλίδα καὶ στοιβάζεται κάτω στὸ πάτωμα. Ὑστερα ἀπὸ δυὸ τρεῖς ξασιὲς ἀπομένει ἀνάμεσα στὰ δόντια ἓνα στουπωμένο πρᾶμα ἀπὸ κοντὰ μαλλιά, καὶ πρέπει νὰ βγῆ ἀπὸ κεῖ γιὰ νὰ ἐξακολουθήση

⁹ Γύφτους ἐννοοῦν τοὺς σιδηρουργούς.

¹⁰ Ἔτσι λέγεται κάθε χεριὰ μαλλιά.

τὸ ξάσιμο ἢ ξάστρα. Αὐτὸ πρέπει νὰ μπαίνει χωριστὰ ἀπὸ τὸ μακρύδι καὶ λέγεται κοντίδι ἢ ξεστούπι ἢ καὶ ἀποστούπι¹¹.

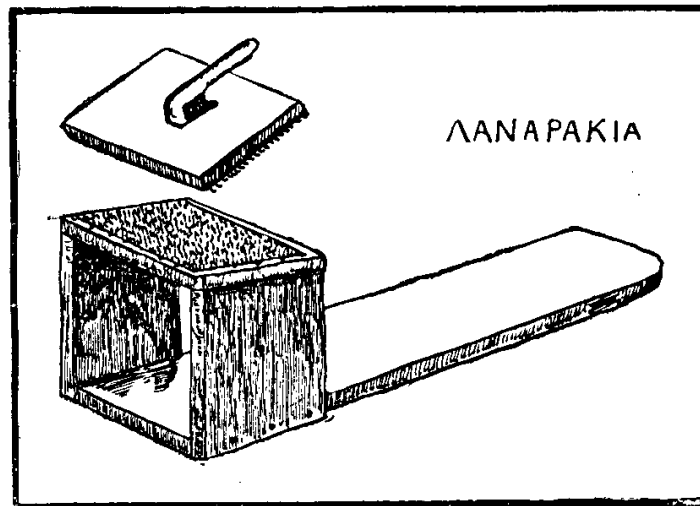
Ἀπὸ τὴν ἀπάλες, χεριές μακρύδι, καθὼς εἶπαμε ποὺ βάνει σιγὰ σιγὰ ξαίνοντας κάτω γίνεται στοίβα ξασμένων μαλλιῶν. Παίρνει λοιπὸν τὴν πρώτη στοίβα, τὴ σφίγγει στὰ χέρια, τὴ μαζεύει σὲ κύλιντρο καὶ φκειάνει τὴν πρώτη τουλούπα· φκειάνει τὴ δεύτερη, τὴν τρίτη καὶ τέλος ὅλες τὶς τουλοῦπες ποὺ χρειάζονται γιὰ τὸ στημόνι.

Τὰ κοντόμαλλα, ὁ ἄλλος σωρὸς τ' ἀποστούπια, θὰ ξαστοῦν δεύτερη τὴν ἄρα φορά. ἀλλὰ μὲ τὰ λαναράκια ἢ τὰ ψιλὰ λανάρια.

Αὐτὰ εἶναι δυὸ σανίδια σχεδὸν τετράγωνα (0,20 X 0,30) στὴ μιὰ τοῦς ἐπιφάνεια ἔχουν στρωμένο καὶ καλὰ καρφωμένο δέρμα, στὸ ὁποῖο εἶναι ἐφαρμοσμένα κοντὰ δοντάκια ἀπὸ λεπτὸ σύρμα φκειασμένα. Δάσος ὁλόκληρο ἀπὸ τέτοια δοντάκια σκεπάζουν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ δέρμα. Ἄμα ἀκουμπήση κανεὶς τὴ δοντωτὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἐνὸς λαναριοῦ ἀπάνω στὴν ἄλλη τοῦ ἄλλου, τὰ δόντια τοὺς μπλέγονται. Τὸ κάτω λαναράκι εἶναι καρφωμένο σὲ μακρὰ σανίδα· σ' αὐτὴ ἀπάνω κάθεται ἡ γυναῖκα, ἄμα θὰ λαναρίση, γιὰ νὰ μὴ κουνιέται. Στὸ ἀπάνω εἶναι καρφωμένη μιὰ ξύλινη λαβή, ποὺ τὴ λένε χερούλι ἢ χερολάβη.

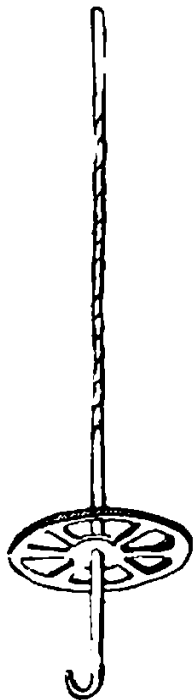
Τὰ λαναράκια τὰ φκειάνουν ντόπιοι τεχνίτες, ποὺ λέγονται λαναράδες. Αὐτοὶ βγαίνουν συνήθως ἀπὸ τὴ Δομνίστα καὶ τὰ Σέλιτσα, δυὸ ὄρεινὰ χωριὰ τῆς Εὐρυτανίας στὸ πλάι τῆς Καλλιακούδας. Γυρίζουν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ τῆς Αἰτωλίας καλοκαιριοῦ μέρες, στήνουν τὸ τσαρδί τοὺς κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ ἢ τὸ χοροστάσι τοῦ χωριοῦ, φκειάνουν τὸ ἔμπορευμά τοὺς καὶ ὕστερα τὸ περιφέρουν καὶ τὸ διαλαλοῦν στὰ στενοσόκακα, ὅπου τοὺς ἀλυχτοῦν τὰ σκυλιὰ.

11 Ἄμα γίνεται παγγύρι, γάμος ἢ καμιὰ χαρὰ στὴν Ἄμπρακιὰ καὶ ὕστερα κατὰ τὸ συνήθειο δημόσιος χορὸς, ὁποῖος δὲ παρὰ ξέρεει νὰ χορέψῃ, μπαίνει τελευταῖος κ' ἀπὸ τὶς γυναῖκες καὶ σύρει τὸ χορὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἀπ' τὸ κούρασμα πολλοὶ λίγοι προσέχουν. Αὐτὸν τὸν εἰρωνεύονται οἱ χωρατατζήδες: πῆγες καημένε νὰ μαζέψῃς τὸ ἀποστούπι, τοῦ λένε, Κι' ἐννοοῦν τὶς τρίχες ποὺ πέσανε τάχα ἀπὸ τὸ ἀπόκρυφο μέρος τῶν γυναικῶν.

Σχήμα 2

Τὸ λανάρισμα γίνεται ἔτσι: Βάνει κάμποσα ἀποστούπια ἀνάμεσα στὰ δόντια ἀπὸ τὸ κάτω λαναράκι ἢ γυναῖκα. Πιάνει ἔπειτα μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια ἀπὸ τὰ χεῖλια τὸ ἀπάνω λαναράκι κι' ἀκουμπάει τὰ δόντια του στὰ δόντια τοῦ κάτω. Τὸ σέρνει κατόπιν κρατῶντας τὸ ἀπὸ τῆ χερολάβη κατὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Τὰ ἀποστούπια ποὺ βρίσκονται μπλεμένα ἀνάμεσα στὰ δόντια, ξαίνονται ὕστερα ἀπὸ κάμποσες τραβηξιῆς καὶ ἔτσι γίνεται ἓνα λεπτὸ στρῶμα ἀπὸ μαλλιά, μιὰ ἀπάλα. Τὴν πιάνει μὲ τὰ δυὸ χέρια ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ καὶ τὴν ἀπιθώνει στὸ πάτωμα. Τὸ ἴδιο χάνει ὥσπου νὰ ἀποξάνη ὅλα τὰ ἀποστούπια. Ἄμα ὁμως λίγο λίγο συμμαζευτοῦν ἀρκετὰ ξασμένα μαλλιά φκειάνει τὶς τουλοῦπες. Ἀπὸ τοῦτες γνέθεται ἔπειτα τὸ ὑφάδι.

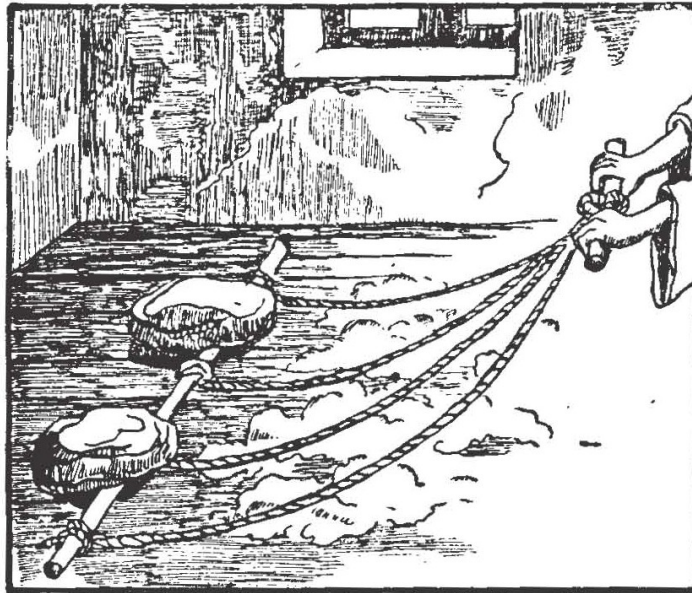
Σχήμα 3:
Σιδέρονιο
ἀδράχτι

Κατεργασία τῶν μαλλιῶν Γιδιῶν.

Τὰ γίδια τὰ κουρεύουν οἱ γιδαραιῶι τὸν Ἰούνιο καὶ Ἰούλιο. Γιὰ νὰ γνεστοῦν τὰ τραόμαλλα, ἀνάγκη νὰ πάρουν κάποια κατεργασία. Αὐτὴ λέγεται βεργίσμα¹² καὶ γίνεται ὅπως παρακάτω γράφω. Τέσσερα σχοινιά καννάβινα δένονται ἀπὸ κοντάρι ξυλένιο ποὺ εἶναι μακρὸ περισσότερο ἀπὸ 1½ μέτρο καὶ σὲ ἴσιες ἀποστάσεις. Τὰ σχοινιά πρέπει νὰ εἶναι μακρὰ ἐνάμισυ σχεδὸν μ. καὶ ὄχι πολὺ χοντρά γιὰ νάχουν τὴν ἀπαιτουμένη εὐκαμψία. Οἱ λεύτερες ἄκρες τοῦς δένονται σὲ ξύλο μακρὸ ὄχι περισσότερο ἀπὸ 0,30 τοῦ μέτρου ὅλες μαζί. Τὰ σχοινιά αὐτὰ λέγονται βεργόσκοινα. Γιὰ νὰ βεργίση, ἢ γυναῖκα, πλακώνει τὸ κοντάρι ποὺ κρατεῖ τὰ βεργόσκοινα μὲ δυὸ βαρυὲς πέτρες ὥστε νὰ στέκη ἀκίνητο ἀπάνω στὸ πάτωμα. Πιάνει μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια τὸ ἄλλο κοντὸ ξύλο ποὺ κρατεῖ δεμένα τὰ τέσσερα σχοινιά καὶ στεκάμενη ὀρθή, ἀφοῦ σκορπίση κάτω κάμποσα τραόμαλλα, τὰ δέρνει μὲ δύναμη τέτοια, ὥστε νομίζει κανεὶς πὼς ἀκούει μπατσισματα. Τὰ μαλλιά σκορπίζονται, ξεπετιοῦνται ἐδῶ ἐκεῖ, ἀνοίγουν τέλος. Τότε ἀφίνει κάτω τὰ

12 Βεργίζονται τὰ τραόμαλλα

σχοιινιά συμμαζεύει τὰ μαλλιά καὶ φκειάνει: τουλοῦπες, ὅσες εἶναι δυνατόν. Ξαναρχίζει ἔπειτα τὸ βέργισμα κι ἐξακολουθεῖ ὥσπου νὰ τελειώσῃ.

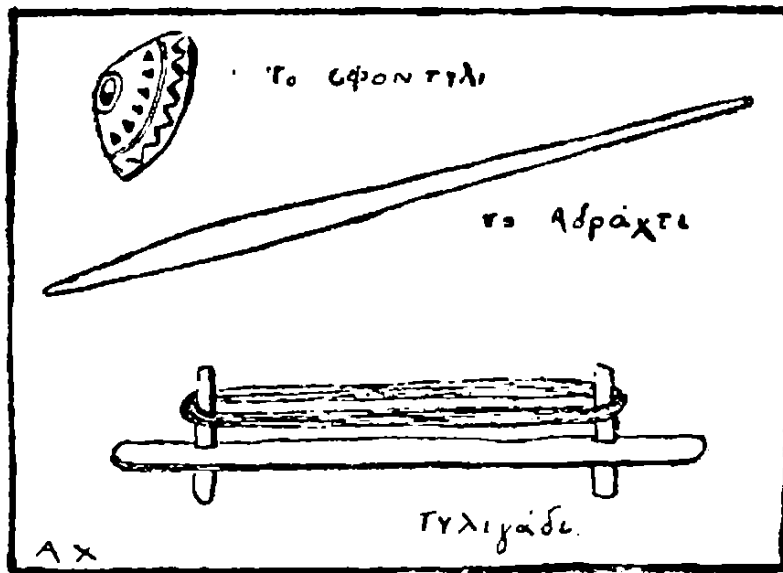
Σχῆμα 4: Βεργόσκοινα.

Οἱ λέξεις βεργίζω καὶ βέργισμα ἐπεκράτησαν βεβαίως ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερο τρόπο τῆς κατεργασίας, ποὺ γινώτανε ὄχι μὲ σχοιινιά, ἀλλὰ μὲ βέργες μακρυές· μ' αὐτὲς φαίνεται χτυποῦσαν παλιότερα τὸ σωρὸ τὰ τραόμαλλα γιὰ νὰ ξαστοῦν.

Προμήθεια καὶ κατεργασία βαμπακιῦ.

Σπανιώτατα γίνεται ἢ τὸ σωστότερο εἶναι πὼς ἐντελῶς δὲ γίνεται σήμερα κατεργασία βαμπακιῦ στὴν Αἰτωλία. Θὰ ἦταν παράλειψη ὅμως ἀπὸ μέρους μου νὰ μὴ κάμω λόγο ἐδῶ γι' αὐτῇ, γιατί σὲ παλιότερη ἐποχῇ, ὄχι μάλιστα μακρυνή, στὴν παιδική μου ἡλικία, ἦταν πολὺ συνηθισμένη καὶ ἀκόμα πρωτύτερα πάγκοινη, καθὼς διηγοῦνται. Τὸ πὼς στὴν παλιὰ ἐκείνη ἐποχῇ σπέρνανε βαμπάκια οἱ Αἰτωλοὶ γιὰ νὰ ἔχουν πρώτη ὕλη γιὰ ὕφασμα πανιῶν, καὶ ἡ παράδοση τὸ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν τοπωνυμίων. Σ' ὅλα σχεδὸν τὰ αἰτωλικά χωριά ἀκούονται θέσεις «Βαμπακιά», «Βαμπακούλα», «Βαμπακῆστρες», «Βαμπακάλωνο». Τὰ τοπωνύμια ἐπίσης μᾶς προδίδουν πὼς καὶ λιναριοῦ σπορὰ γινόταν τότε. «Στὰ λινάρια», «Λιναροχώραφο» καὶ ἄλλα τέτοια τοπωνύμια ποὺ ἀκούει κανεὶς γυρίζοντας τὰ χωριά, τί ἄλλο μαρτυροῦν παρὰ τὸ πὼς κάποτε ἐκεῖ γινόταν φυτεία λιναριοῦ; Ἐνῶ σήμερα μόλις κατ' ὄνομα εἶναι γνωστὸ τὸ λινάρι σὲ τοῦτα τὰ μέρη.

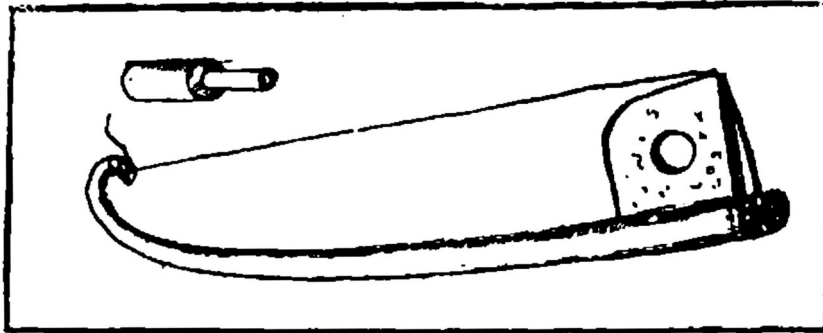
Ἄλλὰ τὸ βαμπάκι ποὺ ἐβγανε τότε ὁ τόπος δὲν ἐπαρκοῦσε γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν Αἰτωλῶν, καὶ γινόταν ἀνάγκη νὰ προμηθεύονται μεγάλες ποσότητες ἀπὸ τὰ συνεχῶς καὶ μέχρι σήμερα ἀκόμα βαμπακοφόρα μέρη τῆς Λιβαδιᾶς. Κι οἱ πιὸ ἀγράμματοι στὴν Αἰτωλία ἔχουν ἀκουσμένα τὸ ὄνομα «Λιβαδιά» ἀπὸ τοὺς παλιότερους, ποὺ εἶχαν ἐμπορικὲς σχέσεις μ' αὐτῇ. Καὶ στὶς δικές μου μέρες ἀκόμη θυμοῦμαι ζωηρὰ πὼς πολλοὶ

Σχήμα 5

Αιτωλοί χωριάτες πήγαιναν με τὰ φορτιάρικά τους ζῶα κι' ἀγόραζαν βαμπάκι στὴ Λιβαδιά: «θὰ πάω γιὰ βαμπάκι στὴ Λιβαδιά!». Ἦταν ἡ ἐποχὴ ὅπου τὸ ἐμπόριο δὲν εἶχε ἀκόμα φέρει ἀπὸ τὸ νέον κόσμο τὸ «ἀμερικάνικο πανί» καὶ τὸ χασέ, ποὺ σήμερα ἡ χρῆση τοὺς εἶναι ἡ μόνη καὶ ἀποκλειστικὴ γιὰ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις. Ὅπωςδήποτε λοιπὸν κάθε αἰτωλικὸ σπίτι κοντὰ στὰ μαλλιά καὶ τὰ τραύμαλλα ποὺ χρειαζότανε, ἔπρεπε νὰ χάνη καὶ προμήθεια βαμπακιοῦ γιὰ τὸ ὕφασμα τῶν ἀναγκαίων πανικῶν. Καὶ κοντὰ στὸ νοῦ εἶναι πὼς καὶ ἰδιαίτερη γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ βιοτεχνία ἦταν ἀναγκαία. Γιὰ τὴν προεργασία τοῦ ἦταν εἰδικοί τεχνίτες, γνωστοὶ μετὸ ὄνομα «χαλάτζηδες», σὰν αὐτοὺς ποὺ βλέπεις σήμερα μετὸ δοξάρι στὸν ὄμο νὰ γυρίζουν τοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας καὶ νὰ φωνάζουν πὼς ξέρουν νὰ ξανοίξουν βαμπάκι γιὰ νὰ γεμίζουν παπλώματα καὶ στρώματα. Οἱ χαλάτζηδες¹³ ἔβγαιναν σχεδὸν ὅλοι ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς Ναυπακτίας Νεχώρι. Ἀπὸ πατέρα σὲ παιδὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ γιὰ ἐπάγγελμα εἶχαν αὐτὴ τὴν τέχνη, ποὺ εἶχε τότε μεγάλη πέραση καὶ τοὺς ἔδινε πόρο ζωῆς. Ἄμα ἐρχόταν ὁ καιρὸς τοῦ ταξιδιοῦ, ἀπὸ χινοπώρου μέρες, ἔπαιρναν τὸ δοξάρι στὸν ὄμο οἱ Νεχωρίτες καὶ γύριζαν τὰ χωριά τῆς Αἰτωλίας γιὰ νὰ στοιβάσουν τὰ σοδιασμένα βαμπάκια, δηλ. νὰ τὰ ξεκαθαρίσουν ἀπὸ τοὺς σπόρους καὶ τὰ ξάνουν.

13 ἢ στοιβαχτῆδες.

Σχήμα 6: Δοξάρι

Τὸ δοξάρι εἶναι πράγματι σὰν ἀρχαῖο τόξο μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς στὴ μιὰ ἄκρη του ἔχει πλατυὰ ὀπωσοῦν σανίδα. Στὴ σανίδα αὐτὴ ἀπάνω σκαλίζανε διάφορα γλυπτὰ κοσμήματα. Ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἄκρες του εἶναι τεντωμένη ἢ κόρδα, μιὰ χορδὴ ὀπωσοῦν χοντρὴ ὥστε ν' ἀντέχη στὰ χτυπήματα. Γιὰ νὰ φκειάσῃ τὸ βαμπάκι ὁ χαλάτζης κάθετοι σταυροπόδι στὴ μέση ἀπὸ τὸ πάτωμα τῆς κάμαρης τοῦ σπιτιοῦ. Στὸ πλευρό του ἔχει στοιβασμένο τὸ βαμπάκι ποὺ θὰ στοιβάσῃ. Τὸ δοξάρι τὸ κρατεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι ἔτσι ὥστε ἡ κόρδα νὰ βρῖσκεται ὀριζόντια πρὸς τὰ ἐπάνω. Μὲ τὸ στοιβανόχερο¹⁴: ἓνα ξύλο ποὺ μοιάζει πολὺ σὰν τὸ γουδοχέρι χτυπάει ρυθμικὰ τὴν κόρδα τοῦ δοξαριοῦ κρατώντας τὸ στὸ δεξι¹⁵. Ἀπὸ τὰ ἀδιάκοπα χτυπήματα ποὺ χάνει ὁ στοιβαχτὴς ἀπάνω στὴν κόρδα γίνεται τρέμουλο καὶ παράγεται ἦχος: τάνκ τάνχ τάνκ... Τὴν τρεμουλιασμένη κόρδα τὴ ζυγώνει στὴ στοίβα τὸ βαμπάκι ποὺ βρῖσκεται κοντά του. Ἀρκετὴ τότε μᾶζα ἀπ' αὐτὸ τὴν ξεσηκώνει καὶ τὴ βλέπεις νὰ χορεύῃ σὰ χιόνι κάμποση ὥρα κι' ἔπειτα νὰ σχορπιέται κάτω. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ξανοίγεται τὸ βαμπάκι. Οἱ τριχοῦλες ξεχωρίζουν, καθὼς λιγνίζονται κάτω, ἐνῶ οἱ σπόροι καὶ τὰ ἄλλα ψίχουλα πέφτουν χωριστά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο παίρνει ἔπειτα ἄλλο κι' ἄλλο κομμάτι βαμπάκι κι' ἀδιάκοπα χτυπώντας μὲ τὸ στοιβανόχερο τὴν κόρδα γιὰ νὰ κάμῃ τὸ τρέμουλο τὸ ξεκαθαρίζει, ὥσπου νὰ ξεκαθαρίσῃ καὶ ξανοίξῃ ὅλο τὸ βαμπάκι. Μὲ ἓνα ξυλαράκι ἔπειτα σιγὰ σιγὰ φκειάνει ὀλοστρόγγυλες κουλοῦρες ἀπὸ τὶς ξεκαθαρισμένες καὶ ξεχωρισμένες τρίχες τοῦ βαμπακιοῦ. Αὐτὰ εἶναι τὰ σκαμάγγια. Ἡ δουλειὰ λέγεται σκαμάγγιασμα. Τώρα πιά εἶναι ἔτοιμο τὸ βαμπάκι γιὰ νέσιμο. Γυναῖκες «χρυσοχέρες», ποὺ λέγανε, δηλ. ἐπιδέξιες ἔβαναν κάθε σκαμάγγι στὴ ρόκα καὶ τὸ ἔγνεθαν φιλὸ φιλὸ καὶ ὕστερα ὕφαιναν στοὺς ἀργαλειοὺς τὸ χειρίσιο πανί. Ἔτσι τὸ ὠνόμαζαν γιὰ ἀντίθεση πρὸς τὸ πανὶ τοῦ ἐμπορίου

14 λέγεται καὶ λα(γ)ούδ(ι).

15 Μονολογοῦν τὸ εὐτράπελο πὼς τάχα μιὰ γριὰ ἔστησε τὸ πρᾶμα... τῆς ἀπέναντι στὸ χαλάτζη καὶ ἔγινε ὁ διάλογος.

Τάγκ τάγκ τοῦ λαοῦδ'

Κι' τσῆ γριὰς τοῦ πιταροῦδ'.

Τοῦ εἶδῖς μα.

Τοῦ εἶδῖς μα.

Τοῦ εἶδῖς, μαῦρι σύντρουφι!

Σὰν τοῦ εἶδα

τί νὰ κάμω!

τί νὰ κάμω

Εἶν' ἀλάργα κι' δὲ φτάνου

ΙΣΤ. ΛΑΟΓΡ. ΒΙΒΛ.

πού σιγά σιγά μπήκε στὸν τόπο. Τὸ ὑφασμένο πανὶ τὸ τυλίγανε καὶ τὸ φκειάνανε κύλιντρο πού τὸν λέγανε θρούμπα· στὸ Μεσολόγγι τὸν ὠνόμαζαν βλάρι.

Σήμερα, πού τὸ ἐμπόριο ἔμπασε καὶ στὰ πιὸ ἀπόκεντρα χωριὰ τὸ πανὶ τῆς βιομηχανίας καὶ τὰ νήματα τῆς μηχανῆς ἢ τέτοια κατεργασία τοῦ βαμπακιοῦ εἶναι ἄγνωστη καὶ μονάχα οἱ γεροντότεροι τὴν ἀναφέρουν χάριν τῆς ἱστορίας. Ἡ τέχνη τῶν χαλάτζηδων δὲν περνάει πιά. Ἐλάχιστοι Νεχωρίτες χαλάτζηδες πού ἴσως βρίσκονται ἀκόμα στὴ ζωὴ, πωλοῦνε τὴν τέχνη τούς στὰ μέρη τῆς Βοιωτίας, ὅπου ταξιδεύουν, ἅμα ἔρθη ἢ κατάλληλη ἐποχὴ. Μιᾶς κι ἔπαψε ἡ ἀνάγκη πού ἔκανε τούς τεχνίτες, ἔλειψαν κι αὐτοὶ κι ἡ τέχνη τους.

Χρῆση βαμπακιοῦ κατεργασμένου σὲ σκαμάγγια¹⁶ γίνεται καὶ σήμερα στὴν Αἰτωλία. Φκειάνουνε φυτίλια γιὰ κηριὰ -στὰ ὄρεινὰ ἰδίως χωριὰ τὰ κηριὰ τὰ φκειάνουν με τὸ χέρι στὸ σπίτι τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῖ· τὰ παίρνουν καὶ μ' αὐτὰ ἔρχονται στὴν ἐκκλησιὰ καὶ τ' ἀνάβουν ἐπίσης φυτίλια γιὰ λαδολύχνους, πού δὲν ἔλειψαν λότελα κι αὐτοὶ ἀκόμα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ φωτισμοῦ, φυτίλια γιὰ τὰ καντήλια στὶς ἐκκλησιᾶς καὶ κονίσματα τῶν σπιτιῶν· ἐπίσης με σκαμαγγίσιο βαμπάκι σηκώνουν βεντούζες. Ἀλλὰ τὸ κατεργασμένο αὐτὸ βαμπάκι τὸ φέρνει τὸ ἐμπόριο.

Τὸ γνέσιμο τῶν μαλλιῶν.

Εἶπαμε παραπάνω, πὼς τὰ μαλλιά με τὸ διπλὸ λανάρισμα -χοντρολάναρο λαναράκια προπαρασκευάζονται καὶ γίνονται ἔτοιμα γιὰ γνέσιμο. Κοντὰ στὶς ἄλλες δουλειᾶς πού πρέπει νὰ ξέρη μιὰ καλὴ Αἰτωλὴ νοικοκυρά, εἶναι καὶ τὸ γνέσιμο. Ἐννοεῖται πὼς δὲ λείπουν καὶ ἰδιαιτέρες γνέστρες ἀπὸ κάθε χωριό, πού γνέθουν ξένα μαλλιά με «πλέρα».

Κάπως ἰδιαίτερη δεξιότητα ἀπαιτεῖ τὸ γνέσιμο τοῦ στημονιοῦ πού εἶναι ἡ βάση, νὰ ὑφαίνωνται τὰ μάλλινα ὑφάσματα. Βλέπεις, πρέπει νὰ εἶναι «φιλό» = (λεπτὸ) τὸ γνέμα καὶ κρουστό, ἰσόμετρα γνεσμένο, ὄχι ἄλλοῦ χοντροῦ κι' ἄλλοῦ λεπτότερο. Καὶ σ' ἀδεξιώτερες κάπως γυναικὲς εἶναι εὐκόλο νὰ γνέθουν τὸ χοντρότερο, κι ὄχι ἰσόμετρο ὑφάδι πού μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς, τέτοιο χοντροκαμωμένο χρειάζεται νὰ εἶναι, γιὰ νὰ γίνεται ὅσο πρέπει χοντροῦ τὸ ὑφάσμα.

Τρία πράματα χρειάζεται ἡ γνέστρα γιὰ νὰ γνέση : τὴ ρόκα, τὸ ἀδράχτι καὶ τὸ σφοντύλι.

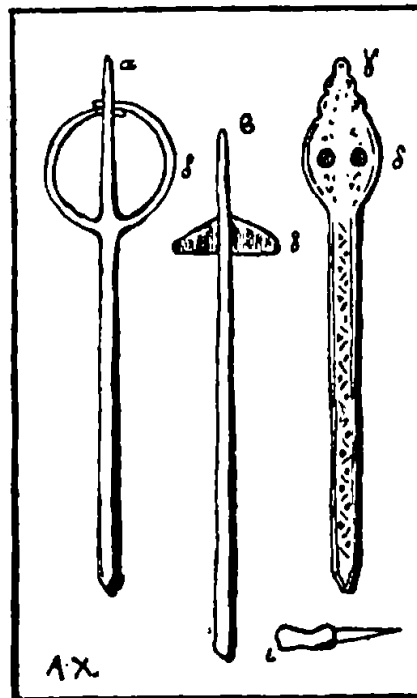
Ρόκες φκειάνουν συνήθως οἱ τσοπάνηδες πού περπατοῦν στὰ βουνὰ μέσα στοὺς ἐλατιάδες. Ἐκεῖ διαλέγουν ἐλατοκορφὲς ἀπὸ κάπως πιανούμενα λατσούδια¹⁷. Τὶς κόβουν σὲ τέτοια θέση ὥστε νάχουνε μᾶκρος ἀπάνω κάτω μέτρο καὶ πᾶραπάνω. Ἀποκόβουν καὶ τὴν πολὺ λεπτὴ κορυφή τους, πού λυγáει καὶ καθαρίζουν. Ὅλα τὰ κλαδιὰ πού βγαίνουν σταυρωτὰ ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ ἐκτός ἀπὸ δύο πού βρίσκονται κοντὰ στὴν κορυφή.

¹⁶ Τὸ ρῆμα εἶναι σκαμαγγιάζω τὸ βαμπάκι.

¹⁷ = ἐλατούδια ὑποθέτω. Πιανούμενα = κάπως ἀνεπτυγμένα

Ξεφλουδίζουν έπειτα με έπιμέλεια όλο τὸ ἀπόκομμα. Λυγάνε κατὰ τὰ πάνω τὰ δυὸ σταυρωτὰ κλαδιὰ (δ) πὸ ἀφήκαν ἄκοβα καὶ σφηνώνουν τὶς ἄκρες τους στὶς τρύπες πὸ ἀνοιξαν τὴ μιὰ πολὺ κοντὰ στὴν ἄλλη. Ἡ ρόκα εἶναι ἔτοιμη. Τὴν ἀφήνουν στὸν ἥλιο καὶ ξηραίνεται.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔλατίσια λεγόμενη πολὺ ἀπλὴ καὶ συνηθισμένη ρόκα (α). Φκειάνουν ὅμως καὶ ρόκες (β) σὰ σταυρό. Περνοῦν δηλαδὴ καὶ στερεώνουν σὲ τρύπα μιὰ σανιδίτσα (δ) μὲ τριγωνικὸ κάπως σχῆμα. Αὐτὴ εἶναι κάπως τεχνικώτερη ρόκα καὶ γίνεται μὲ στερεώτερο ξύλο ἀπὸ πλατάνι, κρανιὰ ἢ κάτι ἄλλο τέτοιο. Ἐνα τρίτο εἶδος ρόκας (γ) εἶναι τὸ πιὸ τέλειο καὶ χρειάζεται τεχνὴ μεγάλη νὰ γίνῃ. Τὴ φκειάνουν τσοπάνηδες πολὺ δεξιοί. Γίνεται μονοκόμματη ἀπὸ σκληρὸ ξύλο καὶ σκαλίζεται μὲ κοπίδι, πὸ τὸ λένε μπινέλι (ε). Αὐτὸ τὸ φκειάνουν μόνοι τους οἱ τσοπάνηδες ἀπὸ παλιὰ ξυράφια λεπτύνοντάς τα τόσο πολὺ μὲ τὸ τρόχημα πὸ τοὺς χάνουν σὲ ἀκονιές, πὸ ψάχνουν καὶ τὶς βρίσκουν στὶς ποταμιές. Ἐπειτα τὰ μανικῶνουν μὲ σκληρὰ ξύλα.

Σχῆμα 7: Ρόκες

Καὶ τὰ τρία εἶδη τῆς ρόκας ἔχουν αὐτιά (δ), ἀλλὰ τὰ αὐτιά πόχει ἡ τρίτη, ἡ πιὸ τεχνικώτερη, εἶναι ἡ πλατωσιὰ πὸ γίνεται στὸ ἴδιο τὸ ξύλο. «Τὰ τσοπανούδια», πὸ ξέρουν νὰ πελεκοῦν καλὰ μὲ τὸ μπινέλι καὶ νὰ σκαλίζουν ὄχι μονάχα ρόκες, ἀλλὰ καὶ βλάχικες γκλίτσες, χουλιάρια, τάσια κι ἄλλα τέτοια λεπτὰ πράματα, λέγονται πελεκάνοι. Αὐτοὶ μποροῦν νὰ σκαλίζουν πουλάκια, φίδια, λουλούδια, σταυρούδια, τριγωνάκια κι ἄλλα τέτοια. Κάνουν καὶ γλυπτὰ κι ἀνάγλυφα κεντίδια ἔπειτα τὰ βάφουν κόκκινα ἢ μαῦρα ἀνάλογα μὲ τὴ φαντασία πὸ ἔχουν. Πολλὰ τσοπανούδια «στορίζουν καὶ ἀνθρώπους» ἀπάνω σ' αὐτὰ πὸ εἶπαμε παραπάνω «σὰ νὰ σοῦ κραίνουν», ἀλλὰ αὐτοὶ εἶναι σπάνιοι πελεκάνοι. Γιὰ κόκκινο χρῶμα μεταχειρίζονται τὸ κελαρμενί, γιὰ μαῦρο τὰ

κηκίδια από τὰ δέντρα, κι ἄμα θέλουν καὶ γαλάζιο, λουλάκι, ἀπὸ κείνο ποὺ βάφει τὰ ὑφάσματα. Μὴ φανταστῆτε ὅμως πὼς οἱ πελεκάνοι, ποὺ γράφω ἐδῶ πέρα, ἔχουν ἐπάγγελμα τὸ σκάλισμα. «Εἶναι ἓνα μεράκι κι αὐτὸ» (εἶναι τεχνίτες ἐρασιτέχνες) καὶ ὅ,τι σκαλίζουν, τὸ σκαλίζουν γιὰ ντιφαρίκι καὶ τὸ κρατοῦν γιὰ ἐπίδειξη ἢ τὸ χαρίζουν σὲ φίλους τους. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ σκαλιστὲς ρόκες σπανίζουν. Πρέπει νὰ πετύχης καλὸν πελεκάνο, νὰ τὸν παρακαλέσης, νὰ τοῦ ἔρθῃ τὸ μεράκι, νὰ σὲ περιποιηθῇ καὶ τότε μπορεῖ ν' ἀποχτήσης ρόκα τεχνική.

Ἄδραχτι εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ γίνῃ, καὶ τὸ φκειάνει ὅποιοσδήποτε. Ἄν πελεκήσῃ ἓνα ξύλο ὡς 0,40 μ. μακρὸ καὶ τὸ κάμη κυλινδρικό μὲ μυτερὲς τὶς δυὸ ἄκρες καὶ ἐλαφρὴ κοιλιά στὴ μέση, ἔχει τὸ ἄδραχτι.

Τὸ σφοντύλι (α) εἶναι κάπως δυσκολώτερο, στὴν κατασκευή. Γι' αὐτὸ χρειάζεται πολὺ σκληρὸ ξύλο κι ἐργαλεῖο κατάλληλο γιὰ νὰ πελεκηθῇ καὶ γίνῃ ὀλοστρόγγυλο.

Γιὰ νὰ γνέσῃ ἡ γυναῖκα, πρέπει νὰ τουλουπιάσῃ. Παίρνει δηλ. μιὰ τουλούπα ἀπὸ μακρὸδι, ἄς ποῦμε, καὶ τὴ δένει ἀνάμεσα στ' αὐτιά τῆς ρόκας. Χώνει τὴ νουρά τῆς ἔπειτα ἀπὸ κάτω στὴν ἀριστερὴ μασκάλῃ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ σεγγούνα ἢ καὶ τῆ φανέλλα τῆς, τὴν ἐξωτερικιά, ὥστε νὰ στέκεται λίγο γυρτὴ πρὸς τὰ μπροστὰ καὶ καταπιάνει τὸ γνέμα¹⁸. Πιάνει δηλ. μιὰ ἀρχὴ ἀπὸ τὰ μαλλιά τῆς τουλούπας μὲ τὸ δείχτη καὶ τὸν ἀντίχειρα καὶ στρίβει τὶς τρίχες, ἐνῶ συγχρόνως τραβάει τὸ ἀριστερὸ τῆς χέρι πιὸ κάτω ὥστε νὰ συναντήσῃ τὸ δόντι τοῦ ἀδραχτιοῦ, δηλ. μιὰ αὐλακιά κουδελωτή. Στὸ δόντι αὐτὸ πιάνει μὲ τὸ δείχτη καὶ τὸν ἀντίχειρα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ τὴν ἄκρα ἀπὸ τὸ γνέμα καὶ περιστρέφει τὸ ἄδραχτι καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ νὰ τεντώνῃ τὶς τρίχες ἀπὸ τὴν τουλούπα. Ἄμα γνεστὴ κάμποση κλωστῆ, τὴν περιτυλίγει στὴν κοιλιά τοῦ ἀδραχτιοῦ κι ἐξακολουθεῖ ἔτσι τὸ γνέσιμο ὥσπου νὰ γίνῃ ἓνας ὄγκος ἀπὸ γνέμα. Ἐγενεσε ἓνα ἄδραχτι, λέει. Τὸ ἀφήνει καὶ παίρνει ἄλλο. Τὸ γεμίζει κι αὐτό, κι ἔτσι προχωρεῖ ἡ ἐργασία. Τὸ γνέσιμο γίνεται σύγχρονα μὲ ἄλλες δουλειές. Εἴτε στέκονται ὀρθὲς καὶ κουβεντιάζουν οἱ γυναῖκες, εἴτε πᾶνε στὴ βρύση γιὰ νερό, ἢ πᾶνε τὸ ἄλεσμα στὸ μύλο βαδίζοντας ἢ στέκοντας γνέθουν διαρκῶς. Ἀλλὰ ὁ καταλληλότερος χρόνος γιὰ γνέσιμο εἶναι οἱ μακρυὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα. Τότε γίνονται τὰ νυχτέρια· καὶ πολλὲς φορὲς μάλιστα γίνεται παρακαλιά. Μαζεύονται πολλὲς γειτόνισσες γυναῖκες καὶ πολλὰ γειτονοκόριτσα καὶ βοηθοῦν στὸ γνέσιμο. Αὐτὸ εἶναι ἡ παρακαλιά.

Λίγο διαφορετικὰ ὑφαίνεται τὸ ὑφάδι. Σὲ ἄδραχτι μακρύτερο, ποὺ ἡ γυναῖκα τὸ κρατάει μὲ ὅλη τὴν παλάμη τῆς στὸ δεξιό, στρίβει ἔχοντας ἀπάνω τὸ σφοντύλι, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸ τραβάει τὸ μαλλί, καὶ τὸ φκειάνει χοντρὸ νῆμα. Τοῦτο τὸ γνέθει ἀπὸ τουλοῦπες φκειασμένες ἀπὸ τὰ κοντίδια. Τὸ ἄδραχτι αὐτὸ ὀνομάζεται δροῦγα: ἔγνισα μιὰ δροῦγα ὑφάδι, λέει, ἄμα τὸ γεμίση ἀπὸ γνέμα. Τὸ γνέσιμο τοῦ ὑφადιοῦ δὲν ἀπαιτεῖ μεγάλη δεξιότητα, ὅπως εἶπαμε, καὶ γι' αὐτὸ τὸ γνέθουν πρὸ πάντων τὰ κορίτσια, ποὺ ἀρχίζουν νὰ πρωτομαθαίνουν γνέσιμο.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ὑφαίνεται καὶ τὸ τραομαλλίσιο γνέμα, στημόνι καὶ ὑφάδι,

18 Ὅταν κάθηται σταυροπόδι νὰ γνέσῃ, τὴ ρόκα τὴν κρατεῖ μὲ τὰ δυὸ σκέλια τῆς.

γιατί απ' αὐτὰ ὑφαίνονται ὑφάσματα χοντρά πού δὲν τὰ διακρίνει καμιὰ καλαισθησία.

Τὸ βαντάκιασμα, τὸ βάψιμο, τὸ κουβάριασμα.

Ἀφοῦ γνεστοῦν τὰ μαλλιά καὶ ἀδραχτιαστοῦν, ὅσα πρόκειται νὰ βαφοῦν, πρέπει νὰ βαντακιστοῦν. Οἱ βάντες¹⁹ γίνονται μὲ τὸ τυλιγάδι ἢ καὶ μὲ τὰ γόνατα. Τὸ τυλιγάδι εἶναι ραβδί ξύλινο ἴσιαμε 0,60-0,70 μ. μακρὺ. Στὶς δυὸ του ἄκρες εἶναι μπηγμένα κάθετα καὶ ξεπέχουν ξύλινα σουφλάκια καλὰ στερεωμένα. Μὲ τὸ ὄργανο αὐτὸ τυλιγαδιάζεται τὸ γνέμα εἴτε στημόνι εἶναι εἴτε ὑφάδι, ἔτσι: Δένει τὴν ἄκρα ἀπὸ τὸ γνέμα στὸ ἓνα σουφλάκι ἢ γυναῖκα. Κρατεῖ τὸ τυλιγάδι ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μέση, ὅπως κρατεῖ τὰ μπαστούνι ἓνας πού θέλει νὰ τὸ παίξῃ στὸ χέρι του· τὸ γυρίζει κατὰ τὸ ἓνα μέρος γιὰ νὰ πιαστῇ τὸ γνέμα κι ἀπ' τὸ ἄλλο σουφλάκι, τὸ ξαναγυρίζει νὰ πιαστῇ ἀπὸ τὸ πρῶτο κι ἔτσι τὸ γνέμα ξετυλίγεται ἀπ' τ' ἀδράχτι καὶ τυλίγεται στὸ τυλιγάδι. Ἀφοῦ τελειώσει τὸ ἓνα ἀδράχτι κομποθιάζει τὸ γνέμα δευτέρου ἀδραχτιοῦ ἢ καὶ τρίτου ἀναλόγως, ὥσπου νὰ μαζευτῇ κάμποσο γνέμα καὶ ἔπειτα τὸ βγάνει ἀπὸ τὰ σουφλάκια καὶ τὸ περιδένει ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ μπερδεύεται καὶ νὰ βρίσκεται εὐκόλα ἢ ἀρχή. Ἔγινε λοιπὸν ἡ πρώτη βάντα ἢ βαντάκι, ὅπως ἀδιαφόρως λένε. Ἐξακολουθεῖ ἔπειτα τὸ τύλιγμα ὥσπου νὰ τυλιγαδιαστῇ ὅλο τὸ ἀδραχτιασμένο γνέμα.

Καμιὰ φορὰ λείπει τὸ τυλιγάδι καὶ τότε τὸ βαντάκιασμα γίνεται μὲ τὰ χέρια, ἅμα ὑπάρχη βοηθὸς ἢ καὶ μὲ τὰ γόνατα. Ἀπλώνει ἢ μιὰ γυναῖκα ὀριζόντια τὰ χέρια τῆς ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα καὶ πέρα σὲ ἀπόσταση τοῦ πλάτους περίπου τοῦ στήθους. Δεύτερη γυναῖκα ἀναδιπλώνει τὸ γνέμα πού ξετυλίγεται ἀπ' τ' ἀδράχτι στὰ χέρια τῆς πρώτης σὰν σὲ τυλιγάδι ὥσπου νὰ φκείαση τὴ βάντα.

Ἡ, ἅμα δὲν ὑπάρχει βοηθός, κάθεται κάτω στὸ πάτωμα ἢ γυναῖκα καὶ ὀρθώνει τὰ γόνατα τῆς σὲ κάποια ἀπόσταση σὰν δυὸ παλούκια. Μὲ τὰ χέρια τῆς τότε ξετυλίγει ἀπὸ τ' ἀδράχτια κι' ἀναδιπλώνει τὸ γνέμα ὥσπου νὰ φκείαση τὴ βάντα.

* * *

Ἄλλη εἰδικότητα χρειάζεται ἔπειτα γιὰ τὸ βάψιμο, κι αὐτὴ λίγες γυναῖκες τὴν ἀποχτοῦνε, καὶ μάλιστα οἱ ἠλικιωμένες πόχουν πιὸ πολλὴ πείρα. Ἰδιαίτεροι βαφιάδες δὲν ὑπάρχουν στὰ χωριὰ τῆς Αἰτωλίας. Ἡ τέχνη τοῦ βαψίματος μαθαίνεται κατὰ παράδοση ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ: οἱ νεώτερες γυναῖκες διδάσκονται νὰ βάφουν ἀπ' τὶς παλιότερες κι ἂν καμιὰ φορὰ λείπει κάθε ἰδέα ἀπὸ βαψίμι, μὲ πολλὴ προθυμία ἔρχεται σὲ βοήθεια ὅποια γνωρίζει νὰ δώσῃ, χωρὶς πλέρα, τὰ φῶτα τῆς.

Οἱ μπογιές πού σὲ σκόνῃ πωλοῦνται σήμερα στὸ ἐμπόριο ἀπὸ τενεκεδένια κουτιὰ καὶ μπηκαν καὶ στὰ πιὸ ἀπόκεντρα χωριὰ σὲ χρῆση, ἄς εἶναι καλὰ οἱ γυρολόγοι πού τὶς φέρουν, ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια πίσω μας ἦτανε ἄγνωστες. Σήμερα, μπορεῖ νὰ πῶ, πὼς

¹⁹ Κάμποσο γνέμα φκείασμένο σὰ μεγάλη κουλούρα. Βάντα στὴν Αἰτωλία λένε καὶ τὸν κλαδίσκο: μιὰ βάντα κεράσια, μῆλα, βασιλινό...

ή χρήση τους είναι σχεδόν αποκλειστική. Σε αναλογία νερού που και γραφτές οδηγίες ακόμα την ορίζουν, διαλυούνε την κάθε μπογιά και βάφουν γνέματα και ύφασματα μέσα σε λεβέτια που τα βράζουν σε φωτιά. Παλιότερα μόνον φυτικές βαφές ήτανε γνωστές, εκτός από λίγες που έφερνε το εμπόριο, όπως ή *καραμπογιά*, δηλ. θεϊκός σίδηρος.

Το ριζάρι πρώτη και κυριώτερη κόκκινη βαφή ήτανε φυτό που δεν έλειπε από κανέναν κήπο, όπως και τα κρεμμύδια. Οί φλουδες της καρυάς είχαν μεγάλη πέραση για τα μαύρα βαψίματα πέρα για πέρα, γιατί ή καρυά δίνει μαύρο χρώμα που ποτέ δε χύνει, δεν ξεβάφει στην πλύση δηλ. ούτε και σκοτώνει²⁰ στον ήλιο. Ώραϊο χτυπητό μαύρο χρώμα φκειάνανε κι από τα κηκίδια του δέντρου (της δρυός), τους γνωστούς σα σφαιρίδια μεγάλους καρπούς, όπως κι απ' τις *κακατσίδες*²¹, σφαιρικούς καρπούς του δέντρου που είναι μεγάλες σα μήλα μέτρια²². Επίσης μαύρο χρώμα φκειάνανε και με το *μαύρο μπακάμι*, το γνωστό στο εμπόριο που ακόμα και σήμερα είναι σε μεγάλη χρήση.

Κόκκινα βαψίματα έκαναν με το ροδάμι του προυναριού, δηλ. τα τρυφερά σφαιρικά σπειράκια μαζί με τις κοκκινωπές κορφαδοῦλες που βγάνει το *χαμοπούρι*²³ τον Απρίλη με το κόκκινο μπακάμι που το φέρνει το εμπόριο, και με το γκρεμέζιο.

Το πράσινο χρώμα γινόταν με τα φύλλα και τα κλαδιά του μελιού²⁴. Σήμερα τα βαψίματα τα βουτοῦν μόνον μέσα σε νερό που έδρασε μελιός για να πάρουν, όπως λένε, ύστερα τα γυρίζουν με τη μπογιά στο πράσινο.

Το κίτρινο το έφκειαναν με *αγζιές*, τα γνωστά βρωμοχόρταρα που γεμίζουν τις άκρες από τα σοκάκια και τα χέρσα των κήπων στα χωριά και βγάνουν άνη άσπρα όμοια με τα φροξυλάνθια τα όποια το χινόπωρο καταντούν να γίνονται σα σταφύλια με πολύ μικρές ραγούλες.

Τα χρώματα *θάχυναν*, θα ξασπρίζε δηλ. σιγά σιγά το ύφασμα ή από το πλύσιμο ή από τη χρήση, αν δε *στυψιάζονταν* τα βαψίματα. *Στύψιασμα* είναι, να βάλεις κάτι που έβαψες μέσα σε νερό που έχει διάλυση από *στύψη*. Παλιότερα που και οί στύψεις λείπανε απ' το εμπόριο, βουτούσαν τα βαψίματα σε νερό που έβραζαν μέσα *αγριοκόρομπλα* και το έκαναν ξυνό. Έπεκρατεί ή γνώμη πως το ξυνό στερεώνει τη μπογιά κι έτσι δε χύνει το χρώμα. Επίσης για στερέωση, τα γαλαζιά βαψίματα τα *αφήναν* βουτημένα στον πίνο κάμποσες μέρες, όπως και παραπάνω είπαμε. Πριν όμως τα βάλουν στον πίνο, τα βράζανε σε καζάνι με νερό που είχε και λάπατα μέσα, τα γνωστά *λαχανικά*: *τα λαπατιάζουμε πρώτα κι ύστερα τα βάνουμε στον πίνο για να βάφουν γαλάζια*. Άλλες ενέργειες στη δημόδη βαφική εκφράζονται με τα ρήματα: *κηκιδιάζω*,

20 Δεν ξασπρίζει κάπως.

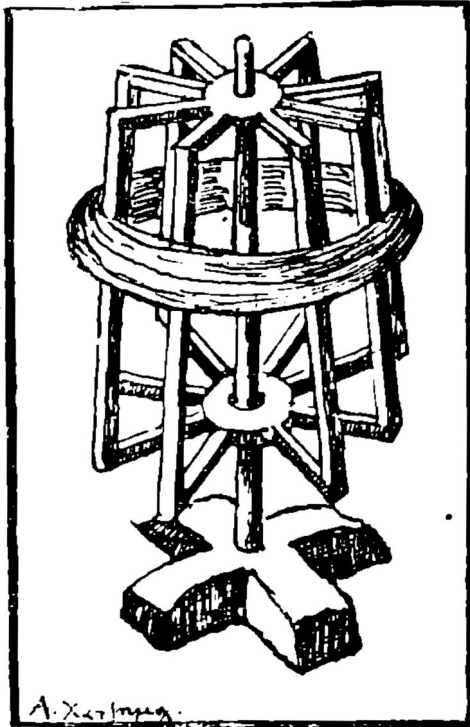
21 Λογοπαιχτική παροιμιώδης εκφράση: Άμα με ματαϊδής, κακατσίδα να με ειπής. Υπάρχει και επώνυμο Κακατσίδα.

22 Από τα κηκίδια παλαιότερα φκειάνανε και τις ωραίες ανεξίτηλες μαύρες μελάνες. Έβραζαν κάμποσα κηκίδια σε νερό τόσην ώρα ώσπου με την εξάτμιση έμεινε ελάχιστη ποσότητα. Αυτό το απομεινάρι ήταν ή πιό καλή μελάνη εν σχέσει με την *πετρομέλανη*, (φκαιασμένη από πετροκάρβουνα).

23 Το πουρνάρι που είναι θάμνος.

24 Φράσ. θα πάγω για μελιό (ή) για μέλεγο να βάψω' άκουα τις γυναίκες να λένε παλιότερα. Και πήγαιναν σε μέρη που βρίσκανε μελιούς.

κακατσιδιάζω, στυψιάζω, ξυνίζω.

Σχήμα 8: Η άνεμη.

ώστε να μην ξεχύνουν άλλη πιά μπογιά από όσο πρέπει. Έπειτα άπλώνονται και στεγνώνουν.

Οί βαμμένες βάντες ή βαντάκια ανάγκη να κουβαριαστούν, για να γίνουν χρήσιμες στην ύφαντική. Το κουβάριασμα γίνεται, αφού μπούν οί βάντες στην άνεμη ή το άνεμιδι.

Η άνεμη είναι ένας στύλος ξύλινος στηριγμένος σε βάθρο πόχει το σχήμα ο σταυρού. Ένα κυλινδρικό ξύλινο κλουβί -ας το πῶ ἔτσι- που γίνεται από 4-5 τελάρα ξύλινα καρφωμένα σταυρωτά το ένα μέσα στο άλλο, περιστρέφεται γύρω στον άξονα αυτόν με την παραμικρότερη δύναμη. Μιά βάντα γνέμα την ανοίγουν και τή βάνουν, όπως το στεφάνι στο βαρέλι, γύρω στην άνεμη. Πιάνουν τή μιά, έξωτερικιά, άκρα τῆς βάντας και αρχίζουν να τήν περιτυλίγουν σε κάτι, μικρό ξυλαράκι ή σφαιρικό χαρτάκι. Γυρίζει ή άνεμη γρήγορα γρήγορα και το γνέμα τυλίγεται με το δεξι χέρι ἔτσι ώστε να γίνη μιά σφαιρα αρκετά μεγάλη, μεγαλύτερη πολλές φορές από μεγάλο πορτοκάλλι. Αυτό είναι το κουβάρι. Άμα τελειώσει το κουβάρισμα, καταπιάνεται ή κοψιά ανάμεσα στις κλωστές. Έτσι κουβαριάζεται σιγά σιγά ὅλο το γνέμα στημόνι και ύφάδι και τὰ κουβάρια

Ένα σωρό γνώσεις²⁵ απαιτούνται για το βάψιμο κι ὁ κάθε χρωματισμός ἔχει δική του τέχνη. Πολύπλοκα και πολυποίκιλα φκειασίματα χρειάζονται για να πετύχη. Όλες αυτές τις μικροδουλειές, αν επιχειρούσε κανένας να τις περιγράψει ἔρευνώντας τὰ καθέκαστα με λεπτομέρεια, θὰ απαιτούνταν ἴσως ὀλόκληρη πραγματεία. Για το σκοπό του βιβλίου τούτου νομίζω πὼς ἄρκετὰ εἶναι ὅσα μπορέσαμε να γράψουμε σχετικά με τὴ βαφικὴ. Μονάχα προσθέτουμε τὰ πιὸ συνηθισμένα στὸν τόπο χρώματα: μαῦρο, κόκκινο, τριανταφυλλί, κεραμιδί, κρεατί, τοῦ φεσιού, ριζαρίσιο κόκκινο, βυσσινί, κερασί, μηλί, γκρεμιζί, φυσιτί, κίτρινο, λαδί, τσιγαλί, (σὰν τὸ χρώμα τοῦ τσίγαλου, τοῦ τρυφεροῦ μύγδαλου), φυτρί, (σὰν τοῦ φύτρου ἀσπροπράσινο), γαλάζιο, οὐρανό, θαλασσί, σταχτί, ρόζ, μπλέ, πράσινο, πορτοκαλλί. Τέτοια χρώματα δίνουν στὰ γνέματα κι ἔπομένως και στὰ ύφάσματα που μ' αὐτὰ ύφαινουν.

Ύστερα από το βάψιμο ξεβγάνονται τὰ γνέματα, πλένονται με ἄφθονο νερό δηλαδή τόσο,

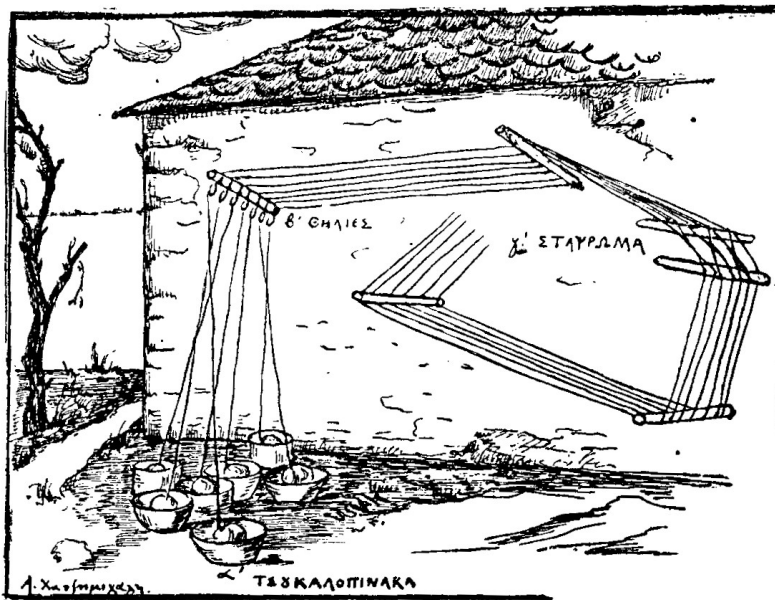
25 Στην Ἀρτοτίνα ἐπικρατεῖ ἡ πρόληψη πὼς οί μπογιές δὲν πιάνουν, ἄμα βάψη ύφασμα γυναῖκα πόπιασε λείψανο (νεκρό). Για να πιάνη ή βαφή ἀπ' τις σαράντα κι ὕστερα κοντὰ ἀπ' τὸ θάνατο, πρέπει να βουτήξει τὰ χέρια της σε βαφή και ὕστερα να τὰ βάψη τότε πιάνει λείει, ή βαφή στο ύφασμα που θέλει να βάψη.

συγκαιριάζονται χωριστά κάθε είδος και κρεμιούνται από κάπου. Το άσπρο γνέμα πού δεν είναι ανάγκη να βαφθή, δε βαντιάζεται, αλλά αμέσως από τὰ ἀδράχτια κουβαριάζεται. Βλέπεις, τὸ ἄβαφο δὲν εἶναι ζγαντζιασμένο, ὅπως τὰ βαμμένα. Γι' αὐτὸ ἡ ἀνέμη εἶναι ἀχρηστη. Πιάνουν τὴ μιὰ ἄκρη ἀπὸ τὸ γνέμα καὶ περιτυλίζουν τὸ κουβάρι, ἐνῶ στριφογυρίζει τὸ κάτω στὴ γῆ ἢ πάτωμα ἀφημένο ἀδράχτι. Ἔτσι λοιπὸν σιγὰ σιγὰ κουβαριάζεται ὅλο τὸ ἀδραχτιασμένο γνέμα καὶ γίνεται ἕτοιμο γιὰ ἴδιασμα.

Τὸ ἴδιασμα. Τὸ τύλιγμα. Τὸ ὕφαμα.

Ἄμα τὰ γνέματα κουβαριαστοῦν, εἶναι πιά ἕτοιμα γιὰ ἴδιασμα.

Ἀπ' ὄξω ἀπὸ τὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ ἢ σὲ κάποιον ἄλλο τοῖχο μπήγουν παλουκάκια ἔτσι πού νὰ ξεπέχουν κάμποσο. Στὸ πρῶτο παλούκι φκειάνουν μὲ σχοινὶ τὶς θηλιές. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ στὸ ἔδαφος τοποθετοῦν τὰ τσουκαλοπίνακα: δηλ. κακάβια, τσουκάλια, γαβάθες κλπ. Ἡ σκάβουν μικρὲς γοῦρνες ἀντὶς γι' αὐτά. Αὐτοῦ μέσα βάνουν τὰ κουβάρια γιὰ νὰ μὴν ξεμακραίνουν, τὴ στιγμή πού θὰ ξετυλίγεται τὸ γνέμα. Πιάνουν λοιπὸν τὶς ἄκρες τῶν κουβαριῶν ὅλες μαζί καὶ ξετυλίζοντας τὶς φέρνουν στὶς θηλιές. Περνοῦν μία μία ἀπὸ κάθε θηλιά καὶ ἔπειτα ἐξακολουθητικὰ ξετυλίζοντας τὰ κουβάρια, ἐνῶ κρατοῦν τὶς ἄκρες καὶ προχωροῦν στὸ πιὸ ἀκρινὸ παλούκι, τὶς ἀναδιπλώνουν. Προχωρώντας τὶς ἀναδιπλώνουν πάλι σὲ ἄλλον πάσσαλο πού βρῖσκεται κατὰ τὶς θηλιές καὶ σ' ἄλλον ἢ ἄλλους ἀνάλογα στὸ μάκρος πού θέλουν νὰ δώσουν στὸ διασίδι.

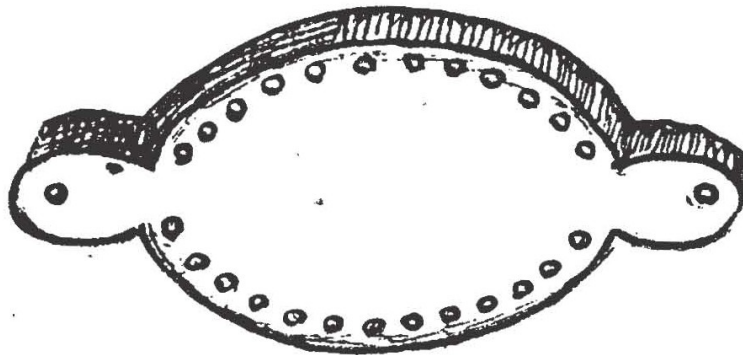
Σχῆμα 9: Τὸ ἴδιασμα.

Τελευταῖα σέρνουν τὶς ἄκρες σὲ δυὸ παλούκια πούναι παράλληλα καὶ κοντὰ τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο μπηγμένα. Ἐδῶ γίνεται ἡ σταύρωση. Τὰ γνέματα σταυρώνονται δύο δύο ἔτσι πού νὰ φκειάνουν ἓνα Χ καὶ γιὰ νὰ διατηριέται τὸ σταύρωμα βάνουν ἀνάμεσα δυὸ καλαμίδες, τὴ μιὰ ἀπὸ τὸ ἓνα ἄνοιγμα καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἐπειτα οἱ ἄκρες

τραβιούνται και αναδιπλώνονται στο πρώτο παλούκι, στο δεύτερο, στο τρίτο κλπ., όσα κι αν είναι, ώσπου τις ξαναφέρνουν πάλι στη σταύρωση, όπου γίνεται νέο σταύρωμα και έτσι εξακολουθεί ή δουλειά όσο να σωθούν τα κουβάρια, κι αν είναι ανάγκη, στις τελευταίες άκρες δένουν τις άκρες άλλων κουβαριών και ξετυλίγονται και ιδιάζονται και αυτά, όπως και τ' άλλα. Το μάκρος λοιπόν του ιδιασιδιού κανονίζεται από τα παλούκια που μπήγονται στον τοίχο· το πλάτος του όμως από τα ζευγάρια που σταυρώνονται στα καλάμια. 25 ζευγάρια, ήτοι πενήντα κλωστές κάνουν ένα δεμάτι ή κεφάλι.

Φκειάνουν θηλιές στο πρώτο παλούκι για να περνούν μέσα τα γνέματα να μη μπερδεύονται, όπως είπαμε παραπάνω: αλλά και μ' αυτόν τον τρόπο το μπερδεμα δεν ξεφεύγεται όλως διόλου, γι' αυτό πολλές φορές μεταχειρίζονται και την ιδιάστρα.

Αυτή είναι μια σανιδίτσα με σχήμα γεωμετρικής έλλειψης και λαβές στις δυο άκρες. Στο περιθώριο της έχει τρυπίτσες κι από κάθε μια περνούνε κι ένα γνέμα, λίγο πέρα από το παλούκι που βρίσκονται οι θηλιές. Μ' αυτόν τον τρόπο βαστιούνται σε απόσταση τα γνέματα και δε μπερδεύονται. Αν τύχη να φκειάσουν ιδιασίδι με διάφορα χρώματα, τότε μεταχειρίζονται χωριστή ιδιάστρα για κάθε χρωματισμό.

Σχήμα 10 'Η ιδιάστρα.

Στη σταύρωση γίνεται το στόμα του ιδιασιδιού. Έδω ανοί, όπως λένε. Δηλ. κόβονται οι κλωστές λίγο πέρα από τη σταύρωση και κομποθιάζονται δυο δυο και κατά το μέρος των καλαμιδιών και κατά το άλλο, το αντίθετο. Το όλο διασίδι τότε ξεδιπλώνεται από τα παλούκια και πλέκεται όπως οι γυναικείες πλεξίδες, για να γίνη έτοιμο για την τυλίχτρα.

Τα διασίδια γίνονται με 4 με 5 ή και με περισσότερα δεμάτια ή κεφάλια (από 20 ζευγάρια κλωστές το καθένα) και γι' αυτό συνηθισμένες έρωτήσεις των γυναικών είναι: «πόσα δεμάτια ή κεφάλια τὸ έρριξες;» - «Τὸ έρριξα με 4 με 5 κλπ.»²⁶.

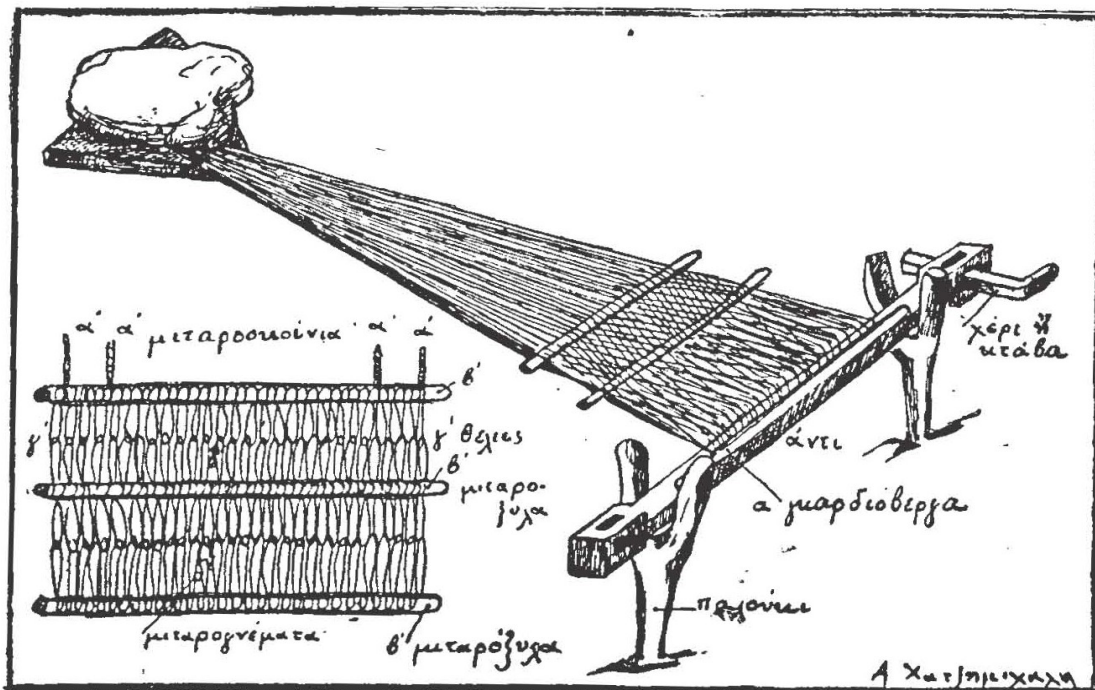
Τὸ ίσιωμα όπου γίνεται τὸ τύλιμα τὸ λένε τυλίχτρα. Τέτοια ισιώματα κατάλληλα για τύλιμα, λίγα είναι στα χωριά και γι' αυτό εκεί τυλιούνε όλες οι γυναίκες. Έδω λοιπόν έρχεται τὸ διασίδι. Τὴ μιὰ άκρη του τὴ δένουν σ' έναν τρίποδα ξυλένιον, πὸν τὸν λένε

²⁶ Στην Άρτοτίνα τὸ Σάββατο δὲν ιδιάζουν, γιατί τὸ ύφασμα πὸν θὰ γίνη ἀπ' τὸ διασίδι τοῦ Σαββάτου, γίνεται σάβανο· πεθαίνει κάποιος ἀπ' τὸ σπίτι.

Ἐπίσης γυναίκα γκαστρωμένη δὲν κάνει νὰ ιδιάση, γιατί δύσκολα γεννάει τὸ παιδί. ἅμα λεχωνεύη.

σβάρνα, και για βάρος βάνουν άπάνω μιὰ πέτρα πλακερή. Τὸ ξεπλέκουν και τὴν ἄλλη ἄκρη τὴν καταπιάνουν στὸ ἀντί· δηλ. μέσα στὴν αὐλακιά τοῦ ἀντιοῦ, και τὴ στερεώνουν με μιὰ βέργα²⁷, γκαρδιόβεργα, πὸ χωράει ἴσια κι ἴσια στὴν αὐλακιά. Μὲ τὸ χέρι ἢ κτάβα γυρίζουν τὸ ἀντί και περιτυλίγεται τὸ διασίδι, ἐνῶ σιγὰ σιγὰ ξεσέρνουν πέρα τις καλαμίδες και ἔτσι τὸ σταύρωμα προχωρεῖ κατὰ τὸ ἄλλο ἄκρον. Ὁ τρίποδας λοιπὸν με τὸ βάρος του ὅλο και πλησιάζει πρὸς τὸ ἀντί, ὥσπου νὰ τυλιχτῆ ὁλόκληρο τὸ διασίδι και ἡ σταύρωση μετατοπιστῆ στὴν ἄλλη ἄκρη πὸναι δεμένη στὸν τρίποδα.

Ἐστερα ἀπὸ τὸ τύλιμα κι ἀμέσως συνέχεια ἀρχίζει τὸ μίτιασμα. Τοῦτο γίνεται με τὰ μιτάρια.

Σχῆμα 11: Τὸ τύλιμα και μίτιασμα.

Δυὸ κυλινδρικό ραβδιά²⁸ με μακρὸς ἐνὸς μέτρου τὸ καθένα και γνέματα βαμπακερὰ δίστριφτα²⁹ χρειάζονται για νὰ φκειαστοῦν τὰ μιτάρια. Δένουν τεχνικά μιὰ ἀράδα θηλιές ὡς 0,15 τοῦ μέτρου μακρυές ἀπὸ τὸ ἓνα ραβδί. Ἀπ' τις θηλιές τοῦτες περνοῦν ἄλλες τόσες δένοντάς τες ἐπίσης τεχνικά ἀπὸ τὸ ἄλλο ραβδί πὸ κρέμεται. Τὸ πρῶτο ραβδί τὸ κρεμοῦν ἀπὸ κάπου ἀφοῦ τὸ δέσουν με δυὸ σκοινιά³⁰ στὶς δυὸ του ἄκρες κι ἔτσι ἔχουν τὸ μιτάρι. Τὰ μιτάρια τὰ φκειάνουν λίγες γυναῖκες ἐπιδέξιες, πὸ γνωρίζουν ἀπὸ ἀργαλειὸ, ὑφάματα και ἐν γένει ἀπὸ ὑφαντική. Για νὰ γίνῃ λοιπὸν τὸ μίτιασμα ἢ μιτάρωμα χρειάζονται δυὸ γυναῖκες. Ἐπίσης και τὸ εἶδος τὸ ὕφασμα πὸ πρόκειται νὰ

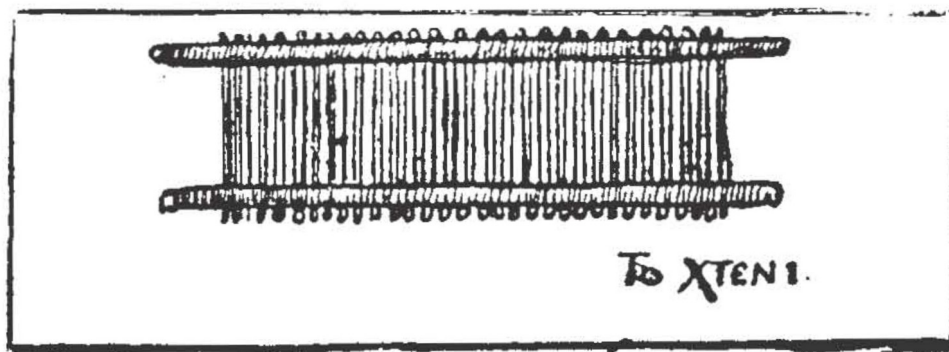
27 Ἡ γκαρδιόβεργα μπαίνει στὸ αὐλάκι και δαγκώνει τὸ διασίδι για νὰ γκαρδιώνεται = τεντώνεται.

28 Πὸ λέγοντα μιταροζύχα.

29 Μιταρογνέματα.

30 Μιταροσχοῖνια.

ύφαθῆ κανονίζει ἂν δύο, ἢ τέσσερα μιτάρια θὰ χρειαστοῦν. Ἐὰν πρόκειται νὰ ύφαθῆ ἀπολυτὸ σκουτί, ἀρκοῦν τὰ δύο μιτάρια, ἂν ὅμως ἀδίμιτο ἢ ψευταδίμιτο, τότε ἀπαιτοῦνται τέσσερα. Οἱ δύο γυναῖκες ποὺ θὰ μιτῶσουν κάθονται ἀντιμέτωπες. Ἡ μιὰ ἔχει μπροστά της τὸ ἀντί μὲ τυλιγμένο τὸ διασίδι. Ἀπὸ πάνω μπροστὰ στὰ μάτια της εἶναι κρεμασμένα ἀπὸ κάπου τὰ μιτάρια τόσο ψηλὰ ὥστε νὰ μὴν ἐγγίζουν κάτω. Πιάνει ἓνα νῆμα, τὸ πρῶτο στὴ σειρά τοῦ διασιδίου καὶ τὸ περνάει στὴ θηλιὰ τοῦ πρώτου μιταριοῦ ἀντίπερα ὥστε νὰ τὸ πιάσῃ ἢ ἀντιμέτωπη γυναῖκα, ἢ ὁποῖα τὸ παίρνει καὶ τὸ περνάει καὶ στὴ θηλιὰ τοῦ δευτέρου μιταριοῦ. Αὐτὸ τὸ εἶδος τὸ μιτάρωμα λέγεται στὰ δύο καὶ εἶναι γι ἀπολυτὸ ὕφασμα. Γίνεται ὅμως κι ἄλλο μιτάρωμα, ποὺ λέγεται στὰ τέσσερα, ἅμα πρόκειται νὰ ύφαθῆ δίμιτο σκουτί. Δηλ. θὰ περαστῆ τὸ νῆμα ἀπὸ τέσσερα μιτάρια. Ἄφοῦ λοιπὸν περαστοῦν ὅλα τὰ νήματα πέρα γιὰ πέρα ἀπ' τὰ μιτάρια, φέρνουν καὶ τοποθετοῦν τὸ διασίδι στὸν ἀργαλειὸ πιά. Τὸ ἀντί μὲ τὸ τυλιγμένο ἰδιασίδι τοποθετεῖται πάνω στὶς φουρκες τοῦ ἀργαλειοῦ ποὺ βλέπει ἀντίκρυα της ἢ ὕφάντρα, τὰ μιτάρια πόχουν περασμένα τὰ νήματα, κρεμιοῦνται ἀπὸ τὰ καρέλλια, (=τροχαλίες). Τώρα μένει ἀκόμα νὰ περαστοῦν ὅλες οἱ ἄκρες τῶν νημάτων στὸ χτένι.

Σχῆμα 12

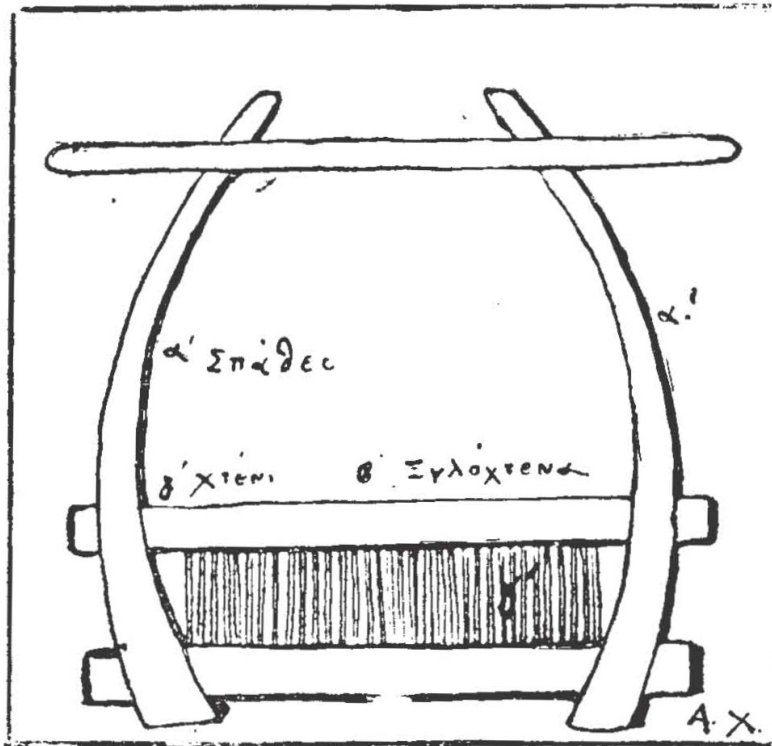
Χτένια εἶναι διάφορα εἶδη: τὸ πανόχτενο, τὸ ἀπολυτόχτενο, τὸ διμιτόχτενο, τὸ κυλιμόχτενο· δηλ. γιὰ κάθε εἶδος ὕφασμα καὶ διαφορετικὸ χτένι. Τὰ φκειάνουν τεχνίτες ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ χωριὰ τοῦ παλιοῦ δήμου Εὐρυτανῶν τῆς Εὐρυτανίας, καὶ γυρίζουν καὶ τὰ πωλοῦν σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας. Γιὰ νὰ φκειαστῆ χτένι, ἀπαιτοῦνται δύο λεπτὰ ραβδιά, μακροῦς ὡς ἐνὸς μέτρου, ὥστε νὰ παίρνουν τὸ πλάτος τοῦ ἰδιασιδίου ποὺ πρόκειται νὰ ύφαθῆ. Σὲ μικρὰ μικρὰ διαστήματα τὰ ραβδιά αὐτὰ τρυπιοῦνται μὲ ἐργαλεῖο καὶ μέσα στὶς τρυπίτσες αὐτὲς σφηνώνονται τὰ δόντια, δηλ. ξυλαράκια ποὺ φκειάνουν σχίζοντας νεροκάλαμο (=καλαμίδες) ὡς 0,12 τοῦ μέτρου μακρῶς. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ξυλαράκια ἀφήνουν ἓνα χενὸ ὥστε νὰ περνᾷ τὸ νῆμα. Αὐτὸ τὸ χενὸ λέγεται θύρα. Γιὰ νὰ μὴ κινοῦνται τὰ χτενόδοντα τὰ περισφίγγουν στὰ ραβδιά μὲ σπάγια.

Ἀπὸ τὶς θύρες αὐτὲς περνοῦν πάλι σὲ δύο τὰ νήματα κι ἀπὸ κεῖ τραβώντας τα τὰ προσκολλᾶνε στὴν ὀλοτρύπητη αὐλακία τοῦ ἀντιοῦ ὅπου θὰ τυλίγεται τὸ ὕφασμα. Τὸ χτένι μὲ περασμένα τὰ νήματα τὸ τοποθετοῦν ἀνάμεσα στὶς σπάθες³¹, ποὺ κρέμονται ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ στέγασμα τ' ἀργαλειοῦ καὶ αἰωροῦνται, ἀλλὰ τὸ περισφίγγουν πάνω καὶ

31 ἢ ὀρθὰ τοῦ ξυλόχτενου.

κάτω με δυο ξυλένιες σανίδες που λέγονται ξυλόχτενα.

* * *

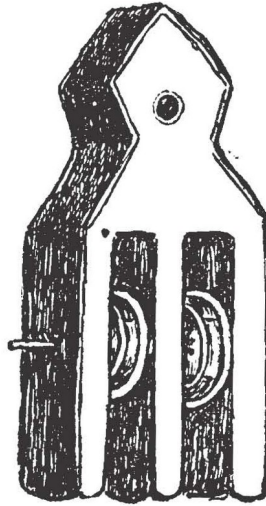
Σχήμα 13

Ὁ ἀργαλειὸς στηρίζεται σὲ τέσσερα ὀρθὰ πόδια. Δυὸ εἰδῶν ἀργαλειοὶ εἶναι γνωστοὶ στὴν Αἰτωλία. Τοῦ ἑνὸς τὰ πόδια καρφώνονται στὰ σανίδια τοῦ πατώματος τοῦ σπιτιοῦ καὶ στερεώνονται καὶ στὸν τοῖχο, γιατί πάντα κοντὰ ἐκεῖ στήνεται ὁ ἀργαλειὸς, καὶ τοῦ ἄλλου εἶναι κινητά. Ἔτσι κινεῖται ὅλος ὁ ἀργαλειὸς σὰν τραπέζι καὶ τοποθετεῖται ὅπουδήποτε καὶ γι' αὐτὸ λέγεται περπατάρικος· τοῦτος εἶναι ὁ τελειότερος. Πλατυὲς καὶ χοντρές σανίδες³² συνδέουν τὰ τέσσερα πόδια ἀπαράλλαχτα ὅπως γίνεται στὴν καρέκλα μετὴ διαφορά πῶς ἐδῶ τοποθετοῦνται δίπλα. Ἐπίσης ἄλλα ξύλα³³ συνδέουν τοὺς ὀρθοὺς στὴν κορυφὴ καὶ ἄλλα τοποθετοῦνται σταυρωτά, ὥστε νὰ φκειάνουν μιὰ στέγη (ὡς ποῦμε ἔτσι). Τὰ ὀρθὰ στηρίγματα, τὰ ξύλα ποὺ συνδέουν τοῦτα στὴν κορυφὴ τους καὶ τ' ἄλλα ποὺ σταυρώνουν καὶ κάνουν τὴ στέγη λέγονται φαλλίδια ὅλα μαζί. Ἀπὸ τὸ μεσιανὸ φαλλίδι κρέμονται κατακόρυφα, ὅπως εἶπαμε οἱ σπάθες ποὺ κρατοῦν τὸ χτένι. Πιὸ πίσω ἀπὸ ἄλλο ὀριζόντιο φαλλίδι κρέμονται οἱ καρελλομάννες. Εὐλινες δηλ. σανίδες μετὴ δυὸ κόρφους ἢ κάθε μιὰ ἀπὸ κάτω ὅπου σιδερένιο ραβδάκι κρατεῖ τὰ καρέλλια περασμένα ἀνάμεσα. Τὰ καρέλλια ἔχουν στὸ γύρο τους αὐλακιά, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν αὐλακιά περνάει τὸ σχοινὶ ποὺ κρατᾶει τὰ μιτάρια. Ἀνεβαίνοντας ἡ καρελλομάννα μετὴ τὰ καρέλλια της γυρίζει

³² Ποὺ λέγονται ἀπ(ο)κατάρια.

³³ Πανάρια τ' ἀργαλειοῦ.

ἀνάποδα καὶ τὰ σχοινιά ὅπου κρατοῦν τὰ μιτάρια. Ἔτσι ἀνεβάζει τὸ ἓνα μιτάρι καὶ κατεβάζει τ' ἄλλο. Τὰ μιτάρια εἶναι δεμένα μὲ κάποιο σχοινί³⁴. Στὴν ἀντίθετη ἄκρα τοῦ σχοινοῦ κάτω εἶναι κρεμασμένη πλάγια κάπως ἡ παττήθρα· μιὰ σανίδα δηλ. γιὰ νὰ πατάῃ τὸ πόδι καὶ τραβάῃ κάτω τὸ ἓνα μιτάρι, ὅταν ἀνεβαίνει τὸ ἄλλο. Οἱ παττήθρες εἶναι ὅπως καὶ τὰ μιτάρια, δύο ἢ τέσσερες.

Σχῆμα 14: Ἡ καρελλομάννα.

Πίσω ἀπὸ τὸ ἀντὶ πού τυλίγεται τὸ ὑφασμα εἶναι φκειασμένο κάθισμα γιὰ νὰ κάθεται ἡ ὑφάντρα. Τὸ κάθισμα εἶναι μιὰ πλατυὰ σανίδα καὶ λέγεται πάτος.

Εἶπαμε πὼς οἱ ἄκρες τοῦ διασιδιοῦ κρατιοῦνται σὲ μιὰ αὐλακιὰ πόχει τὸ ἀντὶ μὲ ἓνα κυλινδρικό ραβδάκι, πὸ λέγεται γκαρδιόβεργα. Παραπάνω ἀπὸ τὸ ἀντὶ, ὅπου τυλίγεται τὸ σκουτὶ σὲ κάποια ἀπόσταση, μπαίνει ἄλλο κυλινδρικό ξύλο πὸ λέγεται πανάντι. Τὸ ἀντὶ πόχει τυλιγμένο τὸ διασίδι γυρίζεται μὲ κινητὸ μακρὸ χεροῦλι γιὰ νὰ ξετυλιχτῆ κάμποσο. Ἄμα γίνῃ τὸ γύρισμα, τὸ κρατεῖ στὴ νέα του θέση κινητὴ βέργα, πὸ περνῶντας τὴν τρυπημένη ἄλλη ἄκρα του, ἀκουμπᾶ κάτω. Ὑφαίνεται κάμποσο ὑφασμα καὶ ἐπαναλαβαίνεται τὸ γύρισμα τ' ἀντιοῦ, γιὰ νὰ ξετυλίγεται διασίδι. Τὸ χεροῦλι λέγεται σηκώστρα. Τὰ μέρη τ' ἀργαλειοῦ βιδῶνονται ἢ καλύτερα καρφώνονται μὲ ξυλοκάρφια πὸ λέγονται καρφώματα.

Τὸ διασίδι, ὅπως εἶπαμε, γίνεται ἀπὸ τὸ στημόνι. Τώρα πρέπει ν' ἀρχίσῃ τὸ ὑφασμα, ἀφοῦ μπῆκε τὸ διασίδι στὸν ἀργαλειό. Ἔβαλα διασίδι στὸν ἀργαλειό³⁵ λέει συνήθως ἡ ὑφάντρα, κι ἐννοεῖ θ' ἀρχίσω νὰ ὑφάνω. Γιὰ ν' ἀρχίσῃ χρειάζεται καὶ ὑφάδι

³⁴ Τὸ καρελλόσχοινο.

³⁵ Τραγοῦδι τ' ἀργαλειοῦ.

Μάννα μ' τὴν κόρη πὸ εἶδα γὼ στὸν ἀργαλειό πὸ ὑφαίνει.

Χαῦδω μου, κι' χαῦδεμένη.

Πόχει ἀσημένιον ἀργαλειό κι' φιλιτσένιο χτένι.

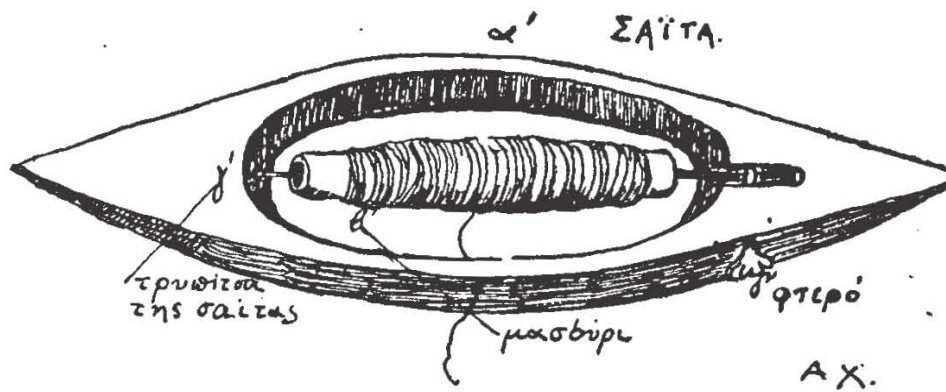
Χαῦδω μου, κι' χαῦδεμένη.

Πὸ ὑφαίνει μιταξουτά, πὸ ὑφαίνει τὰ βελούδα.

Χαῦδω μου, κι' χαῦδεμένη.

κουβαριασμένο σὲ κουβάρια κι αὐτό. Γιὰ νὰ ὑφαθῆ ὁμως τὸ ὑφάδι, πρέπει νὰ ξετυλιχτῆ ἀπ' τὰ κουβάρια καὶ νὰ γίνῃ μασούρια σὲ καλάμια, νὰ μαζευτῆ δηλ. στὰ καλάμια ἀπαράλλαχτα ὅπως στὸ ἀδράχτι. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γίνονται πολλὰ μασούρια καὶ γιὰ νὰ ὑφαθοῦν, μπαίνουν στὴ σαΐτα.

Σιδερένιο ραβδάκι περνιέται ἀνάμεσα στὸ καλάμι ποὺ ἔχει μαζεμένο τὸ γνέμα σὲ μασούρι, αὐτὸ λέγεται βελόνα³⁶, καὶ ἡ μιά τῆς ἄκρη στηρίζεται στὴ μιά (γ') τρυπίτσα τῆς σαΐτας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη μπαίνει ἡ βελόνα σὲ μιὰ αὐλακιά ποὺ εἶναι χαραγμένη στὴ σαΐτα καὶ στερεώνεται μὲ ἓνα φτερό (δ').

Σχῆμα 15

Ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἀργαλειοῦ τάχουν μετρημένα. Εἶναι ἑβδομηντα δύο. Ὁ ἀργαλειὸς ἔχει ἑβδομηντα δύο κομμάτια καὶ τὸ φτερό.

Τόποι ποὺ φκειάνουν συνήθως τοὺς ἀργαλειοὺς εἶναι τὸ κατώγει, τὸ παλκόνι (λόντζα) ἢ καὶ δωμάτιο κάποτε τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ πάντοτε σὲ θέση ποὺ νὰ πέφτῃ φῶς ἀπὸ παραθύρι ἐκεῖ κοντά. Ἀπαραίτητος εἶναι ὁ ἀργαλειὸς σὲ σπίτι πόχει κορίτσια ποὺ ἔχουν ἀνάγκη νὰ φκειάσουν τὰ προικιά τους. Τὰ προικιά στὴν Αἰτωλία ὑφαίνονται συνήθως ἀπὸ τὰ χέρια τῆς μέλλουσας νύφης. Σὲ σπίτια ὅμως ποὺ δὲν ἔχουν κορίτσια, ὁ ἀργαλειὸς δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀναγκαῖος· τὰ ὅσα χρειάζονται ὑφάσματα τὰ δίνουν καὶ τὰ ὑφαίνουν οἱ ὑφάντρες. Μιὰ καὶ δυὸ ὑφάντρες καλὲς ἔχουν πόρο ζωῆς σὲ κάθε αἰτωλικὸ χωριό. Ἄντρες πουθενὰ δὲν ὑφαίνουν στὴν Αἰτωλία. Στὰ παλιὰ χρόνια ὅμως φαίνεται, πὼς ὑφαιναν ἰδίως σακκιά. Αὐτὸ καὶ ἡ παράδοση τὸ μαρτυρεῖ, ὅπως π. δ. χ. λένε γιὰ τὸν Πάτερ Κοσμᾶ, πὼς τὰ πρῶτα του χρόνια ποὺ ζοῦσε στὸ χωριουδάκι Ταξιάρχης, τὰ πέρασε ὑφαίνοντας σακκιά, καὶ τὰ ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀκούόμενα ἐπωνύματα Ὑφαντῆς τὸ ἴδιο μᾶς λένε. Τὸ ἐπάγγελμα τῆς ὑφάντρας τὸ ἔχουν συνήθως φτωχὲς γυναῖκες στὰ χωριά, γι'

Παρασκιβὴ κουμπόθιαζι, Σαββάτο τὰ ὑφαίνει,
Χαῦδω μου, κι χαῦδεμένη.
Τὴν Κυριακὴ τὰ φόρισι κι στὸ παγγύρι πάει,
Χαῦδω μου, κι χαῦδεμένη.
Κι οὔτι σταυρὸ δὲν ἔκανι οὔτε καπέλο βγάζει,
Χαῦδω μου, κι' χαῦδεμένη.

36 ἢ ἀδράχτι.

αὐτὸ κι ἅμα θέλουν νὰ παραστήσουν πὼς ἡ φτώχεια δέρνει καμιὰ χήρα ἰδίως, λένε: ξενοῦφαίνει γιὰ νὰ ζήση τόση φτώχεια ἔχει!

Ὡς βιοτεχνία ἡ ὑφαντικὴ μονάχα στὴν Ἀμπλιανῆ τῆς Εὐρυτανίας ἀπαντιέται, γιὰτὶ τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶναι ἐντελῶς τσοπανοχώρι κι ἔχει ἄφθονα τὰ πρῶτα ὑλικά. Ἐδῶ βρίσκονται ἀργαλειοὶ ποὺ ὑφαίνουν μονοκόμματα ὑφάσματα. Μ' αὐτοὺς φκειάνουν βελέντζες, σκαλτσοσκούτια, σαμαροσκούτια, καπποσκούτια κλπ. καὶ τὰ φέρνουν στὰ παζάρια, (ὅπως τῆς Ὑπάτης, Λαμίας, Μεσολογγίου, Κεφαλοβρύσου) καὶ τὰ πωλοῦν.

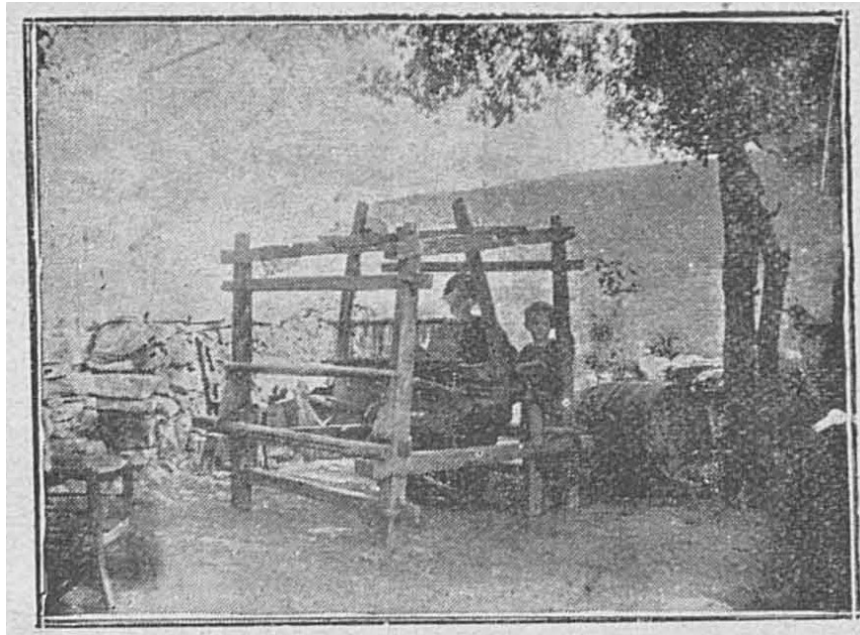
Τὰ περισσότερα ὑφάσματα στὰ ὄρεινὰ χωριὰ γίνονται τὸ Σεπτέμβριο, ὅταν ἀρχίζει καὶ ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ κατέβασμα στὰ χειμαδιά. Τότε ὑφαίνονται τὰ λευκὰ μάλλινα δίμιτα, ποὺ τοὺς χρειάζονται γιὰ ντυμασιά· τὰ ἀπολυτὰ γιὰ τὰ γυναικεία φουστάνια· τὰ καππόσκουντα, ὑφάσματα ἀπὸ τραγόμαλλα χρήσιμα γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς καππότας καὶ τοῦ καπποτιοῦ. Τὰ σκαλτσόσκουτα γιὰ τὶς ἀντρίκειες σκάλτσες. Τὸ σαμαρόσκουτο, ἀπολυτὸ μάλλινο ὑφασμα, ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ βάνουν στὸ μέσα μέρος ἀπὸ τὰ σαμάρια τῶν ζώων· τὰ τσόλια, ἀπολυτὰ ὑφάσματα μὲ τραγομαλλίσια γνέματα φκειασμένα, ποὺ χρειάζονται γιὰ σκεπάσματα κλπ.

Σ' ὅλες τὶς ἄλλες ἐποχὲς ὅμως τοῦ χρόνου ὑφαίνεται σκουτιὶ χρήσιμο γιὰ μαντανίες, γιὰ κυλίμια, γιὰ χεράμια (ἢ χράμια), γιὰ βελέντζες, γιὰ τσέργκες κτλ. Βαμπακερὰ ὑφάσματα ὑφαίνονται μονάχα ὅσα χρειάζονται γιὰ σεντόνια. Κι ἀπ' αὐτὰ ὅμως δὲ λείπει ὀλότελα τὸ μάλλινο ὑφάδι καὶ νά, γιὰτὶ τὰ σεντόνια αὐτὰ λέγονται καὶ μαλλινοσέντονα.

Πολλὰ ἀπ' τὰ ὑφάσματα δὲ βγαίνουν ἔτοιμα ἀπὸ τὸν ἀργαλειό, ὅπως τὰ βελεντζόσκουτα, τὰ σκαλτσόσκουτα, τὰ σκουτιὰ ποὺ χρειάζονται γιὰ πατατοῦκες καὶ σεγγούνια. Πρέπει μετὰ τὸ ὑφασμα νὰ φουσκώσουν ἢ νὰ ψηθοῦν, ὅπως χαρακτηριστικὰ λένε. Τὸ φούσκωμα καὶ τὸ ψήσιμο αὐτὸ γίνεται στὴ νεροτριβιὰ ἢ ντριστίλα καὶ στὰ μαντάνια.

Ἄφοῦ ποῦμε διεξοδικὰ ἀκόμα πὼς γίνεται τὸ ὑφασμα, τότε θὰ κάμουμε λόγο ἀμέσως γιὰ τὶς νεροτριβιὲς καὶ τὰ μαντάνια.

Κάθεται λοιπὸν ἡ ὑφάντρα στὸν πάτο, πού'παμε παραπάνω. Κάτω καὶ δεξιὰ τῆς σ' ἓνα κανίσκι μέσα ἔχει τὰ μασούρια τοῦ ὑφαιδιοῦ. Παίρνει ἓνα, τὸ περνάει στὴ βελόνα (ἀδράχτι) καὶ τὴν τοποθετεῖ στὴ σαῖτα, κατὰ ποὺ εἶπαμε. Πιάνοντας τότε τὴν ἐξωτερικὴ ἀκρὴ τοῦ ὑφαιδιοῦ ξετυλίγει κάμποσο ἀπὸ τὸ μασούρι. Πατάει τὴ μιὰ ἢ τὶς δύο, (ἅμα τὸ ὑφασμα θὰ γίνῃ δίμιτο), παττῆθρες, καὶ τότε οἱ μισὲς κλωστὲς ἀπὸ τὸ διασίδι ὑψώνονται κι οἱ ἄλλες μισὲς χαμηλώνουν κι ἔτσι γίνεται τὸ στόμα τοῦ διασιδιοῦ. Ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀνοιγμα πετάει μὲ τὸ δεξιὸ τὴ σαῖτα κατὰ τὴν ἀντίθετη πλευρά, καὶ περιμένοντας τὴν τὴν πιάνει μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι. Ἀμέσως ξαναπατάει, τὶς παττῆθρες κλείνει τὸ πρῶτο στόμα κι ἀνοίγει ἄλλο μὲ τὸ σταύρωμα ποὺ κάνουν οἱ κλωστὲς τοῦ διασιδιοῦ. Σύγχρονα ὅμως, χτυπάει καὶ τὸ χτένι γιὰ νὰ σφίξῃ καὶ ἰσιάζῃ τὴν κλωστὴ ποὺ πέρασε μὲ τὴ σαῖτα. Ἔτσι καταπιάνει τὸ ὑφασμα.

Σχήμα 16: Ὁ ἀργαλειός.

Περνάει ἔπειτα τὴ σαΐτα μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι ἀντίθετα περιμένοντας τὴν μὲ τὸ δεξιό. Πατάει τὶς παττήθρες καὶ φκειάνει νέο στόμα μὲ τὸ διασταύρωμα τῶν κλωστῶν. Πετάει ξανά τὴ σαΐτα. Ξαναπατάει τὶς παττήθρες καὶ διασταυρώνει τὸ ὑφάδι· χτυπάει πάλι μὲ τὸ χτένι. Καὶ ἔτσι πατώντας τὶς παττήθρες γιὰ νὰ φκειάνη πάντα νέο στόμα καὶ τὴ σαΐτα μὲ τὸ μασούρι τοῦ ὑφαιδίου καὶ βαρῶντας τὸ χτένι ὕστερα ἀπὸ κάθε σαΐτιὰ ἐξακολουθεῖ τὸ ὕφαιμα. Τόσο γρήγορα δὲν πάει ἡ δουλειά, ἂν στὸ ὕφαιμα γίνεται καὶ κέντημα, ὅπως στὰ κυλίμια. Ἀνάγκη, νὰ περάση καὶ ξαναπεράση τὰ χρωματισμένα νήματα ἢ ὑφάντρα ἀνάμεσα στὶς κλωστὲς τοῦ ἰδιασιδίου γιὰ νὰ φκειάση τὰ κεντίδια. Ὑστερα λοιπὸν ἀπὸ τοῦτο ἀργοπορεῖ κάπως τὸ ὕφαιμα.

Τὰ μαντάνια: οἱ νεροτριβιές.

Στὶς ἄκρες τῶν ποταμιῶν ἢ τῶν ρεματιῶν κοντὰ στὰ αἰτωλικά χωριά κινουῦνται οἱ νερόμυλοι, ὅπου φκειάνουν τ' ἀλεύρι τοὺς οἱ χωρικοί. Λίγο διάστημα πιὸ πέρα ἀπὸ τοὺς μύλους, καὶ πιὸ κάτω κατὰ τὸ πλάγι ὥστε νὰ ὑπάρχη τόπος νὰ γίνεταί κρέμαση στὸ νερό, ποὺ ξεπετιέται ἀπ' τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου, φκειάνονται οἱ νεροτριβιές καὶ στήνονται τὰ μαντάνια. Ὁ ρυθμικὸς βρόντος ποὺ κάνουν τὰ μαντανόξυλα χτυπώντας τὰ ὑφάσματα γιὰ νὰ τὰ φουσκώσουν, γεμίζει ἀπὸ εὐθυμὴ ζωὴ τὶς ἐρημικὲς καὶ ἤσυχες ἄκρες τῶν ξεμακρυσμένων αἰτωλικῶν ποταμιῶν.

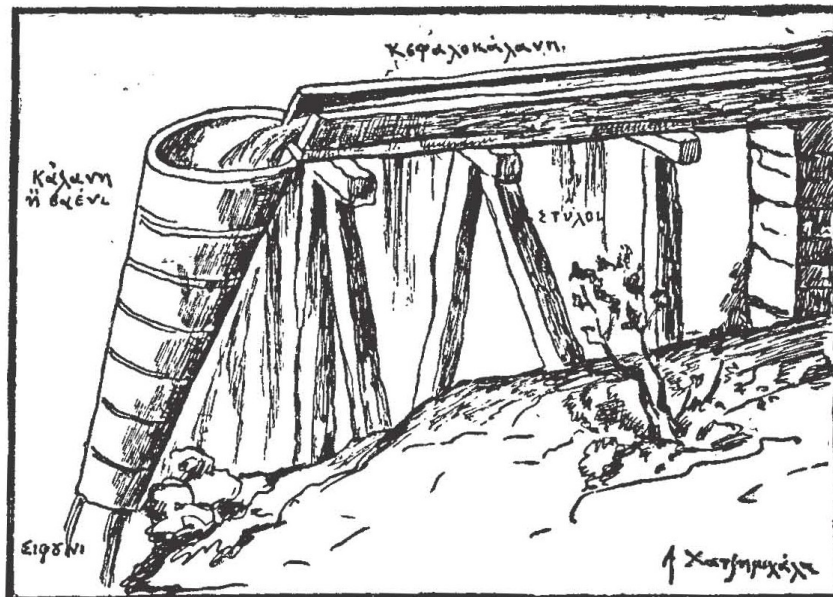
Σχήμα 17: Τò μαντάνι.

Τò μαντάνι τò βάνει σέ κίνηση ἢ δύναμη τοῦ νεροῦ, ποῦ μὲ αὐλάκι ἔρχεται ἀπὸ τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου καὶ πέφτει σχεδὸν κάθετα ἀπὸ τὴν κἀναλη³⁷ ἢ κἀλανη. Αὐτὴ τὴ φκειάνουν ἢ κυλινδρική, ἀκριβῶς σὰν ἓνα μακρὸ βαρέλι, ἢ καὶ σὰν στενόμακρο χωνὶ πρισματικὸ μὲ σανίδια καρφωμένα σιμὰ κοντὰ, ὥστε νὰ μὴν ξετρέχη ἀπ' τὶς χαραμάδες τὸ νερό. Ἡ κἀλανη αὐτὴ στὴν κορυφὴ εἶναι πλατυὰ κι ὅσο πηγαίνει πιὸ κάτω στενεύει, ὥσποῦ τελειώνει σὲ κυκλικὴ τρύπα μὲ διάμετρο 0,20 τοῦ μέτρου, ποῦ λέγεται σιφούνη. Ἡ φουντάνα³⁸ πέφτει μὲ ὄρμη στὴ φτερωτὴ τοῦ μαντανιοῦ. Φτερωτὴ εἶναι τροχὸς ξυλένιος ποῦ γύρα γύρα του σὲ ἴσες ἀποστάσεις ἔχει σφηνωμένα σὰν ἀχτίνες φκυαράκια ποῦ λέγονται χουλιάρια, (γιατὶ μοιάζουν ἔτσι), ἢ φτερά = (ἀπὸ τὰ φτερά: φτερωτὴ).

Ὁ τροχὸς αὐτὸς στὸ κέντρο του ἔχει μιὰ τρύπα' κι ἀπὸ τὴν τρύπα αὐτὴ περνάει ξυλένιος κύλινδρος σφηνωμένος καλὰ μὲ ξύλινες σφῆνες, ποῦ λέγεται ἀδράχτι.

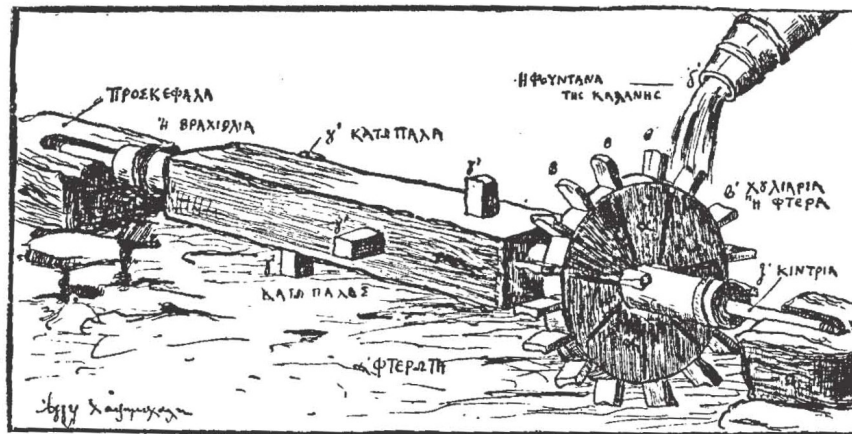
37 Στὰ ὄρεινά. χωριὰ ἢ κἀναλη λέγεται βἀνι: αὐτὸ εἶναι ξυλένιο καὶ ρίχνει τὸ νερό στὴ φτερωτὴ ἀπάνω. Τὸ ἀπὸ πάνω αὐλάκι στὰ πεδινὰ λέγεται κεφαλοκἀλανη.

38 Φουντάνα λέγεται ἡ ὄρμητικὴ κρέμαση τοῦ νεροῦ, ποῦ πετιέται ἀπὸ τὸ σιφούνη καὶ βαρεὶ στὴ φτερωτὴ.

Σχήμα 18: Κεφαλοκάλανη.

Τὸ ἀδράχτι στὶς δύο τοῦ ἄκρες εἶναι κυλινδρικό· στὴ μέση εἶναι πρισματικό μὲ τέσσερες προσόψεις. Σὲ κάθε πρόσοψή του ἔχει σφηνωμένο κάθετα παχὺ σανίδι ποὺ δὲν ξεπέχει καὶ τόσο πολὺ. Τὰ τέσσερα αὐτὰ σανίδια, ποὺ δὲν εἶναι στὴν ἴδια γραμμὴ σφηνωμένα, λέγονται κάτω πάλες ἢ παλαμίδες(γ')³⁹. Ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ ἀδραχτιοῦ ἀκριβῶς στὸ κέντρο τῆς κυκλικῆς πρόσοψης τῶν κυλίνδρων περνάει σιδερένιο ραβδὶ ἀρκετὰ χοντρὸ γιὰ νὰ μὴ λυγᾷ, κυλινδρικό κι αὐτό.

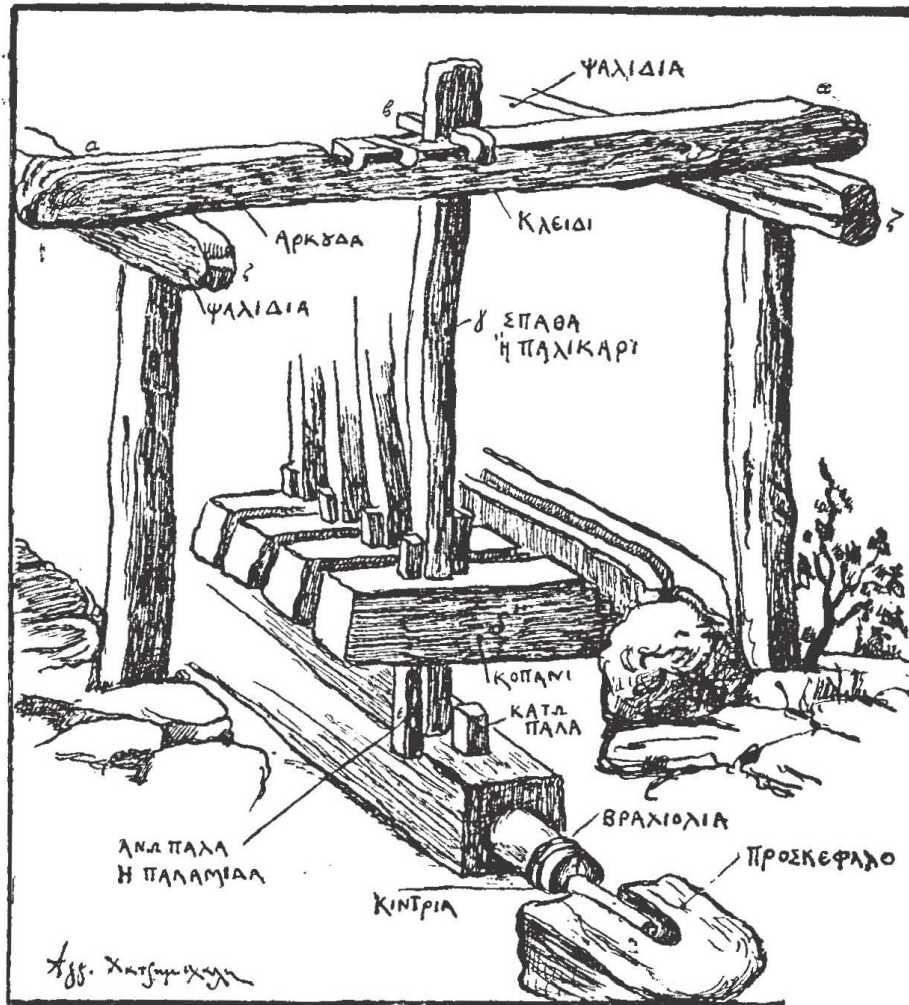
Σχήμα 19: Ἡ φτερωτή.

Τὰ δύο αὐτὰ σίδερα λέγονται κεντριά (ζ') κι ἀκουμποῦνε σ' αὐλάκια χαραμμένα ἀπάνω σὲ κούτσουρα ἀπὸ πλατάνια. Αὐτὰ τὰ αὐλάκια λέγονται προσκέφαλα (ε').

Τὸ ἀδράχτι τοῦ μαντανιοῦ ἀπὸ τὰ πλάγια δὲν τὸ διακρίνει κανεὶς διόλου, γιὰτὶ τὸ

³⁹ Καὶ παταριές.

κρύβε τὸ σκαμμένο κοίλωμα τῆς γῆς, καθὼς εἶναι ἐκεῖ μέσα ὀριζόντια τοποθετημένο. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ κοίλωμα αὐτὸ ὀρθώνονται τέσσερες δέντρινες κολῶνες, τὰ ποδαρικά τοῦ μαντανιοῦ. Οἱ κορυφές τους συνδέονται μὲ τέσσερα φαλλίδια δέντρινα ἢ πλατανίσια ὅπως στὸν ἀργαλειό. Ἀνάμεσα στὸ ὀριζόντιο αὐτὸ τελάρο, ποὺ σχηματίζεται ἔτσι σὰν στέγη, περνοῦν κι ἄλλα ὀριζόντια φαλλίδια.

Σχῆμα 20: Ἀρκούδα. Παλικάρι.

Κάθε φαλλίδι ἀπ' αὐτὰ ἔχει τὸ ὄνομα ἀρκούδα⁴⁰. Ἀπὸ τὶς ἀρκούδες, πῶχουν τρύπα στὴ μέση, κρεμιοῦνται κατακόρυφα ξύλα πρισματικά λίγο καμπύλα καὶ φτάνουν ὡς κάτω στὸ ἀδράχτι. Τὰ ξύλα αὐτὰ εἶναι τέσσερα καὶ βαστιοῦνται ἀνάμεσα στὶς ἀρκούδες μὲ ὀριζόντια ξύλα, τὰ κλειδιά, καὶ λέγονται σπάθες ἢ παλικάρια. Στὸ κάτω μέρος τῆς σπάθας σφηνώνεται κάθετα τὸ κοπάνι, μιὰ παχὺ δέντρινη ἢ πλατανίσια σανίδα σκαλοκοφτὴ στὴ μιὰ της στενὴ ἄκρα. Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ κοπάνι ξεπέχει ἀρκετὰ μιὰ παχὺ σανίδα. ἢ ἀπάνω πάλαι ἢ ἀπάνω παλαμίδα. Οἱ κολῶνες ποὺ βαστοῦνε τὸ

⁴⁰ ἢ μαγούρα.

μαντάκι έχουν ύψος 1,50 μ., τὰ κοπάνια 1,40.

Οἱ σκαλοκομμένες πλευρές τῶν κοπανιῶν ἀκουμποῦν ἀπάνω σὲ σκαφτὸ πλατανίσιο κούτσουρο ποὺ λέγεται *κουρήτα*, γιατί μοιάζει κάπως σὰ σκάφη =(κουρήτα). Οἱ ἀρκοῦδες ἔχουν μῆκος 1,50 μ. Οἱ σπάθες 2 μ. Οἱ ἀπάνω καὶ κάτω πάλες ξεπέχουν 0,80 μ., καὶ τὸ ὅλο μᾶκρος τοῦ ἀδραχτιοῦ εἶναι 4 μέτρα.

Ἀπὸ *καλανάκι* σὲ κλῶνο πλατανιοῦ σκαμμένο τρέχει λίγο νεράκι ξεκλημένο ἀπ' τὴν κάλανη καὶ στάζει ἀπάνω στὴν *κουρήτα* γιὰ νὰ ὑγραίνει τὸ ὕφασμα ποὺ εἶναι κεῖ. Ἔνα ἄλλο ξύλο μὲ πλατυὰ σανίδα στὴ μιὰ ἄκρη χρειάζεται γιὰ νὰ μπαίνει ἀνάμεσα στὸ σιφούνι καὶ στὴ φτερωτὴ καὶ ἐμποδίζει τὸ νερὸ νὰ πέφτει ἀπάνω στὰ φτερά. Αὐτὸ λέγεται *σταματήρα* καὶ τὸ βάνουν ἐκεῖ, ἅμα θέλουν νὰ σταματήσουν τὸ ἀργαστήρι.

Ἄς δοῦμε τώρα, πῶς μπαίνει σὲ κίνηση τὸ μαντάκι. Γεμίζει ἡ *κἀναλη* ἀπὸ τὸ μπόλιχο (ἓνα *μυλαύλακο*) νερὸ ποὺ φέρνει τὸ αὐλάκι. Τότε πετιέται μὲ μεγάλη δύναμη μιὰ κρέμαση νεροῦ ἀπὸ τὸ σιφούνι καὶ πέφτει ὀρμητικὰ στὰ *χουλιάρια* τῆς φτερωτῆς. Χτυπώντας τα τὸ νερὸ βάνει σὲ περιστροφικὴ ἀδιάκοπη κίνηση τὴ φτερωτὴ, γιατί διαδοχικὰ πέφτει ἀπὸ *χουλιάρι* σὲ *χουλιάρι*, Τέτοια γρήγορη εἶναι ἡ κίνηση, ὥστε θαμπώνει τὸ μάτι νὰ τὴ βλέπη. Ἡ φτερωτὴ βάνει σὲ περιστροφικὴ κίνηση καὶ ὅλο τὸ ἀδράχτι, ποὺ στηρίζεται μὲ τὰ *κεντριά* του στὰ *προσκέφαλα*. Γυρίζοντας ἔτσι τὸ ἀδράχτι φέρνει ἀπὸ πάνω πότε τὴ μιὰ καὶ πότε τὴν ἄλλη *πάλα* ἢ *παλαμίδα*. Αὐτὴ βρίσκει (ἢ ὅπως *λένε*, *πιάνει*) τὴν *παλαμίδα* τοῦ πρώτου κοπανιοῦ. Τὴ σπρώχνει ὄξω, ὅταν γυρίζη, καὶ μὲ τὸ σπρώξιμο ἀπομακρύνεται τὸ κοπάνι ἀπὸ τὴν *κουρήτα*. Μὲ τὴν περιστροφή ξεμυτάει πάνω ἢ δευτέρη *πάλα*, σπρώχνει κι αὐτὴ κατὰ τὰ ὄξω τὸ δεύτερο κοπάνι ἄλλ' ὥσπου νὰ γίνη ἡ δευτέρη αὐτὴ κίνηση, τὸ πρῶτο κοπάνι ξαναπέφτει ὀρμητικὰ ἀπάνω στὸ ὕφασμα ποὺ εἶναι βαλμένο στὴν *κουρήτα*, γιὰ νὰ γίνη. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὴν τρίτη *πάλα*, ἐνῶ σύγχρονα πέφτει ἀπάνω στὸ ὕφασμα τὸ δεύτερο κοπάνι. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει τὸ τέταρτο κοπάνι εὐθὺς μὲ τὸ πέσιμο τοῦ τρίτου. Τὸ ἓνα λοιπὸν κοντὰ στὸ ἄλλο χτυποῦν τὰ κοπάνια τὸ ὕφασμα ποὺ βρίσκεται στὴν *κουρήτα* μὲ κάποιον μονότονο ρυθμὸ: *τράχ τράχ...τράχ τράχ!*⁴¹

Τὸ ὕφασμα, ποὺ κάποτε κάποτε τὸ γυρίζει ὁ *μυλωνᾶς* μὲ μακρὸ ξύλο, *ἀναμαλλιάζει*, γίνεται, ὅπως *λένε* ἢ *μαντανίζεται*: (*πάω νὰ μαντανίσω τὰ σκουτιᾶ*). Γιὰ νὰ γίνη τὸ ὕφασμα, πρέπει νὰ χτυπιέται στὸ μαντάκι τοῦλάχιστον ἓνα ἡμερονύχτιο. Ἔτσι ὄχι μονάχα *ἀναμαλλιάζει*, ἀλλὰ καὶ *φαίνεται*. Πρὶν μπῆ τὸ σκουτὶ στὸ μαντάκι, πρέπει νὰ συρραφῆ μὲ χοντρά *ράμματα* ἔτσι, ποὺ νὰ νομίζης πῶς βλέπεις ἓνα μεγάλο *σακκί*. Κι ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι νὰ τὸ *ρίξη* κανεὶς πρῶτα στὴ νεροτριβιά γιὰ λίγη ὥρα νὰ *νεροτριβιστῆ*, καὶ κατόπι γιὰ τὸ τελειωτικὸ *γένωμα* νὰ τὸ *βάλη* στὸ μαντάκι.

Κάθε τόπος δὲν εἶναι καὶ κατάλληλος γιὰ μαντάκια. Ἡ θέση τοῦ μαντανιοῦ εἶναι κοντὰ στὸ μύλο καὶ στὴ νεροτριβιά, ὅπου τρέχει τὸ νερὸ, ποὺ δίνει τὴ δύναμη καὶ στὰ τρία ἀργαστήρια διαδοχικὰ. Ἔνα *μυλαύλακο* καλοφκειασμένο φέρνει τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ

⁴¹ Ἡ παράδοση λέει, πῶς πρὶν νὰ βρεθῆ τὸ μαντάκι, Χτυποῦσαν τὰ ὕφασματα μὲ τὸν κοινὸ *κόπανο* γιὰ νὰ ἀναμαλλιάσουν.

ποτάμι ἢ ἀπὸ κανένα κεφαλόβρυσο ὡς στὸ πλαγινὸ μέρος ποῦ εἶναι φκειασμένος ὁ μύλος. Μὲ τὴ δύναμη, ποῦ παράγει ἢ πτώση του, τὸ νερὸ βάνει σὲ κίνηση τὸ μυλολίθαρο· ἔπειτα ξεπετιέται ἀπὸ τὸ ζωριὸ καὶ πιάνεται σὲ ἄλλο μυλαύλακο ποῦ τὸ φέρνει ἐκεῖ κοντὰ σὲ ἄλλη κεφαλοκάλανη ποῦ εἶναι χτισμένη πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ μύλο. Ἀπ' αὐτὴ πέφτει σὲ ἄλλη κάλανη, πετιέται ἀπὸ τὸ σιφούνι βάνει σὲ κίνηση τὸ ἀδράχτι τοῦ μαντανιοῦ καὶ πάλι ξεφεύγει γιὰ νὰ πιαστῆ σ' ἄλλο μυλαύλακο παρακάτω. Αὐτὸ θὰ τὸ φέρη στὴ νεροτριβιὰ ποῦ πάντα συντροφεύει ἓνα μαντάνι.

Ἄν τὸ νερὸ ποῦ βγαίνει ἀπ' τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ κινήσῃ καὶ τὰ δυὸ ἀργαστήρια, σύγχρονα κι ὄχι διαδοχικά, μπορεῖ νὰ μοιραστῆ σὲ δυὸ αὐλάκια καὶ τότε μαντάνι καὶ νεροτριβιὰ ἐργάζονται παράλληλα.

Ἡ νεροτριβιὰ ἢ ντρισιτίλα⁴² γίνεται ἔτσι. Στὸ κάτω μέρος μιᾶς σχεδὸν κάθετης πλαγιᾶς, ὅπου στήνεται κάλανη ποῦ δέχεται τὸ νερὸ ἀπ' τὸ μυλαύλακο, σκάβεται μιὰ λακκούβα 1.80 τοῦ μέτρου βαθυά. Τὸ ἀνοιγμα τῆς ἐπάνω γίνεται κυκλικὸ μὲ διάμετρο 1,80, ἀλλὰ ὅσο προχωρεῖ σὲ βάθος, τόσο στενεύει, καὶ τέλος καταντᾷ σὲ στένος 0,10 τοῦ μέτρου, στὸν ἀφαλὸ τῆς⁴³. Τὰ τοιχώματα τῆς λακκούβας αὐτῆς στρώνονται μὲ σανίδες τόσο μακρυὲς ὥστε νὰ ξεπέχουν λίγο ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καὶ νὰ κάνουν, ὡς ποῦμε, τὰ χεῖλη. Ἐνα σιδερένιο στεφάνι περισφίγγει τὰ χεῖλη αὐτά, γιὰ νὰ μὴν ταράζονται ἀπ' τὴν ὀρμὴ τοῦ νεροῦ. Βλέποντάς τα κανένας, νομίζει πὼς κάποια κρασοκάδη εἶναι χωμένη μέσα στὴ γῆ. Τρύπες ἀνοιγμένες ἀπὸ διάστημα σὲ διάστημα τῶν χειλιῶν, ποῦ λέγονται σκάλες⁴⁴, χρειάζονται, γιὰ νὰ βρῖσκη ἔξοδο τὸ νερὸ ποῦ πέφτει στὴ νεροτριβιὰ, καθὼς ξεπετιέται ὀρμητικὰ ἀπὸ τὸ σιφούνι τῆς ἀποπάνω, ὅπως εἶπαμε, στημένης κάλανης.

Καθὼς μὲ ὀρμὴ πέφτει κάτω τὸ νερό, γειμίζει τὴ λακκούβα καὶ ξεχειλίζει. Κι ἐπειδὴ ἐξακολουθητικὰ πέφτει γίνεται δίνη⁴⁵ ἀδιάκοπη. Εὐκόλα τώρα μπορεῖ νὰ καταλάβῃ κανεὶς, πῶς γίνεται τὸ νεροτριβισμό. Τὰ ὑφάσματα συρραμμένα σὰ σακκιά, ὅπως καὶ γιὰ τὸ μαντάνισμα, ρίχνονται μέσα στὴ δίνη τῆς νεροτριβιάς. Ἡ ὀρμὴ κι ἡ δύναμη τοῦ νεροῦ ποῦ πέφτει ἀπὸ τὸ σιφούνι, τὰ σπρώχνει βαθυὰ κάτω στὸν ἀφαλὸ τῆς νεροτριβιάς. Ἀπὸ κεῖ, σὰν ἀλαφρυὰ ποῦ εἶναι, σηκώνονται ξανὰ καὶ φτάνουν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ. Πάλι ξαναβυθίζονται, καὶ ξανασηκώνονται. Αὐτὸ ἐξακολουθεῖ ἰσόχρονα. Ἔτσι λοιπὸν κάποτε τὰ βλέπεις στὴν ἐπιφάνεια καὶ κάποτε τὰ χάνεις, γιὰτὶ ἐξαφανίζονται στὸν ἀφαλὸ τῆς νεροτριβιάς. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐξακολουθήσῃ ὀλόκληρο ἡμερόνυχτο, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ρίξῃ μαλλὶ τὸ ὕφασμα, νὰ φρουσκώσῃ. Ἐννοεῖται, ὅτι μπορεῖ νὰ γίνωνται συγχρόνως καὶ δύο καὶ τρία καὶ περισσότερα ὑφάσματα στὴ νεροτριβιὰ. Ἀφοῦ περάσῃ ὁ κανονισμένος χρόνος, ποῦ χρειάζεται γιὰ νὰ νεροτριβιστῆ τὸ ὕφασμα, ὁ μυλωνᾶς μὲ μιὰ ἀγκούτσα μακρυά, ξυλένια, τὴν ἀγκλιδέρα⁴⁶ πιάνοντάς το τὸ τραβάει ὄξω ἀπὸ τὴ δίνη καὶ τὸ ἀπλώνει νὰ στεγνώσῃ.

42 Στὴ Μακεδονία ντρισιτέλα.

43 Πυθμένα.

44 Λέγονται σκάλες, γιὰτὶ ἐδῶ βρῖσκει σκάλα: (ἐμπόδιο) τὸ ὕφασμα ποῦ νεροτριβίζεται καὶ δὲν τὸ πετάει τὸ νερὸ ὄξω.

45 Ἡ δίνη λέγεται κοινῶς ντρισιτίλα, «Μόρχιτι τὸ μυαλὸ μ' γυρβουλιὰ σὰ ντρισιτίλα»

46 Ἐμαθὶ δυὸ τρεῖς ἀγκλιδέρες γράμματα τὸ παιδί.

Υφάσματα πού πρέπει νά περάσουν ἀπό τή νεροτριβιά εἶναι: οἱ βελέντζες, οἱ τσέργες, οἱ μαντανίες, τὰ τσόλια καί τὸ ὕφασμα τῆς κάππας⁴⁷.

Σὲ λίγα χωριά τρέχει τὸ νερὸ ἄφθονο ἀπὸ ποτάμι ἢ κεφαλόβρυσο, καί γι' αὐτὸ σὲ λίγα μπορεῖ νά λειτουργήσουν τέτοια ἀργαστήρια. Ἄμα τὸ χωριὸ γιὰ κακὴ του τύχη δὲν ἔχη μαντάνι καί νεροτριβιά, εἶναι ἀναγκασμένες οἱ γυναῖκες νά φορτώνουν σὲ ζῶο ἢ νά φορτώνονται κι ἀπάνω τους ἀκόμα τὶς πιὸ περισσότερες φορές τὰ σκουτιὰ καί νά τὰ φέρουν σὲ ξενοχώρια, ὅπου ἔχουν μαντάνια καί νεροτριβιές γιὰ νά τὰ μαντανίζουν καί νεροτριβίζουν.

Πολλὲς γυναῖκες ντόπιες καί ξενοχωρίτισσες ἀπὸ γειτονικὰ χωριά μαζεύονται στὰ ἀργαστήρια καί περιμένουν τὴν ἀράδα τους γιὰ νά φκειάσουν τὰ σκουτιὰ. Δυὸ μέρες καί περισσότερες πολλὲς φορές εἶναι ἀνάγκη νά παραμένουν ἐκεῖ στὴν ἐξοχὴ γιὰ νά χαζιρέψουν τὴ δουλειὰ τους. Γιὰ νά μὴν περνᾷ ὁ καιρὸς ἄδικα, ὅταν θὰ εἶναι ἀνάγκη νά περιμένουν, γνέθουν ἢ μολογᾷν παραμύθια ἢ καί κοτσομπολεύουν μὲ τὰ ἐνδιαφέροντα ζητήματα τοῦ χωριοῦ τους. Ἔτσι μύλος καί ἀργαστήρια στὰ αἰτωλικὰ χωριά καί ἰδίως στὰ ὄρεινὰ καταντοῦν δημόσια κέντρα ἀναψυχῆς ὕστερα ἀπ' τὶς βαρυεὲς δουλειές, πού ἀδιάκοπα καταγίνονται οἱ χωριάτισσες γυναῖκες.

Σκεπάσματα καί στρώματα.

Τὰ σκεπάσματα καί τὰ στρώματα ὁ Αἰτωλὸς τὰ ἀποχτάει ἀπ' τὴ γυναῖκα του. Τὰ παίρνει προικιό, ἅμα παντρεύεται. Ὅσοι ἔχουν κορίτσια σὲ ὥρα γάμου, ἔχουν καί τὰ προικιάτικα ροῦχα στὸ γοῖκο⁴⁸ γοικιασμένα, καί μ' αὐτὰ σκεπάζουν καί τὸν ξένο πού ἔρχεται σπίτι τους. Γι' αὐτό, ἅμα τύχη νά ἔρθουν ξένοι σὲ χωριὸ καί πρόκειται νά ξενοχτήσουν, κοιτάζουν νά ζητήσουν ἀπρόσκλητοι φιλοξενία σὲ σπίτι πόχει κορίτσια, γιὰ νά βροῦνε καλὰ ροῦχα νά σκεπαστοῦν. Τὰ προικιά τὰ ὑφαίνει ἢ νύφη στὴν Αἰτωλία. Σπάνια γονεῖς νά μὴ βάνουν τὰ κορίτσια τους στὸν ἀργαλειὸ γιὰ νά μαθαίνουν νά ὑφαίνουν. Καί τότε φυσικὰ ἀναγκάζονται νά ἀγοράσουν στὰ παζάρια τὰ προικιά⁴⁹. Αὐτοὶ ἔχουν τὴν κατάχριση τῶν ἄλλων, κι οἱ νυφάδες πού δὲν ὕφαιναν μόνες τους τὰ προικιά δὲ θεωροῦνται ἀπ' τὶς προκομμένες.

Σκεπάσματα εἶναι διάφορα εἶδη. Τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ βελέντζα. Γίνεται ἀπὸ ἀπολυτὸ ὕφασμα μὲ στημόνι καί ὑφάδι μάλλινο, καί τότε εἶναι πολὺ βαρυὰ ἢ ἀπὸ στημόνι βαμπακερὸ καί ὑφάδι μάλλινο. Ὑφαίνεται τὸ ὕφασμα ἢ μὲ ὀλόλευκα γνέματα ἢ μὲ νερὰ στὶς ἄκρες, δηλ. ταινίες χρωματιστές: (κόκκινες, πράσινες, γαλάζιες κλπ.). Καμιά φορὰ ὑφαίνεται ὀλόκληρο τὸ ὕφασμα ἀπὸ τὰ ὁποῖο γίνεται ἡ βελέντζα ὅλο μὲ λευκὰ γνέματα καί βάφεται ἔπειτα μὲ κόκκινο ἢ τριανταφυλλὶ χρῶμα. Ἄλλὰ καί παρδαλὲς βελέντζες ὑφαίνονται μὲ νερὰ διαφόρων χρωμάτων πού γίνονται ὄχι μόνον στὶς

47 Κάποιος μυλωνὰς μοῦ παράβαλε τὸ ἔργο τῆς νεροτριβιάς σὰν τὸ ἔργο τοῦ ζυμωτή· καί τὸ ἔργο τοῦ μαντανιοῦ σὰν τὸ ἔργο τοῦ φούρνου. Ἡ νεροτριβιά ζυμώνει τὸ ὕφασμα· τὸ ἀναμαλλιάζει. Τὸ μαντάνι τὸ ψαίνει, τὸ πῆζει καί γίνεται κρουστὸ σὰν τὸ ψωμί στὸ φούρνο.

48 στοίβα προικιῶν ἢ σκεπασμάτων, στρωμάτων κλπ.

49 Αὐτὴ ἔχει ἀγοραστὰ προικιά. (εἶναι κατηγορία).

ἄκρες, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλον τὸν κάμπο τους. Κάποτε κεντιοῦνται καὶ χρωματιστὰ τρίγωνα σκορπισμένα στὸν κάμπο τοῦ σκεπάσματος.

Γιὰ νὰ γίνουν οἱ βελέντζες, κόβεται τὸ ὕφασμα σὲ κομμάτια 2 μέτρων μᾶκρους. Τὰ κομμάτια αὐτὰ 2 - 3 - 4 καὶ περισσότερα ἀναλόγως τοῦ πλάτους πόχει τὸ ὕφασμα καὶ τοῦ μεγέθους ποὺ πρέπει νὰ λάβῃ τὸ σκέπασμα συρράβονται σταυροβελονιά. μὲ μάλλινα ράμματα χοντρά. Τὸ ράψιμο αὐτὸ ἀπαιτεῖ πείρα καὶ εἰδικότητα, γι' αὐτὸ καὶ τὸ κάνουν μόνον περασμένης ἡλικίας γυναῖκες. Ἔτσι λοιπὸν ἀναλόγως τῶν κομματιῶν ποὺ συρράβονται λένε βελέντζα μὲ δυό, μὲ τρία, μὲ τέσσερα κλπ. φύλλα. Ὅλη ἡ βελέντζα ἔπειτα ράβεται μὲ ἀραιὲς ραφές σὲ ἓνα σακκὶ χωρὶς ἀνοιγμα ἀπὸ κανένα μέρος καὶ φέρεται στὴ νεροτριβιά. Ἄμα τὸ ὕφασμα, ποὺ προορίζεται γιὰ βελέντζα ἔχει καὶ κλόσσια =(κρόσσια), τότε τὸ σκέπασμα ποὺ γίνεται λέγεται τσέργα· κι ἂν εἶναι μικρὴ τσεργοπούλα. Σὲ παλιότερους χρόνους οἱ τσέργες ἦταν σὲ μεγάλη χρήσῃ δὲν ἔλειπαν ἀπὸ καμιὰ κοριτσιάτικη προίκα κι ἀπὸ κανένα σπίτι, γιὰτὶ τότε ἦταν συνήθεια νὰ σκεπάζωνται μὲ τὸ ἴδιο σκέπασμα ἐκτὸς ἀπ' τ' ἀντρώγυνο καὶ ὅλη ἡ φαμελιά⁵⁰. Τὰ κλόσσια τῆς τσέργας γίνονται ἢ ὅλα μὲ τὸν ἴδιο χρωματισμὸ ἢ καὶ μὲ διάφορα χρώματα.

Ἄμα ἡ βελέντζα εἶναι μικρὴ καμωμένη, γιὰ σκέπασμα παιδιῶν, ἢ κούνιας λέγεται βελεντζοπούλα. Καὶ ὅταν γίνεται ἀπὸ χοντρά γνέματα κι εἶναι πολὺ ψημμένη καὶ βαρυστά, λέγεται χοντροβέλεντζα. Ἀπὸ τὸ «βελέντζα» καὶ «τσέργα» ἔγιναν ἐπώνυμα στὴν Αἰτωλία τὰ: Βελέντζας καὶ Τσεργᾶς.

Τὸ χεράμι⁵¹ (ἢ χράμι στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανία) εἶναι καὶ σκέπασμα καὶ στρώμα. Κατασκευάζεται ἀπὸ ὕφασμα ἀπολυτὸ· πάντοτε μὲ διάφορα χρώματα καὶ μὲ κεντίδια, ποὺ θὰ ποῦμε παρακάτω.

Ἡ μαντανία χρησιμεύει καὶ ὡς στρώμα καὶ ὡς σκέπασμα. Εἶναι ἀπάνω κάτω χεράμι κι αὐτὴ μὲ πλουσιώτερο χρωματισμὸ καὶ κεντήματα διάφορα. Τὰ γνωρίσματα ποὺ ξεχωρίζουν τὸ χεράμι ὥστε νὰ μὴ λέγεται μαντανία δὲν εἶναι ὠρισμένα καὶ γι' αὐτὸ πολλὲς φορές συγχέονται καὶ ὀνομάζει κανεὶς τὸ χεράμι μαντανία καὶ τὸ ἀντίθετο. Μαντανίες εἶναι: ἡ ἀπλῆ, ἡ καραμελωτὴ μαντανία καὶ ἡ κυλιμίσια. Ἡ καραμελωτὴ πῆρε τ' ὄνομά της ἀπὸ τὴν καραμέλες ποὺ φκειάνονται μὲ τὰ γνέματα ἀπάνω στὸ ὕφασμα. Κυλιμίσια πάλι λέγεται, γιὰτὶ εἶναι ἓνα ἀπλὸ κυλίμι χωρὶς κεντίδια. Καὶ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ ὑφάματος εἶναι δυὸ εἰδῶν μαντανίες: οἱ ἀδίμιτες ἀπὸ δίμιτο ὕφασμα, καὶ οἱ χεραμίσιες, ἀπὸ ἀπολυτό.

Σὲ πολλὰ ὄρεινὰ χωριά τῆ μαντανία τὴ λένε κορτσίδα =(δηλ. στρώμα ποὺ ὑφαίνει τὸ κορίτσι γιὰ προικιό). Γιὰ σκέπασμα καὶ γιὰ στρώμα, ποὺ στρώνεται μάλιστα ἀπάνω σ' ἄλλο στρώμα χρησιμεύει καὶ τὸ σεντόνι. Γι' αὐτό, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, γίνεται μὲ στημόνι βαμπακερὸ καὶ ὑφάδια ἐπίσης βαμπακερὰ καὶ κάποτε μάλλινα, ἀλλὰ ἐντελῶς λευκό. Στὰ ὄρεινὰ μέρη φκειάνουν τέτοια σεντόνια μὲ χρωματισμένα (κόκκινα, πράσινα) μάλλινα ὑφάδια στὴς ἄκρες.

50 Τοῦτο ἐπικρατεῖ καὶ σήμερα στὰ Βέντζια καὶ Χάσια τῆς Μακεδονίας.

51 Κορτσίδα στὴν Ἄρτοτινα.

Τὰ μάλλινα στρώματα γίνονται ἀπὸ ἀπολυτὸ ὕφασμα μὲ χρωματιστὲς ταινίες. Συρράβονται 4 - 5 ἢ καὶ περισσότερα κομμάτια ὑφάσματος καὶ γίνεται ἓνα φύλλο. Τὸ φύλλο τοῦτο μ' ἄλλο ἓνα ἴσιο συρράβονται στὶς ἄκρες καὶ ἔτσι γίνεται ἓνας μεγάλος σάκκος. Ἀπὸ ἓνα ἄνοιγμα τότε γεμίζεται μὲ γιομίδια (παλιοκούρελα) ἢ καὶ μὲ πρόβια μαλλιά. Κλείνεται τὸ ἄνοιγμα μὲ ράψιμο, περνοῦνται βελονιὲς ἀνάμεσα γιὰ νὰ μὴ συμμαζεῦονται τὰ γιομίδια κατὰ τὸ ἓνα μέρος, καὶ τὸ στρώμα εἶναι ἔτοιμο.

Γιὰ στρωσίδι καὶ μόνο χρειάζεται τὸ κυλίμι (ἢ καρπίδι⁵² στὰ ὄρεινὰ χωριά τῆς Αἰτωλίας). Αὐτὸ εἶναι τὸ ὠραιότερο καὶ χρησιμότερο στρώμα καὶ γίνεται ἀπὸ χοντρὸ δίμιτο ὕφασμα. Ὑφαίνεται μὲ στημόνι καὶ ὑφάδια δίστριφτα, (δύο γνέματα μαζὶ στριμμένα). Κάποτε ὑφαίνονται καὶ κυλίμια μὲ βαμπακερὰ δίστριφτα στημόνια, ἐνῶ τὰ ὑφάδια πρέπει νὰ εἶναι ἐξάπαντος μάλλινα, πάλι δίστριφτα ὅμως.

Τὸ κυλίμι εἶναι ὁ ντόπιος τάπητας (χαλί) καὶ χρειάζονται πολὺ πιτήδεια χέρια γιὰ νὰ τὸ ὑφάνουν.

Ἡ ὑφάντρα πρέπει πρωτύτερα νὰ ἐξασκηθῆ στὸ ὕφασμα ἄλλων ἀπλούστερων ὑφασμάτων γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ κυλίμι. Γίνονται ἀπλᾶ κυλίμια καὶ κεντητά. Τὰ ἀπλᾶ δὲν ἔχουν καμιὰ δυσκολία στὸ ὕφασμα. Ἡ μιὰ χρωματιστὴ ταινία θὰ διαδέχεται τὴν ἄλλη ἀπὸ τὰ ὑφάδια, ὅπως καὶ στὰ στημόνια συμβαίνει κι ἔτσι μὲ τὸ διασταύρωμα στημονιῶν κι ὑφάδιῶν γίνονται τετράγωνα χρωματιστά. Σαλοκέλιμο λέγεται τὸ μεγάλο κυλίμι ποὺ στρώνουν στὴ σάλα (ὄντᾶς) τοῦ σπιτιοῦ.

Πολὺ δύσκολο εἶναι τὸ ὕφασμα κεντητῶν κυλιμιῶν. Ἡ ὑφάντρα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὕφασμα, ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρη, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ χέρι συνηθισμένο στὸ κέντημα ὥστε νὰ μπορῆ νὰ κεντᾷ διάφορα κοσμήματα ἀπάνω στὸν κάμπο τοῦ κυλιμιοῦ. Τέτοια κεντημένα πολὺ ὠραῖα κυλίμια ὑφαίνονται στὸ Ἀγρίνιο μέσα καὶ στὰ γύρω χωριά. Πολλὰ εἶναι ἀριστουργήματα τέχνης καὶ ἄλλοτε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ποὺ εἶχε κάμει μιὰ ἔκθεση «Ἡ Ἐργάνη Ἀθηνᾶ», ἓνας σύλλογος Ἀγρινίου, ἔκαμαν ἄριστη ἐντύπωση.

Σκεπάσματα κατασκευάζονται κι ἀπὸ γίδινα μαλλιά. Ὑφαίνεται πρῶτα ὕφασμα μὲ στημόνι καὶ ὑφάδι τραγομαλλίσια. Συρράβονται ὅσα κι ἂν χρειάζονται φύλλα, νεροτριβίζονται, ὅπως παραπάνω ἔχουμε εἰπεῖ, καὶ εἶναι ἔτοιμο τὸ σκέπασμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ τσόλι ἢ τραγότσολο. Τέτοια φκειάνουν οἱ ὄρεινοί, γιὰτὶ στὰ βουνὰ τὸ κρῦο εἶναι πολὺ τὸ χειμῶνα καὶ χρειάζονται ζεστὰ σκεπάσματα, ὅπως εἶναι τὰ τραγομαλλίσια.

Γιὰ προικιὸ τὰ κορίτσια ποὺ εἶναι σὲ ὦρα γάμου στὰ ὄρεινὰ φκειάνουν καὶ σπάργανα ἢ σπαργανῆθρες, δηλ. χεραμάχια ἢ μικρὲς μαντανιὲς μὲ δυὸ κομμάτια τὸ πολὺ ὕφασμα καὶ συνήθως ἀπὸ ἀπομεινάρια ὑφάσματος ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατασκευάστηκαν ἄλλα σκεπάσματα. Οἱ σπαργανῆθρες χρειάζονται στὴ μέλλουσα μητέρα, ὅταν τὸ κορίτσι δηλ. θὰ ἔχῃ ἀποκατασταθῆ.

52 καρπίδι ἄλλοῦ λένε εἶδος κεντίδι.

Τὰ πλεξίματα.

Κορμοφάνελλες, τσουράπια γυναίκεια κι άντρίκεια ὅπως καὶ κουβέρτες πλέκονται, δὲν ὑφαίνονται. Οἱ Αἰτωλὲς ἀπὸ τῆ μικρῆ τους ἡλικία ἀκόμα ἀσκοῦνται στὴν πλεχτική. Τὸ πρῶτο πλέξιμο ἀρχίζει μὲ ξύλινο βελονάκι. Μὲ πολλὴ δυσκολία στὴν ἀρχὴ περνοῦν τὶς θηλιὲς τὰ κορίτσια, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ μαθαίνουν καὶ ἡ πολλὴ ἀσκήση κάνει ὅλο καὶ πιὸ εὐκόλο τὸ πλέξιμο. Κατόπι γίνεται χρῆση σιδερένιου βελονιοῦ. Οἱ βελόνες, πέντε ὅλες ὅλες, γίνονται ἀπὸ σιδερένιο συρματάκι καὶ λέγοντας τσουραποβέλονες. Ἀγοράζονται ἀπὸ τὸ ἐμπόριο συνήθως, ἀν καὶ δὲν εἶναι σπάνιο νὰ φκειαστοῦν κι ἀπὸ φιλὸ σύρμα. Τὸ πλέξιμο τῆς κορμοφάνελλας ἀρχίζει ἀπὸ τὸ κάτω ἄνοιγμα καὶ προχωρεῖ κατὰ τὸ λαιμό. Τὰ μανίκια πλέκονται χωριστὰ καὶ κατόπι συρράβονται. Τὰ τσουράπια τ' ἀρχίζουν ἀπὸ τὶς μύτες στὰ ὄρεινὰ μέρη καὶ τὰ προχωροῦν κατὰ τὸ ἄνοιγμα. Στὰ πεδινὰ μέρη τὸ κάνουν ἀντίθετα' ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα καὶ προχωροῦν πρὸς τὴ μύτη.

Τὰ άντρίκεια τσουράπια τὰ φκειάνουν πολὺ κοντά, ἅμα εἶναι γιὰ φουστανελλοφόρους· νὰ φτάνουν μόλις στὰ στραγάλια ποῦ ποδιοῦ. Μὲ ἓνα σκοινὶ μακρὸ δένονται στὸ καλάμι. Τὰ γυναίκεια τὰ φκειάνουν ὡς τὸ γόνα· αὐτοῦ τὰ δένουν μὲ τὴ σκαλτσοδέτα, ἓνα μάλλινο σκοινί.

Τὸ γνέμα, μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται τὸ πλέξιμο, εἶναι μάλλινο στριφτό. Στρίβεται μὲ τὸν κλώστη.

Κλώστης⁵³ εἶναι ἓνα σιδερένιο ἀδράχτι μὲ στρίμματα (αὐλακιὲς ἐλικοειδεῖς) καὶ μὲ μᾶκρος ὡς 0,80 τοῦ μέτρου. Στὴν κάτω ἄκρη ἔχει ἓνα ἀγκίστρι καὶ λίγο παραπάνω ἀπ' αὐτὸ μιὰ ροδίτσα μὲ ἀχτίνες κολλημένη στ' ἀδράχτι κι ἔχει διάμετρο 0,06 τοῦ μέτρου. Στὸ τὸ ἀγκίστρι καταπιάνει τὶς ἄκρες δυὸ κουβαριῶν ἢ γυναῖκα. Ἐπειτα μὲ τὶς δυὸ παλάμες τῆς στρίβει τὸ ἀδράχτι. Ἡ ροδίτσα δίνει περιστροφικὴ κίνηση ἀστραπιαία καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ δυὸ νήματα τὰ συστρέφει· ἔτσι γίνεται μιὰ δίστριφτη κλωστή ποῦ τὴν μαζεύει ἢ γυναῖκα γύρω στ' ἀδράχτι. Ἐπειτα ξαναστρίβει πάλι καὶ ξαναμαζεύει ὥσπου νὰ τελειώση. Τὸ πλέξιμο⁵⁴ τῆς κουβέρτας γίνεται κομμάτια κομμάτια, ποῦ συρράβονται ἔπειτα, ὅπως τὰ κομμάτια τοῦ ὑφάσματος στὰ χεράμια, στὶς μαντανίες κλπ.

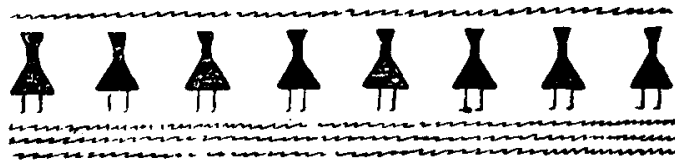
Τὰ νήματα μὲ τὰ ὁποῖα πλέκονται τὰ διάφορα πράματα εἶναι λευκά· ἀλλὰ σὲ πολλὰ μέρη συνηθίζονται καὶ νήματα μὲ διάφορα χρώματα. Μὲ τὰ χρωματιστὰ αὐτὰ νήματα κεντιοῦνται διάφορα πλουμίδια, κεντίδια, ὅπως λένε. Τσουράπια μὲ χρωματιστὰ κεντίδια τὰ λένε παρδαλά. Χωρὶς κεντίδια τσουράπια εἶναι τὰ ἄσπρα. Ἄλλου ὅμως βᾶφονται κι ὀλόμαυρα, ὀλοκόκκινα, ὀλοπράσινα κλπ., (κίτρινα ποτέ), τὰ ἄσπρα τσουράπια.

Τὰ παρδαλὰ τσουράπια συνηθίζονται γιὰ δῶρα. Ἡ νύφη π.δ.χ. προσφέρει στοὺς συγγενεῖς τοῦ άντρός της, τοὺς μακρύτερα ἀπὸ ἀδερφό, ἀπὸ ἓνα ζευγάρι παρδαλὰ

53 Κοίτα στὴ σελ. 12

54 Πλέξιμο λέγεται ὄχι μόνον ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ κεῖνο ποῦ πλέκει κανεῖς: πᾶρ' τὸ πλέξιμό σου κι ἔλα δῶ! = δηλ. αὐτὸ ποῦ πλέκεις.

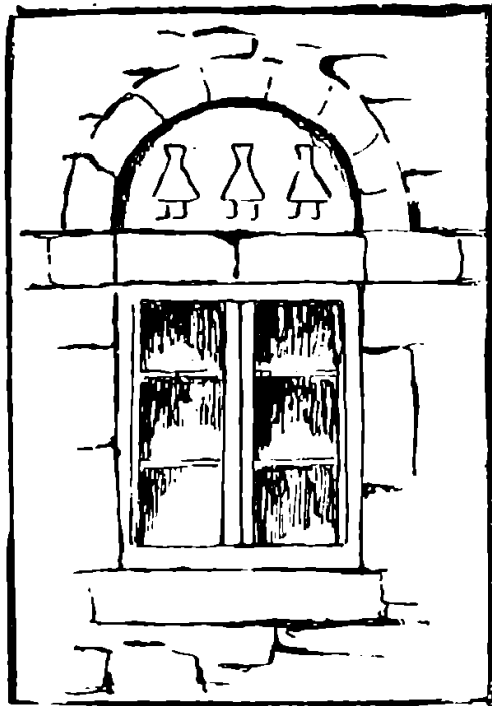
τσουράπια. Ἐπίσης ἡ μητέρα στὸ νουνὸ τοῦ παιδιοῦ της χαρίζει καὶ τσουράπια παρδαλά, (γιατὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ δίνει καὶ κοντὸ =(πουκάμισο), σῶβρακο καὶ καπνοσακκοῦλα).

Σχῆμα 21: Οἱ καπεταναῖοι.

Τὰ κεντίδια τῶν τσουραπιῶν λέγονται καὶ *ξόμπλια*. Εἶναι πολλῶν εἰδῶν ξόμπλια καὶ μὲ διάφορα σχήματα. Στὰ παλιότερα χρόνια συνηθισμένα κεντίδια ἦταν οἱ *καπεταναῖοι*. Σειρὲς δηλ. ἀντρῶν φουστανελλοφόρων ὀλόγυρα στὸ τσουράπι φκειασμένες μὲ ἓνα χρώμα, εἴτε γαλάζιο εἴτε κόκκινο, εἴτε πράσινο, εἴτε κίτρινο...⁵⁵.

Τὸ παλιὸ αὐτὸ κόσμημα τῶν τσουραπιῶν τόχω ἰδεῖ φκειασμένο καὶ σὲ τοξοειδεῖς κόχες ποὺ φκειάνανε μιὰ φορὰ ἀπάνω ἀπὸ τὰ παραθύρια⁵⁶ τῶν παλιῶν σπιτιῶν.

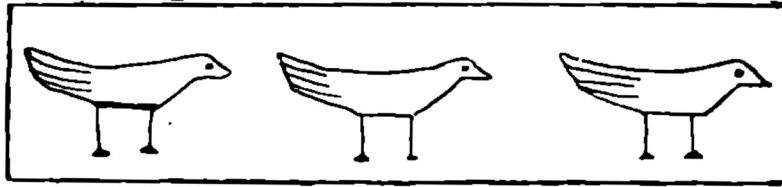
Σχῆμα 22: Παλιὸ παραθύρι.

Μοῦ φαίνεται πὼς γιὰ μοτίβο τὰ τετοιανῆς λογῆς κεντίδια θὰ εἶχαν τὴ χάρτινη φιγούρα τοῦ Βεληγκέκα κι ἄλλων καπεταναίων ποὺ παρουσιάζονται στὸ λαϊκὸ θέατρο τοῦ Καραγκιόζη, ἅμα γίνεται ἡ παράσταση τοῦ «Κατσαντώνη». Ἀπὸ δῶ θὰ ἔλαβαν καὶ τὸ ὄνομα «καπεταναῖοι» ἂν μὴ ἀπὸ τὸ ἐντελῶς φυσικὸ ποὺ δὲ θεωρῶ καὶ τόσο πιθανό. Ἄλλο κόσμημα ποὺ συνηθίζεται σὲ παρδαλά τσουράπια εἶναι τὰ πουλιά⁵⁷.

55 Ἄλλα κεντίδια ἔφκειαναν τοὺς σκαρπιάδες.

56 Κοίτα σχ. 22.

57 Κοίτα σχ. 23.

Σχήμα 23: Τὰ πουλιά

Παρδαλά τσουράπια γυναικῶν, χωρίς πατουῖσες ὅμως, συνηθίζονται σήμερα στὰ ὄρεινὰ χωριὰ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων. Στὰ ἄλλα χωριὰ τῆς Αἰτωλίας τὸ παρδαλὸ ἔδωκε τὸν τόπο του στὸ μονόχρωμο, ἰδίως στὸ λευκό. Ἄλλα καὶ ὀλοκόκκινα τσουράπια, ἢ ὀλόμαυρα, ἢ ὀλογάλαζα συνηθίζονται ἀπὸ τὶς γυναῖκες.

Πλέκονται τσουράπια μάλλινα γιὰ τὸ χειμῶνα καὶ βαμπακερὰ γιὰ τὸ καλοκαίρι.

Ἡ πλεχτικὴ στὴν Αἰτωλία εἶναι γνωστὴ σ' ὅλες τὶς γυναῖκες. Ποτὲ δὲ γίνεται ξεχωριστά, ἀλλὰ ἔτσι σὰν δουλειὰ γιὰ διασκέδαση, σὰν ποικιλία μέσα σ' ἄλλες βαρῦες δουλειές. Τὶς μακρῦς νύχτες τοῦ χειμῶνα («ποῦναι ἢ νύχτα χρόνος») κοντὰ στὴν πλούσια σὲ ξύλα φωτιὰ κάνουν τὰ νυχτέρια τους οἱ γυναῖκες μὲ τὰ τσουράπια στὰ χέρια (δὲν ἔμμι οὔτι πουρπόδ' στὰ πουδάρια μας. Θὰ πλέξουμε κάνα ζιουβγὰρ' τσουράπια, νὰ ζισταθοῦμι!). Ἐπίσης καὶ στὸ δρόμο, ἅμα πᾶνε γιὰ ξύλα, στὸ μύλο καὶ σὲ ὅποια ἄλλη δουλειὰ συνηθίζουν νάχουν μαζί τους καὶ τὸ πλέξιμο οἱ γυναῖκες⁵⁸.

Ἀπ' τὸ «τσοῦράπι» ἔγινε καὶ ἐπώνυμο «Τσοῦράπας» στὴν Ἄμπλιανη.

Τὰ κοσμήματα ποὺ συνηθίζονται στὰ ὑφάσματα.

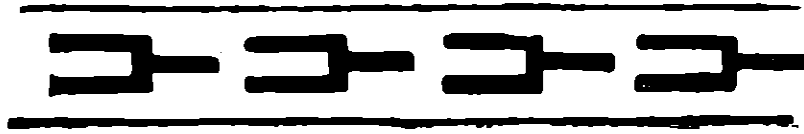
Ἀπὸ τὴν Ἄμπρακιὰ τῆς Τριχωνίας ἔχω τὰ παρακάτω κοσμήματα ποὺ ὑφαίνονται στὶς ἄκρες τῶν χεραμιῶν, ἀλλὰ καὶ στὶς μαντανίες.

Σχήμα 24: Τὰ κλειστὰ κοκκότια.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ λέγεται κλειστὰ κοκκότια: Κεντιέται μὲ νῆμα χρωματιστὸ (μ' ὅ,τι δήποτε χρῶμα) ἀπάνω στὸ ὑφάσμα. Τυλιοῦνε δηλ. τὸ νῆμα στὸ χέρι καὶ τὸ κεντᾶνε στὸ ὑφάσμα πάνω.

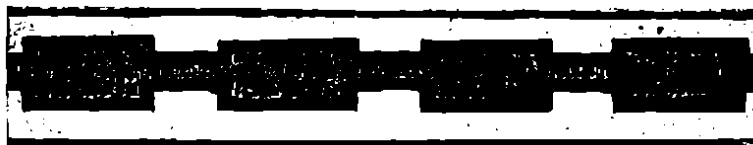
⁵⁸ Ἄμα τὸ κορίτσι δείχνει τεμπελιά, ἢ μητέρα μαλώνει καὶ συσταίνει: τί κάθισι, δυχατέρα μ', πᾶρι τοῦ τσοῦράπι σ' - Πάρ' κι τοῦ τσοῦράπι σ' νὰ πλὲς στοῦ δρόμου! - Πᾶρι νὰ φκειιάης κανιὰ θλια τσοῦράπ'. Πῶς θὰ ξιχμάσουμι!

Σχήμα 25: Τὰ κλειδάκια.

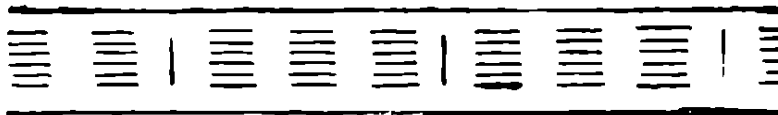
Τὸ παραπάνω κόσμημα λέγεται κλειδάκια καὶ κεντιέται στὸ ὕφασμα μὲ ὅποιου δήποτε χρώματος νῆμα σὲ κάμπο ἄλλου χρωματισμοῦ. Κάμπος εἶναι τὸ φόντο, ὅπου γίνεται τὸ κόσμημα.

Ἐπίσης καὶ τὸ παρακάτω κόσμημα ποὺ κεντιέται σὲ κάμπο μ' ὅποιο δήποτε χρωματισμὸ λέγεται κλειδάκια.

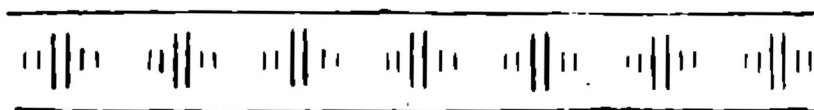
Σχήμα 26: Τὰ κλειδάκια (ἄλλο).

Φρεζοῦλες κόσμημα, γίνεται ἢ μὲ λευκὲς ἢ μὲ χρωματιστὲς γραμμὲς τρεῖς τρεῖς σειρές, ἢ μία μία ποὺ χωρίζονται μὲ κάθετη γραμμὴ.

Σχήμα 27: Φρεζοῦλες.

Παρόμοιο κάπως μὲ τὴ φρεζοῦλα εἶναι τὰ Πηρουνάκια. Πηρουνάκια λέγεται τὸ παραπάνω κόσμημα στὸν Ἀβαρίκο τῆς Τριωνίας =(μικρὰ περόνια ὑποθέτω κι ὄχι πηρούνια, μὲ τὰ ὅποια δὲ μοιάζει).

Σχήμα 28: Τὰ πηρουνάκια.

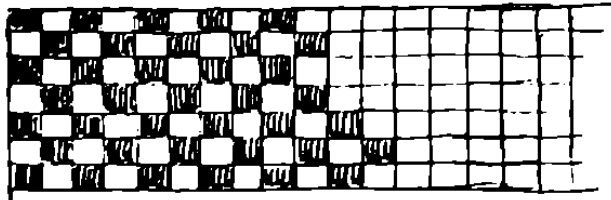
Κεντιέται σ' ὅποιοιδήποτε κάμπο τὸ παρακάτω κόσμημα καὶ πῆρε τὸνομά του ἀπὸ τὸ σχῆμα του: σταυρός.

Σχήμα 29: Ὁ σταυρός.

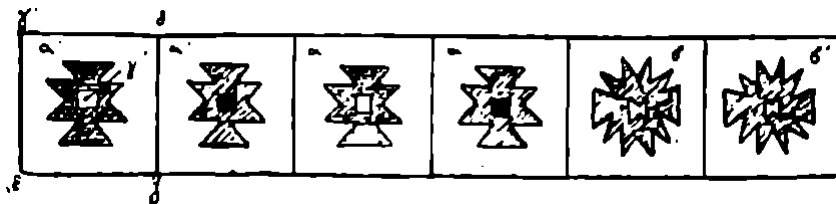
Μὲ τὴ διασταύρωση ποὺ κάνουν τὰ βαμπακερὰ καὶ μάλλινα γνέματα πάνω σὲ μαντανία μὲ διάφορο χρῶμα γίνονται τετραγωνάκια λευκὰ ποὺ χωρίζονται ἀπὸ ἄλλα μὲ

τις χρωματιστές γραμμές. Τὰ λευκά τετραγωνάκια μοιάζουν με καραμέλες και γι' αυτό παίρνουν τὸ ὄνομά τους. Γιὰ ποικιλία δὲ γίνονται ὅλα λευκά τὰ τετραγωνάκια, ἀλλὰ ἓνα λευκὸ, ἄλλο γαλάζιο, πάλι λευκὸ γαλάζιο καὶ ἔτσι ὅλη ἡ γραμμὴ πέρα γιὰ πέρα. Ἡ ἀκολουθεῖ τὸ λευκὸ τριανταφυλλί τετραγωνάκι. Ἡ μαντανία ποὺ ὑφαίνεται ἔτσι. ὥστε νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ σχήματα τῆς καραμέλας λέγεται *καραμελωτή*.

Σχῆμα 30: Ἡ Καραμελωτή.

Σὲ παλιότερα χρόνια δὲ συνηθίζονταν οἱ καραμελωτὲς μαντανίες. Σήμερα στὴν Αἰτωλία ὅλη εἶναι τὸ μὲν ὄχι σὲ φτάσει καὶ στὴ φτωχότερη καλύβα.

Σχῆμα 31: Τὰ λιθαρόπουλα.

Καὶ τὰ τέσσερα πρῶτα (α') σχήματα ὅπως καὶ τὰ δύο (β') δεύτερα, ποὺ εἶναι πιὸ συνθετώτερα κάπως, λέγονται λιθαρόπουλα⁵⁹. Τὰ τετραγωνάκια (γ') ποὺ εἶναι στὴ μέση ἀπὸ τὰ σχήματα λέγονται καρδιές. Τὰ τετράγωνα (δ' ε' ζ') ποὺ ἔχουν κλεισμένο τὸ κάθε λιθαρόπολο λέγονται κουτιά. Τὰ λιθαρόπουλα ἀπλᾶ ἢ σύνθετα γίνονται με χρῶμα κόκκινο ἢ ἄλλο, ἢ καρδιά ὅμως γιὰ νὰ διακρίνεται ἔχει διαφορετικὸ πάντα χρῶμα.

Σχῆμα 32: Τὰ σκαρπίδια.

Τὰ παραπάνω σχήματα, (α') καὶ (β'), ποὺ ὑφαίνονται σὲ χεράμια με διαφόρους χρωματισμούς, π.δ.χ. ὅλο τὸ κεντίδι κόκκινο, ὅλο κίτρινο, ἢ ὅλο πράσινο κ. λ. π. λέγονται σκαρπίδια. Πιὸ σύνθετο σκαρπίδι εἶναι τὸ (β').

Ἐννοεῖται πὼς σ' ἓνα χεράμι δὲν κεντιοῦνται ὅλο σκαρπίδια.

Γίνεται μιὰ σειρὰ ἀπ' αὐτά· μετὰ ἀκολουθεῖ δεύτερη σειρὰ ἀπὸ λιθαρόπουλα·

⁵⁹ Τὰ λιθαρόπουλα στὰ ὄρεινά τῆς Τριγωνίας λέγονται *μαστράπαδες*.

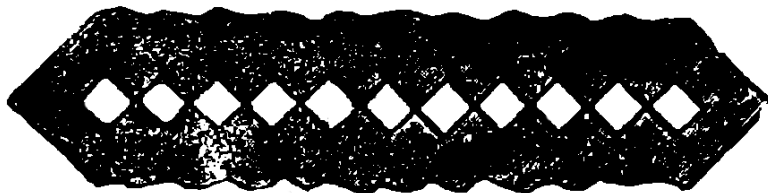
ὕστερα τρίτη πάλι ἀπὸ σκαρπίδια· κατόπι τετάρτη σειρὰ ἀπὸ λιθαρόπουλα καὶ ἔτσι παρακάτω.

Σχῆμα 33: Ἀπλὸ κλειδί τῆς πόλεως.

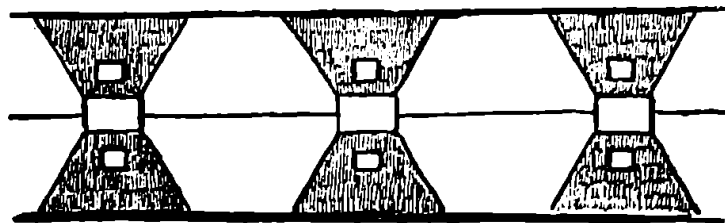
Ὁ παλιὸς «μαϊάνδρος» εἶναι σὲ χρῆση ὡς κόσμημα σὲ μαντανίες, σὲ χεράμια καὶ σὲ κυλίμια καὶ λέγεται σ' ὅλη τὴν Αἰτωλία κλειδί τῆς πόλεως. Γιὰ τὸ ὄνομά του ἔχω πληροφορία ἀπὸ τὸν Ἀβαρίκο, ἀπὸ τὴν Ἄμπρακιά, ἀπὸ τὸ Κεφαλόβρυσσο, ἀπὸ τὸ Ἀγρίνιο, ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ἀπὸ τὴ Δερβέκιστα⁶⁰. Γίνεται μὲ χρωματιστὸ νῆμα σὲ κάμπο ἄλλου χρώματος. Σὲ παλιότερα χρόνια δὲν τὸ εἶχαν αὐτὸ τὸ κόσμημα σὲ χρῆση, σήμερα ὅμως ἔχει μεγάλη διάδοση καὶ ὑποθέτω πὼς ἦρθε ἀπ' τὶς πόλεις στὰ χωριά. Διακρίνουν ἀπλὸ κλειδί τῆς πόλεως καὶ τὸ κάθε αὐτό, (ὁ πράγματι μαϊάνδρος). Στὸ σχῆμα μας φαίνεται τὸ ἀπλό.

Τέτοια κοσμήματα σὰν τὸ παρακάτω γίνονται σὲ χεράμια καὶ μαντανίες. Ὁ κάμπος, ὅπου κεντιοῦνται οἱ καραμέλες (α') λέγεται ἥλιος· τὸ φόντο δηλ., πὺν μπορεῖ νάχη ὅποιονδήποτε χρωματισμό. Στὴ μέση περνάει συνέχεια μιὰ σειρὰ σχήματα καραμέλας. Θὰ ὀνομάστηκε «ἥλιος» ὑποθέτω, γιὰτὶ γίνεται συνήθως μὲ χρώμα κίτρινο, δηλ. τὸ χρώμα τοῦ ἡλίου. Αὐτὸ τὸ κόσμημα τὸ εἶδα στὸν Ἀβαρίκο.

Σχῆμα 34: Ὁ ἥλιος.

Μπαλιάτσα στὴν Αἰτωλία λένε τὴν κανάτα⁶¹. Μπαλιατσάκι λοιπὸν εἶναι τὸ ὑποκοριστικὸ τοῦ μπαλιάτσα. Θὰ πῆραν ἄρα τὸ ὄνομα τὰ κοσμήματα αὐτὰ ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς μπαλιάτσας γιὰτὶ μοιάζουν μὲ κανάτια ἀλήθεια.

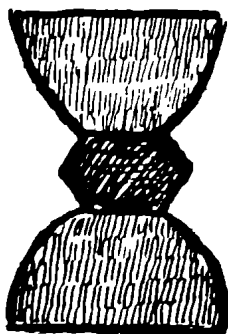

Σχῆμα 35: Τὰ μπαλιατσάκια.

⁶⁰ Πληροφορήθηκα ἀπὸ πρόσφυγες, πὼς καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία τὸ κόσμημα αὐτὸ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα.

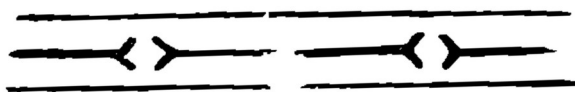
⁶¹ «Αἰτωλικά καὶ οἰκήσεις, σκευὴ καὶ τροφαί», σελ. 76 Δ. Λουκοπούλου.

Κεντιόνται διπλά με τὰ στόμια κολλημένα σὲ δυὸ νερά, δηλ. δυὸ πλατυὲς ταινίες κάμπου. Γιὰ νὰ διακρίνωνται ἔχουν χρωματισμὸ διάφορον ἀπὸ τὸ χρωματισμὸ τῶν ταινιῶν. Στὴ Δερβέκιστα τὰ μπαλιατσάκια γίνονται σὰν τὸ παρακάτω σχῆμα ποὺ μοιάζει τὸ ποτήρι τῆς ἐκκλησιᾶς ποὺ λειτουργεῖ ὁ παπᾶς.

Σχῆμα 36:
Ἄπαλιατσάκι.

Στὰ νερά τῆς μαντανίας κεντιοῦνται σχήματα ὅμοια με πατερίτσα. Πατερίτσα εἶναι τὸ ραβδί ποὺ κρατεῖ ὁ δεσπότης ἢ κανένας σεβάσμιος παπᾶς: «στὴν πατερίτσα ἀκούμπησε νὰ πῆ τὴν ἄλφα βῆτα». Στὴν Αἰτωλία σὲ χωρικές ἐκκλησίες ἢ ἐξωκκλήσια στήνουν στὸν τοῖχο διχαλωτὰ ξύλα γιὰ νὰ τὰ παίρουν περασμένης ἡλικίας ἄνθρωποι κι ἀκουμποῦν τὰ χέρια καὶ τὸ στήθος, ἅμα ὀρθοστατοῦν. γιὰ ν' ἀκούσουν τὴ θεία λειτουργία. Ἔτσι δὲν κουράζονται. Κι αὐτὰ τὰ ξύλα λέγονται πατερίτσες. Ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς τελευταίας αὐτῆς πατερίτσας θὰ πῆρε τὸ μοτίβο ἢ πρώτη γυναῖκα ποὺ σκέφτηκε νὰ κεντήση τέτοια κεντήματα σὲ μαντανίες ἢ χερᾶμια. Γι' αὐτὸ ἔδωκε καὶ τὸ ὄνομα τους. Σὲ κάθε νερὸ μαντανίας κεντιέται μιὰ σειρὰ πατερίτσες· μπορεῖ ἔπειτα νὰ ἀκολουθῆ κι ἄλλη σειρὰ τέτοια στὸ παρακάτω νερό, μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ ἀλλάζῃ· νὰ γίνωνται ἄλλου εἴδους κοσμήματα.

Σχῆμα 37: Οἱ πατερίτσες.

Τὸ σχέδιο αὐτὸ τῆς μαντανίας τὸ εἶδα στὸν Ἀβαρικό τῆς Τριχωνίας, ἀλλὰ εἶναι βέβαιο πὼς συνηθίζεται καὶ σ' ἄλλα αἰτωλικά χωριά.

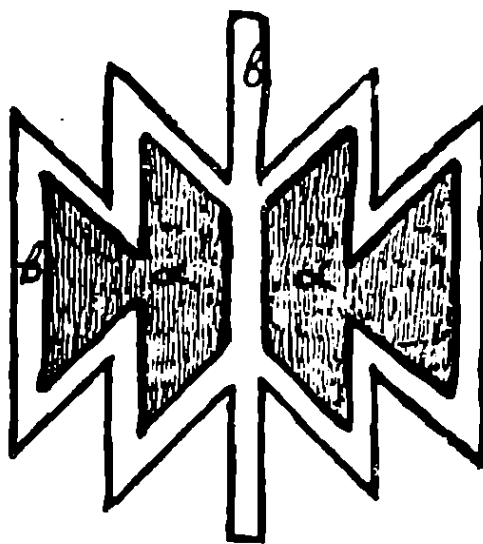
Μὲ τὸ ὄνομα μονὴ σπάθα κεντοῦνε ἀπάνω σὲ νερά⁶² κυλιμιοῦ ποὺ ἔχουν χρῶμα ἄσπρο, κόκκινο, τριανταφυλλί κλπ. κέντημα μὲ μαῦρο γνέμα.

62 Τὰ νερά λέγονται καὶ ντάμες: ντάμα ἄσπρη, ντάμα μαύρη κλπ.

Σχήμα 38: Ἡ μονή σπάθα.

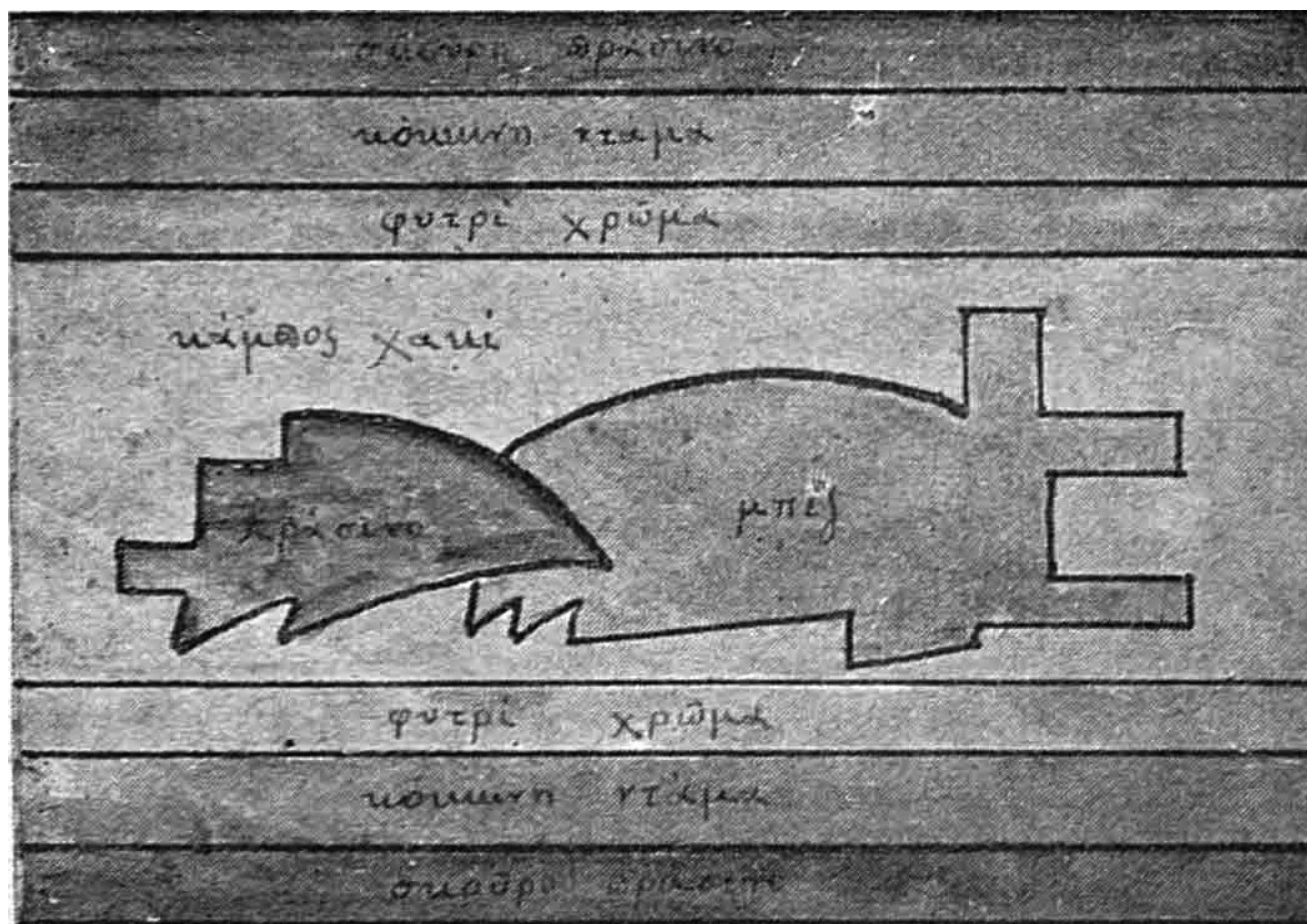
Εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κι ὄχι τόσο πολὺ συνηθισμένα ξόμπλια. Λίγα χέρια μπορεῖ νὰ τὸ φκειάσουν, γιατί χρειάζεται τέχνη, κόπο καὶ ἐπιμονή. Εἶναι γνωστὸ στὸ Ἀγρίνιο κι ἀπὸ κεῖ τὸ πῆραν καὶ στὸ Κεφαλόβρουσο.

Σχήμα 39: Ὁ πανσές.

Αὐτὸ τὸ κόσμημα⁶³ γίνεται πάνω σὲ κυλίμια. Ὁ γῦρος, καὶ ὁ ἄξονάς του εἶναι ἄσπρα ἢ κίτρινα, ὁ κάμπος του γαλάζιος ἢ πράσινος. Ὡνομάζεται ἔτσι, γιατί παρασταίνει τὸ λουλούδι ποὺ λέγεται «πανσές». Ποτὲ δὲ βλέπεις φκειασμένο μοναχὸ του ἕνα, γιατί πολλὰ τέτοια λουλούδια στὴ σειρά κεντιοῦνται πάνω στὶς ντάμες τῶν διαφόρων χρωμάτων.

63 Κοίτα σχ. 39.

Σχήμα 40: Τò κοντόδεντρο.

Τò κοντόδεντρο κεντιέται σὲ τρίφυλλο⁶⁴ κυλίμι, πάνω σὲ κάμπο μὲ χρώμα χακί, ποὺ τὸν κλείνουν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τρεῖς ντάμες. Αὐτὲς ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ κοντόδεντρο ἔχουν χρώμα φύτρη⁶⁵, οἱ ἀκόλουθες κόκκινο, κι ἡ πιὸ μακρυννὲς σκοῦρο πράσινο. Τὸ κόσμημα κεντιέται μὲ γνέμα πράσινο καὶ μπέζ. Εἶναι σχέδιο πολὺ γνωστὸ στὸ Ἄγρίνιο καὶ βρῆκε μιμητὲς στὸ Κεφαλόβρυσσο κι ἄλλοῦ.

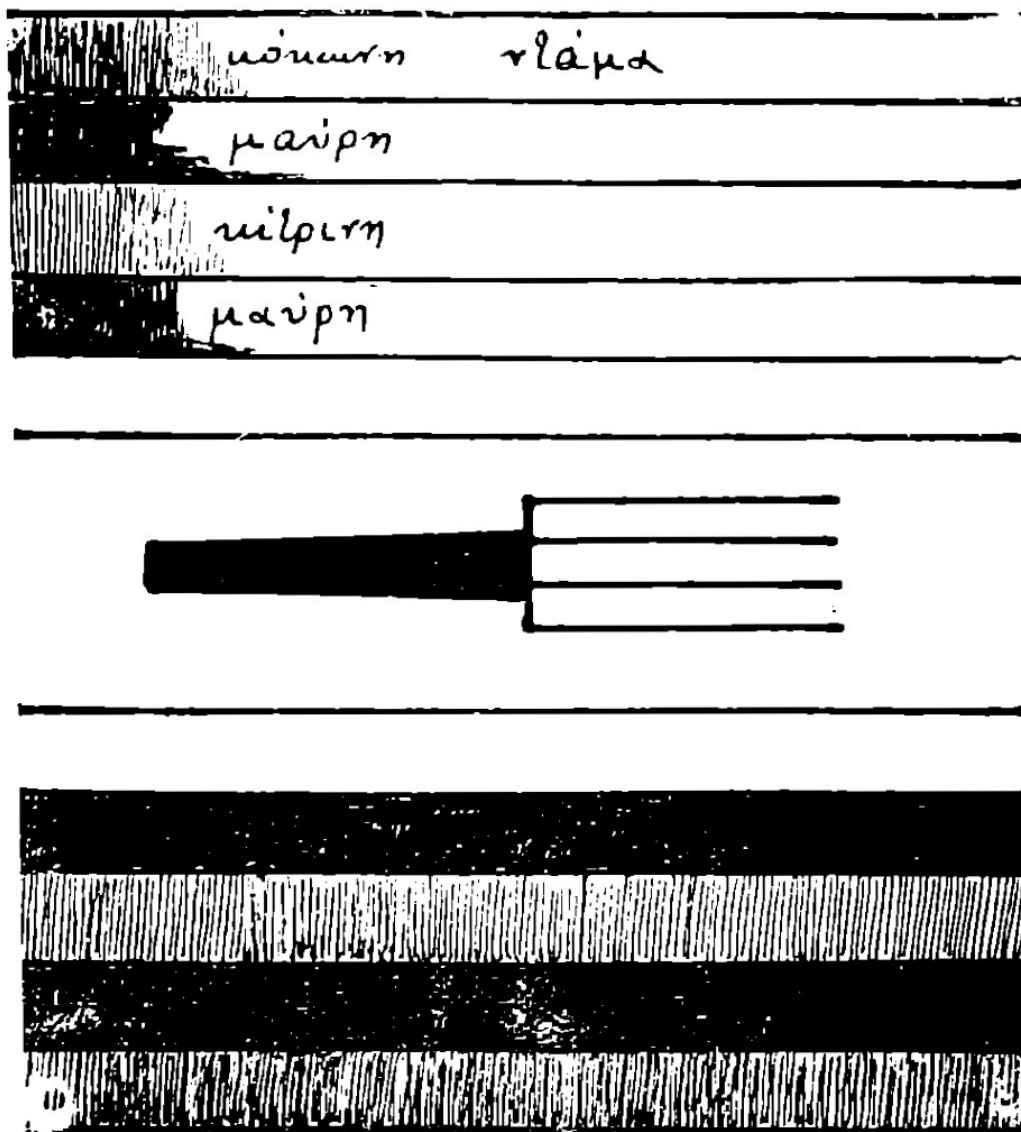
Τὸ κέντημα αὐτὸ⁶⁶ τὸ φκειάνουν ἀπάνω σὲ μαντανίες πρὸ πάντων. Τοῦλάχιστον ἐγὼ αὐτὸ τὸ εἶδα. Εἶναι βέβαια πιθανό, καὶ τὸ ὑποθέτω, πὼς καὶ στὰ κυλίμια θὰ κεντοῦν τέτοιο κόσμημα. Γιατὶ ὄχι;

Ὁ κάμπος ποὺ κεντιέται μέσα εἶναι ἄσπρος, ἀλλ' ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τὸν κλείνουν ξεχωρισμένες μὲ μαῦρη γραμμὴ ντάμες ἄσπρες. Ἐπειτα ἀκολουθοῦν στὴ σειρὰ ντάμες μαῦρες, κίτρινες, πάλι μαῦρες κι ὕστερὰ κόκκινες.

64 Γινωμένο ἀπὸ τρία φύλλα ραμμένα τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο. Κοίτα σχ. 40.

65 Τὸ χρώμα τοῦ φύτρου ἀνάμεσα πράσινου καὶ λευκοῦ δηλ.

66 Κοίτα σχ. 41.

Σχήμα 41: Τò πηρουνάκι.

Εἶναι πολὺ συνηθισμένο στὸ Κεφαλόβρυσο τῆς Τριχωνίας. Τὸ φκειάνουν οἱ πιὸ καλὲς ὑφάντρες καὶ τὰ κορίτσια σὲ προικιάτικα χεράμια καὶ μαντανίες. Ἐδῶ ἦρθε ἀπ' τὸ Ἄγρίνιο καὶ ἔχει μεγάλη ξάπλωση σὰ μοδέρο.

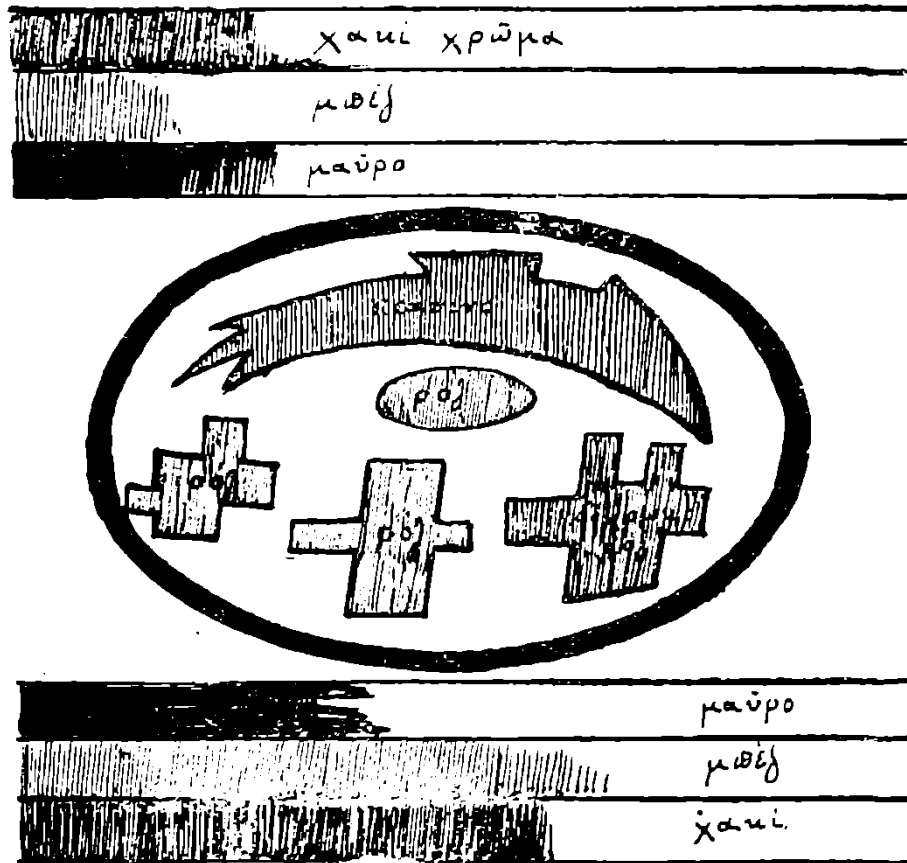
Μὲ τὸ ὄνομα δίσκος κεντιέται κόσμημα μοναδικὸ πάνω σὲ σαλοκέλιμο, ἀκριβῶς στὴ μέση.

Ὁ κάμπος ὅπου τὸ φκειάνουν ἔχει χρῶμα χακί. Ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ κλείνεται μὲ ντάμες ξεχωρισμένες. Οἱ πιὸ κοντινὲς στὸ χακένιον κάμπο ἔχουν χρῶμα μαῦρο· οἱ πιὸ ἔξω μπεζ κι οἱ πιὸ παραόξω χρῶμα χακί.

Ὁ δίσκος⁶⁷, τὸ κέντημα, ποῦ, εἶναι βέβαια μίμηση δίσκου ἀπ' αὐτοὺς ποῦ μεταχειρίζονται στὰ σπίτια γιὰ νὰ προσφέρουν καφέ κι ἄλλα γλυκύσματα, ἔχει μέσα κεντημένα φλυντζάνια, πιατελάκια κλπ. μὲ χρώματα ρόζ, δίχρωμο ρόζ καὶ πράσινο.

Κυλίμια μὲ δίσκο ὑφαίνουν στὸ Ἄγρινιο' ἀπὸ κει πῆραν σχέδιο καὶ τὰ γύρω χωριά.

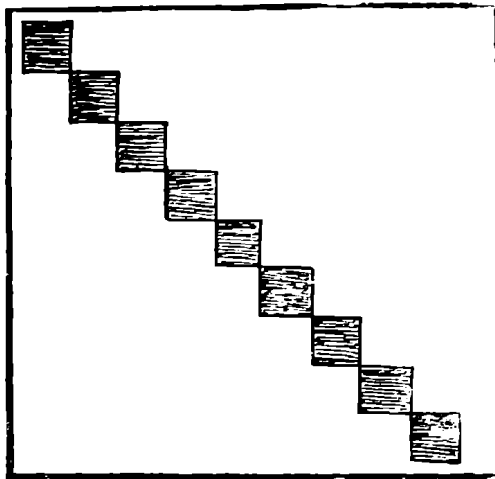
Ἐγὼ τέτοια εἶδα στὸ Κεφαλόβρυσο, ὅπου τὰ θεωροῦν σὰν τὰ πιὸ μοντέρνα.

Σχῆμα 42: Ὁ δίσκος.

Πῆρε τὸ ὄνομα «άλυσίδα» τὸ παρακάτω κόσμημα γιὰτὶ πραγματικὰ εἶναι μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ κόκκινα τετράγωνα ποῦ ἀνεβαίνουν σὰ σκάλα στημένη πλάγια πάνω στὸν κάμπο τῆς μαντανίας ἢ τοῦ κυλιμιοῦ. Κεντιέται μέσα σὲ κάμπον ὀλόμαυρο. Τὰ χρώματα αὐτὰ εἶδα τοῦλάχιστον ἐγὼ πάνω στὴ μαντανία ποῦ εἶδα φκειασμένη τὴν ἀλυσίδα. Δὲν ἐμποδίζει ὅμως νὰ γίνεται τὸ κόσμημα καὶ μὲ διαφορετικὰ χρώματα πάνω σὲ κάμπους βέβαια ποῦ νάχουν ἀντίθετα χρώματα, ὅπως συμβαίνει στὰ τσουράπια, στὶς ποδιές κ.τ.λ. ὅπου μετέφεραν καὶ κεντοῦνε τὸ κέντημα αὐτό.

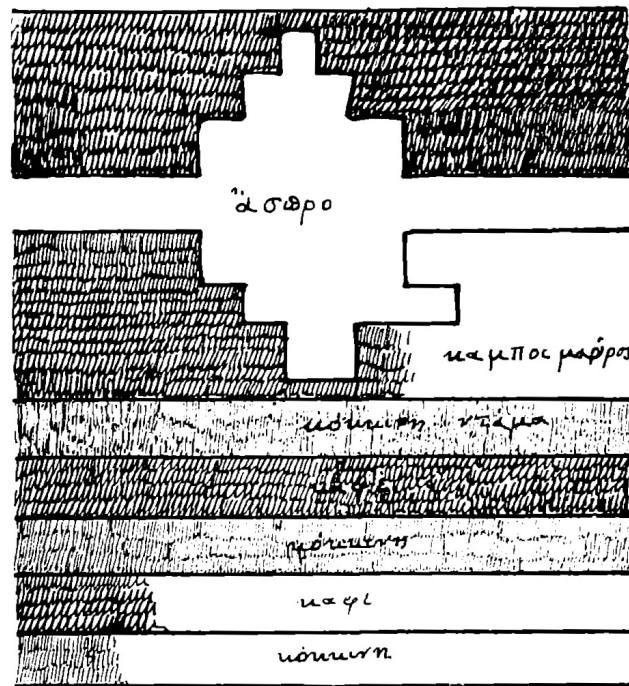
67 Κοίτα σχ. 42.

Σχήμα 43: Ἡ ἀλυσίδα.

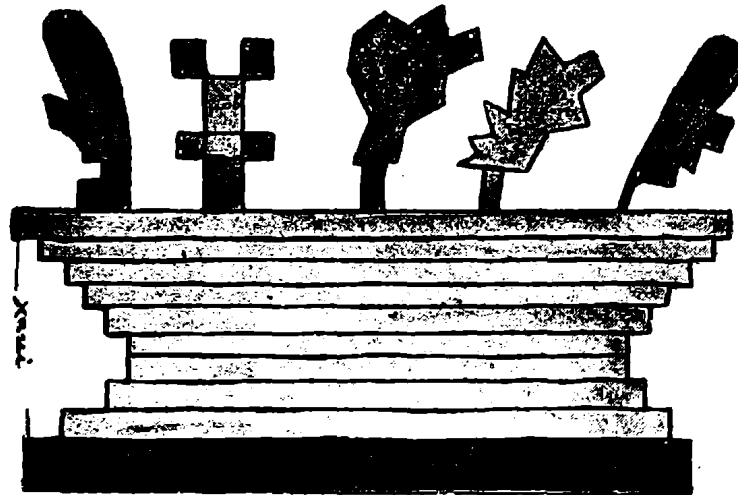
Εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ συνηθισμένα κεντήματα κι ἀπ' τὰ παλαιότερα.

Μὲ τὸ ὄνομα «κοντόδεντρο» εἶναι γνωστὸ καὶ ἄλλο κόσμημα διαφορετικὸ κάπως ἀπὸ τὸ κόσμημα ποὺ γνωρίσαμε παραπάνω. Κι αὐτὸ τὸ κεντοῦν σὲ μαντανίες κυλιμίσιες καὶ κυλίμια, (ὄχι σὲ χεράμια καὶ ἀπλὲς μαντανίες, γιατί δὲν ἀξίζει τὸν κόπον πάνω σὲ τέτοια κατώτερα ἀπ' τὸ κυλίμι στρωσίδια νὰ κεντιοῦνται τόσο σπουδαῖα ξόμπλια). Ὁ κάμπος ὅπου πρόκειται νὰ γίνη τὸ κεντίδι, πρέπει νὰναι μαῦρος κι αὐτὸ κάτασπρο γιὰ νὰ διακρίνεται κατακάθαρα. Ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κει κλείνουν τὸν κάμπο ντάμες ποῦ ἀκολουθοῦν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη μὲ σειρὰ χρώματα κόκκινο, καφέ, πάλι κόκκινο, καφέ καὶ ὕστερα πάλι τὰ ἴδια.

Σχήμα 44: Κοντόδεντρο (ἄλλο).

Κι αὐτὸ τὸ κόσμημα εἶναι συνηθισμένο στὸ Κεφαλόβρουσο κι ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας. Εἶναι ἀπ' τὰ δυσκολώτερα καὶ γι' αὐτὸ πιὸ ἀσυνήθιστα κοσμήματα ποὺ φκειάνουν οἱ ὑφάντρες πάνω σὲ πολύτιμα κυλίμια, καὶ ἰδίως τὰ κορίτσια ὅσα εἶναι σὲ ὥρα γάμου.

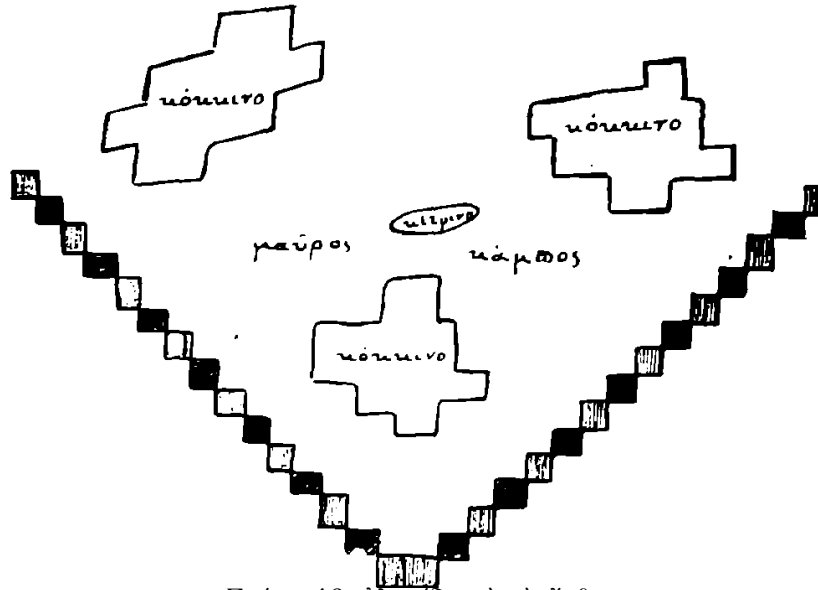

Σχήμα 45: Γλάστρα με κέντημα πανσέ.

Τὸ κέντημα ἀπ' τὸ Ἀγρίνιο ξαπλώθηκε καὶ στὰ ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας. Ἐγὼ τὸ εἶδα στὸ Κεφαλόβρουσο.

Ἡ γλάστρα κεντιέται με γνέματα πόχουν, χρῶμα χακί. Τὰ φύλλα ποὺ εἶναι

στημένα στις άκρες τής γλάστρας έχουν, όπως είναι φυσικό, χρώμα πράσινο. Το μεσαίο φύλλο έχει χρώμα θαλασσι κι απ' τὰ κεντίδια που βρίσκονται από δω κι από κεί τὸ ἕνα έχει χρώμα μὀβ και τ' ἄλλο ροδινό.

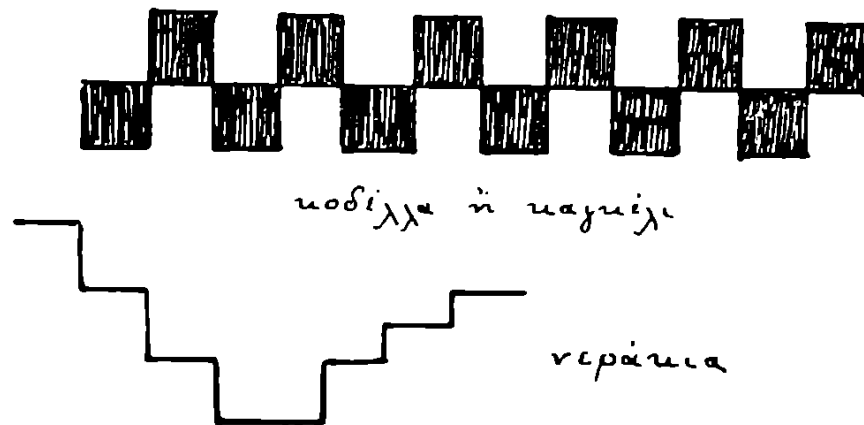

Σχήμα 46: ἄλυσίδα με τὰ ἄνθη.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ εἶναι δυὸ ἄλυσίδες ποὺ ἀνταμώνονται κάτω και φκειάνου μὲ ὀρθή γωνία. Κεντιοῦνται πάνω σὲ ἄσπρον κάμπος και φυσικὰ πρέπει νὰ ἔχουν χρώμα ἀντίθετο ἀπ' αὐτόν, γιὰ νὰ διακρίνονται. Ἀνάμεσα στὴ γωνιὰ ποὺ φκειάνου οἱ δυὸ ἄλυσίδες ξαπλώνεται κάμπος μαῦρος και πάνω στὸν κάμπος αὐτὸν κεντιοῦνται τρία ἄνθη με χρώμα κόκκινο, τριαντάφυλλα ἄς. ποῦμε, γιὰ τὸ σχῆμα τους εἶναι τέτοιο ἀκανόνιστο ὥστε δὲ μπορεῖ κανένας νὰ μαντέψῃ ποῖὸ ἄνθος θέλει νὰ παραστήσῃ ἢ ξομπλιάστρα. Ἀνάμεσα στὰ τρία ἄνθη κεντιέται κι ἄλλο μικρὸ ἄνθος, κίτρινο αὐτό.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ κεντιέται πρὸ πάντων πάνω σὲ πάντες ποὺ τὶς πλέκουν με τὰ χέρια και τὶς ἔχουν γιὰ νὰ στρώνουν κρεββάτια. Τὸ εἶδα στὸ Κεφαλόβρυσσο και μοῦ εἶπαν πὼς ἦρθε ἀπὸ τὸ Ἄγρίνιο.

Κοδέλα στὴν Αἰτωλία λένε τὸ δρόμο ποὺ ἀνεβαίνει σὲ ἀνήφορο γυρίζοντας πέρα δῶθε. Τέτοιος δρόμος σὲ πολλὰ χωρία ἀκούεται και με τὸ ὄνομα καγκέλι. Ἀπὸ δῶ λοιπὸν πῆρε τὸ ὄνομα και τὸ κόσμημα τοῦτο ποὺ εἶναι συνηθισμένο σ' ὅλην τὴν Αἰτωλία. Τὸ κεντοῦν στὶς ἄκρες κυλιμιῶν ἢ μαντανίας (σπανιώτερα) με μαῦρο γνέμα· και γιὰ νὰ διακρίνεται κάνουν τὸν κάμπος τους κόκκινο ἢ και τὸν ἀφίνουν ἄσπρο.

Σχήμα 47: Κοδέλα ή καγκέλι – νεράκια.

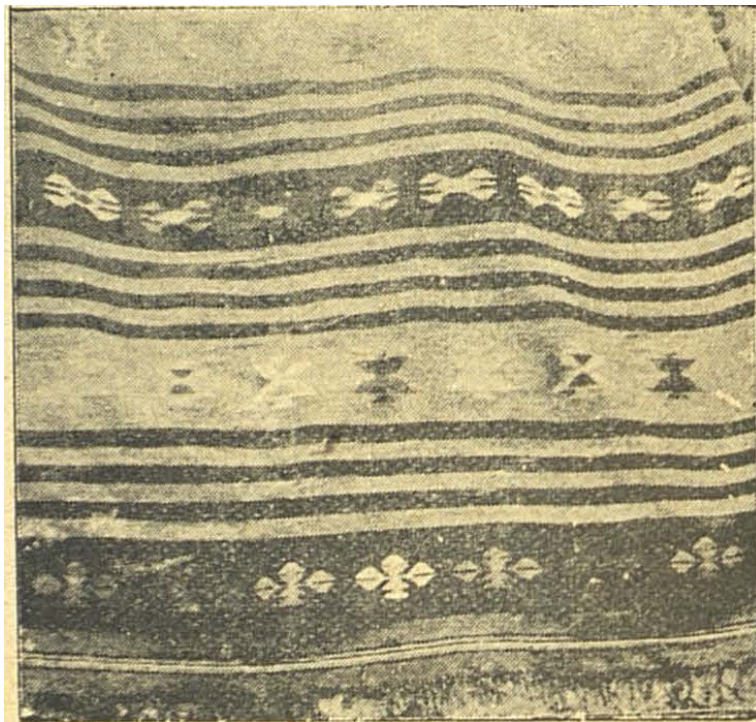
Μιά τσακισμένη γραμμή μαύρη που να κατεβαίνει σα σκάλα κι ύστερα πάλι ν' ανεβαίνει πάνω σε άσπρον (πρό πάντων) κάμπο κυλιμιού ή μαντανίας τή λένε οί υφάντρες νεράκια. Είναι κέντημα πολύ συνηθισμένο κι εύκολο. Πήρε φυσικά τὸ ὄνομά του ἀπ' τή διεύθυνση που παίρνει λίγο νεράκι, ὅταν κατεβαίνει σέ κάποια πλαγιά.

Σέ δυὸ εἰκόνες κυλιμιῶν⁶⁸ που πῆρα ἀπὸ φωτογραφίες καὶ τὶς βάνω ἐδῶ πέρα, βλέπει κανεὶς συνολικά πῶς ὑφαίνεται τὸ αἰτωλικὸ κυλίμι.

Στὴ μιὰ φαίνεται ὁ τρόπος που διαδέχεται ἡ μιὰ ντάμα τὴν ἄλλη καὶ τρία εἶδη διαφορετικὰ ἀπὸ κοσμήματα: σειρὰ ἀπὸ διπλὰ πηρούνια, διπλὲς μπαλιάτσες καὶ σταυρούδια.

Στὴ δεύτερη ἐπίσης κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀκολουθεῖ ἡ μιὰ ντάμα τὴν ἄλλη, ἀλλὰ τὰ κοσμήματα εἶναι διαφορετικά. Κλάρα (κλάδος) τεντώνεται ἀπ' τὴ μιὰ ἄκρη τῆς ντάμας ὡς τὴν ἄλλη μὲ πλούσιο φύλλωμα καὶ λουλούδια ἀπὸ διάστημα σέ διάστημα.

68 Κοίτα σχ. 48 καὶ 49.

Σχήμα 48: Κυλίμι.

Καὶ στὶς δυὸ εἰκόνες κάτω κάτω διακρίνεται ἡ ἄκρη τῶν κυλιμιῶν καὶ τὰ κλόσσια ποὺ δὲ λείπουν ποτὲ ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦτο τὰ αἰτωλικά ὑφάσματα.

Σχήμα 49: Κυλίμι.

* * *

Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅσα ἐγὼ μπόρεσα νὰ γνωρίσω κοσμήματα γιὰ χεράμια, μαντανιές καὶ κυλίμια στὴν Αἰτωλία. Ἔχω τὴν ἀντίληψη πὼς εἶναι τὰ πιὸ συνηθισμένα καὶ γνωστά, χωρὶς νὰ παραδέχωμαι βέβαια πὼς μ' αὐτὰ τελειώνει τὸ ἅπαντο τῶν κεντημάτων, ὅσα συνηθίζονται. Νομίζω ὅμως, πὼς εἶναι ἀρκετὰ νὰ δώσουν μιὰ ἰδέα ὡς σὲ ποιοὺ βαθμοὺ προόδου φτάνει ἡ λαϊκὴ τέχνη σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τὰ ὑφάσματα. Ἡ συλλογὴ ὅλων τῶν κεντημάτων τοῦ εἴδους τούτου ἀπαιτοῦσε περισσότερὴ εἰδικότητα, μελέτη μακροχρόνια σὲ πολλοὺς τόπους τῆς Αἰτωλίας, κόπους πολλοὺς καὶ δαπάνες μεγάλες, ἐνῶ ἡμεῖς οὔτε τὴν ἀπαιτούμενη εἰδικότητα ἔχουμε οὔτε καὶ τὸ χρόνο στὴ διάθεσή μας, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ χρῆμα.

Ἔτσι σὰ συμπλήρωση στοῦ κεφάλαιο τοῦτο κάνω λόγο γιὰ τὸ γλωσσικὸ μέρος ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ θέμα μας. Ἡ μίμηση καὶ ἀποτύπωση ἐνὸς κεντήματος πάνω σὲ ὑφασμα στὴν Αἰτωλία λέγεται *ξόμπλι*. Τὸ ρῆμα, ποὺ ἐκφράζει τὴν ἐνέργεια αὐτή, εἶναι *ξομπλιάζω*, καὶ σημαίνει μιμοῦμαι ἓνα ὅ,τι δῆποτε ἔργο τέχνης. Μπορεῖ νὰ *ξομπλιάζω* κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση. Ἡ σημασία τῆς μίμησης πέφτει κάποτε καὶ στὴ σημασία τοῦ ἐμπαιγμοῦ, ὅταν κανένας παρατηρώντας τὰ ἐλαττώματα ἢ κακὰ ἐνὸς προσώπου τὰ ὑποκρίνεται, γιὰ νὰ προκαλῆ τὸ γέλιο τῶν ἄλλων. Μιὰ στροφὴ ἀπὸ τὸ τραγούδι⁶⁹ ποὺ τραγουδιέται τὴν πρωτομαγιά στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπαχτίας λέει:

Χόρευε, Μάη μ', χόρευε, χορεύει γυιός σου πρέπει.
Μόπεσε τὸ μαντήλι μου τὸ περιξομπλιασμένο·
Κι ἀπὸ τὸ περιξομπλιασμμα τρία ἀπάρθυνα κοράσια.
Τόνα ξομπλιάζει τὸν αἰτὸ καὶ τᾶλλο τὸν πετρίτη,
Κι ἡ τρίτη, ἡ καλύτερη ξομπλιάζ τὸν Ἄϊ-Θανάση.
-Δὲ θέλω γὼ τὸ Ρήγα, θέλω τὸ παπαδόπουλο
Ποὺ εἶναι γραμματισμένο.
Πόχει χιλιάδες πρόβατα, πόχει χιλιάδες γίδια.

Ἀπ' τὸ τραγούδι τοῦτο φαίνεται καθαρὰ ἡ ἔκταση τῆς σημασίας τοῦ *ξομπλιάζω*. Ἀπ' τὶς σημασίες ποὺ εἶπαμε παρὰ πάνω, εὐκόλα ἔπειτα τὸ *ξομπλιάζω* πέφτει καὶ στὴ σημασία τοῦ *παραξηγῶ*: *Αὐτὴ ἡ γυναῖκα οὐλα τὰ ξομπλιάζει* (=τὰ λεπτολογεῖ), τὰ *παραξηγεῖ*.

Ξόμπλια εἶναι καὶ τὰ ἴδια τὰ κεντήματα, ποὺ κεντιοῦνται ἀπάνω σὲ ὑφασμα. Ἔχει καλὰ *ξόμπλια* αὐτὸ τὸ κυλίμι, θὰ πῆ, ἔχει καλὰ κεντίδια, κοσμήματα.

Λογιῶν λογιῶν κεντήματα πάνω σὲ ὑφάσματα βλέπει κανεὶς καὶ στὰ πιὸ ἀπόμακρα χωριὰ τῆς Αἰτωλίας. Αὐτὰ ἐκτὸς τοῦ γενικοῦ χαρακτηρὰ ποὺ φυσικὸ εἶναι νάχουν, παίρνουν κι ἓνα μεγάλο μέρος ἀτομικότητας στοῦ κάθε χωριοῦ ποὺ ταξιδεύουν. Ἡ φαντασία βλέπει, ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ προσθέτῃ κάτι ἢ ν' ἀφαιρῆ λίγο ἀπὸ τὰ κάθε τι

69 Κοίτα «Ἡ Ναυπαχτία Σωτ. Κωτσοπούλου», σελ. 156.

πὸ πείρα ἀπ' ἄλλοῦ. Αὐτὸ τὸ κάτι, πὸ βάνει σὰν παραπανίσιο, δίνει τὸν ἀτομικὸ χαρακτήρα. Καὶ γι' αὐτὸ συγκρίνοντας κεντίδια ὅμοια βλέπουμε διαφορὰς ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. Ἐνα παρατηρητικὸ μάτι μπορεῖ νὰ διακρίνη ἄπειρες τέτοιες λεπτομέρειες. Γι' αὐτὸ πολλοὶ σὰν ἀπὸ διαίσθηση ἢ πείρα μποροῦν καὶ διακρίνουν τὴ φκειασιὰ πὸ ἔχουν σκεπάσματα, κυλίμια κι ἄλλα τέτοια στρωσίδια. «Τοῦτο εἶναι χεράμι κραββαρίτικο!» «Μαντανία καρπενησιώτικη, κυλίμι ἀγρινιώτικο, σεντόνι μεσολογγίτικο, στρῶμα χωριάτικο!» ἀκοῦς νὰ σοῦ λένε. Ἄσκημένο μάτι λοιπὸν σοῦ διακρίνει μιὰ χαρὰ τὸ ἀτομικὸ πὸ χαρακτηρίζει τὸ κάθε χωριό. Ἄν περάσουν π.δ.χ. προικιὰ ξενοχωρίτισσας νύφης, ἀπ' τὴ φκειασιὰ καὶ τὰ κεντίδια τους μὲ πολλὴ εὐκολία μαντεύει καὶ τὸ χωριὸ τῆς.

ΠΩΣ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ

Ἡ ἐποχὴ πού ζοῦμε εἶναι μιὰ μεταδοτικὴ κατάστασις σ' ὅλο τὸ φανέρωμα τῆς ζωῆς μας. Περνοῦμε ἀπ' τὸν ἀνατολιτισμὸ στὸν εὐρωπαϊσμὸ. Ἡ μετανάστευσις κι ἡ ἐπικοινωνία μας στὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου μ' ἄλλους πιὸ πολιτισμένους λαοὺς ἔβαλαν σὲ κυκλοφορία πολλὰς νέες -καλὲς καὶ κακὲς- ιδέες, καὶ καινούριες συνήθειες στὸν τόπο μας· καὶ στὴ ντυμασίᾳ μας λοιπὸν ἦταν ἐπόμενο νάρθη μεγάλη ταραχὴ καὶ σύγχυσις. Στὰ πιὸ ἀπόκεντρα αἰτωλικὰ χωριά βλέπεις τώρα νὰ φοριέται τὸ εὐρωπαϊκὸ ἔνδυμα γενικὰ σχεδὸν ἀπὸ τοὺς ἄντρες. Σπάνια νὰ ἰδῆς σήμερα νέον ἀπ' αὐτούς, πού γύρισαν ἀπ' τὸ στρατὸ νὰ ξαναφορέσῃ πιὰ τὴ λεβέντικη φουστανέλλα. Κι αὐτοὶ οἱ τασπάνηδες ἀκόμα φόρεσαν μισαβέζικον τύπο ντυμασιᾶς. Αὐτὸ μᾶς διδάσκει πὼς εἶναι ἀνάγκη σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ, νὰ περιγράψουμε τὴν αἰτωλικὴ ντυμασίᾳ, προτοῦ νὰ παραδοθῇ ἀκόμα τελειωτικὰ στὴν ἱστορία· καὶ μάλιστα τὴ γυναικεία ντυμασίᾳ πού διατηρεῖ ἀνάλλαχτο τὸν τύπο τῆς στὰ ὄρεινὰ ἰδίως χωριά.

Ἄντρικεία ντυμασίᾳ.

Οἱ ἄντρες, ὅσοι ἀκόμα φοροῦνε τὴν ἐλληνικὴ φορεσίᾳ, ἔχουν τὸ ἴδιο ντύσιμο σ' ὅλη τὴν Αἰτωλία, ὄρεινὴ καὶ πεδινή, μὲ μικρὰς κι ἀσήμαντες παραλλαγὰς.

Ἡ κορμοφάνελλα φοριέται ἀπάνω στὴ σάρκα. Λίγοι εἶναι πού δὲ φοροῦν τὴ φανέλλα αὐτὴ σήμερα· πιὸ σκληραγωγημένα ζοῦσαν οἱ παλιότεροι πού δὲν τὴ φοροῦσαν. Τὴ φκειάνουν οἱ γυναῖκες ἀπὸ ὕφασμα ἀπολυτό: (ἀριουφασμένο) μάλλινο. Σπάνιο εἶναι νὰ φκειάσουν καὶ πλεχτὲς φανέλλες, γιὰτὶ ἔχουν μεγάλον κόπο καὶ χρειάζεται καὶ τέχνη. Οἱ ἀντρικὲς αὐτὲς φανέλλες γίνονται ὀλόλευκες καὶ μονάχα στὴν ἄκρη στὸ μανίκι κεντιοῦνται μὲ κοσμῆματα μαῦρα, γαλάζια, ἢ κόκκινα.

Ἐξω ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ φανέλλα ὁ Αἰτωλὸς φορεῖ τὸ κοντὸ ἢ ποκάμισο (καὶ κατὰ τὸ δικό του γλωσσικὸ ἰδίωμα, κάμσο).

Σχήμα 50: Αιτωλοί φουστανελλοφόροι.

Τὸ φκειάνουν ἀπὸ πανὶ ἀμερικάνικο, λευκασμένο ἢ ἀπὸ χασέ. Στὰ ὄρεινὰ λευκαίνεται τὸ ἀμερικάνικο πανί, ὅπως παρακάτω γράφουμε: Μέσα σὲ νερὸ διαλυοῦνε οἱ γυναῖκες κοπριά ἀπὸ βόδι. Στὴν κάδῃ ποὺ εἶναι διαλυμένη αὐτὴ ἢ σβουνιά, βουτοῦν μέσα τὸ πανὶ καὶ τ' ἀφήνουν ἐκεῖ τοῦλάχιστο μιὰ ἐβδομάδα. Τὴν ἄλλη ἐβδομάδα τὸ βγάζουν ἀπὸ κεῖ, τὸ φέρουν στὸ ρέμμα ἢ στὴ βρύση καὶ τὸ πλαίνουν μέσα στὸ νερό. Ὑστερα τὸ κοπανίζουν μὲ τὸν κόπανο⁷⁰. Μετὰ τὸ καθάρισμα καὶ κοπάνισμα, τὸ διπλώνουν ἀπάνω στὴν πλύστρα (=μιὰ πλατυὰ πέτρα), τὸ βάνουν διπλωμένο ἔτσι στὸ κεφάλι, τὸ φέρουν σὲ κάποια λάκκα καὶ τὸ ἀπλώνουν κάτω νὰ στεγνώσῃ μὲ τὸ ἥλιασμα. Μόλις ξατμιστῇ κάθε ὑγρασία, ποὺ ἔχει, τὸ ξαναδιπλώνουν, τὸ φέρουν στὴν πλύστρα καὶ πάλιν τὸ πλαίνουν καὶ τὸ κοπανοῦν. Ἐπειτα πάλι τ' ἀπλώνουν. Αὐτὸ τὸ πλύσιμο καὶ τὸ ἀπλωμα ἡμέρα ἀπὸ πρωὶ ὠς βράδυ. Τὴ νύχτα πάλι τὸ βουτοῦν καὶ τ' ἀφήνουν στὴ σβουνιά μέσα. Τὴν ἄλλη

⁷⁰ Εὐλίνοσ. Μ' αὐτὸν κοπανίζουν καὶ τ' ἄλλα ἀσπρόρουχα, ἅμα τὰ πλαίνουν,

μέρα τὸ ξαναλευκαίνουν. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ ἐξακολουθεῖ πολλὲς κατὰ συνέχεια μέρες ὥσπου νὰ λευκαθῆ τέλεια τὸ πανί. Σὲ δέκα τὸ πολὺ μέρες γίνεται κατάλευκο ὅπως κι ὁ χασές.

Σὲ παλιότερα χρόνια τὸ κοντὸ τὸ ράβανε ἀπὸ λευκὸ χειρίσιο πανί· δηλ. ἀπὸ τὸ βαμπακερὸ πανί ποὺ ὑφαίνεται στὸν τόπο ἀπάνω.

Τὰ κοντὰ τὰ ράβουν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες μόνες τους: τὰ κόβουν ἀπάνω σ' ὠρισμένα μέτρα κι ὕστερα τὰ ράβουν μὲ τὰ χέρια. (Ἄν καὶ τώρα τελευταῖα ἡ μηχανὴ τοῦ Σίγγερ ἔφτασε καὶ στὰ μακρυνότερα καὶ πιὸ ἀπόκεντρα αἰτωλικά χωριά καὶ τὸ ράψιμο τοῦ χεριοῦ τὸ ἀντικατέστησε τὸ πιὸ εὐκόλο, σύντομο κι ὠραῖο ράψιμο τῆς μηχανῆς).

Τὸ κοντὸ γίνεται μὲ *μανίκια πλατυά*, πολὺ ἀνοιχτὰ μπρὸς καὶ σουφρωμένα πάνω στὰ *νωμίτια*. Τὸ μπροστινὸ τὸ ἀνοιγμα ἀφήνει νὰ φαίνεται ἡ χάρη κι ἡ ὠραιότητα τοῦ χεριοῦ, ὅπως εἶναι σκεπασμένο μὲ τὸ κεντητὸ μανίκι τῆς φανέλλας. Οἱ ἐργατικοὶ γιὰ νάχουν λεύτερα τὰ χέρια τους στὴν ἐργασία, φκειάνουν κλειστὰ τὰ μανίκια: τοῦ κοντοῦ τὰ φκειάνουν μὲ *πελεντζίκια*, ὅπως λένε τὶς πλατυὲς λωρίδες τοῦ πανιοῦ στὶς ὁποῖες σουφρώνεται τὸ πλάτος τοῦ μανικιοῦ καὶ στενεύει. Στὴν μιὰ ἄκρη ἀπ' τὸ πελεντζίκι ἀνοίγονται ο *κουμπότροπες*. Σ' αὐτὲς περνοῦνται τὰ *κοκκαλένια* κουμπιὰ ποὺ ράβονται στὴν ἀπέναντι ἀτρύπητη ἄκρη κι ἔτσι κουμπώνεται τὸ μανίκι. Στὸ στῆθος τοῦ κοντοῦ γίνονται οἱ *δίπλες* ἢ *πιέτες* λεγόμενες ἢ καὶ *μπουιέτες*. Κάποτε γιὰ ὁμορφάδα οἱ δίπλες αὐτὲς γίνονται μὲ κεντήματα λευκὰ τρυπητά· ἢ καὶ τρυπιοῦνται αὐτὲς οἱ ἴδιες μὲ τὰ *ξεφτίσματα* τῶν κλωστῶν καὶ γι' αὐτὸ παίρνουν καὶ τὸ ὄνομα *ξεφτίδια*. Στὸ λαιμὸ κουμπώνεται τὸ κοντὸ μὲ τὸ λευκὸ κουμπὶ κολλημένο μὲ κλωστή στὴν ἀντίθετη ἀπ' τὴν *κουμπότροπα* μεριά. Τὸ μάκρος τοῦ κοντοῦ δὲν κατεβαίνει παρακάτω ἀπὸ τὸν ἀφαλό, καὶ νὰ ὁ λόγος ποὺ τὸ *πουκάμισο* αὐτὸ λέγεται *κοντό*.

Μέρη τοῦ κοντοῦ εἶναι οἱ *νωμίτες*, τὰ *μανίκια*, τὸ *κορμί*, τ' *ἀστήθι* κι ἡ *τραχήλιά*.

Τὸ σῶβρακο ἢ συντρόφι.

Πολὺ πετυχημένα λένε τὸ *σῶβρακο συντρόφι* οἱ ὄρειοι Αἰτωλοί, γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι πραγματικῶς ὁ σύντροφος τοῦ κοντοῦ στὸ κρύψιμο τῆς ἀνθρώπινης σάρκας.

Καὶ τὸ *συντρόφι* κόβεται καὶ ράβεται ἀπ' τὶς ἴδιες τὶς γυναῖκες μὲ τὰ χέρια ἢ καὶ τὴ ραφτομηχανή. Τὰ *μποζινόβρακα*, δηλ. αὐτὰ ποὺ σκεπάζουν μηροὺς καὶ κνήμες, φτάνουν ὡς στὰ στραγάλια. Ἀπάνω γίνεται ἡ *σούφρα* δηλ. ἕνας πάνινος σωλῆνας ποὺ περνοῦν ἀνάμεσά το ζωνάρι ἀπ' τὸ ἴδιο ὕφασμα φκειασμένο, τὴ *βρακοζώνα*. Οἱ δυὸ ἄκρες τῆς βρακοζώνας ξεμυτίζουν ἀπ' τὶς τρῦπες τῆς σούφρας ποὺ εἶναι κοντὰ στὸν ἀφαλό. Σφίγγοντας κανένας τὴ βρακοζώνα σουφρώνει τὴ σούφρα καὶ ἔτσι περισφίγγεται στὴ μέση τὸ βρακί. Ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ ἄλλα ἀνοίγματα τῆς σούφρας κοντὰ στὶς *βελανίδες*⁷¹ περνώντας, προσδέονται στὴ βρακοζώνα δυὸ μάλλινα *συνήθως* *σχοινιά*. Μ' αὐτὰ

71 ἢ βάλανος. «Μὴ πουνεῖ ἢ βαλανίδα μ', θὰ τ' σταυρώσου»

κρατιοῦνται τεντωμένες οἱ κάλτσες· τὰ λένε βρακοθηλιές⁷².

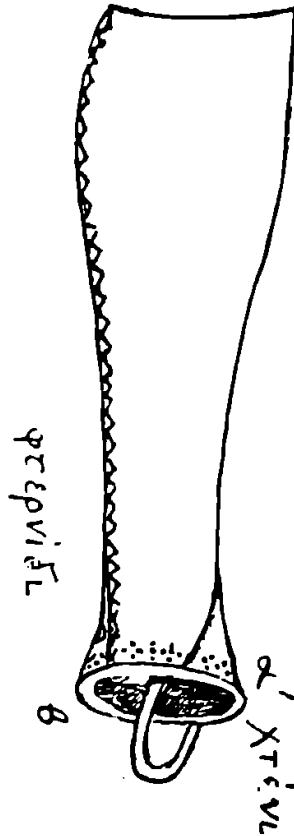
Τὸ σώβρακο τὸ φκειάνουν ἀπ' τὸ ἴδιο πανὶ ποὺ φκειάνουν καὶ τὸ κοντό.

Ἄν τὸ φέρη ἢ κουβέντα νὰ σοῦ πῆ τὴ λέξη «σώβρακο» ὁ Αἰτωλός, θὰ σοῦ ζητήσῃ τὸ συμπάθειο. Τὸ συμπάθειο ζητιέται πολὺ περισσότερο, ἂν εἰπωθῆ ἡ λέξη «βρακί». «Ἐβγαλα τοῦ σώβρακο ἢ βρακί μ' μὴ συμπάθειου!» Ἀποφεύγονται ὅμως οἱ λέξεις αὐτές. Σὰν πιὸ κοσμιώτερη συνηθίζεται ἀπ' τοὺς παλιότερους ἡ λέξη «συντρόφι». Αὐτοὶ ποτὲ δὲν ἔλεγαν «σώβρακο». Μὲ τὴ λέξη «βρακί» κάποτε λογοπαικτοῦν στὰ ὄρεινὰ χωριὰ τὰ παιδιὰ καὶ ψάλλουν μονότονα καὶ ρυθμικά, ἅμα βρέχη: ἔπιασε ἔπιασ' ἢ βροχή, κρέμα, κρέμα τὸ βρακί!

Ἡ κάλτσα.

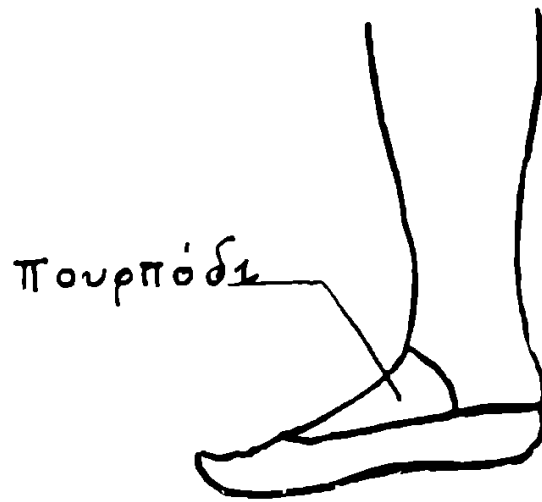
Οἱ φουστανελλοφόροι στὴ γάμπα φοροῦν τὴν κάλτσα. Οἱ κάλτσες γίνονται ἀπὸ ντόπιο ὕφασμα, τὸ καλτσοσκούτι, ποὺ εἶπαμε παραπάνω. Σὲ κανένα μέρος τῆς Αἰτωλίας δὲ φοροῦν κάλτσες χρωματισμένες. Συνηθίζονται λευκὲς καὶ μόνον λευκὲς. Τὶς κάλτσες τις ράβουν οἱ ραφτιάδες. Κι' αὐτοὺς θὰ γίνῃ λόγος σ' ἄλλο παρακάτω κεφάλαιο. Γιὰ νὰ πετύχῃς καλὸ σουλούπι στὴν κάλτσα, πρέπει νὰ προσέξῃς στὴ ραφή τῆς μπάκας. Πρῶτα λοιπὸν ράβεται ἐδῶ ἡ κάλτσα μὲ συνηθισμένο ράψιμο κι ἀπ' ὄξω τῆς περναῆς σταυροβελονιά. Παρέξω ἀπ' τὴ σταυροβελονιά ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ χεὶ φκειάνουν γαζιὰ μὲ λευκὸ βαμπακερὸ νῆμα.

72 «Δέσε τὴ βρακοουθλιά σ', νὰ μὴν πέσ' ἡ κάλτσα σ'!».

Σχήμα 51

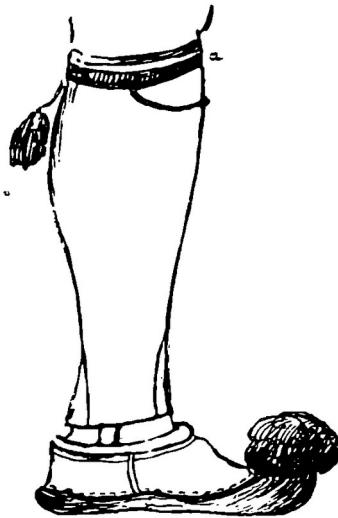
Στὸ κάτω μέρος τῆς κάλτσας κολλοῦν δυὸ τριγωνικὰ τεμάχια, πρῶτο τὸ χτένι (α') δεύτερο τὸ φερνίδι (β'). Στὶς ραφές τους φκειάνουν σταυροβελονιά. Τὶς ἄκρες ποὺ εἶναι στὸ ἄνοιγμα τὶς σεραδώνουν μὲ σεράδια μάλλινα. Ὑστερα κεντιοῦνται πιὸ ἔξω ἀπ' τὶς ἄκρες οἱ πούλιες ἢ κωλοφωτιές, μιὰ σειρά, σὰν τ' ἀστέρια κεῖνα ποὺ βλέπουμε στοὺς θόλους παλιᾶς ἐκκλησιᾶς. Κάποτε κεντοῦν καὶ δεύτερη σειρά πιὸ μέσα. Κοντὰ στὰ κόμπια (=στραγάλια) τῆς κάλτσας ἀνοίγουν δυὸ τρυῖπες γιὰ νὰ δένεται ἡ σκαλοπάτα ἢ τὸ φερνίδι. Σκαλοπάτα γίνεται ἀπὸ στέριο σκοινὶ μάλλινο στριφτό. Οἱ ἄκρες τους κομποθιάζονται στὶς δυὸ τρυῖπες. Ἔτσι πιάνεται ἀπ' τὴ φτέρνα τοῦ ποδαριοῦ καὶ τεντώνει τὴν κάλτσα πρὸς τὰ κάτω. Ἄντὶς νὰ φκειάσουν τρυῖπες, πολλὲς φορὲς κολλοῦν κομπιὰ κοκκαλένια ὅμοια μὲ κεῖνα ποὺ κολλοῦν στὰ στρατιωτικὰ σῶβρακα. Σ' αὐτὰ κουμπώνεται σκαλοπάτα δερμάτινη πόχει στὶς δυὸ ἄκρες τῆς τρυῖπες. Αὐτὴ εἶναι πιὸ κόσμια κι ἀλαφρὰ σκαλοπάτα, γιὰτὶ ἡ πρώτη σὰ σκοινὶ κόβει τὸ πόδι. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ τὸ χτένι τῆς κάλτσας γινόταν πιὸ μακρὸ καὶ τριγωνικὸ στὴν ἄκρη κι ἔτσι σκέπαζε τὸ πόδι ἀπὸ πάνω. Αὐτὸ λεγόταν πουργόδι (=περιπόδιον).

Σχήμα 52

Κατὰ τὸ μηρὸ ἀπάνω ἢ κάλτσα, ὅπως εἶπαμε, δένεται στὴ βρακοθηλιὰ μὲ σκοινὶ καὶ τεντώνεται. Τὸ σκοινὶ αὐτὸ στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας λέγεται παίβάνι. Γιὰ νὰ μὴν τραβιέται ἢ βρακοζώννα τοῦ βρακιοῦ κάτω ἢ καὶ ἀπὸ φόβο μὴν κοπῆ, ὁ φουστανελλοφόρος ζώνεται δερμάτινη λωρίδα λίγο παρακάτω ἀπὸ τὴ βρακοθηλιά. Καμιὰ φορὰ τὸ παίβάνι τὸ δένει ἀπὸ τὴ λωρίδα αὐτή, ὄχι ἀπ' τὴ βρακοζώννα.

Τὸ τέντωμα τῆς κάλτσας δείχνει τὸ βαθμὸ τῆς φιλοκαλίας πόχει ὁ Αἰτωλός. Ὅποιος τεντώνει καλὰ τὴν κάλτσα του, θεωρεῖται λεβέντης: «τὴν ἔχει τεντωμένη! εἶναι τσελεπῆς». «Εἶναι κόρδας!» Ὅποιος περπατεῖ μὲ ζαρωμένες κάλτσες εἶναι καὶ λέγεται σβαρνιάρης⁷³. «Περπατεῖ μὲ τὶς κάλτσες σβάρονα!»

Σχήμα 53

Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ γόνα ἢ κάλτσα δένεται ἀπ' ὄξω μὲ μιὰ μαύρη, μεταξωτὴ συνήθως, λωρίδα. πλεχτὴ, ποὺ τελειώνει σὲ γαϊτάνι, καὶ τοῦτο σὲ φούντα. Αὐτὴ λέγεται

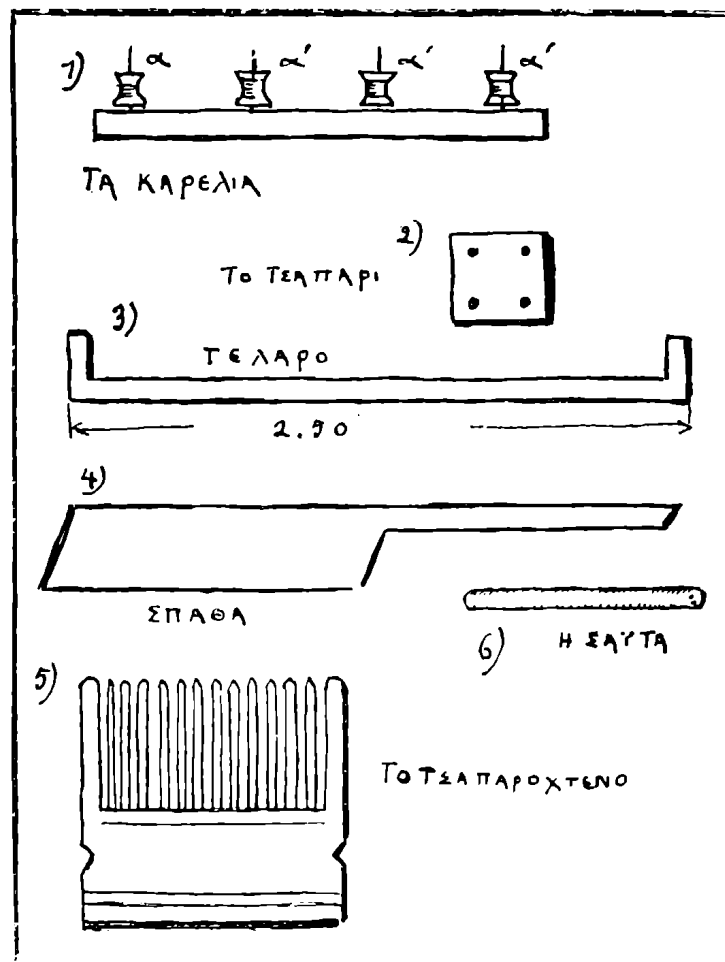
⁷³ ἢ σβάρονης.

καλτσοδέτα ή τεζγάδα (α). Τò δέσιμό της απαιτεί ιδιαίτερη δεξιότητα. Δίνει όμορφάδα στο πόδι, άμα είναι δεμένη έτσι που στο μπροστινό μέρος της γάμπας, στο καλάμι να κάνη κοιλιά κάτω τò γαϊτάνι της κι αποπίσω ακριβώς παρακάτω από την άντζα να κρεμιέται ή φούντα.

Καμιά φορά και δυò φούντες είναι κρεμασμένες από την άκρη μιá από τò ένα μέρος της μπάκας κι ή άλλη από τ' άλλο. Σε παλιότερη έποχή οί καλτσοδέτες ύφαινονταν με τò τσαπαρόχτενο ή φρεζόχτενο.

Τά έργαλεία του τσαπαριού.

Αυτά τὰ μέρη που βλέπουμε στην εικόνα, είναι τὰ σύνεργα που φκειάνουν τò μικρόν άργαλειò που ύφαιναν τισ καλτσοδέτες και τὰ τσαπάρια. Πρώτο μέρος είναι ένα ξύλινο ραβδάκι. Άπάνω του κάθετα έχει μπημένα τρία σιδερένια παλουκάκια (α') που περνούν μέσα και στρεφογυρίζουν τὰ τέσσερα καρέλλια. Γι' αυτό κι έχει τò όνομα καρέλλια. Σ' αυτά τυλιγόταν τò μεταξωτò νήμα που έπρεπε να ύφαθη.

Σχήμα 54: Τσαπαρόχτενα.

Δεύτερο μέρος είναι τὸ τσαπάρι: ἓνα τετράγωνο κομμάτι ἀπὸ ξυρισμένο κι ξεραμένο δέρμα δαμαλιοῦ μὲ πλευρὲς 0,05 τοῦ μέτρου καὶ τρυπὲς σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς τέσσερες γωνιὲς γιὰ νὰ περνοῦν τέσσερα νήματα. Εἴκοσι τέτοια τσαπάρια εἶχαν γιὰ νὰ ὑφαίνουν μὲ τὸ μικρὸν αὐτὸν ἀργαλεῖο.

Τρίτο μέρος εἶναι τὸ τελάρο, ἓνα ξύλο μακρὸν 2½ μέτρα, ποὺ ἔχει στὶς ἄκρες δυὸ μικροὺς πασσάλους μπηγμένους κάθετα.

Τέταρτο μέρος εἶναι ἡ σπάθα, ἓνα ἐργαλεῖο μπρούτσινο μᾶκρους 0,18 τοῦ μ. καὶ πλάτους 0,04 μ., στὴ λαβὴ του ὅμως 0,01 μ.. Μὲ τὰ χτυπήματα αὐτοῦ πυκνώνονται τὰ νήματα, ἅμα ὑφαίνονται.

Πέμπτο εἶναι τὸ τσαπαρόχτενο. Μικρὸ χτένι ξύλινο μᾶκρους, 0,075 τοῦ μ. καὶ ὕψους 0,07 μ., μὲ 21 δόντια πλάτους 0,011 μ. τρυπημένα κοντὰ στὴν κορυφή, γιὰ νὰ περνᾷ ἀνάμεσα κάποια ξυλένια βεργούλα καὶ τὰ κλείνη.

Καί ἕκτο εἶναι ἡ σαΐτα, μιὰ βέργα μάρκους 0,13 τοῦ μέτρου. Γύρω τῆς τυλιγόταν τὸ νῆμα (ὑφάδι), γιὰ νὰ ὑφαίνεται.

* * *

Τὸ ὑφασμα μὲ τὰ τσαπάρια γίνεται περίπου ὅπως καὶ τὸ ὑφασμα μὲ τὸν ἀργαλειό. Τῆ θέση τῶν μιταριῶν τὴν ἔχουν τὰ τσαπάρια. Ἄντις γιὰ χτένι χρησιμεύει τὸ τσαπαρόχτενο. Τὸ στενὸ ἰδιασίδι τεντωμένο ὑφαίνεται ἔτσι: Στὴ σαΐτα εἶναι τυλιγμένο τὸ ὑφάδι. Ἀφοῦ φκειάσει ὁ καζάζης μικρὸ στόμα, περνᾷ τὴ σαΐτα κι ἀλλάζει ἀμέσως τὸ στόμα ἀνεβάζοντας μερικὰ ἀπὸ τὰ τσαπάρια καὶ κατεβάζοντας ἄλλα. Μὲ τὴ σπάθα ἔπειτα πιέζει τὰ σταυρώματα τῶν νημάτων, γιὰ νὰ σφιχτῇ τὸ ὑφάδι. Ἀμέσως ἔπειτα ξαναπερνᾷ ἀντίθετα τὴ σαΐτα μὲ τὸ ὑφάδι. Ἀλλάζει τὸ στόμα μὲ τὰ τσαπάρια κι ἐπαναλαμβάνει τὴν ἴδια δουλειά. Ἡ περιγραφή τῆς εἶναι πολὺ δύσκολη. Ἄν ἐπιχειροῦσα νὰ τὴν περιγράψω μὲ κάθε λεπτομέρεια, θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο, γιὰτὶ σήμερα οἱ καζάζηδες τῶν χωριῶν ἀνήκουν στὴν ἱστορία. Ἐπροσπάθησα ἀπὸ πληροφορίες νὰ σχηματίσω σαφῆ ἰδέα τῆς ὑφαντικῆς αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ ἔγινε ἀδύνατο, γιὰτὶ κι αὐτοὶ ποὺ μοῦ ἔδιναν τὶς πληροφορίες, δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ ποῦν καθαρὰ καὶ ξεδιαλυμένα τὰ πράματα, ἀφοῦ μοῦ τὶς ἔδιναν ἐμπιστευμένοι μονάχα στὴ μνήμη τους. Γι' αὐτὸ καὶ περιορίστηκα κατ' ἀνάγκη στὴ χοντρικὴ, ὅπως παραπάνω, περιγραφή, ποὺ δίνει μιὰ ἀπλὴ ἰδέα τοῦ τι γινόταν μὲ τὴν τέχνη αὐτή.

Σήμερα λοιπὸν δὲ βρίσκονται τεχνίτες γιὰ νὰ φκειάνουν στὸν τόπο τὶς καλτσοδέτες καὶ τὰ τσαπάρια. Ἄν παρουσιαστῇ ἀνάγκη νὰ χρειαστῇ κανεὶς τέτοια πράματα, καταφεύγει στὸ ἐμπόριο. Καθὼς ἔμαθα, γίνονται στὴν Πάτρα.

Οἱ πεδινοὶ Αἰτωλοὶ καὶ ἰδίως οἱ Ζυγιῶτες, (οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν ποὺ βρίσκονται στὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ Ζυγοῦ⁷⁴ τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου), ποὺ καὶ σήμερα οἱ περισσότεροὶ φουστανελλοφοροῦν, ὡς καὶ τὶς κάλτσες ἀκόμα τὶς ἀγοράζουν. Οἱ ἀγοραστὲς κάλτσες, ἰδίως οἱ πλεχτές, ποὺ συνήθως, φοριοῦνται σὲ τοῦτα τὰ μέρη, ἔρχονται ἀπὸ τὴν Τρίπολη.

Τὰ τσαρούχια.

Οἱ ὄρεινοὶ ἐργατικοὶ ἄνθρωποι σπανίως νὰ φορέσουν τσουράπια στὰ πόδια τους. Μόνον τὶς πίσημες ἡμέρες, ὅπως εἶναι τὰ Πασκαλόγιορτα καὶ τὰ Παγγύρια, φοροῦν τέτοια καὶ τότε γιὰ κάλωπισμό. Γιὰ ποδήματα ἔχουν τὰ τσαρούχια.

Στὰ περισσότερα αἰτωλικὰ χωριὰ βρίσκονται τσαρουχάδες, τεχνίτες δηλ. ποὺ φκειάνουν τὰ τσαρούχια. Ὅλοι οἱ τύποι τῶν τσαρουχιῶν τῆς Αἰτωλίας, εἶναι χωρὶς μακρυὲς μύτες. Τέτοιες τὰ ἡπειρώτικα τσαρούχια ἔχουν. Οἱ μύτες κρύβονται σὲ μαύρη,

⁷⁴ Ὁ Ζυγὸς γράφεται στὶς γεωγραφίαις Ἀράκυνθος. «Οἱ κλέφτες ἐσκορπίσανε, γινήκανε μπουλούκια. Ὁ Δίπλας πάει κατ' τὸ Ζυγὸ κι ὁ Γιῶργος πάει τὸ Βάλτο...»

καὶ κάποτε σὲ παρδαλή⁷⁵ πλούσια φούντα, ποὺ γίνεται ἀπὸ μάλλινα γνέματα ἀγοραστά. Καλλιτεχνικὰ τσαρούχια φκειάνουν στὸ Ἄγρίνιο, στὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ Κεφαλόβρυσο. Στὸ τελευταῖο μάλιστα ἔγινε μιὰ ὀλόκληρη τάξη τσαρουχάδων ποὺ παίρνουν παραγγελίες ἀπὸ ὅλα τὰ πλησιόχωρα. Τὰ πρῶτα καλλιτεχνικὰ τσαρούχια φκειαστήκανε στὸν Καρβασαρά ὅπου στὰ παλιότερα χρόνια ἔμενε πάντοτε στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ εὐζώνους, ἐπειδὴ ἦταν κοντὰ τὰ σύνορα. Ἐκεῖ λοιπὸν οἱ τεχνίτες προσπάθησαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις τῆς λεβεντιάς τῆς Ρούμελης, ποὺ ἔδινε τοὺς τσολιάδες καὶ ἰδίως τοὺς γραφικοὺς ἐκείνους τύπους τῶν ὑπαξιωματικῶν, ποὺ οὔτε στὴν προεδρικὴ φρουρὰ δὲν τοὺς βλέπει κανεὶς σήμερα. Ἔτσι ἔγιναν ξακουστὰ τὰ καρβασαριώτικα τσαρούχια. Οἱ τεχνίτες λάβαιναν παραγγελίες κι ἀπὸ ἄλλες εὐζωνικὲς φρουρές. Ἐπίσης καὶ στὸ Καρπενήσι ἔφκειαναν τσαρούχια ἀριστοτεχνικὰ. Κι ἐδῶ ἔδειχναν τὴ λεβεντιά τους οἱ εὐζωνοὶ, πρὶν νὰ μετατοπιστοῦν τὰ σύνορα στὸν Ὀλυμπο. Τότε ἦταν ὁ καιρὸς ποὺ γίνονταν προμήθειες μεγάλες ἀπὸ τὸ μοσκομυρωδάτο ρουσσικὸ ταλατίνι⁷⁶. Σήμερα ὅσο χάνεται ἡ φουστανέλλα, τόσο καὶ τὰ τσαρούχια ὑποχωροῦν σιγὰ σιγὰ στὰ παπούτσια καὶ οἱ τσαρουχάδες δίνουν τὴ θέση τους στοὺς τσαγγάρηδες.

Οἱ παλιότεροι στὰ ὄρεινὰ μέρη φοροῦσαν τσαρούχια μὲ θηλιές ἀπὸ δέρματα γουρουνίσια ἢ βοδινά. Γιὰ νὰ τὰ φκειάσουν, καὶ τάφκειαναν μόνοι τους, ἔκοβαν ἀπ' τὸ τομάρι τοῦ γουρουνιοῦ τους, ποὺ σφάζανε τὰ Χριστούγεννα ἢ ἀπὸ βοϊδοπέτσια ποὺ τ' ἀγόραζαν ἀκέρια ἀπὸ χασάπηδες. Ἐπίσης προμήθειες μεγάλες ἀπὸ δέρματα ἔκανε τότε τὸ ἐμπόριο στὴν Οὐγγαρία. Τὰ γγαρέζικα πετσιὰ ἐρχόντανε κομμένα σὲ πλατυὲς λωρίδες ποὺ τὶς ἔλεγαν φασκιές διπλωμένες σὲ δίπλες ἴσιαμε τὸ μάκρος τοῦ ποδαριοῦ. Ἀπὸ κάθε φασκιὰ μπορούσες νὰ βγάλῃς δυὸ ζευγάρια τσαρούχια καὶ κάτι. Ὅσες φασκιές ἦταν βγαλμένες ἀπὸ τὴν ἄκρα τοῦ πετσιοῦ λεγότανε ἄκρες. Οἱ πιὸ εὐποροὶ ἀγόραζαν γιὰ τσαρούχια ὀλόκληρες φασκιές· ἀλλὰ οἱ περισσότεροὶ ζητοῦσαν ἀπ' τὸν ἔμπορο καὶ τοὺς ἔκοβε τόσο μονάχα πετσι, ὅσο ἀρκοῦσε γιὰ ἓνα ζευγάρι. Τὰ λουριά τους τάβγαναν ἀπὸ παλιὰ τυροδέσματα πρὸ πάντων, ἀφοῦ ξύριζαν τὶς τρίχες. Ἄμα τρυποῦσαν, ἔφκειαναν καινούρια, γιὰτὶ τὰ τσαρούχια κείνα δὲν ἔπαιρναν πέτσωμα.

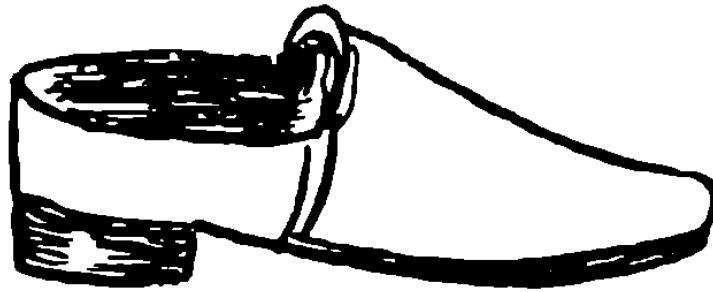
Στὰ ὑστερώτερα χρόνια περιωρίστηκε αὐτὴ ἡ συνήθεια. Ἀγόραζαν καὶ φοροῦσαν τσαρούχια φκειασμένα ἀπὸ τεχνίτες. Τὰ πρῶτα αὐτὰ τεχνικὰ τσαρούχια τὰ ὠνόμασαν «τεμπέλικα τσαρούχια» ἢ μαστορικά⁷⁷. Λίγοι τὰ φοροῦσαν. Κι οἱ ἐργατικοὶ προμηθεύονταν τέτοια τσαρούχια, ἀλλὰ τὰ φοροῦσαν τὶς γιορτές, γιὰ νὰ κλησιάζωνται.

Οἱ πιὸ πλούσιοι στὰ χωριὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τεμπέλικα τσαρούχια, φοροῦσαν κάποτε καὶ παπούτσια βιδέλα τῆς φουστανέλλας. Ἡ παλιὰ αὐτὴ φόρμα τῶν παπουτσιῶν δὲν ἔλλειψε ὀλότελα. Οἱ καλοὶ φουστανελλοφόροι καὶ σήμερα ἀκόμα φοροῦν τέτοια παπούτσια. Τὰ φκειάνουν οἱ τσαγγαράδες ποὺ φκειάνουν καὶ τὰ παπούτσια γιὰ τοὺς φραγγοφόρους.

75 Μὲ παρδαλή φούντα φκειάνουν τὰ παιδιάτικα τσαρούχια.

76 Τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα τσαρούχια γίνονταν μὲ ρουσσικὸ ταλατίνι, ποὺ σήμερα δὲν ὑπάρχει.

77 Λεγότανε τεμπέλικα ὑποθέτω, γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο. Ὅλοι οἱ ἐργατικοὶ ἄνθρωποι εἶχαν συνήθεια νὰ φοροῦν τὰ τσαρούχια μὲ τὶς θηλιές. Τὰ μαστορικά τ' ἀγόραζαν καὶ τὰ φοροῦσαν οἱ χασομέρηδες ποὺ γιὰ ἓναν ἢ ἄλλο λόγο δὲν ἔπιαναν μὲ τὸ χέρι δουλειά· τὰ φοροῦσαν λοιπὸν οἱ τεμπέληδες.

Σχήμα 55: Βιδέλο παπούτσι.

Τέτοια ποδήματα, χωρίς τακούνι όμως, από κοινό τομάρι άργασμένο στον τόπον - (Μεσολόγγι κι Άγρίνιο, όπου είναι ταμπακαριά)- φκειάνουν σήμερα στο Κεφαλόβρυσο και τὰ φοροῦν οἱ γεροντότεροι. Στὴν ἴδια φόρμα πάνω φκειάνουν και παπούτσια για μικρά παιδιά.

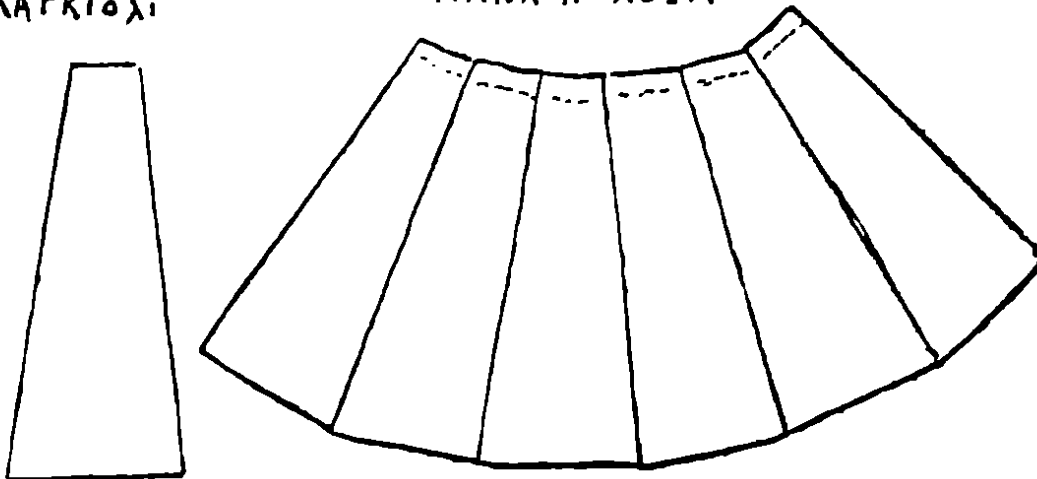
Τσαρούχια και παπούτσια με ἓνα ὄνομα γενικό τὰ λένε *πουδισιά* στην Αἰτωλία. Τόσα χρειαζόμαστε τὸ χρόνο για *πουδισιά* στον σπίτι μας. Κι ἓνα ζευγάρι ἀκόμα ὑποδήματα λέγονται «πουδισιά»: «Δέμ πήρα πουδισιά κι τσάκ'σα τὰ νύχια μ' ἀπ' τὰ λιθάρια!». «Χουρὶς πουδισιά δὲ μπουρεὶ νὰ περπατήσ' κανέννας!».

Ἡ φουστανέλλα.

Τὸ χαρακτηριστικώτερο ἀπὸ τὰ φορέματα τοῦ τόπου εἶναι ἡ φουστανέλλα. Ἀπ' αὐτὴ παίρνει τὸ ὄνομα «φουστανελλοφόρος» κείνος, ποὺ φοράει τὰ ντόπια αἰτωλικά φορέματα.

ΛΑΓΚΙΟΛΙ

ΜΑΝΑ ἢ ΛΟΞΑ

Σχήμα 56

Τὴ φουστανέλλα τὴ ράβουν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες -(παλιότερα τὴν ἔρραβαν κι οἱ ραφτάδες για καλύτερα)- με πανὶ ἀμερικάνικο λευκασμένο ἢ με χασέ (χασιδένια φουστανέλλα). Για νὰ γίνῃ μεγάλη φουστανέλλα, χρειάζεται ἓνα ἀκέριο κομμάτι πανί.

Κόβονται πρώτα τὰ λαγγιόλια⁷⁸, τριγωνικά κάπως κομμάτια πανιοῦ. Συρράβοντας ἔξ λαγγιόλια φκειάνουν μάννα ἢ λόξα. Κολλοῦν ἔπειτα τὶς μαννάδες κι ἡ φουστανέλλα εἶναι ἔτοιμη. Ἡ πιὸ ξακουσμένη κι ὀνομαστή στὰ χρονικά τῶν φουστανελλοφόρων φουστανέλλα εἶναι αὐτὴ ποὺ γίνεται μὲ σαράντα μαννάδες: «φουράει φουστανέλλα μὲ σαράντα μαννάδεις αὐτός!», Ὁ κάτω γύρος τῆς φουστανέλλας πιστρώνεται καὶ τὸ πίστρωμα αὐτὸ τὸ περνοῦν μὲ γαζί: τὸ γαζώνουν. Στὴ μέση σουφρώνονται οἱ μαννάδες. Οἱ δίπλες συρράβονται κι ἔτσι ἐδῶ γίνεται ἡ σούφρα ἢ σουρά. Ἀπ' τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς σουρᾶς συμπιάνεται ἓνας βαμπακερὸς σωλῆνας φκειασμένος ἀπὸ χοντρὸ πλεχτὸ πανὶ ἐπίτηδες καμωμένο γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Αὐτὸν τὸ σωλῆνα τὸν γεμίζουν μὲ χοντρὸ κορδόνι ἀπὸ λωρίδες πανιοῦ φκειασμένο. Ἔτσι γίνεται ἡ στέρια βάση ὅλης τῆς φουστανέλλας. Ἐδῶ κρατιέται τὸ βάρος της. Εἶναι ἡ φρέζα.

Τὸ μάκρος της δὲν κατεβαίνει παρακάτω ἀπὸ τὸ γόνα. Στὰ μέτρα της εἶναι μιὰ φουστανέλλα, ἂν ἡ κάτω ἄκρα της ἐγγίξει τὴν κλείδωση, ἀλλὰ δὲν κρύβει τὴν ἄντζα.

Ἐννοεῖται, πὼς αὐτὴ ἡ φουστανέλλα, εἶναι ἡ πιὸ τέλεια, ποὺ μπορεῖ νὰ φανταστῆ κανένας. Φκειάνουν ὅμως καὶ φουστανέλλες κατώτερες μὲ λιγώτερες μαννάδες οἱ φτωχότεροι.

* * *

Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια οἱ φουστανέλλες ράβονταν ἀπὸ χειρὶσιο χοντρόπανο καὶ μάλιστα μὲ κορμὶ ἀπάνω, ὄχι μὲ φρέζα. Ἀφοῦ τὶς ράβανε δηλ., τὶς κολλοῦσαν ἔτσι φκειασμένες σὲ πάνινο γελέκι χωρὶς μανίγια ποὺ σκέπαζε ὅλο τὸ κορμὶ καὶ κουμπωνόταν μπροστὰ μὲ θηλυκωτῆρες: Τέτοιες κορμοφουστανέλλες φκειάνουν καὶ σήμερα ἀκόμα -κεῖ ποὺ συνηθίζεται ἡ φουστανέλλα- γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ δὲν εἶναι ἄξια νὰ κρατήσουν ἄλλου εἴδους φουστανέλλα στὴ μέση τους. Ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια, οἱ τσοπάνηδες φοροῦσαν καὶ τὶς λερὲς φουστανέλλες, δηλ. ἀλειμμένες μὲ ξύγκι⁷⁹. Αὐτὲς τὶς ἀντικατάστησε τώρα τελευταῖα φουστανέλλα ἀπὸ σκοῦρο δριλλί. δηλ. ὁ ντουλαμάς ἢ ἡ πουκαμίσα.

Τὸ ζουνάρι.

Ἡ φουστανέλλα κουμπώνεται μπρὸς στὸν ἀφαλὸ μὲ δυὸ κόπτσες συρματένιες. Ὑστερα περισφίγγεται στὴ μέση, ὄξω ἀπὸ τὴ φρέζα μὲ τὸ ζουνάρι. Αὐτὸ εἶναι μεταξωτὸ μαῦρο, κόκκινο, ἢ μὲ γραμμὲς ἄσπρες καὶ γαλάζιες καὶ στὶς δυὸ του ἄκρες τελειώνει σὲ μεγάλη τούφα ἀπὸ φοῦντες μακρὺς πόχουν τὸ αὐτὸ χρῶμα μὲ τὸ ζουνάρι. Κομποθιάζεται στὴν κοιλιὰ ἐμπρὸς καὶ οἱ οὐτρὲς τῆς φούντας του ρίχνονται ξαπλωτὰ δεξιὰ καὶ κάτω γιὰ νὰ στολίζουν τὴ φουστανέλλα. Ἄντις γιὰ ζουνάρι πολλὲς φορὲς οἱ φουστανελλοφόροι ἔχουν λωρίδα μὲ παρδαβέλα ἀπὸ δέρμα ἀργασμένο, ποὺ τὴ φκειάνουν οἱ τσαρουχάδες.

78 «Νὰ ἰδοῦμι τί λαγγιόλ' θὰ τοῦμ πάρ' αὐτόν». = ποία ἰδέα θὰ πρυτανεύσει σ' αὐτόν. (ἡ φράση θὰ καταστάλαξε στὴ σημασία αὐτὴ ἀπὸ κάποιο ἀνέκδοτο, φαίνεται).

79 Συνήθεια ποὺ τὴν πῆραν ἀπ' τοὺς κλέφτες.

Ἄλλοτε τὰ ζουνάρια τάπαιρναν ἀπ' τοὺς τσαπαράδες· σήμερα τὰ ἀγοράζουν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο, ὅσοι συνηθίζουν νὰ τὰ φοροῦν ἀκόμα.

Τὸ σελλάχι.

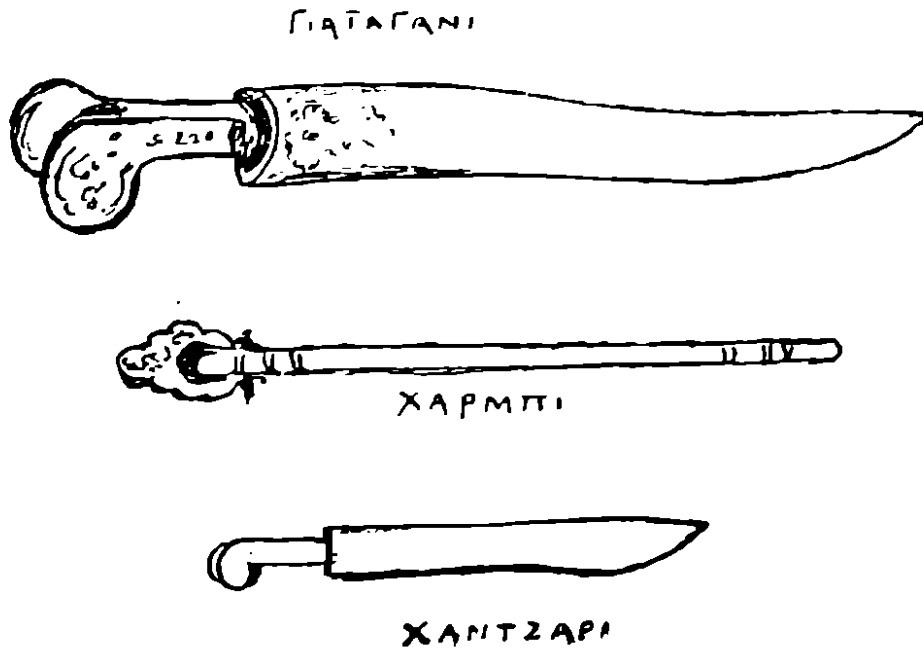
Ἀπάνω στὸ ζουνάρι ζώνεται ἄλλη δερμάτινη λωρίδα ὁ Αἰτωλός. Αὐτὴ κρατεῖ τὸ σελλάχι ἢ σελλιάχι. Αὐτὸ τὸ φκειάνουν οἱ τσαρουχάδες ἀπὸ ἀργασμένο δέρμα μὲ 3, 4, 5 ἢ καὶ περισσότερα φύλλα. Κάθε φύλλο συρράβεται μὲ ἄλλο φύλλο στὶς ἄκρες κι' ἔτσι ἀνάμεσα σὲ κάθε δυὸ φύλλα γίνονται σακκοῦλες βαθυτές ποὺ μπορεῖ νὰ κρύψη κανεὶς ὅ,τι θέλει. Τὸ σελλάχι ὅμως εἶναι εἶδος πολυτέλειας.

Τὸ φοροῦν οἱ ἄντρες γιὰ τὴν ὁμορφιά, γιὰ ἓνα νταϊλίκι⁸⁰. Μέσα στὸ βάθος τοῦ σελλαχιοῦ μόλα ταῦτα κρύβουν τὰ χαρτονομίσματα ἢ τὸ πορτοφόλι μὲ τὰ λεπτά. Σ' ἄλλο φύλλο παρὰ ὄξω βάνουν τὴν τσατσάρα, τὸ καθρεφτάκι, τὸ σουγιά, τὸ σφογγομάντηλο, καὶ τὴν καπνοσακκούλα. Τὸ σφογγομάντηλο μάλιστα τὸ βάνουν ἀκριβῶς κατ' ἀποπάνω, καὶ τὴν καπνοσακκούλα πολλὲς φορὲς τὴν κρεμοῦν ἀπὸ τὴ λωρίδα γιὰ νὰ πέφτη κάτω στὶς δίπλες τῆς φουστανέλλας. Παλιότερα, ποὺ ἡ ὄπλοφορία ἦταν γενικὴ καὶ κανένας κρατικὸς νόμος δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ τὴν περιορίσει, ἀποπάνω ἀπὸ τὸ σελλάχι ἔβανε ὁ Αἰτωλὸς τὴν κουμπούρα του, (πολλὲς φορὲς ἀσημοκούμπουρα), καὶ στὸ πιὸ ἔξω φύλλο τὸ χαρμπί⁸¹, ποὺ χρειάζόταν γιὰ τὸ γέμισμα καὶ γιὰ νὰ ἀποσέρνωνται τὰ κοπίδια (τροχιοῦνται σουγιές, μαχαίρια κλπ.). Ἐπίσης σ' ἓνα φύλλο τοῦ σελλαχιοῦ γράδωναν τὸ φκάρι⁸². Σ' αὐτὸ μέσα ἔχωναν τὸ χαντζάρι ἢ τὸ γιαταγάρι. Ἦταν ὁ καιρὸς τῆς πάλας ἀκόμα τότε.

80 Τι' αὐτὸ στὸ ἔξω φύλλο φκειάνουν καὶ κεντίδια μὲ λεπτὰ μαῦρα λουριά.

81 Καὶ σήμερα εἶναι σὲ χρῆση τὸ χαρμπί· μ' αὐτὸ ἀποσέρνουν. (τροχοῦν κάπως) τὰ κοπίδια, καὶ τὸ λένε μ α σ ά κ ι . Τὸ φοροῦν οἱ χασάπηδες στὸ σελλάχι.

82 θηκάρι.

Σχήμα 57

Απόξω από τὸ σελλάχι στὶς λωρίδες περασμένα περνοῦσαν τὰ ἀσημένια γαντζούδια (πόρπες ἀργυρές)⁸³. Τέτοια γαντζούδια κολλοῦσαν καὶ στὶς λωρίδες τῶν τσαρουχιῶν⁸⁴. Στὸ ἀπάνω μέρος τοῦ σελλαχιοῦ ἀκουμπάει συνήθως τὸ δεξί του χέρι ὁ φουστανελλοφόρος γιὰ ἀνάπαψη.

Σελλάχια φκειάνουν οἱ τσαρουχάδες δύο εἰδῶν : τὰ ἀπλά, χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι, καὶ τὰ κεντητά. Σήμερα ἡ χρῆση τῶν σελλαχιῶν πολὺ περιορίστηκε. Τὸν περιορισμὸ αὐτὸν τὸν ἔφερε ἡ ὑποχώρηση τῆς φουστανέλλας κι' ἴσως θὰ εἶχε λείψει διόλου τὸ σελλάχι, ἂν μὴ γιὰ πρακτικὸ σκοπὸ δὲ τὸ φοροῦσαν καὶ πολλοὶ ποὺ φοροῦν τὸ νόθο τύπο τῆς ντυμασιᾶς· γιατί, βλέπεις, ἔχουν γιὰ ἀποθήκη ἀσφαλῆ γιὰ ὅσα ἔχουν ἀνάγκη νὰ κουβαλοῦν μαζί τους. Ἔτσι λοιπὸν στὴν Αἰτωλία βρίσκεις ἄντρες ποὺ φοροῦν παντελόνι, τσαρούχια, γελέκο, πουκάμισο μὲ πλατυὰ μανίκια καὶ πατατούκα, καὶ στὴ μέση τους νὰ ἔχουν ζωμένο τὸ σελλάχι⁸⁵.

Τὸ γελέκι.

Ἀπόξω ἀπ' τὸ πουκάμισο φοριέται τὸ γελέκι. Τὸ φκειάνουν οἱ ῥαφτιάδες. Δυὸ φόρμες γελεκιῶν εἶναι γνωστὲς στὸν τόπο: Τὸ ἀνοιχτὸ (μπροστὰ) καὶ τὸ σταυρωτό⁸⁶. Γιὰ νὰ γίνῃ τὸ γελέκι χρειάζεται μαῦρο ἢ γαλάζιο (παλιότερα κι' ἄσπρο) μάλλινο δίμιτο

83 Ἐπίσης καὶ τὰ φσεκλίκια, (ἀσημένια), ποὺ ἔβαναν μέσα τὰ φουσέκια.

84 Τὰ τεμπέλικα τσαρούχια εἶχαν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κει στὰ κόμπια θελιές. Ἀνάμεσά τους παρνοῦσαν λωρίδες καὶ μὲ παρδαβέλα τίς κούμπωναν, ἀπὸ πάνω στὸ χτένι γιὰ νὰ μὴ βγαίνῃ τὸ τσαρούχι ἀπ' τὸ πόδι.

85 σελλάχι λέγεται καὶ τὸ θηκάρι ποὺ βρίσκονται μέσα τὰ φασσόλια (ποὺ τὰ λένε καὶ χαρόνια) λέγονται καὶ μαυροσελλάχια μοιάζουν σὰ μαῦρο σελλάχι.

86 Σταυρωτὸ λέγεται καὶ τὸ γελέκι: «Δό μ' το σταυρωτὸ μ' νὰ τὸ ντυθῶ!»

ὑφασμα, ποὺ τὸ ὑφαίνουν οἱ γυναῖκες τῶν Αἰτωλῶν καὶ τὸ μαντανίζουσι στὰ μαντάνια. Κάποτε μεταχειρίζονται καὶ ὑφασμα εὐρωπαϊκόν, ποὺ τὸ ἀγοράζουσι ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ λένε *ρούχο* ἢ *τσόχα*. Οἱ ἄκρες τοῦ γελεκιοῦ σεραδώνονται μὲ χάρτσια μεταξωτὰ ἢ καὶ σεράδια μάλλινα. Τὰ χάρτσια συρράβονται καὶ κολλιόνται στὸ γελέκι μὲ μεταξωτὲς κλωστὲς ποὺ λέγονται *μπερσίμι*. Κατὰ τὸ δεξιὸ πλευρὸ τοῦ γελεκιοῦ κολλιόνται *κουμπιὰ* φκειασμένα ἀπὸ ὑφασμα ποὺ μαζεμένο σὰ σφαῖρα τὸ περιτυλίγει νῆμα μεταξωτό· ἀντίκρουα στὰ *κουμπιὰ* κατὰ τὴν ἄλλη φτερούγα τοῦ γελεκιοῦ κολλιόνται οἱ *θηλιές*.

Ποτὲ δὲ γίνεται τὸ γελέκι τόσο πλατὺ ὥστε νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ *κουμπώνη* τὰ *κουμπιὰ* στὶς *θηλιές*.

Καὶ τὰ δυὸ τοῦτα, μένουσι ἀχρησιμοποίητα καὶ ὑπηρετοῦν μόνον τὴν καλλιτεχνικὴν ἐμφάνισιν. Μονάχα τὸ *κουμπι* ποὺ βρίσκεται στὴν ἄκρην στὸ *γιακά* φτάνει τὴν ἀπέναντι *θηλιά*.

Αὐτὸ *κουμπώνουν* κάποτε. Κατὰ τὴ δεξιὰ φτερούγα τοῦ γελεκιοῦ, ἀκριβῶς ἀποκάτω στὸ *βυζι* κολλοῦν μικρὴν *τσέπη* ποὺ χρησιμεύει γιὰ ὠρολογοθήκη. Τὴν λένε *τσεπούλα*.

* * *

Τὸ *σταυρωτὸ γελέκι* ἔχει πολὺ μακρὺς τὶς δυὸ φτερούγες του γιὰ νὰ *σταυρώνωνται* (*σταυρωτό*) καὶ *κουμπώνονται*. Τὸ σχέδιον τοῦτο εἶναι βέβαιον πὼς ἦρθε ἀπὸ τὸ Μοριά ὅπου συνηθίζεται πολὺ. Συνηθισμένο χρῶμα τοῦ γελεκιοῦ εἶναι τὸ μαῦρον· στὸ Κάτω Βενέτικον τῆς Ναυπακτίας φκειάνουσι καὶ *γελέκα γαλάζια* ἀπὸ εὐρωπαϊκὸν *ρούχο*· τὸ ἄσπρον ὅμως *γελέκο* ποὺ ἄλλοτε ἢ χρῆσιμον ἦν γενικῶς, σήμερον σπάνιον νὰ τὸ ἰδῇ κανεὶς.

Τὰ *ρούχα* ποὺ φορεῖ ὁ Αἰτωλὸς ἀπ' τὴν κορμοφανέλλα ὡς τὸ γελέκι εἶναι ἀρκετὰ γιὰ τὴν καλοκαιρινὴν περίοδον⁸⁷.

Οἱ παλιότεροι νοικοκυραῖοι τῆς ἀνώτερης κοινωνικῆς τάξης, φοροῦσαν *γελέκια* ἀπὸ *τσόχα* φκειασμένα ὀλοκέντητα. Σήμερον μονάχα στὶς *κασσέλες* γιὰ *κειμήλια* μπορεῖ νὰ βρισκῶνται ἐδῶ ἐκεῖ - τέτοια *γελέκια*.

Τὸ *τσιπούνι* ἢ *κοντόσα*.

Ἐνα γελέκι μὲ *μανίγια* ἀνοιχτὰ ποὺ κρέμονται ἀπὸ πίσω στὰ νῶτα καὶ φτάνουσι ὡς κάτω στὴ μέση, λέγεται *τσιπούνι* ἢ *κοντόσα*⁸⁸. Τὸ φοροῦν ἢ ἀπ' ὄξω ἀπὸ τὸ *πουκάμισον* ἢ καὶ ὄξω ἀπ' τὸ γελέκι.

87 Ἄν καὶ σὲ ἄλλες ἐποχὰς, ποὺ ἀπαιτοῦνται βαρύτερα ἐνδύματα, φορεῖ κανεὶς *ρούχα* ὡς τὸ γελέκι καὶ εἶναι κίνδυνος νὰ κρυολογήσῃ, λένε στὴν Αἰτωλία: Θὰ πουντιάσῃ ἀπ' τὸ κρύον, εἶναι στοὺ *γυλιέκ*! Ἡ: Μ' βῆκισ στοὺ *γυλιέκ*! ὄξου σήμερον καὶ θὰ κρυώσῃς.

88 *Κοντόσα* λέγεται καὶ ἡ κοτσομπόλα γυναῖκα: Ἄχ, μωρὴ, *Κοντόσα*, τί *μόκαμες*.

Κατασκευάζεται από τὸ ὕφασμα ποὺ φκειάνουν καὶ τὸ γελέκι ἢ κι ἀπὸ εὐρωπαϊκὸ ροῦχο. Ὅλα τὰ ἀνοίγματα του ὅπως καὶ τὰ ἀνοίγματα τῶν μανικιῶν σεραδώνονται μὲ μεταξωτὰ ἢ καὶ μὲ μάλλινα χάρτσια. Κάποτε γίνονται καὶ τσιπούνια ὀλοκέντητα.

Γιὰ τὸ εὐζωνικὸ τὰ παλιότερα χρόνια ἔφκειαναν κοντόσες μὲ μάλλινο δίμιτο λευκὸ ὕφασμα καὶ τὶς κεντοῦσαν ὀλόγυρα μὲ μάλλινα μαῦρα ἢ γαλάζια σεράδια. Οἱ ὠραιότερες ράβονταν στὸ Καρπενήσι, παραμεθόριο πρὶν ἀπὸ τὸ 1881, ὅπου εἶχαν τὴν ἔδρα τους καὶ εὐζωνικὰ τμήματα, ὅπως εἶπαμε.

Στὰ ὄρεινὰ χωριὰ τὰ τσιπούνια τάφκειαναν ὀλόλευκα καὶ μὲ σεράδια ἐπίσης λευκά. Αὐτὰ ἀπαιτοῦσαν μεγάλη καθαριότητα καὶ γι' αὐτὸ τάπλαιναν κάθε ἔβδομάδα.

Σήμερα πουθενὰ στὴν Αἰτωλία δὲ βλέπεις νὰ φοροῦν τσιπούνη· ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ γελέκι ποὺ κι αὐτὸ εἶναι τσιπούνη χωρὶς μανίκια.

Ἀπὸ τὶς λέξεις «τσιπούνη», καὶ «κοντόσα» ἔγιναν καὶ τὰ ἐπώνυμα «Τσιπούνης», «Κοντόσης», ποὺ ἀκούονται δῶ ἐκεῖ στὴν Αἰτωλία.

Ἡ Φέρμελη.

Ὅσοι ἦταν ἀπὸ ἀρχοντικὲς οἰκογένειες, φοροῦσαν παλιότερα ἀντὶ τῆς κοντόσας φέρμελη. Τὸ ροῦχο αὐτὸ εἶναι παραλλαγὴ τοῦ τσιπουνιοῦ, ἀλλὰ ἀσυγκρίτως πολυτελέστερο ἀπ' αὐτὸ, δηλ. μὲ ὕφασμα εὐρωπαϊκὸ φκειασμένο καὶ μὲ χάρτσια μαῦρα ὀλομέταξα σεραδωμένο, καὶ μὲ κεντίδια στολισμένο στὶς ἄκρες καὶ στὰ ἀνάμεσα.

Ἡ Φέρμελη φοριόταν ὕστερα ἀπὸ τὸ πουκάμισο, καὶ τὰ μανίκια τῆς ἦταν ριγμένα στὶς πλάτες⁸⁹ κι' ἔφταναν ὡς παρακάτω ἀπὸ τὴ μέση.

Ἀπ' ὄξω ἀπ' αὐτὴ ντύνονταν τὸ ἐπίσης ὀλοκέντητο γελέκι ποῦ. οἱ δυὸ του ἄκρες στὸ στήθος ἦταν πιὸ μέσα ἀπὸ τὶς ἄκρες τῆς φέρμελης. Ἔτσι διακρίνονται οἱ δυὸ σειρὲς τὰ κουμπιὰ καὶ οἱ δυὸ σειρὲς οἱ θηλιὲς κι' ἀντίθεση τὸ κάτασπρο ὀλοκέντητο πουκάμισο.

Ἡ φέρμελη καὶ τὸ γελέκι⁹⁰ εἶχαν τὸ ὄνομα: πισλιά. Κι' ἀπ' τὸ ὄνομα αὐτὸ βγήκε τὸ γνωστὸ κι' ἀπ' τοῦ Καραϊσκάκη τὸ τραγούδι ἐπώνυμο: Πισλῆς: «Καὶ σὺ Πισλῆς κατήντησες καϋμένε Ἀραπογιάννη»... δηλ. ἔδειξες διαγωγὴ βλαβερὴ στὸ ἐθνικὸ συμφέρον ὅπως ὁ Πισλῆς.

89 Ὅχι σπάνια φοροῦσαν τὰ μανίκια στὰ χέρια ὅπως καὶ στὴν εἰκόνα φαίνεται.

90 Φερμελωτὸ γελέκι λεγόταν.

Σχήμα 58: Φουστανελλοφόρος με φέρμελη.

Ἡ πατατούκα. Ὁ μπιλτσές.

Τὸ γνωστὸ πανωφόρι, ποὺ φοράει ὁ φουστανελλοφόρος στὴ θέση, ποὺ ἓνας φραγγοφόρος θὰ φοροῦσε τὸ σακάκι, λέγεται πατατούκα. Ράβεται ἀπὸ ὕφασμα δίμιτο μάλλινο, γινωμένο σὲ μαντάνι καὶ βαμμένο μαῦρο. Ἐπίσης καὶ μὲ εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα ράβεται πατατούκα, (κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ δρίλλι καὶ λινὸ στὰ πεδινά), καὶ τότε λέγεται: ρούχινη πατατούκα, ἢ τσόχινη⁹¹. Τὴ ράβουν οἱ ραφτάδες καὶ τὸ μάκρος τῆς δὲν εἶναι πρέπον νὰ φτάνη παρακάτω ἀπὸ τὸ γόνα. Ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τὶς κολλοῦν τσέπες καὶ κατὰ τὸ δεξι βυζὶ τσεπούλα, ὅπως κι ἀπὸ τὸ μέσα μέρος ψηλὰ κατὰ τὸν κόρφο ἄλλη τσέπη γιὰ τὸ πορτοφόλι.

Ἡ πατατούκα ράβεται μὲ ὕφασμα λευκὸ, (ὅταν εἶναι μάλλινο ἐγχώριο), φοριέται κάμποσον καιρὸ κι ἔπειτα βάφεται μαύρη, γιὰτὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη πὼς ἅμα λερωθῆ, παίρνει στερεώτερο τὸ χρωματισμό. Οἱ ρούχινες πατατούκες ἀγοράζονται στὶς ἀγορὲς τῶν πόλεων ὅπου τὶς ράβουν εἰδικοὶ ραφτιάδες ἢ κι ἀπὸ τὰ μαγαζιά τοῦ χωριοῦ ὅπου τὶς

⁹¹ ἢ δρίλλινη καὶ λινή.

φέρουν και τις μεταπωλούν οι μικροέμποροι.

Ἡ πατατούκα φοριέται ὄξω ἀπ' τὸ γελέκι μὲ βαλμένα τὰ μανίκια στὰ χέρια. Αὐτὸ εἶναι τὸ σεμνὸ ντύσιμο. Καμιὰ φορὰ ὅμως τὴν πατατούκα τὴ φοροῦν κι ἀνάρριχτα στὶς πλάτες, ὅπως λένε. Ὁ τρόπος αὐτὸς δείχνει κάποια περηφάνεια καὶ νταϊλίκι⁹², γι' αὐτὸ οἱ σοβαροὶ ἄντρες τὸν ἀποφεύγουν.

Πατατούκα γινομένη μὲ πολλὰ λαγγιόλια γιὰ νὰ εἶναι πλατυὰ πολὺ⁹³, ἔτσι σὰ σακκὶ κάπως, λέγεται ταμπάρο ἢ μπιλτσές. Κατασκευάζεται ἀπὸ εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα μὲ μακρυὰ μανίκια κι ἔχει ἀστάρη κόκκινο ἀπὸ μέσα. Ὁ μπιλτσές φοριέται ἀπὸ πολλοὺς στὸ Ζυγὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ στὰ καμποχώρια τοῦ Ἄγρινιου. Ἡ πατατούκα εἶναι τὸ συνηθισμένο πανωφόρι στὴ Ναυπακτία καὶ Εὐρυτανία· μὲ τὴ διαφορὰ πὼς στὴ Ναυπακτία βάφεται μαύρη, ἐνῶ στὴν Εὐρυτανία πέρα γιὰ πέρα γαλάζια.

92 Ἐφτον αὐτὸν τὴ φορεῖ ἀνάρριχτα.

93 Νὰ πλέη τοῦ κουρμί.

Σχήμα 59: Φουστανελλοφόρος με μπιλτσέ.

Ἡ σκούφια.

Στὸ κεφάλι ὁ Αἰτωλὸς φορεῖ τῆ σκούφια· (τὸ καλοκαίρι σχεδὸν ὅλοι οἱ νεώτεροι φοροῦν τώρα ψάθινα καπέλλα). Εἶναι δύο εἰδῶν σκούφιες, οἱ κοινὲς καὶ οἱ σκούφιες τῆς πολυτέλειας. Τὶς ράβουν ἰδιαίτεροι ραφτιάδες ποὺ ἐργάζονται σὲ ἐργαστήρια μικροπόλεων, ὅπως τὸ Καρπενήσι, ἡ Ναύπακτος, τὸ Ἄγρίνιο, τὸ Κεφαλόβρυσσο... Γιὰ νὰ ραφτοῦν σκούφιες χρειάζεται ὑφασμα ἀμερινό, ποὺ λένε στὸ ἐμπόριο. Οἱ κοινὲς σκούφιες γίνονται ἀπλούστατες χωρὶς κανένα κέντημα στὸ γύρο· μόνο τὶς κολλοῦν παπάζι⁹⁴ στὴ μέση ἀκριβῶς τοῦ κεφαλιοῦ. Ἀσταρώνονται ὅμως ἀπὸ μέσα μὲ κόκκινο ἀστάρι χωρὶς ἐξαίρεση σχεδόν.

⁹⁴ ἓνα κυκλικὸ τεμάχιο ἀπὸ τὸ ἴδιο ὑφασμα σὰν ἀφαλός.

Οί πολυτελέστερες κατασκευάζονται με μεταξωτό ύφασμα (άτλάζι). Ό γύρος στολίζεται με μεταξωτά μαύρα χάρτσια που συγκολλούνται με μπερσίμι. Έτσι γίνεται το κέντημα που λέγεται *καφάσια*, γιατί μοιάζει σαν αυτά κι από κάτω γίνονται τὰ τσαμπάκια, που ἀλήθεια μοιάζουν σὰ μιὰ σειρὰ σταφυλάκια τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο κρεμασμένα.

Στις τέτοιες σκούφιας φκειάνεται και τὸ παπάζι με πολλὰ κεντίδια ἀπὸ χάρτσια.

Ό Αἰτωλὸς φορεῖ τὴ σκούφια στραβά⁹⁵, ἀφοῦ πρώτα τὴν τσακίσει. Διπλώνει τὸ γύρο της δηλ. ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος πρὸς τὰ μέσα κι ὕστερα τὴν τοποθετεῖ πλάγια κάτω πρὸς τὸ δεξιὸ αὐτί. Αὐτὸ εἶναι τὸ «φορεῖ τὴ σκούφια στραβά». Γιὰ νὰ μὴν πέφτη ὅμως ἀπ' τὸ κεφάλι του τὴν πιάνει με μιὰ κόπτσα ἀπ' τὰ μαλλιά.

Ἄφοῦ τοποθετήση ἔτσι τὴ σκούφια, σιάζει και τὰ μαλλιά του με τσατσάρα, μάλιστα ὅταν ἔχη πολλὰ τέτοια. Οἱ νέοι Αἰτωλοὶ περιποιῶνται συνήθως τὴν κόμη τους: φκειάνουν πόλκα τὰ μαλλιά. Μπροστὰ ἀφήνουν τὸ τσουλούφι: μιὰ τούφα μαλλιά. Αὐτὸ τὸ λένε και *λόιδο* και τὸ σιάζουν με χάρη κατὰ τὰ πλάγια. Εἶπαμε παραπάνω πὼς στὸ σελλάχι τους φέρνουν τὸ καθρεφτάκι και τὴν τσατσάρα. Συχνὰ τὰ βγάνουν λοιπὸν και με νεανική φιλαρέσκεια περιποιῶνται τὰ μαλλιά. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ οἱ νέοι στὰ ὄρεινὰ χωριὰ φοροῦσαν στὸ κεφάλι μαῦρο μαντήλι, ὅπως οἱ κλέφτες στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης. Ἡ συνήθεια αὐτὴ σβύστηκε σήμερα ὄχι ὅμως κι ὀλότελα. Τὸ μαῦρο μαντήλι τὸ φοροῦν κάπου ἐδῶ ἐκεῖ ἄντρες στὰ βουνίσια χωριὰ ὄχι ὅμως γιὰ ἐπίδειξη παλικαριάς, ὅπως στὰ παλιὰ χρόνια, ἀλλὰ γιὰ πένθος.

Οἱ γέροι που ζοῦσαν τὸν καιρὸ στὴν Ἐπανάσταση και λίγο ἀργότερα ὡς τὰ χρόνια τοῦ Ὁθωνα φοροῦσαν φέσια με μεγάλες φοῦντες, ὅσοι *τόλεγε ἡ σακκούλα τους*⁹⁶, και χωρὶς φοῦντες οἱ φτωχότεροι. Τὰ φέσια αὐτὰ ἦταν, ἄς ποῦμε, πολὺ μεγάλες σκούφιας κι ἔμοιαζαν σαν τὰ μάλλινα καλυμαύκια τῶν παπάδων ποῦναι στὰ χωριὰ. Πολλὰ τέτοια τὰ φυλᾶνε ἀκόμα μερικοὶ σαν κειμήλια τῶν προγόνων τους μέσα στίς κασσέλες και δὲν εἶναι σπάνιο σὲ κάθε χωριὸ νὰ ἰδῆ κανεὶς δύο τρία, ἂν ἔχη τὴν ὄρεξη και τὴν περιέργεια. Τὶς Μεγάλες Ἀπόκριες μάλιστα, που γίνονται οἱ μασκαράδες, ξεθάφτουν ἀπ' τὴν κρύφτρα τους τέτοια κειμήλια και τὰ φοροῦνε στὸ κεφάλι τοῦς, σαν ἀντιπροσώπους μιᾶς ἄλλης μακρυνῆς ἐποχῆς. Τοῦς ταράζουν τὸ αἰώνιο ὕπνο που τάρριξε ὁ χρόνος και τὰ ἐμπαίζουν. Εἶναι τόσο μεγάλα, λέει, ὥστε χωροῦσαν ἕναν κάδο καλαμπόκι μέσα! Τὰ καημένα τὰ φέσια, ἔγιναν σαν τὰ παλιὰ κονίσματα που τὰ πᾶνε στὸ γυναιτίκι, που λέει κι ἡ παροιμία!!!

Ἡ συνήθεια γιὰ νὰ φοροῦν φέσια ἐξακολουθοῦσε ὡς τώρα στὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Ἄμπλιανη. Ἐβλεπες πολλοὺς ἄντρες λεβέντες, νὰ δείχνουν με περηφάνεια τὴ μεγάλη φοῦντα τοῦ φεσιοῦ τους. Μάλιστα οἱ Ἄμπλιανίτισσες και σήμερα ἀκόμα τὴν κρατοῦν τὴν παράδοση. Συμμαζεύουν τὶς πλεξίδες τῶν μαλλιῶν τους μέσα σὲ φεσάκια χωρὶς φοῦντες

95 Τὶ μᾶς τν ἔβαλες στραβά! Στὰ καμποχώρια φοροῦν τὶς σκούφιας ἴσια χωρὶς δίπλα. Μονάχα τὶς γέρνουν λίγο κατὰ τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ κεφαλιοῦ.

96 ἦταν εὔποροι.

κι άπάνω άπ' αυτά ρίχνουν τά μαντήλια ή τις βαμπακέλες.

Ύστερα άπ' τó φέσι και τά μαύρα μαντήλια τόσο πολú έπικράτησε ή σκούφια στην Αίτωλία ώστε τó ρήμα «σκουφώνομαι» πού κυριολεχτικά σημαίνει, βάνω σκούφια στο κεφάλι, πήρε και μεταφορική σημασία. Σήμερα μπορεί νά πη ό Αίτωλός «σκουφώνομαι με ψάθα, με πηλίκιο και μ' ό,τι άλλο». Τó ίδιο «σκουφώνεται» κι ή γυναίκα με τó μαντήλι.

Τά επαγγελματικά όνόματα «σκουφάς» και «σκουφής» άκούονται και σαν έπωνυμα έδω εκεί στην Αίτωλία.

Ή φλοκάτα.

Δέν είναι άγνωστο ένδυμα στους Έλληνες ή φλοκάτα. Όποιος διάβασε Βαλαωρίτη, θά διάβασε και τó στίχο: «Έβρόντησαν τά χαϊμαλιά, άνέμισε ή φλοκάτη».

Ή φλοκάτα είναι ό πρόγονος τής σημερινής πατατούκας. Όταν ήμουν ακόμη παιδι θυμούμαι, πώς οί περισσότεροι στην Αίτωλία φορούσαν αυτó τó ένδυμα.

Οί ραφτιάδες πού σήμερα ράβουν τις πατατούκες, κείνη τήν έποχή έρραβαν τις φλοκάτες. Γι' αυτó τότε οί γυναίκες ύφαιναν μάλλινο δίμιτο σκουτι και τó έφκειαναν κροσσωτό. Ύστερα τó έφεραν και τó μαντάνιζαν στο μαντάνι κι έτσι έβλεπες ένα όλóλευκο ύφασμα σαν εκείνο πού σήμερα ακόμα φκειάνουν τις τσέργες στα χωριά. Τó σχήμα τής φλοκάτας ήταν διαφορετικό άπό τó σχήμα τής πατατούκας. Ή ραφτική κείνης τής έποχής παίρνοντας για βάση πώς ή φουστανέλλα, τó πιό χαρακτηριστικό ένδυμα, δέν έπρεπε νά κρύβεται άπό τά πανωντύματα, έφκειασε και τή φλοκάτα λαγγιολωτή. Έτσι τά λαγγιόλια τής φλοκάτας έπρόσθεταν στη φουστανέλλα, δέν αφαιρούσαν, όπως θά συνέβαινε αν τó πανώντυμα έμοιαζε με τή σημερινή πατατούκα. Για νά καταφέρη ό ράφτης τó έξόγκωμα τών λαγγιολιών και τις δίπλες έφκειανε τó κορμι τής φλοκάτας με μέση ακολουθώντας τή γραμμή του άνθρώπινου κορμιού.

Για νά μήν κρύβεται τó ώραίο άνοιχτό μανίκι του άντρίκειου ποκάμισου, πού σα μιá μικρή φουστανέλλα σκέπαζε και ώμόρφινε τó χέρι, τά μανίκια τής φλοκάτας γίνονταν πολú μικρά, άνοιχτά και τριγωνικά. Έτσι σαν αυτιά σκέπαζαν τó χέρι μονάχα ως τόν άγκώνα.

Ή τραχηλιά κι όλη ή γύρα τής φλοκάτας έσεραδώνεταν με πλατυά ταινία άπό μάλλινα άσπρα σεράδια. Στις άκρες άπ' τις φτεροϋγες της κι άνάμεσα στα νώμια έφκειαναν κάποτε και κεντίδια με τά ίδια τά σεράδια. Όλες τις ραφές τις κεντούσαν με σταυροβελονιά άπό πάνινες λευκές κλωστές. Σεραδώματα και σταυροβελονιές γίνονταν μόνον στην πρόσωπη μεριά. Συνήθως άπ' αυτή φορούσαν τή φλοκάτα στα πισημόμερα και τις γιορτάδες. Τις καθημερινάδες πού βρίσκονταν στις δουλειές τή φορούσαν άπ' τήν άνάποδη, όπου είχε τó φλόκο. Ήταν έτσι ραμμένη λοιπόν, ώστε μπορούσε κανείς νά τή φορέση κι άνάποδα και πρόσωπα.

Ποτέ δὲν ἔβαφαν οἱ Αἰτωλοὶ τὴ φλοκάτα, ὅπως τὴ βάφουν σὲ μερικὰ μέρη τῆς Φθιωτιδοφωκίδας, ὅπου τὴ φοροῦν ἀκόμα. Τὴν κρατοῦσαν ἄσπρη καὶ γι' αὐτό, εἶχε μεγάλη δυσκολία στὸ πλύσιμο της. Ἔπρεπε νὰ ξοδέψῃ πολὺ σαποῦνι καὶ κόπο κανεῖς, γιὰ νὰ τὴν ἀσπρίσῃ, ὅταν θὰ εἶχε λερώσῃ ἀπ' τὸ πολὺ τὸ φόρεμα. Ἀληθινὴ ἀνακούφιση αἰσθάνθηκαν οἱ δυστυχησμένες γυναῖκες, ἅμα τὸ ἔνδυμα αὐτὸ ἔδωκε σιγὰ σιγὰ τὴ θέση του στὴν πιὸ σύφερη πατατούκα. Ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ ἓνα μάταιον κόπο. Γλίτωσαν ἀπ' τὰ πλυσίματα!

Σήμερα ἀπολύτως πουθενὰ στὴν Αἰτωλία δὲ φοριέται ἡ φλοκάτα. Ἡ ἐμφάνισή της κάποτε τὶς Ἀποκρές, ὅταν τύχῃ νὰ τὴ φορέσῃ κάποιος μασκαρὰς προκαλεῖ τὰ γέλοια. Θεωρεῖται κι εἶναι βέβαια ἀρχαιολογικὸ ἀντικείμενο ποὺ ἀδίκως θὰ πιάνῃ τὸ χῶρο καμιανῆς παλιοκασσέλας χωριάτικης. Καὶ πόσο χῶρο θέλει νὰ φυλαχτῇ ἓνα τέτοιο βαρὺ κι ἀσυφέρευτο ἔνδυμα!

Τὸ καππότι.

Γιὰ πανώντυμα οἱ ὄρεινοὶ καὶ κακοτοπίσιοι Αἰτωλοὶ ἔχουν τὸ καππότι καὶ ἰδίως οἱ τσοπάνηδες. Πρακτικώτερο καὶ χρησιμώτερο ἔνδυμα ἀπ' αὐτὸ δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ βρεθῇ. Τὸ φκειάνουν ἀπὸ σκουτὶ τραγομαλλίσιο. Εἶναι γνωστὸ πόσο στέριο καὶ ζεστὸ εἶναι τὸ τραγόμαλλο· ἀλλ' ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἔχει καὶ μιὰ ἄλλη σπουδαία ιδιότητα δὲν τὸ κολλάει ἡ βροχὴ. Ὅταν πέφτῃ νερὸ πάνω σὲ τραγομαλλίσιο νεροτριβισμένο σκουτὶ, διώχεται σὰν ἀπὸ μουσαμᾶ ἢ ἀπὸ τὰ καλάμια τῆς ἀχυροκάλυβας. Τὸ πρόβιο μαλλὶ δὲν τὴν ἔχει σὲ τέτοιο βαθμὸ αὐτὴ τὴν ιδιότητα.

Σχῆμα 60: Καπποτοφορεμόνοι.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος λοιπὸν ποὺ ἀνάγκασε τοὺς Αἰτωλοὺς τσοπάνηδες κι ὄλους σχεδὸν τοὺς κακοτοπίσιους νὰ φκειάνουν πανώντυμα ἀπὸ τραγομαλλίσιο σκουτὶ. Τοὺς κρατεῖ ζέστη τὸ χειμῶνα, ἅμα τὸ ψῦχος εἶναι τσουχτερὸ καὶ διαπεραστικὸ, καὶ διώχνει ἀπὸ τὸ κορμί τους τὴ βροχὴ καὶ τὸ χιόνι, ὅταν αὐτοί, σὰν τσοπάνηδες καὶ ξωμάχοι ποὺ

εἶναι, ἀναγκάζονται νὰ ζοῦν ὄξω ἀπὸ στέγη μέρα καὶ νύχτα.

Τὸ ὕφασμα ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ φκειάσουν τὸ καππότι, τὸ ὑφαίνουν οἱ γυναῖκες στοὺς ἀργαλειοὺς καὶ γιὰ νὰ κρουσταίνῃ καὶ γίνεται βασταγερό, τὸ φέρνουν καὶ τὸ νεροτριβίζουν στὴ νεροτριβιά. Ἔτσι γίνεται ἓνα σκουτί, σκυλι μονᾶτο⁹⁷, ποὺ λέει ὁ λόγος.

Τὸ καππότι τὸ ράβουν εἰδικοί ραφτιάδες, οἱ καπποτάδες, (αὐτοὶ ποὺ ράβουν καὶ τὶς κάππες). Μοιάζει κάπως μὲ τὴν πατατούκα· διαφέρει ὅμως κιόλας, γιὰτὶ γίνεται λίγο λαγγιολωτὸ καὶ μὲ κατσούλα ἀνάμεσα στὰ νώμια. Ἐπίσης τὰ μανίκια του στὸ περισσότερο μάκρος τους εἶναι ἀνοιχτά. Τὰ συρράβουν καὶ γίνονται κλειστὰ μόλις ἐκεῖ κοντὰ στὰ δάχτυλα, γιὰ νὰ κρατιοῦνται στὸ χέρι, ὅταν θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ντυθῇ ὁ τσοπάνος. Καὶ τὰ ντύνεται, ἅμα τὸ κρῦο εἶναι πολὺ ἢ ἅμα βρέχη, γιὰ νὰ προφυλάξῃ καὶ τὸ χέρι του ἀπ' τὴ βροχὴ. Ἄν ὅμως ὁ καιρὸς εἶναι καλός, κρατεῖ ἐλεύθερα τὰ χέρια του. Ἀφήνει τὰ μανίκια νὰ κρέμονται πίσω στὶς πλάτες του ὅπως τὰ μανίκια τοῦ τσιπουνοῦ καὶ τῆς κάππας.

Ἡ γύρα τοῦ καπποτιοῦ σεδαρώνεται μὲ δυὸ τρία ἄσπρα μάλλινα σεράδια· κάποτε ὅμως ἔτσι γιὰ πολυτέλεια τὸ σεράδωμα γίνεται καὶ μὲ ποῖο πολλὰ σεράδια καὶ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο στολίζεται καὶ μὲ κεντίδια ὅμοια μὲ κεῖνα ποὺ φκειάνουν στὴν κάππα καὶ στὰ σεγγούνια. Στὶς ἄκρες τοῦ γιανκᾶ ξεπέχουν τοῦφες ἀπὸ σεράδια. Αὐτὲς κουμποθιάζονται, καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ κλειστῇ τὸ στῆθος ἀπὸ μπρός.

Ἦχι μόνο τὸ χειμῶνα φορεῖ ὁ Αἰτωλὸς τὸ καππότι, ποὺ εἶναι βέβαια ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ τὸ καλοκαίρι ἀκόμα. Δὲν τοῦ κάνει βᾶρος, δὲν αἰσθάνεται τὴ ζέστα του. Εἶναι δυνατὸν νὰ αἰσθανθῇ ζέστα πάνω στὰ δροσερὰ βουνὰ ποὺ ξεκαλοκαιριάζει; Εἶναι λοιπὸν ὁ παντοτινὸς σύντροφος τοῦ χωριάτη τὸ καππότι. Χειμωνακαλόκαιρο μ' αὐτὸ κάνει τὶς δουλειές του, μ' αὐτὸ κοιμάται. Ποτὲ δὲν τ' ἀφήνει ἀπὸ πάνω του. Κι ὅταν φυσᾷ ὁ Γιαννιώτης, ὁ κοκκαλωτῆς (ἄνεμος) καὶ βάνει τὸν καθέναν στὸ καβούκι του, ποὺ λένε, ὅπως καὶ ὅταν τὸ χιονόνερο καὶ ἡ νεροποντὴ ἀναγκάζῃ τὸν κάθε ξοχίτη νὰ ζητάῃ μὲ λαχτᾶρα τὴ ζέστα τοῦ σπιτιοῦ του, ὁ καπποτοφορεμένος τσοπάνης ἀψηφώντας τὴν κακοκαιριὰ ἐξακολουθεῖ τὴ δουλειὰ του μένοντας στὸ ὑπαιθρο μέρα καὶ νύχτα. Τόσο τοῦ εἶναι χρήσιμο τὸ καππότι! Ἀλλὰ καὶ τὸ ζεστὸ καλοκαίρι, ὅταν ἡ ζέστα ἀναγκάζῃ τὸν καθένα νὰ πετάξῃ μακρυὰ του κάθε πανώννυμα, γιὰ νὰ πάρῃ λίγη δροσιά, αὐτὸς φορώντας τὸ χονδρὸ καὶ δροσερὸ αὐτὸ ἔνδυμα περιφρονεῖ τοῦ ἥλιου τὶς ἀκτίνες.

Τσακσίρα, μπουραζάνα, πανωβράκι.

Ἡ φουστανελλά εἶναι ἔνδυμα τῆς λεβεντιᾶς καὶ τῆς ἐπίδειξης· δὲν πιστεύω, πὼς ἡ σκοπιμότητα ἐπέβαλε τὴ χρῆση της. Δὲν θὰ εἶχε βέβαια σκοπὸ κείνος ποὺ τὴν πρωτοφόρεσε, νὰ σέρνῃ ἀπάνω του ἓνα τέτοιο βᾶρος ποὺ καμιὰ ζεστασιὰ δὲν ἔκανε τὸ χειμῶνα, μὰ οὔτε καὶ δροσιὰ τοῦ ἔφερε τὸ καλοκαίρι. (Τὸ ἐνάντιο μάλιστα συμβαίνει: τὸ μεγάλο ἀνοιγμα ποὺ ἔχει ἀπὸ κάτω ἀφήνει ὅλο τὸ κρῦο ἐλεύθερο νὰ μπαίνη στὴν κοιλιὰ τοῦ φουστανελλοφόρου).

⁹⁷ πολὺ στερεό.

Οί τσοπάνηδες καὶ ξωμάχοι θὰ εἶχαν τὸν κίνδυνο νὰ κρουολογήσουν στὰ σοβαρὰ τὸ χειμῶνα, ἂν φοροῦσαν φουστανέλλα. Ἡ σκέψη αὐτὴ τοὺς ἔκαμε νὰ βροῦνε κάποιον ἄλλο ἔνδυμα πιὸ πρακτικό, μὰ καὶ φτηνότερο ἀκόμα ἀπ' τὴν πολυδάπανη φουστανέλλα. Σκέφτηκαν νὰ φκειάσουν ἓνα πανώννυμα τοῦ βρακιοῦ ποὺ νὰ σκεπάζη τὸ σῶμα ἀπὸ πάνω ἀπ' τὴ μέση ὡς κάτω στὰ πόδια· καὶ τέτοιο ποὺ νὰ μὴν ἀφήνη οὔτε τὸ κρῦο νὰ μπαίνει μέσα, μὰ οὔτε καὶ τῆς βροχῆς τὸ νερό. Ἡ φόρμα τοὺς ἦταν ἔτοιμη ἀπ' τὸ σῶβρακο, ἀλλὰ κι ἀπ' τὸ φράγγικο παντελόνι ποὺ ἡ χρῆση του ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ γενικεύεται. Ἔτσι ἔφκειασαν ἓνα μακρὸ παντελόνι ἀπὸ τὸ ἴδιο τραγομαλλίσιο σκουτὶ ποὺ φκειάνουν τὸ καππότι μὲ σούφρα πάνω κατὰ τὴ μέση τους. Στὴ σούφρα αὐτὴ μέσα περνοῦν χοντρή βρακοζώννα καὶ μ' αὐτὴ τὸ ζώνονται καὶ τὸ κρατοῦν στὴν κοιλία τους. Αὐτὸ εἶναι ἡ τσακσίρα ἢ μπουραζάνα.

Φοριέται ὄξω ἀπ' τὸ βρακὶ καὶ τὶς κάλτσες. Ἔτσι κυλάει τὰ πόδια ἀπὸ κρῦο καὶ βροχὴ μιὰ χαρὰ. Ὁ τσοπάνος -γιατὶ αὐτὸς πρὸ πάντων τὴ φορεῖ- αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ του ἀσφαλισμένον τὴ χειμερινὴ ἐποχὴ, ποὺ ξεχειμάζει τὰ πράματά του στὰ χειμαδιά. Δὲν καταλαβαίνει, ἂν περνᾷ χειμῶνας ἀπὸ πάνω του. Κι αὐτὲς τὶς βροχερὲς καὶ ψυχρὲς χειμωνιάτικες νύχτες, ποὺ μένει στὸ ὑπαιθρο, περιφρονεῖ τὴν κακοκαιρία. Διηγοῦνται γιὰ κάποια γεροτσοπάνο Αἰτωλό, πὼς ποτὲ στὴ ζωὴ του δὲν κοιμήθηκε κάτω ἀπὸ στέγη, μὰ φορώντας τὴν τσακσίρα καὶ ποτὲ δὲν κατάλαβε τὴ χειμωνιάτικη παγωνιά ἐκεῖ πέρα στὴν ἐξοχὴ ποὺ ξενυχτοῦσε. Μονάχα μιὰ βραδυά, ποὺ μένει ἱστορικὴ στὸν τόπο γιὰ τὸ μεγάλο καὶ πρωτοφανὴ πάγο, ἔνωσε λίγο κρῦωμα ποκάτω στὴν πατούσα του καὶ τότε λένε, πὼς εἶπε τὸ πρωῖ ποὺ ξύπνησε: *μωρέ, κατάλαβα λίγο μούδιασμα ἀπόψε στὰ ποδάρια μου!*

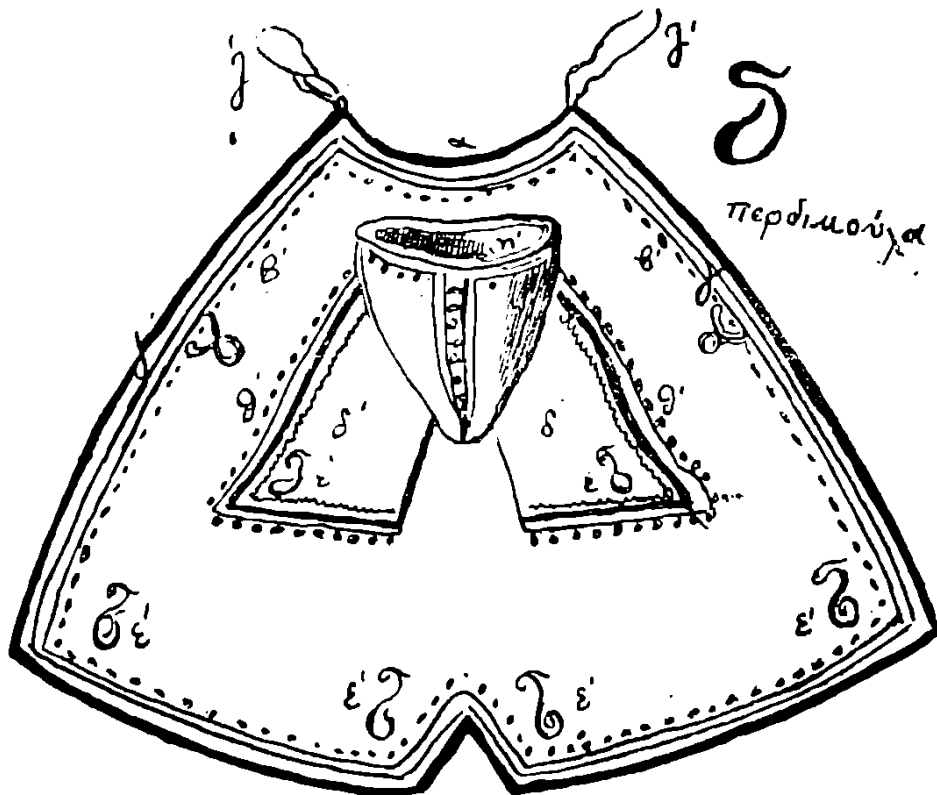
Ὅσοι ὄρειοι Αἰτωλοὶ δὲν εἶναι τσοπάνηδες, δὲν ἔχουν βέβαια ἀνάγκη τῆς τσακσίρας. Τόσο βαρὺ πανώννυμα τοὺς εἶναι βαρετό, μὰ κι ἄχρηστο. Αὐτοὶ φκειάνουν ἄλλο παρόμοιο βρακὶ μάλλινο ἀπὸ πρόβια μαλλιά καὶ τὸ βάφουν καὶ μαῦρο τὶς περισσότερες φορές. Μερικοὶ τὸ φκειάνουν μακρὸ ὡς κάτω στὸ χτένι τοῦ ποδιοῦ, ἄλλοι ὅμως καὶ κοντὸ ὡς τὸ γόνα, κι ἔτσι ἀφήνουν καὶ τὶς κάλτσες ξέσκεπες γιὰ νὰ δείχνουν τὴ χάρη τῆς γάμπας. Αὐτὸ τὸ εἶδος τὸ μάλλινο βρακὶ τὸ ὀνομάζουν *πανωβράκι*, κάποτε καὶ *πουτούρι*. Τέτοια πουτούρια φοροῦν ὅλα τὰ ἀγόρια στὰ ὄρεινὰ χωριά, ἀλλὰ κι ὅλα τὰ παιδιὰ ποὺ ἀκολουθοῦν τοὺς γονεῖς τους στὰ χειμαδιά.

Ἡ κάππα.

Ὅξω καὶ πάνω σ' ὅλα τὰ ἄλλα ἐνδύματα ὁ χωριάτης Αἰτωλὸς σέρνει τὴν κάππα του, ὅταν εἶναι χειμῶνας. Εἴτε φουστανελλοφόρος εἶναι εἴτε μὴ χωρὶς αὐτὴ δὲ βγαίνει πέρα. Ἡ καππότα γίνεται ἀπὸ τὸ τραγομαλλίσιο σκουτὶ ποὺ εἶπαμε παραπάνω κάνοντας λόγο γιὰ τὸ καππότι. Εἶναι σ' ὅλους γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα *καπποσκουτὶ*. Τὰ μαῦρα τραγόμαλλα προτιμοῦνται γιὰ τὸ ὑφασμα τοῦ σκοτιοῦ αὐτοῦ, γιὰτὶ θεωροῦνται σοβαρὰ καὶ σεμνά. Τὴ *λιάρα κάππα* ποὺ γίνεται ἀπ' τὰ *λιάρα*: (ξασπριλιάρικα) τραγόμαλλα τὴ φορεῖ ὅποιος κι ὅποιος. Δὲν τῆς δίνουν μεγάλη ἀξία. Τὸ παραγκῶμι «*λιαροκάππης*», ποὺ κάπου ἐδῶ ἐκεῖ ἀκούεται καὶ σὰν ἐπώνυμο, μαρτυρεῖ ποιά ἰδέα ἔχουν στὴν Αἰτωλία γιὰ τὴ *λιάρα κάππα*. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ τὰ μαῦρα τραγόμαλλα εἶναι πιὸ ἀκριβὰ ἀπ'

τὰ ἄσπρα⁹⁸ στὰ μέρη τοῦτα. Τὰ πρῶτα ζητιοῦνται πολύ, τὰ δεύτερα ὄχι τόσο.

Κάππες ράβουν οἱ καπποτάδες, εἶπαμε παραπάνω. Τέτοιους μαστόρους λίγα χωριά ἔχουν· δὲν ἔχει τόσο μεγάλη πέραση σήμερα ἢ τέχνη τους. Ἀλλὰ καὶ στὰ παλιότερα χρόνια τὸ ἴδιο συνέβαινε. Τὴν παράδοση τῆς τέχνης μετρημένα στὰ δάχτυλα χωριά σὲ κάθε τόπο τὴν κρατοῦσαν. Ἀπὸ κεῖ ξεκινῶντας γύριζαν -(καὶ τώρα γίνεται, σὲ μικρότερο ὅμως βαθμὸ)- ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ τὸ χινόπωρο, ἔρραβαν κάππες κι ἔβγαναν τὸ φωμί τους. Γι' αὐτοὺς πιὸ πολλὰ παρακάτω. Εἶναι τὸ πραχτικώτερο καὶ σκοπιμώτερο πανώννυμα σὲ τοῦτα τὰ μέρη ἢ κάππα, γιατί κάτω ἀπ' αὐτὴ σκεπάζεται ὅλο γενικὰ τὸ σῶμα. Κι αὐτὰ τὰ χέρια κρύβονται καὶ φυλάγονται ζεστὰ στὰ κρῦα τοῦ χειμῶνα.

Σχῆμα 61: Ἡ κάππα.

Ἀπ' τοὺς δυὸ νωμίτες τῆς κάππας κρεμιοῦνται τὰ καπποτομάνικα (δ') ἢ μανικοκάππια⁹⁹, τὰ μανίκια τῆς δηλ. πού ποτὲ δὲ φοριοῦνται¹⁰⁰, ἀλλὰ τῆς τὰ φκειάνουν γιὰ νὰ μὴ φαίνεται σὰ σούτα γίδα, δηλ. μονάχα γιὰ νὰ δίνουν στὴ φόρμα τῆς ὁμορφιά καὶ χάρη. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀφήνουν διόλου ἄνοιγμα στὰ μανίκια. Τὰ ράβουν κι ἔτσι γίνονται ἐκεῖ πίσω δυὸ σακκοῦλες μεγάλες. πού μπορεῖ νὰ βάλῃ καὶ κρύψη κανεὶς ὅ,τι θέλει. Κι ἀλήθεια στὰ καπποτομάνικα οἱ χωριάτες βάνουν σὰν σὲ ἀποθήκη ἀσφαλῆ τὰ

98 τὰ λένε καὶ γρίβα καὶ λιάρα.

99 παροι. «Μασκαράς ὁ Χολέβας μὲ τὸ κοτόπλο στὸ μανικοκάππι», πού ἔχει τὴν ἴδια σημασία μὲ τὴν παροιμ.: «Κλάψε τὸν καβαλλάρη πού κρέμονται τὰ πόδια τ'».

100 Παλιότερα οἱ κλέφτες ντύνονταν τὸ ἕνα καπποτομάνικο, γιὰ νὰ μὴν πέφτῃ ἡ κάππα ἀπὸ πάνω τους. Σήμερα, ἂν τύχῃ καὶ ἰδοῦν κανένα πού φορῆ ἔτσι τὴν κάππα, λένε: τὴ φορεῖ κλέφτικα.

τσαγγαροσούφλια και τις τσαρχοβέλονες κι ότι άλλο χρειάζεται για να πετσώνουν και μπαλώνουν τα τσαρούχια τους. Πιο ασφαλέςτερο μέρος για να τοποθετήση κανείς χρήματα δε θα μπορούσε να βρη από το μανικοκάππι· και γι' αυτό έδω τοποθετούν οι καπποφόροι άντρες και χρήματα και πολλά άλλα χρήσιμα πράματα. Σάν στ' άστεια λένε για κείνον που πολύ λίγα πράματα έχει, πώς: αυτός ό,τ' έχει, τó σέρνει στο μανικοκάππι.

Τό πίσω μέρος τής κάππας, ανάμεσα στα μανικοκάππια κι ακριβώς στη μέση τής τραχηλιάς (α') κολλούν την κατσούλα (η'). Ο Σκοπός τής κατσούλας είναι διπλός. Πρώτα πρακτικός, γιατί μ' αυτή σκεπάζουν τó κεφάλι, άμα βρέχη' ύστερα όμως και αισθητικός, γιατί κάππα χωρίς κατσούλα είναι σαν κουτσοκέφαλο πράμα και τή χαρακτηρίζουν ως κουτουρλή. Για να ξυπηρετη λοιπόν την όμορφάδα ή κατσούλα κρεμιέται εκεί πίσω και μένει ξαπλωμένη στις πλάτες, ώσπου να τύχη να βρέξη. Τότε πια χάνει τó χρέος τής όμπρέλλας. Τήν κουμπώνει ό καπποφόρος στις άκρες περνώντας τα κουμπια στις θηλιές πόχει αφήσει ό ράφτης, κι έτσι φκειάνει κάτι σα χωνι που τó γυρίζει και σκεπάζει τó κεφάλι του, για να μη βραχη.

Όλες οι άκρες τής κάππας όλόγυρα σεραδώνονται με μιá πλατυά ταινία από άσπρα μάλλινα σεράδια (γ'). Πιο μέσα απ' την ταινία γίνονται κεντίδια (β') με στρίμματα, δηλ. πιο λεπτά σεράδια.

Στις γωνίες απ' τις φτερούγες τής καππότας και στις άκρες απ' τα καππομάνικα φκειάνουν ένα κέντημα που τó λένε περδικούλα (ε'). Αυτό γίνεται με στρίμματα δίστριφτα.

Οι άκρες από τα μανικοκάππια στολίζονται με σφαιρικά κουμπια (θ') τυλιγμένα μέσα σε νήματα βαμπακερά άσπρα και γαλάζια. Οι γαλάζιες φουντίτσες τους που κρέμονται στην άράδα και τó μικρό παράλληλο κεντηματάκι που κολλιέται πιο μέσα απ' τó σεράδωμα, δίνουν μιá άπλη και χαριτωμένη όμορφάδα σ' όλη την κάππα. Τήν τραγουδούν, σου φαίνεται, κι οι περδικούλες που είναι κεντημένες κει δά στις άκρες.

* * *

Η καππότα, που περιγράψαμε παραπάνω είναι ή πιο καλή και πιο ακριβή, γ' αυτό και λίγοι τή φορούν τέτοια κάππα· οι μερακλήδες, κι όσοι τόν έχουν τόν παρά. Οι περισσότεροι, ό κοσμάκης, που λέει ό λόγος, φορούν καππότες τής άράδας, δηλ. άπλούστερες χωρίς κεντίδια και πολλά σεράδια. Και προτιμούν να μη ράβουν τέτοιες στο σπίτι τους, γιατί κάνουν τó λογαριασμό τους, και βρίσκουν πώς οι σπιτίσιες κάππες πάντα πιο περισσότερα κοστίζουν. Τις αγοράζουν λοιπόν στα παζάρια, από τους εμπόρους που παζαρεύονται τις καππότες. Οι παζαρίσιες είναι φτηνές κι αφήνουν και τó περιθώριο τής έκλογής ελεύθερο.

Οι αγοραστές αυτές κάππες είναι βέβαια άπλές, χωρίς πολλά σεράδια, χωρίς

κεντίδια, χωρίς περδικούλες και κουμπιά, αλλά ή δουλειά γίνεται.

Οί τσοπάνικες καππότες διαφέρουν κάμποσο από τις κάπρες που περιγράψαμε παραπάνω. Η τσοπανική ζωή είναι τέτοια που οι φαντασίες¹⁰¹ στα ένδυματα δεν έχουν καμιά πέραση. Φκείάνοντας τη ντυμασιά του ο τσοπάνης μονάχα στη σκοπιμότητα αποβλέπει. Η κάππα του πρέπει να είναι πολύ μακρυνά: να τον παίρνη απ' τα πόδια, που λέει ο λόγος, γιατί αυτή είναι το μοναδικό του σκέπασμα που κουβαλάει απ' τα βουνά στα ξεχειμαδιά του κάτω. Δεν την έχει για τη μέρα μονάχα -τότε και το καππότι του είναι αρκετό, να διώχνη τη βροχή και το κρύο- την έχει προ πάντων για να ξεφυχτάη τις μακρυές νύχτες του χειμώνα μέσα στην άχυροσκέπαστη κατοικιά του ή κι ὄξω πάνω στο πουρνάρι τις περισσότερες φορές. Τεντώνει τη μιά της φτερούγα κατά τα πόδια κάτω και την ἄλλη κατά το κεφάλι πάνω. Την πιστρώνει πίσω στις πλάτες του να την ἔχη κάπως και για στρώμα και περνάει την νύχτα του μιά χαρά, ὅσοδήποτε κρύο κι ἂν κἀνη.

Περνάει νιάτα, λέει χαρακτηριστικά.

* * *

Η ζωή του Αιτωλού χωριάτη, του ὄρειου τσοπάνη είναι σφιχτά ὑφασμένη με την κάππα. Ὡς τώρα καμιά ἀπολύτως ὑποχώρηση δεν ἔκαμε τὸ ἔνδυμα τοῦτο σὲ ἄλλο παρόμοιο, ὅπως συνέθηκε με ἄλλα π.δ.χ. τὴ φουστανέλλα, που ἔδωκε τὴ θέση της στὴν τσακτσίρα καὶ στὸ παντελόνι.

Η «καππότα» στὴν Αἰτωλία παίρνει κι ἀρκετὲς παροιμιακὲς καὶ μεταφορικὲς σημασίες. «Τὴν κρέμασα τὴν καππότα μ' στὸ σπίτι αὐτίνο ἐγώ», θὰ πῆ: τὸ πολιτικὸ αὐτὸ σπίτι τὸ ὑποστηρίζω καὶ θὰ τὸ ὑποστηρίξω, ὅσο ζῶ. «Ὅθι τὴν κρεμάσω γὼ τὴν καππότα μου, δὲ τὴ ματαξεκρεμάω» θὰ πῆ: ὅποιον γίνω φίλος, θὰ εἶμαι γιὰ πάντα φίλος του.

Στὰ ὄρεινὰ χωριά τῆς Εὐρυτανίας ὅσα γειτονεύουν με τὸ Βάλτο ἢ «καππότα» ἔχει καὶ τὴ σημασία τοῦ «ψῆφος». «Ἐχουμε τόσες καππότες» θὰ πῆ: ἔχουμε τόσους ψῆφους.

Οἱ τσοπάνηδες, ἅμα σκαρίζουν τὸ καλοκαίρι κι' ἀφήνουν ἔρημο τὸ κονάκι καὶ τὴ στρούγγα τους, ἔχουν τὸ φόβο πὼς μπορεῖ κάποιος νὰ περάση καὶ τοὺς κλέψη.

Γιὰ σκιάχτρο λοιπὸν κρεμοῦν ψηλὰ ἐκεῖ κάπου μιὰ κάππα. Αὐτὸ ἔχει μεγάλη σημασία στὰ ἔρημα αὐτὰ μέρη. Ἐνας κακοποιὸς που με κακοὺς σκοποὺς πλησιάζει τὴ στρούγγα, βλέποντας τὴν κρεμασμένη κάππα ὑποψιάζεται, πὼς κακὴ συνάντηση τὸν περιμένει με τὸν τσοπάνη που στὸ κονάκι μέσα ἢ ἐκεῖ κάπου γύρω κοιμάται ἢ κάθεται. Ἔτσι : ὁ φόβος φυλάει τὰ ἔρημα, που λέει κι ἡ παροιμία. Δεν τολμᾷ κλέφτης νὰ ἔρθη στὸ κονάκι.

101 τὸ στολίδι.

Τὸ ἴδιο κάνει κι ὁ δραγάτης, ὅταν λείπη ἀπὸ τὴ δραγασιά. Ἐκεῖ κάπου ψηλὰ ἀφήνει γι' ἀντιπρόσωπό του τὴν κάππα του κρεμασμένη. Οἱ κλέφτες ἀπ' τὸ φόβο πῶς τὸ μάτι τοῦ δραγάτη ἄγρυπνο παρακολουθεῖ τὶς κινήσεις τους, δὲν τολμοῦν νὰ μποῦν μέσ' στὰ ἀμπέλια καὶ κλέψουν σταφύλια.

Τὶς παλιές κάππες τὶς κρεμοῦν καὶ γιὰ σκιαζούρια σ' ἀμπέλια ἢ χωράφια.

Ἡ σημερινὴ ἀκαταστασία στὴν ἀντρίκεια ντυμασιά.

Μεγάλῃ ἀκαταστασίᾳ ἐπικρατεῖ σήμερα στὴν Αἰτωλία μὲ τὴν ἀντρίκεια ντυμασιά.

Ἡ φουστανέλλα τὸ σπουδαιότερο καὶ βασικότερο ἔνδυμα τοῦ τόπου πάει σιγὰ σιγὰ νὰ σβύση ἀπ' τὴ ζωὴ. Κοντὰ σ' αὐτὴ φεύγουν κι οἱ ἄσπρες σὰν τὸ χιόνι κάλτσες δίνοντας τὴ θέση τους στὸ παντελόνι· τὸ τσαρούχι πολεμάει μέση μὲ μέση, ποὺ λέει ὁ λόγος, μὲ τὸ παπούτσι. Τὸ βοηθεῖ ὁ τόπος ὅμως πολὺ καὶ δύσκολα θὰ σκύψη τὸ κεφάλι. Τὸ καππότι βασιλεύει στὰ ὄρεινὰ χωριά καὶ δὲν ὑπάρχει πιθανότητα πῶς μπορεῖ νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ πέρα γιὰ πέρα ἢ πατατούκα ποὺ κι αὐτὴ παράλληλα μ' αὐτὸ φοριέται σὰν ἔνδυμα πιὸ πολυτελέστερο. Ἡ κάππα, ἡ σκούφια, τὸ σελλάχι εἶναι ἀκόμα στὴ δόξα τους.

Στὰ καμποχώρια τὸ καππότι λείπει ὀλότελα. Ἐδῶ τὴ θέση του τὴν παίρνει ἡ πατατούκα, τὸ ταμπάρο ἢ μπιλτσές. Τὰ τσαρούγια ὑποχώρησαν κάμποσο στὰ παπούτσια (τὰ φουστανελλάτικα) καὶ ἡ σκούφια εἶναι στὴ δόξα της. Γίνεται ἀτλαζωτὴ ὀλοκέντητη ἀπὸ χάρτσια μαῦρα.

Καὶ τῆς κάππας ἡ χρῆση δὲν εἶναι γενικὴ στὸν κάμπο. Ἐπειδὴ ἐδῶ τὸ χειμῶνα δὲν εἶναι τόσο δυνατὸ τὸ κρύο ὅσο στὰ βουνά, ἡ πατατούκα ἢ ὁ μπιλτσές εἶναι ἀρκετὰ νὰ φυλάξουν τὴ ζέστα στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου.

Γενικῶς λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ φουστανελλάτικος τύπος τῆς ντυμασιᾶς ἔπαθε μιὰ σύγχυση. Ἔκαμε μεγάλη ὑποχώρηση σ' ἕναν ἄλλον τύπον ἀνάμικτο, «νόθο». Ποιὲς εἶναι οἱ αἰτίες αὐτῆς τῆς ἀναρχίας ποὺ ἐπικρατεῖ;

Δύο εἶναι οἱ πιὸ σπουδαῖες αἰτίες αὐτῆς τῆς ἀναστάτωσης καὶ τῆς ἀλλαγῆς. Καὶ πρώτη πρώτη εἶναι ἡ μετανάστευση. Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ ἀρσενικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Αἰτωλίας στὰ χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπ' τὰ 1909 ὡς τὸ 1912 παρασύρθηκε ἀπ' τὸ γενικὸ μεταναστευτικὸ ρεῦμα ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε, καὶ σήμερα εἶναι ἐγκαταστημένο στὴν Ἀμερική. Οἱ μετανάστες λοιπὸν στέλνουν ἀπ' τὸ νέον κόσμον παλιὰ ρούχα, (τὰ ἀποφόρια τους), καὶ καινούργια στοὺς ἐδῶ σπιτικούς καὶ συγγενεῖς τους. Ἐκτὸς ἀπὸ τοῦτο ὅμως συμβαίνει καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα· πολλοὶ ἀπ' τοὺς ξενιτεμένους αὐτοὺς εἶτε γιὰ νὰ βγάλουν τὶς στρατιωτικὲς τους ὑποχρεώσεις εἶτε γιὰτι εὐτύχησαν οἰκονομικῶς στὰ ξένα, νοσταλγικὰ θυμοῦνται καὶ πάλι τὸ φτωχὸ χωριὸ τους καὶ γυρίζουν στὴν «πατρίδα». Ἔτσι λοιπὸν μαζί μὲ τὰ δολλάρια φέρνουν καὶ τὰ φράγγικα ἐνδύματα ποὺ φοροῦν πιά στὸν τόπο τους, ἀντὶ τῆς φουστανελλάς, ποὺ ἀφήκαν τὸν καιρὸ ποὺ φεύγανε γιὰ τὴν ξενητεία.

* * *

Δεύτερη αίτια, μάλιστα ή πιό σπουδαία, πού συντέλεσε νά ξαφανίζεται μέρα με τή μέρα ή φουστανέλλα είναι ό τελευταίος πόλεμος. Αυτός έφερε τό στρατεύσιμο πληθυσμό τής Αίτωλίας -όπως δά κι όλης τής Έλλάδος- σ' έπικοινωνία με τίς πόλεις κι ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και σ' έπιμιξία με ξένους λαούς. Γυρίζοντας άπ' τό στρατό στ' άπόκεντρα χωριά τους μερικοί έπίστρατοι έφεραν μαζί τούς και καινούργιες φράγγικες φορεσιές. Τίς φοροϋσαν πιά για πάντα άντι τής παλιάς ντυμασιās, για νά δείξουν τάχα πώς κόβουν κάθε σχέση με τήν παλιά παράδοση -ιδέα πού πολεμάει νά επικρατήσει πέρα για πέρα στη ζωή μας ύστερα άπ' τό μεγάλο πόλεμο.

Άλλη πάλι έπίστρατοι γύρισαν ντυμένοι μονάχα τή στρατιωτική τους τριμμένη στολή. Αυτή τούς άπόμεινε, μήπως κι είχαν άλλα ρούχα νά φορέσουν; Κι έτσι ένα μεγάλο μέρος τού πληθυσμού για πολύν καιρό φοροϋσε στρατιωτικά ένδύματα.

Μέσα σ' αυτή τήν άναστάτωση όμως στα τελευταία χρόνια τό τσαρούχι, ή κάλτσα, ή πατατούκα κι ή σκούφια δέν έπαθαν τέλειο έκτοπισμό. Οί άρβύλες πού κατάκλυσαν τόν τόπο σιγά-σιγά τρίφτηκαν, τά στρατιωτικά παντελόνια τρύπησαν και μπαλωμένα άκόμα, τό άμπέχονο έπεσε κι αυτό κομμάτια και τό στρατιωτικό πηλίκιό άπ' τή χρήση έγινε για πέταμα. Νά, πώς τή θέση τής άρβύλας ξαναπήρε τό τσαρούχι πού ποτέ δά δέν έλειψε και τέλεια, κι οί κάλτσες έδιωξαν τά πανταλόνια· ή πατατούκα έφαγε τό άμπέχονο και στη θέση τού πηλίκιου πήγε πάλι ή σκούφια.

Έτσι λοιπόν σιγά-σιγά γύρισαν στα παλιά ένδύματα αυτοί πού πήγαν στρατιώτες, γιατί δέν μπορούσαν κι άλλιώς νά κάμουν, και μάλιστα όσοι άνήκουν στη γεωργική και τσοπάνικη τάξη. Έκει όμως πού δέ φάνηκε καμιά διάθεση ξαναγυρισμού στην παλιά παράδοση τής ντυμασιās είναι ή φουστανέλλα.

Τό σύμβολο τής νεώτερης έλληνικής λεβεντιās και τό καμάρι τής Ρούμελης δέ δείχνει σημάδια νέας ζωής. Από σκοπιμότητα πιά δέ βρίσκουν αυτό τό ένδυμα οί Αίτωλοι συγχρονισμένο και δέ δείχνουν καμιά διάθεση νά τό ξαναφορέσουν. Μέσα στον άγώνα πού γίνεται σήμερα για τήν επικράτηση τούτης ή τής άλλης ντυμασιās ή φουστανέλλα, φαίνεται, πώς έπαθε τή συμφορά πού παθαίνουν οί νικημένοι. Τήν αντικατασταίνει σιγά σιγά τό πρακτικώτερο και συμφερώτερο παντελόνι, και θα έρθη μέρα και μάλιστα πολύ γρήγορα, πού ίσως μόνον μέσα σ' αίτωλικές παλιοκάσσελες θα μπορής νά βρίσκης έτσι γι' άρχαιολογικά αντικείμενα τίς φουστανέλλες.

Έτσι έπεκράτησε και νέος τύπος ντυμασιās χωρίς φουστανέλλα στον τόπο. Κάπου βλέπεις παντελόνι, τσαρούχια, καππότι, σκούφια ταιριασμένα. Άλλού πατατούκα, τσακτσίρα, τσαρούχι, ψάθα γελέκι. Κάποτε καπέλο, πατατούκα, ποτούρι, κάλτσες, παπούτσια. Σπάνια βλέπεις και σκούφια πεσλιά, φράγγικο παλτό, σελλάχι, φουστανέλλα, κάλτσες, παπούτσια. Και τί δέ βλέπεις! Μια σωστή άναρχία και σύγχυση ! Και τó περίεργο είναι πώς δέ διαμαρτύρεται διόλου τó έμφυτο σέ καθέναν αίσθημα τού καλού. Τί θα βγή ύστερα άπ' τή μεταβατική αυτή κατάσταση εύκολο είναι ό καθέννας νά

μαντέψη. Ἀπ' τὴ μιὰ ἄκρη τῆς Αἰτωλίας ὡς τὴν ἄλλη θὰ ξεφανιστῆ ἡ φουστανέλλα· ὁ ἀνάμικτος τύπος μὲν θὰ κρατιέται γιὰ λόγους σκοπιμότητος ἀπ' τὴ γεωργικὴ καὶ πρὸ πάντων τσοπάνικη τάξη καὶ λίγο λίγο θὰ ἐπικρατήσῃ πέρα γιὰ πέρα ἡ φράγγικη ντυμασιά. Στὴν ἀκράτητη αὐτὴ τάση τοῦ νὰ φραγγοφορεθῆ ὅλη ἡ Αἰτωλία πολὺ βοηθάει σήμερα καὶ τὸ ἀτομικὸ συμφέρον μιᾶς νέας τάξης ἀνθρώπων, τῶν «φραγγοραφτιάδων». Ἐπίσης καὶ ἡ τάξη τῶν τσαγγαράδων πολεμáει νικηφόρα τὴ χρῆση τῶν τσαρουχιῶν. Κυκλοφορεῖ τὸ προῖον τῆς τέχνης τῆς καὶ στὰ πιὸ ἀσήμαντα χωριουδάκια τῶρα τελευταῖα.

Κι ἡ Αἰτωλία λοιπὸν ἢ καθ' αὐτὸ Ρούμελη ὅπου θαυματούργησε ἡ λεβέντικη γενιὰ τοῦ 21 μὲ τὴ φουστανέλλα τῆς, ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ἀσφαλῶς θὰ εἶναι ἀγνώριστη σὰν τὴ χωριάτισσα ποὺ ἀφήνοντας τὴν ὁμορφὴ ντυμασιά ποὺ βρῆκε ἀπ' τοὺς πατέρες τῆς φόρεσε τὴν ψεύτικη φορεσιά τῆς πόλης καὶ δυσκολεύεσαι νὰ τὴ γνωρίσης.

Γυναίκεια ντυμασιά.

Τρεῖς βασικοὺς τύπους πατροπαράδοτης γυναίκειας ντυμασιάς μπόρεσα νὰ ξεχωρίσω στὴν Αἰτωλία. Ὅλοι οἱ ἄλλοι τύποι ἀνάμικτοι ἢ καθαροὶ εἶναι παραλλαγές τῶν τριῶν αὐτῶν.

Ὁ ἕνας ὁ τύπος ἔχει τὴν πιὸ μεγάλη ἐπικράτεια μέσα στὴν Αἰτωλία. Τὸν βρίσκεις σ' ὅλα σχεδὸν τὰ χωριά τοῦ παλιοῦ δήμου Εὐρυτάνων: Κόπραινα, Κοντίβα, Δολιανὰ, Ρουσκά, Σέλο, Σέλιτσα, Δομνίτσα, Τσικλίτσα, Κρικέλου, Σταύλους, καὶ σὲ κάμποσα χωριά τοῦ δήμου Καρπενησιῶν, ὅπως στὴν Ἀνιάδα, στὸ Μυρέσι κλπ. Ἐπίσης ἀπάνω στὰ ψηλὰ Ἄγραφα, ὅπου ξεκαλοκαιριάζουσι οἱ Σαρακατσαναῖοι.

Ὁ δεῦτερος τύπος ἐξαιρετικὰ βρίσκεται μόνο στὸ χωριὸ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων Ἄμπλιανη. Οἱ ἄλλοι διαφορετικοὶ κάπως τύποι ποὺ θὰ τοὺς εὔρης στὰ γειτονικὰ Κραββαροχώρια Μεγάλῃ καὶ Μικρῃ Παλούκοβα, Ἀβόρανη, Τέρνοβα, Σιτίτσα, καὶ Ζηλίστα εἶναι παραλλαγές καὶ τίποτε παραπάνω.

Τρίτος τύπος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπικρατεῖ στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας κυρίως (πλατανιώτικη φορεσιά) καὶ στὰ γειτονικὰ χωριά, Σέλπουζα. Ἄρτοτιβα, Δορβιτσα, Σίμου, Ποκίτσα, Περίτσα, Πέρκο, Καστανιά, Χόμορη, Αἰ-Δημήτρη, Κοζίτσα, Κωλοσύρη, Πόδο, Στράνομα. Βρόστιανη, Στύλια, Γρανίτσα, Βελβίτσα, Λευτέρια κλπ.

Καὶ μικρὴ παραλλαγή τοῦ τύπου αὐτοῦ ἐπικρατεῖ στὰ Κραββαροχώρια, Νεχώρι, Ἀράχωβα, Κλεπὰ, Συνίστα, Κοτιλίστα, σιὰ χωριά τοῦ Κάτω Βενέτικου (πρὶν δῆμο Ναυπακτίδος) Γαυρολίμνη, Βασιλική, Μπιζαίτέ, Καλαφρούζα, Αἰ-Γεώργη, Βλαχομάντρα, Πιτσινέικα, Κάτω Βασιλική.

Στὰ ἄλλα χωριά τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας ἐπικρατεῖ μιὰ παραλλαγή ξεμακρυσμένη ἀπ' τὸν πλατανιώτικον τύπο. Πέρα γιὰ πέρα ὡς τὰ σύνορα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ποὺ εἶναι κατὰ τὴ σημερινὴ Δωρίδα καὶ στὰ περισσότερα χωριά τοῦ Λιδωρικιοῦ

εἶναι κυρίαρχη αὐτὴ καὶ μόνη ἢ παραλλαγὴ μὲ μικρὰ ἀνακατώματα.

Ἡ γυναίκεια ντυμασιὰ στὸ Δῆμο Εὐρυτάνων

Ὅποιος ξέρει ἀπὸ γυναίκεια καραγγούνικη¹⁰² ντυμασιὰ κι ἐπισκεφτεῖ τὰ χωριά τοῦ δήμου Εὐρυτάνων, ποὺ εἶπαμε παρὰ πάνω, μπορεῖ νὰ πάθῃ τὸ δικό μου πάθημα. Νὰ νομίση δηλ. πὼς οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τούτων εἶναι Καραγγούνηδες. Θὰ τὸν γελάσῃ γιὰ μιὰ στιγμὴ ἢ γυναίκεια ντυμασιὰ.

Αὐτὸ ἔπαθα τὴ χρονιά ποὺ πρωτοπέρασα ἀπ' τὸ Μυρέσι, ἓνα βλαχοχώρι ὡς μιὰμιση ὥρα μακρὰ ἀπ' τὸ Καρπενήσι καὶ νοτιοδυτικὰ ἀπ' αὐτό. Τὸ βρίσκει κανεὶς μπροστά του, ἂν κατεβαίνοντας τὸ ζυγὸ τῆς Ὀξυᾶς θελήσῃ νὰ προχωρήσῃ τὴ Ρεματιὰ ποὺ μᾶς φέρνει στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Προυσιώτισσας. Μοῦ φάνηκε πὼς εἶδα Καραγγούνες κι ἔβαλα στὸ νοῦ μου πὼς ἐδῶ σὲ τοῦτο τὸ βουνὸ θὰ ξεκαλοκαιριάζουσαν ἴσως καραγγούνικες φαμελιές. Τὸ ντύσιμο τῶν γυναικῶν αὐτὸ μαρτυροῦσε. Γρήγορα ὁμως κατάλαβα τὴν ἀπάτη μου, ὅταν ρωτῶντας κάποιον ἀπ' τοὺς ἄντρες, τί γλῶσσα μιλιέται στὸ χωριό, ἔμαθα πὼς μόνον ἑλληνικὰ γνωρίζουν οἱ βλάχοι. Πληροφορήθηκα ἐπίσης, ὅτι τὸ χωριὸ ρημώνει ὀλότελα τὸ χειμῶνα καὶ πὼς οἱ κάτοικοι χινοπωριάζοντας ἀφήνουν τὸ βουνὸ *συφάμελα* καὶ *σύστανα* καὶ κατεβαίνουν νὰ παραχειμάσουν στὴν ἀκροποταμιὰ τῆς Ἐρμηίτσας¹⁰³ κοντὰ στὸ Βραχώρι. Ἐπίσης πὼς στὰ παλιότερα χρόνια παραχείμαζαν καὶ στὸν κάμπο τῆς Λεπενοῦς, ὅπου μένουν κι οἱ Καραγγούνηδες στὸ χωριό, τὸ Σοροβίγλι¹⁰⁴.

Οἱ πληροφορίες αὐτὲς συνδυασμένες καὶ μ' ἄλλες ἐπιτόπιες παρατηρήσεις ποὺ ἔκαμα καὶ σ' ἄλλα χωριά τοῦ δήμου Εὐρυτάνων, μ' ἔκαμαν νὰ βγάλω τὰ παρακάτω τρεῖς ὑποθέσεις:

Ἡ οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν κάποτε στὰ παλιὰ χρόνια θὰ ἦταν Καραγγούνηδες ποὺ ξεκαλοκαιριάζοντας κι ἀγαπώντας σιγὰ σιγὰ τὸν τόπο ἐγκατεστάθηκαν γιὰ πάντα στὰ βουνὰ ἀνάμεσα καὶ στοὺς παλιούς Ἑλληνας κάτοικους· ἢ ἦταν πάντα Ἑλληνας ποὺ κατέβαιναν καὶ παραχείμαζαν γύρω ἀπ' τὸν Ἀσπροπόταμο, ὅπου κατοικοῦν ἀπὸ παλαιοῦθε οἱ Καραγγούνηδες· ἢ εἶναι Σαρακατσαναῖοι βλάχοι ποὺ ἐγκαταστάθηκαν γιὰ πάντα στὰ μέρη τοῦτα ποὺ ἀγάπησαν ξεκαλοκαιριάζοντας ἀπὸ χρόνια ποὺ κανένας δὲ θυμᾶται.

102 Καραγγούνηδες εἶναι Κασσοβλαχικὸς κλάδος ποὺ κατοικεῖ σὲ 4--5 χωριά τῆς Ἀκαρνανίας. Κοίτα πάρα κάτω.

103 Ποτάμι ποὺ πιάνεται ψηλὰ στὴν Κερὰ Βγέννα καὶ πέφτει στὴ λίμνη τοῦ Ἀγγελοκάστρου.

104 Ἡ ἀρχαία Στράτος.

Σχήμα 62: Μυρειαιώτισσα (ή άριστερά), και Εύρυτάνα (ή δεξιά).

Στήν πρώτην υπόθεση για να σταθοῦμε πρέπει να παραδεχτοῦμε πῶς οἱ Καραγούνηδες ἔπαθαν τέλειο ἐξελληνισμό στή γλῶσσα, πού δέν ἀποκλείεται, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας πόση ἀφομοιωτική δύναμη εἶχε ὁ ἐλληνισμός. Τότε θά ποῦμε πῶς ξέμαθαν τή γλῶσσα τους καί κράτησαν τή ντυμασιά.

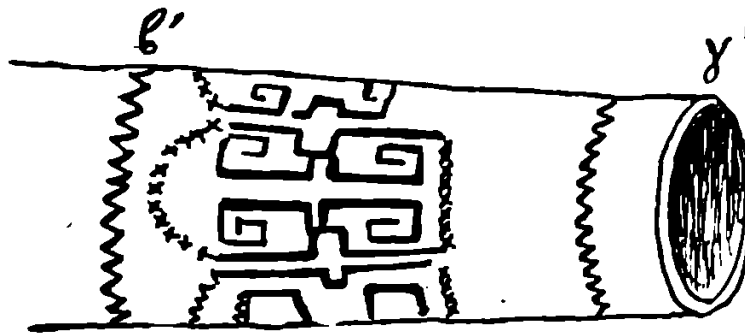
Ἡ δεύτερη υπόθεση στέκεται, ἂν ποῦμε πῶς οἱ Ἑλληγες αὐτοὶ τῶν βουνῶν παραχειμάζοντας ἀνέκαθεν κοντά στοὺς Καραγούνηδες μιμήθηκαν τή ντυμασιά τους: τήν πήραν λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς καί τήν κρατοῦν για πάντα.

Ἡ τρίτη υπόθεση πῶς πρόκειται για Σαρακατσάνους πού ἐγκαταστάθηκαν στὸν

τόπο τοῦτον κι ἔχτισαν χωριά, μοῦ φαίνεται πιὸ πιθανή, καὶ σ' αὐτὴ μᾶλλον κλίνω, καὶ τὴν παραδέχομαι ὡς ὀρθή. Τὸ σαρακατσάνικο ντύσιμό τους -οἱ διαφορὲς εἶναι ἀσήμαντες- κι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι δυὸ ἀκλόνητες ἀποδείξεις πὼς οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρίων αὐτῶν βουνῶν ἦταν βλάχοι Σαρακατσαναῖοι. Ἀπ' τὴν ὑπόθεση αὐτὴ δὲν μπορεῖ διόλου νὰ παραμερίση κανεὶς, ἂν μελετήση προσεχτικὰ καὶ τὰ ἔθιμά τους. Εἶναι βλέπεις τσοπάνηδες καὶ τοῦτοι, ὅπως οἱ Σαρακατσαναῖοι, μὰ καὶ τὸ χειμῶνα ξετοπίζονται συφάμελοι, ὅπως κι ἐκεῖνοι. Τί ἄλλο λοιπὸν χρειάζεται γιὰ νὰ πειστή κανένας πὼς ἡ ὑπόθεσή μου αὐτὴ εἶναι ἢ πιὸ ὀρθή;

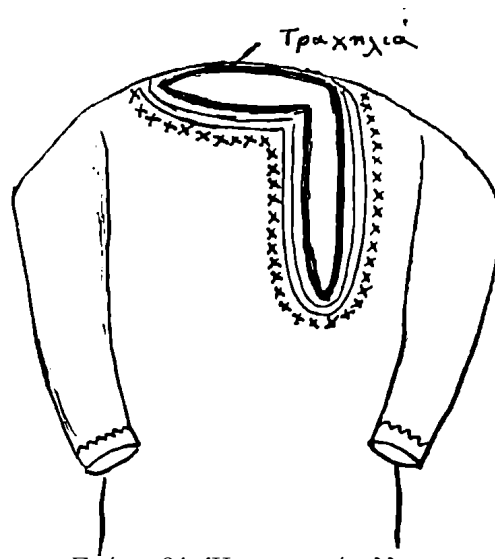
Ἡ γυναίκεια κορμοφάνελλα.

Ὅλες οἱ γυναῖκες τῶν Εὐρυτάνων χωρὶς ἐξάιρεση φοροῦν μάλλινη κορμοφάνελλα ὑφαντὴ μὲ μανίκια πλεχτά. Πρὶν συρράφουν τὰ μανίκια, τὰ στολίζουν μὲ πολλὰ ὠραῖα ἄσπρα κεντίδια καμωμένα ἐπίτηδες ἐκεῖ ποῦ θὰ ξεφαντώνη τὸ χέρι, δηλ. ἀπ' τὸν ἀγκῶνα καὶ κάτω. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ μανικιοῦ γίνεται γαλάζιο γιὰ νὰ ξεχωρίζουν τ' ἄσπρα ξόμπλια, ἐνῶ ἀπ' τὸν ἀγκῶνα κι ἀπάνω, ὅπως κι' ὅλη ἡ ἄλλη κορμοφάνελλα, εἶναι ὀλόλευκη. Μπορεῖ νὰ ὑποθέση κανεὶς πὼς περιττὰ θὰ ἦσαν σὲ κάθε ἄλλο μέρος τῆς κορμοφάνελλας τὰ κεντίδια ἐκτὸς ἀπ' τὰ μανίκια. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶμα δὲν εἶναι ἔτσι.

Σχῆμα 63: Μανίκι κορμοφάνελλας.

Ἡ Εὐρυτάνα τις πιὸ πολλὰς φορὲς κρατεῖ ἀνοιχτὰ τὰ στήθια τῆς μπρός. Σὰν δουλευτάρια γυναῖκα ποῦ εἶναι καὶ σὰν μικρομάννα, ἅμα παντρεύεται δὲν κουμπώνει τὴν τραχηλιά ἀπ' τὸ πουκάμισό της, κι ἀπ' τὸ ἀνοιγμα ξεφαντώνει καὶ σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἡ κορμοφάνελλα. Θὰ ἦταν λοιπὸν μιὰ σπουδαία παράλειψη νὰ μὴν κάμῃ κεντίδια στὴν τραχηλιά της. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ κι ἐδῶ βάνει τὴν τέχνη της σ' ἐνέργεια. Ἀλλὰ τὰ κοσμήματα ποῦ φκειάνει σὲ τούτῃ τῇ μεριὰ δὲν εἶναι ἄσπρα ὅπως στὸ μανίκι, ἀλλὰ γαλάζια γιὰ νὰ διακρίνωνται στὸν ἄσπρο κάμπο πάνω.

Σχήμα 64: Η κορμοφάνελλα.

Τὴ χρήση λοιπὸν τῆς κορμοφάνελλας νομίζω πὼς δὲν τὴν ἐπιβάλανε μονάχα οἱ λόγοι τῆς προστασίας τῆς υγείας, ἀλλὰ καὶ λόγοι αἰσθητικοί· πιδὸ πολὺ μάλιστα τοῦτοι οἱ τελευταῖοι, γιατί δὲν μπορῶ νὰ φανταστῶ, πὼς δὲ θὰ ἦταν ἀρκετὸ νὰ προστατεύη ἀπὸ τὸ κρύο ἓνα τόσο σκληραγωγημένο κορμὶ μονάχα τὸ χοντροποκάμισο.

Τὸ ποκάμισο.

Τὸ γυναικειο ποκάμισο στὸ δῆμο Εὐρυτανῶν γίνεται πολὺ μακρὺ. Κάποτε φτάνει κι ὡς τὰ κόμπια τῶν ποδαριῶν. Πιδὸ μεγάλη προσοχὴ δίνουν στὴν τραχηλιὰ καὶ στὰ μανίκια του, γιατί αὐτὰ δὲ σκεπάζονται ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐντύματα. Ἡ τραχηλιὰ γίνεται μὲ πιέτες ἀκριβῶς ὅπως ἡ τραχηλιὰ τοῦ ἀντρίκειο ποκάμισου κι ἐκεῖ πὸ τελειώνει στὸ λαιμὸ κεντιέται μὲ κόκκινα κεντίδια. Κάποτε πάνω σ' αὐτὴ κολλοῦν σειρήτι ἄσπρο ὀλοκέντητο μὲ κόκκινα ξόμπλια. Ἐπίσης στὴ σειρὰ κολλοῦν κουμπιὰ κοκκαλένια γιὰ νὰ τὴν κουμπώνουν καὶ μὴ φαίνεται στὸ στήθος. Ἰδίως τὰ ἀνύπαντρα κορίτσια.

Τὰ μανίκια γίνονται πολὺ ἀνοιχτὰ μπρός, ἀκριβῶς ὅπως τὰ μανίκια τῶν φουστανελλάδων καὶ μὲ πολλὲς σοῦφρες στὸν ὦμο. Στὴν ἄκρη ἄκρη εἶναι ὀλοκέντητα μὲ κόκκινα κεντίδια πὸ τὰ φκειάνουν μὲ τὰ χέρια ἢ καὶ εἶναι φκειασμένα πάνω σὲ σειρήτια πὸ τὰ κολλοῦνε. Ἐπίσης καὶ τὰ νωμίτια στολίζονται μὲ τέτοια κεντίδια, ἀλλὰ κι οἱ ραφὲς ὅλες ἀπ' τὸ ποκάμισο γίνονται μὲ σταυροβελονιά.

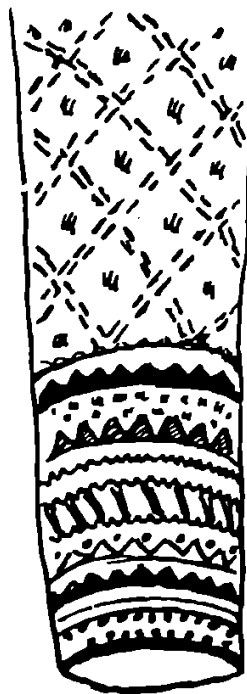
Τὸ ποκάμισο ράβεται μὲ τὰ χέρια καὶ γίνεται ἀπὸ χοντρὸ χειρίσιο πανὶ ἢ κι ἀπὸ χασέ, ἂν τὸ προορίζουν γιὰ γιορτοφοριάτικο.

Οἱ γυναικειες κάλτσες (τσουράπια).

Ὁ τύπος τῶν τσουραπιῶν τῆς γυναικάς σὲ τοῦτα τὰ μέρη εἶναι διαφορετικὸς ἀπ'

τὸν τύπο ποὺ ἐπικρατεῖ στ' ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας. Βλέποντας ἐδῶ τσουράπια νομίζεις, πὼς βλέπεις ἀντρίκειες κάλτσες πλεχτές. Κι ἀλήθεια τέτοιες θὰ ἦταν, ἂν δὲν τὶς ἐπλεκαν πιὸ μικρὲς κι ὀλοκέντητες. Κάτω ποὺ περιμένεις νὰ ἔχουν πατούσα, δὲν τὴ βλέπεις, γιατί ποτὲ δὲν φκειάνουν γυναίκειες τσουράπια μὲ τέτοια. Μονάχα δένουν στὸ κάτω ἄνοιγμα μάλλινη σκαλοπότα γιὰ νὰ τὰ κρατῆ ἀπ' τὴ φτέρνα τεντωμένα κάτω. Ποκάτω στὸ γόνα - γιατί ὡς ἐδῶ πάνω κάτω φτάνει τὸ μάκρος τους- τὰ δένουν μὲ μάλλινη στριφτῆ καλτσοδέτα ποὺ τὴν ἔχουν συνδεμένη στὸ περβάζι ἀπ' τὸ ἄπάνω ἄνοιγμα. Ἕνα τέτοιο σχέδιο τσουράπια πολὺ σωστὰ τὰ ὀνομάζουν στὰ μέρη τοῦτα κάλτσες, γιατί εἶναι πραγματικὰ κάλτσες, μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς εἶναι πιὸ μικρὲς κι ὀλοκέντητες. Τὸ ὄνομα ξενίζει στοὺς ἀλλοινοὺς τοὺς Αἰτωλοὺς. Αὐτοὶ τὴ γυναίκεια κάλτσα τὴν ξέρουν μόνο μὲ τὸ ὄνομα «τσουράπι».

Κάλτσες ἐδῶ πλέκουν μονάχα μάλλινες μὲ γαλάζια γνέματα καὶ τὶς φουρτώνουν μ' ἓνα σωρὸ κεντίδια ἄσπρα ποὺ τὰ φκειάνουν μὲ βαμβακερὲς κλωστές. Τόσα εἶναι τὰ κεντίδια ποὺ νομίζει κανεὶς πὼς τὶς κάλτσες τὶς φοροῦν οἱ γυναῖκες ὄχι γιὰ νὰ κρύβουν τὴ γάμπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείχνουν τὸ στολισμὸ τους.

Σχῆμα 65: Γυναίκεια κάλτσα.

Ἡ ποδεσιά.

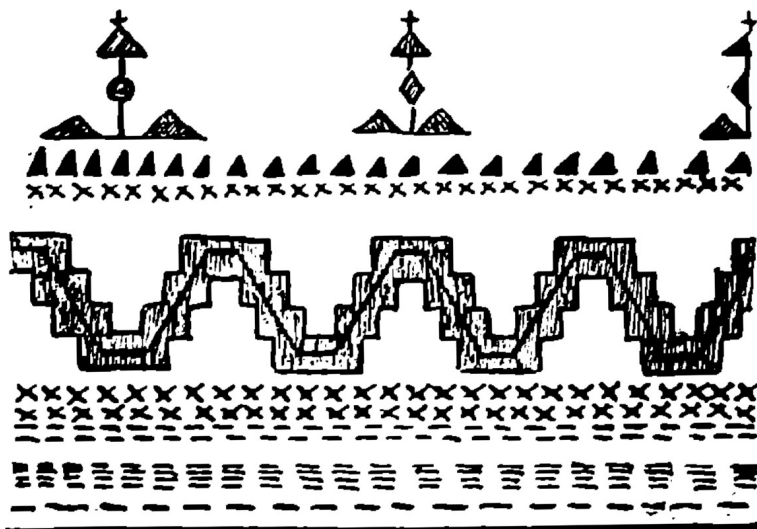
Στὰ μέρη τοῦτα τῶν Εὐρυτάνων πολὺ σπάνιο εἶναι νὰ ἰδῆς γυναῖκα μὲ λουροτσάρουχα. Πιὸ πολὺ συνηθίζονται τὰ ἀντρίκεια τσαρούχια τὶς καθημερινὲς ποὺ βρίσκονται στὶς δουλειές τους. Αὐτὰ εἶναι πολὺ στέρια· ἀντέχουν σ' ἓναν τέτοιο ἀγριότοπο ποὺ ὄντας ἔφκειανε ὁ θεὸς τὰ τόπια πράγματι ἐδῶ ἔρριξε ὅλη τὴν πέτρα του,

ὅπως πολὺ σωστὰ πιστεύει ἡ λαϊκὴ φαντασία. Πῶς θὰ βαστοῦσαν τὰ παπούτσια στὸ χωράφι, στ' ἀμπέλι, στὸ λόγγο, στὰ λιβάδια ποὺ εἶναι ἀναγκασμένη νὰ βρίσκεται ἡ γυναῖκα; Θὰ τάκοβε τὸ στουρνάρι κι ἡ ἀγριόπετρα! Ἡ σωτηρία τους λοιπὸν εἶναι τὰ ἀντρίκια στέρια τσαρούχια ποὺ τὰ κάνει πιὸ στέρια ἢ πρόγγα ποὺ τοὺς κολλοῦν ἀπὸ κάτω. Σωστὸ πετάλωμα! Καὶ ν' ἀκοῦς ἐκεῖνο τὸ κράπ! κράπ! ποὺ κάνουν, ἅμα περπατῆ μιὰ γυναῖκα!

Τὸ πρᾶμα ὅμως διαφέρει τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτές. Τότε φοροῦν τὰ παπούτσια τους οἱ γυναῖκες. Κάτι παπούτσια ἀπὸ πρόστυχο ἀργασμένο πετσὶ σὰν τὰ σκαρπίνια πάνω κάτω φκειασμένα. Δένονται μὲ σκοινιὰ ἀγοραστὰ γιὰ νὰ συγκρατιοῦνται στὸ πόδι, καὶ τὰ φκειάνουν οἱ ντόπιοι τσαρουχάδες ποὺ φκειάνουν καὶ τὰ τσαρούχια. Τὰ παπούτσια αὐτὰ ποὺ συνηθίζονται στὸν τόπον τοῦτο εἶναι γνωστὰ ὡς *θηλυκῶτὰ παπούτσια*, γιὰτὶ *θηλυκῶνονται*, δένονται δηλ. μὲ σκοινιὰ ἀπὸ πάνω.

Τὸ μαλλινοφούστανο.

Ἀμέσως ἔξω ἀπ' τὸ ποκάμισο ἢ Εὐρυτάνα φορεῖ τὸ μαλλινοφούστανο. Τοῦτο γίνεται ἀπὸ ἀπολυτὸ ὕφασμα ποὺ τὸ ὑφαίνουν στοὺς ντόπιους ἀργαλειοὺς καὶ βάφεται πάντοτε χωρὶς ἐξαίρεση γαλάζιο. Ράφτρες ποὺ νὰ ἔχουν τὸ ράψιμο γιὰ ἐπάγγελμα δὲ βρίσκεις στὰ βουνίσια τοῦτα βλαχοχώρια. Κάθε μιὰ γυναῖκα ράβει μονάχη τῆς τὸ φουστάνι ποὺ θὰ φορέση καὶ τὸ ράβει μὲ τέχνη ποὺ εἶναι νὰ τὸ θαυμάζης. Τὴν πιὸ μεγάλη τέχνη τὴν δείχνει στὸ κέντημα. Ὅλοκέντητος γίνεται ὁ ποδόγυρος τοῦ φουστανιοῦ, ὀλοκέντητη ἢ τραχηλιὰ καὶ τὰστήθι. Μανίκια δὲν ἔχει τὸ φουστάνι. Τὴν ἔλλειψη τοῦ στολισμοῦ ἐδῶ τὴν ἀναπληρώνουν τὰ πλούσια κεντήματα τοῦ κορμοφανελλίσου μανικιοῦ κι ὁ ἀέρας κι ἡ χάρη τοῦ πουκαμισίσου.

Σχῆμα 66: Κέντημα ποδόγυρου.

Τὰ κεντίδια γίνονται μὲ γνέματα βαμπακερὰ. Ἀπ' τὴν εἰκόνα βλέπει κανεὶς ποιά τάξη ἐπικρατεῖ στὸ κέντισμα τοῦ φουστανιοῦ. Πιὸ κάτω κατὰ τὴν ἄκρη τοῦ ποδόγυρου

γίνεται μιὰ ἄσπρη συγκρατητὴ γραμμὴ. Παραπάνω καὶ παράλληλα σ' αὐτὴ γίνεται δευτέρη ἄσπρη γραμμὴ διπλάσια στὸ πάχος ἀπ' τὴν πρώτη. Ἀπάνω σὲ τούτη ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ὀλόγυρα ἀκουμποῦνε ἄσπρες κολῶνες, (πῶς ἀλλιῶς νὰ τὶς πῶ δὲν ξέρω).

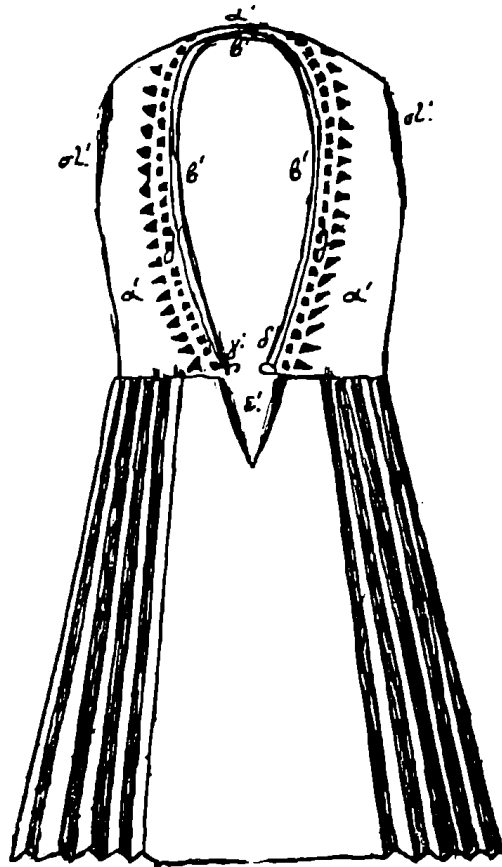
Λίγο παραπάνω ἀπ' τὶς κολῶνες κεντιοῦνται μὲ ἀπλὴ βελονιὰ δυὸ ἄλλες παράλληλες γραμμές. Ἀπάνω ἀπ' αὐτὲς ἀκολουθοῦν δυὸ σειρὲς ἀπὸ πυκνὰ Χ. Ἡ πρώτη τάχει πυκνότερα ἢ παραπάνω πιὸ ἀραιὰ τὰ Χ. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ τὸ γνωστὸ ἀπ' τὰ κυλίμια κόσμημα «άλυσιδα». Ὑστερα ἀπ' αὐτὴ ἔρχεται μιὰ σειρὰ ὀρθογώνια τρίγωνα μικρά. Πάνω ἀπ' αὐτὰ κεντιέται μιὰ σειρὰ ἀπὸ δέντρα. Τὸ καθένα βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἰσόπλευρα τρίγωνα. Ὁ κορμὸς τῶν δέντρων ἐξογκώνεται στὴ μέση καὶ παίρνει τὸ σχῆμα τοῦ ρόμβου. Κλαδιὰ καὶ φύλλωμα τοῦ καθενοῦ δέντρου παρασταίνονται μ' ἓνα τριγωνικὸ σχῆμα κι οἱ κορφές τους μὲ σταυρὸ.

Γιὰ νὰ γίνῃ τὸ φουστάνι, πρῶτα ράβεται ἡ φούστα. Αὐτὴ τὴ φκειάνουν μὲ ἀμέτρητες δίπλες¹⁰⁵. Γιὰ νὰ καταφέρουν τόσες πολλὲς δίπλες δὲ συρράβουν λαγγιόλια ὅπως στὴ φουστανέλλα κι ὕστερα νὰ τὰ σουφρώσουν στὴ μέση. Αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ λογικὸ κι αὐτὸ μπορούσε νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι. Κεῖνο ποὺ ἐπιδιώκουν, τὸ καταφέρνουν μ' ἄλλον τρόπο.

Ἀφοῦ ράβουν τὴ φούστα, τὴν ἀφήνουν νὰ μουσκέψῃ μέσα σὲ νερὸ ἓνα ἡμερόνυχτο. Ὑστερώτερα τὴ βγάνουν ἀπὸ κεῖ μέσα, τὴ στρώνουν κάτω σὲ καθαρὸ κι ἴσιο μέρος καὶ πιάνοντας ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ φκειάνουν μιὰ δυὸ τρεῖς κτλ. δίπλες ὥσπου νὰ διπλώσουν ὅλη τὴ φούστα· μονάχα μπροστὰ στὸν ἀφαλὸ ποὺ ἔχει καὶ μικρὸ ἀνοιγμα δὲ φκειάνουν δίπλες. Γιὰ νὰ στρώσῃ καλὰ τὸ δίπλωμα, ἔτσι καθὼς τὴν ἔχουν κάτω τὴν πλακώνουν μὲ μιὰ σανίδα κι ἀπάνω σ' αὐτὴ βάνουν μεγάλο βάρος, πέτρες, κούτσουρα κι ὅ,τι ἄλλο βαρὺ πρᾶμα. Σ' αὐτὴ τὴ θέση πλακωμένη τὴν ἀφήνουν καὶ δεκαπέντε μέρες! Ὑστερα τὴν ξεπλακώνουν, κι οἱ δίπλες στέκονται στὴ θέση τους πιά. Ἐτσι διπλωμένη τὴ συρράβουν στὸ μάλλινο κορμὶ ποὺ ἔχουν φκειασμένον ἀπὸ πρωτύτερα. Μπροστὰ στ' ἀστήθι δὲν κουμπώνει αὐτὸ τὸ κορμογέλεκο, ἄς τὸ πῶ ἔτσι, καὶ τ' ἀφήνουν δίχως μανίκια, γιὰ νὰ ξεπροβάλουν τὰ χιονόλευκα μανίκια τοῦ ποκάμισου καὶ φαίνονται ἀνεμπόδιστα τὰ κεντίδια τῆς κορμοφάνελλας.

Μιὰ μικρὴ τσέπη ποὺ φκειάνουν στὸ φόρεμα τοῦτο καθόλου δὲν μπορείς νὰ τὴ διακρίνεις. Εἶναι κρυμμένη στὶς δίπλες τοῦ φουστάνιοῦ στὴν κοιλιά ἴσια κάτω ἀπ' τὸ δεξιὸ χέρι. Ἐκεῖ σὲ ἀπόσταση ποῦ νὰ εἶναι βολετὴ στὸ χέρι, ἀνοίγουν ὀριζόντια μὲ τὸ φαλλίδι μιὰ τρυπίτσα κι ἀπὸ τὸ μέσα μέρος συρράβουν πάνινη σακουλίτσα. Αὐτὴ εἶναι ἡ τσεπούλα. Τὸ ἄσπρο μαντηλάκι ποὺ τόσο χρειάζεται, ἅμα πιαστῆ ὁ χορὸς στὸ χοροστάσι, ἐδῶ μέσα βρίσκεται κρυμμένο.

105 πλίσσὲ δηλ.

Σχήμα 67: Τὸ μαλλινοφούστανο.
 α' β' = νωμίτης, στ' στ' = παραμπαλιές,
 β' β' = τραχηλιά, α' α' = κεντίδια τραχηλιάς, γ'
 δ' = κόπτσες, ε' = ἀγαλός

Δὲ χορταίνει τὸ μάτι σου νὰ βλέπῃς τὸ βλάχικο αὐτὸ φουστάνι. Ἐὰν τύχῃ γάμος ἢ παγγύρι ποὺ μπαίνουν στὸ χορὸ ὅλα τὰ κορίτσια καὶ μὲ καμάρι δείχνουν τὶς δίπλες τῶν φουστάνιων τους, πλούσια ὀμορφιὰ καὶ χάρις σκορπιέται γύρω σου. Κι ὅταν μιὰ λεπτὴ εὐωδία σὰν ἀπὸ βασιλικό, σὰν ἀπὸ νυχάκι σὰν ἀπὸ μῆλα αἰσθανθῆς γιὰ μιὰ στιγμούλα, ρωτιέσαι : μήπως κι εἶναι Νεράϊδες αὐτὲς ποὺ χορεύουν ;

Ἡ εὐρυτάνικη ποδιά.

Ἡ ποδιά ποὺ ποτὲ δὲν πρέπει νὰ λείπῃ ἀπὸ ἓνα τέτοιο βλάχικο ντύσιμο, χωρὶς ἄλλο φοριέται γιὰ τὴν ὀμορφιά. Τὸ δείχνουν τὰ πολλὰ κεντίδια της:

«Στὴν κεντημένη σου ποδιά, μῶρ' Βλάχα,
 Μῶρ' Βλάχα, Βλαχοπούλα,
 ν' ἐσὺ τὰ ξέρεις οὔλα.
 Λαλοῦν ἀηδόνια καὶ πουλιά, μῶρ' Βλάχα...

Σχήμα 68: Εφρυτάνα με ποδιά κι αλύσια.

Άκουστά έχω πώς παλιότερα την έφκειαναν ύφαντή την ποδιά, αλλά τώρα σέ κανένα από τὰ εύρυτάνικα χωριά δέν είδα τέτοια. Μονάχα στο Μυρέσι τή βλέπεις νά φοριέται από μισόκοπες γριές γυναίκες. Τώρα φοροῦν ποδιά φκειασμένη από άγοραστο τσίτι και πάντα γαλάζια. Τό γαλάζιο έχει νά κάμη σ' άνδρες και γυναίκες τής γούρνας¹⁰⁶ ταύτης. Στην άκρη-άκρη τής κάτω πλευρίας κολλάνε μιὰ ταντέλλα άσπρη, πλατυά ως 0,30 τοῦ μέτρου. Λίγο πιό πάνω από τούτη καλοῦν κι άλλη πλατύτερη άπ' τήν πρώτη. Ή δεύτερη τούτη πιάνει από τή μιὰ ως τήν άλλη άκρα τὸ πλάτος τής ποδιάς ὅλο, κι ὄχι ὅπως ἡ παρακάτω ποῦ δὲ φτάνει ως κατάνακρα. Στις δυό της άκρες λοιπόν αναδιπλώνεται κατὰ πάνω άπ' τόνα κι άπ' τ' άλλο τὸ μέρος κι ἔτσι γίνεται τελάρο άνοιχτό άπ' τήν πάνω μεριά. Δεξιώτερα άπ' τὸν άφαλό και λίγο πιό κάτω κολλιέται ἡ τσέπη. Ένα μπάλωμα άπ' τὸ ἴδιο τὸ τσίτι γαρνιρισμένα ὀλόγυρα με άσπρη κι αὐτὸ ταντέλλα συρραμένο άπ' τή πρόσωπη φκειάνει τήν άπαραίτητη αὐτὴ τσέπη. Ένα τρίγωνο

¹⁰⁶ τοπική περιφέρεια.

καμωμένο από την ίδια ταντέλλα στηρίζει τὰ σκέλια του στὶς δυὸ ἄκρες ἀπ' τὸ ἄνοιγμα τῆς τσέπης. Στέκεται σὰν ἄνθρωπος τσιτσελωμένος πάνω στὴν τσέπη. Δυὸ λωρίδες πάνινες κολλημένες ἀπ' τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς ἀπάνω ἄκρας φκειάνουν τὸ ζωνάρι. Τὶς δυὸ ἄκρες τοῦ ζωναριοῦ τὶς κομποθιάζει πίσω στὸ κορμί της ἢ γυναιίκα. Ζώνεται ἔτσι τὴν ποδιά της. Εἶναι κι αὐτὴ ἓνα στολίδι, ἓνα της καμάρι.

Τὸ ἀσημοζούναρο.

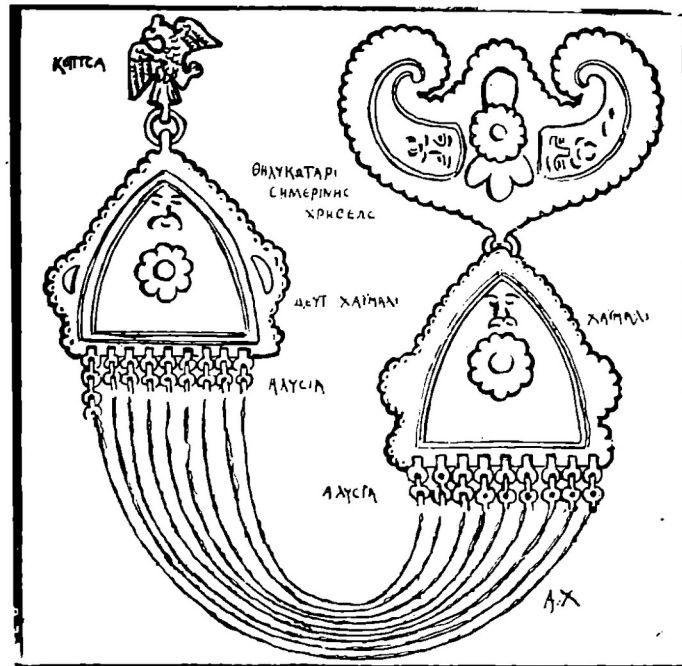
Ὅλα τ' ἄλλα μέρη τοῦ σώματος τάχει στολισμένα ἢ γυναιίκα, δὲ θὰ ἦταν παράλειψη ν' ἀφήση τὴ μέση της ἀστόλιστη; Γιατὶ ὄχι; Ἐφκειασε λοιπὸν τὸ ζωνάρι της καὶ τί ζωνάρι! μάλλινο ὑφαντὸ ἢ πλεχτὸ πλατὺ μὲ χρῶμα μαῦρο ἢ γαλάζιο, ποὺ κουμπώνει μπρὸς στὸν ἀφαλὸ μ' ἀσημένια κεντητὴ κόπτσα (πόρπη) παρόμοια μὲ κείνη ποὺ φοροῦν οἱ παπάδες, ἅμα ντύνονται τὰ ἱερατικά τους γιὰ νὰ λειτουργήσουν, ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ. Αὐτὴ τὴν κόπτσα τὴν φέρουν μὲ τὸ ὄνομα *θηλυκωτάρια*. Στὸ Μυρέσι τέτοιες πλατυὲς ζῶνες φκειάνουν κι ἀπ' ἀργασμένο δέσμα. Τὰ πολλὰ κεντίδια ποὺ τὶς στολίζουν σὲ κάνουν νὰ νομίζης πὼς βλέπεις γυναιίκα μὲ σελλάχι. Κι αὐτὴ εἶναι ἢ αἰτία ποὺ κοροϊδεύουν τὶς Μυρεσιώτισσες οἱ ἄλλοι χωριάτες ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Τὶς λένε «*μαυροσελλαχάκηδες*».

Ἀπ' τ' ἀσημένιο *θηλυκωτάρια* κρεμιοῦνται τ' ἀσημένια ἀλύσια. Πέντε ἔξη ἀράδες καὶ κάποτε περισσότερες γαζώνουν τὴν ποδιά ὡς κάτω, ἔπειτα μὲ μιὰ χαριτωμένη καμπύλη ραιβώνουν κατὰ τὰ δεξιὰ κι ἀπάνω καὶ συμμαζεύονται πάλι σὲ μιὰ ἀσημένια κόπτσα ποὺ μοιάζει σὰ γαντζούδι. Αὐτὸ τὸ γαντζώνουν στὰ ζωνάρι. Ἄλλες πάλι γυναιίκες βλέπεις νὰ φοροῦν διπλὲς σειρὲς ἀλύσια ποὺ τὶς γαντζώνουν τὴ μιὰ δεξιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἀριστερά. Ἔτσι σοῦ θυμίζουν τὰ χαϊμαλιὰ ποὺ φοροῦσαν τὸν παλιὸν καιρὸ οἱ κλέφτες¹⁰⁷, καὶ ὑστερώτερα, στὶς μέρες μου ἀκόμη, τὰ φοροῦσαν καὶ μικρὰ παιδιὰ.

Καὶ δεύτερη ἀσημένια κόπτσα φοροῦν οἱ γυναιίκες, ἀλλὰ δίχως ἀλύσια. Καρφιτσώνουν μ.᾽ αὐτὴ μπροστὰ στὸ στῆθος τὸ κεντιστὸ ποκάμισο γιὰ νὰ μὴ μένη ἀνοιχτό. Μοιάζει τὸ κεφάλι της σὰ μικρὴ καυκία ποὺ κρύβει τὸ γαντζάκι ποὺ γαντζώνεται ἢ μακρὰ σὰ βελόνι καρφίτσα ποὺ πιάνει τὴν μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἄκρια τῆς τραχηλιάς.

Σὲ παλιότερα χρόνια φοροῦσαν καὶ ζωνάρια ὅλο ἀπὸ ἀσημένιες πλακίτσες φκειασμένα. Τότε φοροῦσαν καὶ τὶς ἀσημοσουγιὲς ὅλες ἀνεξαίρετα οἱ γυναιίκες κρεμασμένες ἀπ' ἀσημένιον ἄλυσσο. Σήμερα κάπου καὶ ποῦ βλέπεις τὴν ἀσημοσουγιὰ. Ὅλα τὰ στολίδια ποὺ γίνονται ἀπ' ἀσήμι εἶναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα ἀσημικά.

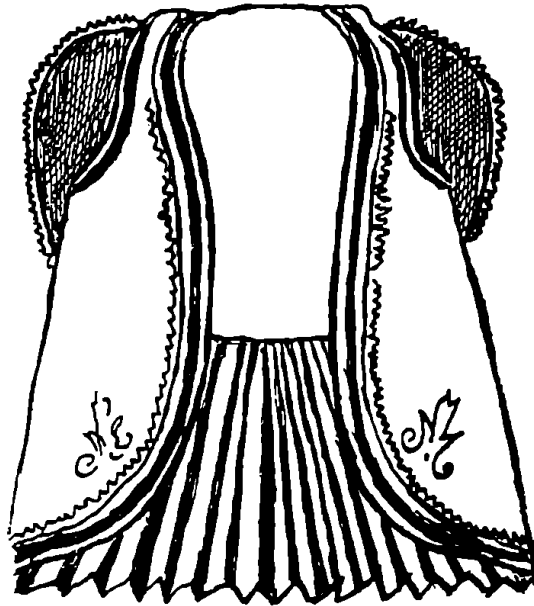
107 Κάπου βροντοῦ, μωρὰ Πανουργιά. κάπου βροντοῦνε χαϊμαλιὰ.

Σχήμα 69

Τὸ καππί.

Γιὰ πανώντυμα οἱ Εὐρυτάνες φοροῦνε τὸ καππί. Μὴ γελαστῆτε ἀπ' τόνομα καὶ νομίσετε πῶς πρόκειται γιὰ κανένα εἶδος καππότι. Τὸ καππί εἶναι διαφορετικὸ ἔνδυμα. Τὸ φκειάνουν ἀπὸ ὑφαντὸ ντόπιο δίμιτο μάλλινο ὕφασμα χοντρό. Τὸ χρῶμα του εἶναι ὀλόμαυρο. Ποτὲ δὲν φκειάνουν καππί μ' ἄλλο χρῶμα. Μοιάζει κάπως μὲ τὴν ἀντρίκεια κοντόσα ποὺ γνωρίσαμε πάρα πάνω. Μάλιστα ἅμα βλέπης τὰ μανίκια του νὰ κρεμιοῦνται πίσω στὶς πλάτες, νομίζεις πῶς ἀλήθεια πρόκειται γιὰ τὸ εὐζωνικὸ τσιπούνι ποὺ φοροῦσαν παλιότερα οἱ Εὐζῶνοι. Καὶ μπορεῖς νὰ δικαιολογήσης τότε τοὺς καμπίσιους, ποὺ κοροῖδεύοντας λένε τὶς ἀντρογύναικες αὐτὲς «Εὐζωνάκια».

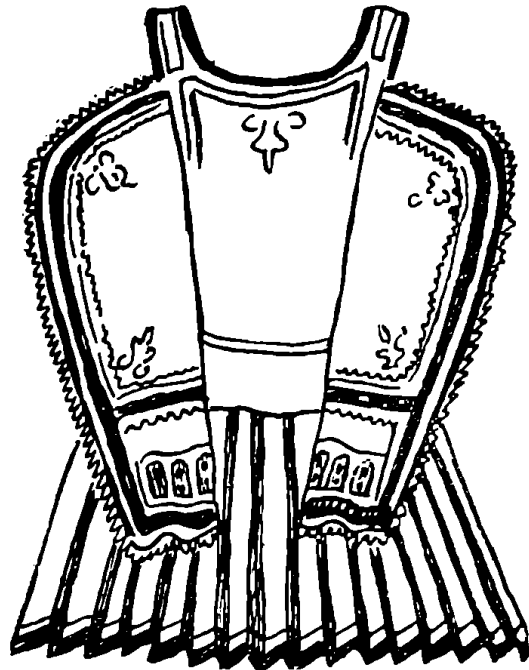

Σχήμα 70: Τὸ καππί ἀπὸ μπρός.

Ἀλλὰ τὸ ἔνδυμα τοῦτο ἔχει μεγάλες διαφορὲς ἀπ' τὴν κοντόσα. Δὲν πιστεύω πὼς ἀπὸ μίμηση τῆς ἀντρικῆς κοντόσας ἔφκειασαν τὸ πρῶτο καππί. Τὸ σωστότερο εἶναι νὰ παραδεχτοῦμε, πὼς τὸ καππότι κατάντησε στὸν τύπο τοῦτο μὲ τὸ χρόνο καὶ τὴν ἐξέλιξη· καὶ γι' αὐτὸ τὸ ὠνόμασαν καππί, δηλ. μικρότερο, κομψὸ καππότι.

Γιὰ νὰ φκειάσουν καππί πρῶτα-πρῶτα ράβουν ἓνα μάλλινο κορμὶ ποὺ τὸ μᾶκρος του νὰ μὴ πέφτη παρακάτω ἀπ' τὴ μέση, καὶ τὸ πλάτος του νὰ μὴ κλείνη μπροστὰ τὸ στήθος. Ἀπαράλλαχτο δηλ. σὰν τὸ κορμὶ τῆς ἀντρίκειας κοντόσας. Ὑστερα στὸ κάτω μέρος αὐτοῦ τοῦ κορμιοῦ συρράβουν κι ἓνα ἄλλο κομμάτι, ὅλο μὲ δίπλες φκειασμένο, ποὺ τὶς διπλώνουν καὶ τὶς σιάζουν ὅπως τὶς δίπλες τοῦ φουστανιοῦ· κάτι σὰν κοντὴ φουστανελλίτσα. Κολλοῦν ἔπειτα καὶ τὰ μανίκια· μανίκια ὅμως ποὺ ποτὲ δὲ φοριοῦνται, ἀλλὰ πέφτουν ἴσια κάτω ἀπ' τὰ νωμίτια καὶ μάλιστα συγκρατιοῦνται μὲ μιὰ μετάξινη κόκκινη οὐτρά ἐκεῖ χαμηλὰ ποὺ φτάνουν, γιὰ νὰ μὴν κουνιοῦνται διόλου. Ἡ τραχηλιὰ τοῦ καππιοῦ, τ' ἀστήθι, οἱ παραμπαλιές, οἱ κάτω ἄκρες κι οἱ συρραμμένες ἄκρες τῶν μανικιῶν σεραδώνονται μὲ σειρήτια φκειασμένα ἀπὸ μεταξωτὰ ἢ μάλλινα χάρτσια μαῦρα. Ἀνάμεσα στὰ μαῦρα σεράδια περνοῦν ἀραιὰ ἐδῶ ἐκεῖ μεταξωτὰ στρίμματα κόκκινα κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, καθὼς διαβαίνουν τὰ σειρήτια, κεντοῦν καὶ κοσμήματα γαλάζια ἀνοιχτὰ μὲ μεταξωτὰ στρίμματα.

Παρὰ μέσα λίγο ἀπ' τὰ σειρήτια φκειάνουν μιὰ σειρὰ ἀπὸ X. Τὴ σειρὰ αὐτὴ τὴν ἀκολουθᾷ ἄλλο σειρήτι ἀπὸ χάρτσια πλατυὰ ὡς 0,08 τοῦ μέτρου. Ἐπειτα ἀφήνεται ἄδειος ἓνας στενὸς δρόμος ποὺ γιὰ περβάζι του κολλιέται μιὰ δύστριφτη μεταξωτὴ κλωστή κόκκινη (οὐτρά). Τούτην τὴ γραμμὴ τὴν ἀκολουθᾷ στενὴ ταινία γινομένη ἀπὸ τρεῖς μαῦρες οὐτρές κι ὕστερα ἀπὸ τούτην ἔρχεται σεράδι μαῦρο διπλωμένο σὰ φίδι. Οἱ ἀγγωνές στολίζονται μὲ σεράδια πόχουν χρῶμα οὐρανί. Πιὸ μέσα ἀπ' τὶς ἀγγωνές κι ἀνάμεσα στὰ νώμια κεντιοῦνται λουλούδια μὲ οὐτρά κόκκινη.

Σχήμα 71: Τὸ καππὶ ἀπὸ πίσω.

Τὸ πὼς τὸ ὄμορφο αὐτὸ καππὶ, ποὺ περιγράψαμε παραπάνω εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ καπποτιοῦ τὸ μαρτυράει κι ἓνας διάμεσος κρίκος τῶν δυωνῶνε τους. Ἐκτὸς δηλ. ἀπ' τὸ γιορτοφοριάτικο καππὶ τους οἱ γυναῖκες φκειάνουν καὶ φοροῦνε στὶς δουλειές τους κι ἄλλο τέτοιο ἀπὸ τραγομαλλίσιο σκουτί, ποὺ ἔχει νὰ κάμη κι ἀπ' τοὺς δυὸ τύπους. Τὸ σεραδώνουν κι αὐτὸ στὶς ἄκρες μὲ σεράδια μεταξωτὰ κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο φκειάνουν καὶ κεντίδια σὰν ἐκεῖνα τοῦ γιορτινοῦ καππιοῦ. Στὸ στολισμὸ λοιπὸν καὶ στὰ μέτρα μοιάζει μὲ τὸ καλὸ τὸ καππὶ· στὰ ὑλικά μοιάζει μὲ τὸ ἀντρίκειο καππότι ποὺ γνωρίσαμε παρὰ πάνω.

Τὸ χτένισμα τῶν μαλλιῶν. Τὸ γυναικίειο μαντήλι.

Τὰ περιποιημένα μαλλιά τοῦ κεφαλοῦ καὶ οἱ μακρυὲς πλεξίδες, (ποὺ τὶς λένε καὶ κόσες ἢ κοσίδες), εἶναι ἓνα στόλισμα ἀπ' τὰ πιὸ σπουδαῖα στὴν Εὐρυτάνα. Μὲ τὴν τσατσάρα της, (μιὰ ἀπλὴ τσατσάρα ἀπ' αὐτὲς ποὺ πωλοῦνε στὸ ἐμπόριο), χτενίζει κάθε πρωῖ τὸ κεφάλι καὶ φκειάνει τὴ χωρίστρα της. Γιὰ νὰ μαλακῶνουν οἱ τρίχες, τὶς ἀλείβει κάποτε μὲ λίγο ἐλιόλαδο ἢ καὶ μὲ βαϊόλαδο, (κοινὸ λάδι ποὺ βάνουν μέσα φύλλα δάφνης γιὰ νὰ πάρη μυρωδιά). Πιάνοντας ἔπειτα μιὰ μιὰ τούφα μαλλιά τὰ πλέει καὶ ρίχνει τὶς κοσίδες πίσω κατὰ τὴν πλάτη ἢ τὶς κουλουριάζει πάνω στὸ κεφάλι καὶ τὶς καταπιάνει. Ἀπὸ πάνω ρίχνει ἔπειτα τὸ μαντήλι.

Μαντήλια προμηθεύονται ἀπ' τὸ ἐμπόριο. Ἐδῶ σὲ τούτη τὴ γούρνα συνηθίζονται

τὰ βαθυὰ κόκκινα, πού τὸ χρώμα τους μοιάζει πολὺ σὰν τὸ αἷμα¹⁰⁸. Μὴ νομίσης ὅμως πὼς τὰ φοροῦν ἐδεδέτσι ὅπως τ' ἀγοράζουν· αὐτὸ γίνεται στ' ἄλλα τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας. Τὸ περιθώριο τους γύρω γύρω τὸ σεραδώνουν μὲ στενὸ σειρήτι ἀπὸ δυὸ-τρία μεταξωτὰ στρίμματα καμωμένο, κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο κρεμοῦνε ἄκρη ἄκρη φουντίτσες τριανταφυλλιές, θαλάσσιές ἢ κόκκινες¹⁰⁹.

Πρὶν τὸ ρίξουν στὸ κεφάλι τὸ διπλώνουν πιάνοντάς το ἀπ' τὶς δυὸ ἀντίθετες ἀγγωνές. Ἔτσι παίρνει σχῆμα τριγωνικὸ καὶ τὸ βάνουν πάνω στὸ κεφάλι μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε ἢ μιὰ του ἄκρη νὰ πέφτη πίσω στὸ κορμὶ ἀνάμεσα στὶς δυὸ πλάτες καὶ νὰ κρεμιέται μαζί μὲ τὶς ἄκρες τῶν πλεξιδιῶν. Τὶς ἄλλες δυὸ ἄκρες τὶς κομποθιάζει ἀπ' τῆ μέσα μεριά ἀπ' τὶς κοσίδες, ἀνάμεσα σβέρκο δηλ. κι σ' αὐτές.

Ἄν ἔχη τὰ μαλλιά κουλουριασμένα στὸ κεφάλι, τὸ κουλουριάζει καὶ τὸ σκεπομάντηλο μαζί μὲ τοῦτα. Φκειάνει τὰ μαλλιά κουϊρούκι, λέει.

Τὸ πιὸ συνηθισμένο φκειάσιμο τῶν μαλλιῶν ὅμως εἶναι τὸ πρῶτο. Ἔτσι καὶ τὸ μάκρος τῶν μαλλιῶν¹¹⁰ φαίνεται -(γυναῖκα μὲ μακρὰ μαλλιά θεωρεῖται ὡραία)- καὶ τὰ πλουμίδια πόχει στὴν ἄκρη τὸ σκεπομάντηλο δὲν κρύδονται· δίνουν χάρη κι ὁμορφάδα σ' ὅλο τὸ ντύσιμο.

Τὰ σκουλαρίκια. Δαχτυλίδια.

Γυναῖκα χωρὶς σκουλαρίκια εἶναι κάτι πού δὲ βάνει ὁ νοῦς σου σὲ τοῦτα τὰ μέρη. *Τί ἄντρας εἶναι καὶ δὲ φοράει σκουλαρίκια;* εἶναι μιὰ ἀπορία πού πολὺ συχνὰ τὴν ἀκούει κανένας, ἂν τύχη νὰ ἰδοῦνε γυναῖκα χωρὶς τὰ λιλιὰ στ' αὐτιὰ κρεμασμένα. Δὲν εἶναι ἀνάγκη γιὰ χρυσὰ σκουλαρίκια. Αὐτὰ σπάνια νὰ τὰ ἰδῆς. Ἐδῶ ἔχουν πέραση μεγάλη τὰ τιποτένια σκουλαρίκια, πού πουλᾶνε οἱ γυρολόγοι πού γυρίζουν μὲ τὴ μύστρα φορτωμένοι σ' ὅλα τὰ κουτσοχώρια. Βλέπεις τὶς γυναικοῦλες νὰ ξεπετιόνται ἀπ' τὶς πορτίτσες τους καὶ νὰ διαλένε τὰ κατακίτρινα (παφιλένια) σκουλαρίκια, πού διαλαλεῖ ὁ γυρολόγος στὰ στενοσόκακα τοῦ χωριοῦ. Πολυτιμότερα σκουλαρίκια θεωροῦνε τὰ ἀσημένια πού φκειάνουν οἱ Δημητσανίτες χρυσοῖ πού φτάνουν κι ὡς ἐδῶ στὰ ἀπόκεντρα τοῦτα μέρη.

Γιὰ νὰ φοριοῦνται τὰ σκουλαρίκια, πρέπει νᾶναι τρυπημένα τ' αὐτιά, κι ἐπειδὴ τὸ τρύπημα στὴ μεγάλη ἡλικία εἶναι δύσκολο, οἱ μαννάδες τρυποῦν μὲ βελόνι τ' αὐτάκια τῶν κοριτσιῶν τους στὴ μικρὴ ἀκόμα ἡλικία. Γιὰ νὰ ὀφιάση ἢ πληγῆ πού χάνει τὸ τρύπημα, περνοῦν βαμβακερὰ σχοινάκια στὶς τρυπες καὶ τ' ἀφήνουν ἐκεῖ ὥσπου νὰ περάση ἢ περίοδο πού θὰ τρέξη τὸ ἔμπυο. Ἐπίσης πολὺ συνηθίζονται τὰ δαχτυλίδια. Δυὸ καὶ τρία δαχτυλίδια φορεῖ στὸ κάθε χέρι ἢ γυναῖκα. Καὶ τί δαχτυλίδια! Ἐδῶ ἔχει μεγάλη πέραση ὁ πάφιλας καὶ τὸ χάλκωμα. Ἀσημένια καὶ χρυσὰ βέβαια δὲ λείπουν, μὰ σὲ πολὺ λίγα χέρια μπορεῖ νὰ τὰ ἰδῆ κανένας. Καὶ στὰ δαχτυλίδια παίζει ρόλο ἐδῶ τὸ ἐμπόριο τοῦ

108 Ἔχουν πέραση καὶ μαντήλια μὲ κανελὶ ἢ καφεὲ χρώμα.

109 Τέτοιο στολισμὸ στὸ μαντήλι κάνουν τὰ κορίτσια.

110 «Μακρὰ μαλλιά καὶ λίγη γνώση» εἶναι παροιμία.

γυρολόγου Δημητσανίτη.

Δαχτυλίδια μόνο οί παντρεμένες φοροῦν, τὰ κορίτσια θεωρεῖται ἄπρεπο νὰ βάνουν τέτοιο πράμα στὸ χέρι τους. Τὸ δαχτυλίδι εἶναι γνώρισμα τῆς παντρεμένης.

Παραλλαγὲς τῆς γυναικείας ντυμασιᾶς τῶν Εὐρυτάνων.

Τὸ Κρικέλο -ἓνα κεφαλοχώρι στὸ πλάι τῆς Ὀξυᾶς δώθε ἀπ' τὰ ἱστορικὰ Κοκκάλια κατὰ τὸ μέρος τῆς Εὐρυτανίας- εἶναι ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ δήμου Εὐρυτάνων. Καὶ ὅμως ἡ γυναικεία ντυμασιὰ ἐδῶ λίγο εἶναι παραλλαγμένη. Τὸ γνωστὸ καππὶ ποῦ κατακλύζει ὅλα τ' ἄλλα χωριά κάπου κάπου τὸ βλέπεις. Παραχωρεῖ τὴ θέση του στὴ σεγγούνα· καὶ ποιά σεγγούνα; ὄχι τὴν ἀπλή, ἀμπλιανίτικη, ποῦ ἐδῶ κοντὰ ἔχει τὸ κράτος τῆς (ἡ Ἄμπλιανη 3 ὥρες μακρὰ ἀπ' τὸ Κρικέλου), ἀλλὰ τὴν καταφορτωμένη ἀπὸ μπιγλιμπίδια πλατανιώτικη σεγγούνα, ποῦ θὰ περιγράψουμε παρακάτω. Μάλιστα ἐδῶ τὸ σεγγούνη γίνεται μὲ πιὸ πλούσια πλουμίδια ἀπὸ κείνα ποῦ θὰ ἰδοῦμε στὸν Πλάτανο.

Ἄλλὰ καὶ τὸ χτένισμα καὶ στόλισμα τῶν μαλλιῶν ἐδῶ εἶναι πιὸ προκομμένο καὶ πιὸ πλούσιο. Σὰν νὰ μὴ φτάνουν τὰ μεταξωτὰ κλοσσάκια τοῦ μαντηλιοῦ νὰ στολίσουν τὸ κεφάλι, κρεμοῦν μπροστὰ στὸ μέτωπο οἱ γυναῖκες κι ἀρμάθες ἀπὸ φλωριά. Βλέποντας τέτοιο στολισμένο κεφάλι ἄθελα φέρνεις τὸ νοῦ σου στὸ στεφανωμένο κεφάλι καμιανῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατόρισσας, ὅπως τὸ ἔχεις δῆ ζωγραφισμένο σὲ βιβλία. Παίρνεις κείνον τὸν πλούσιο στολισμὸ ποῦ κάθετα πάνω στ' ὄμορφο κεφαλάκι γιὰ κάτι στέμμα βασιλικό. Καὶ σὲ θέλω αὐτὸν τὸ στολισμὸ νὰ τὸν ἰδῆς πιὸ δυναμωμένο σὲ νύφη ποῦ πᾶν νὰ τὴ στεφανώσουν στὴν ἐκκλησιὰ ἢ σὲ κορίτσια ποῦ σέρνουν τὸ χορὸ στὸ χοροστάσι τὴ μέρα τὸ παγγύρι καὶ δείχνουν ὅλο τὸ νάζι καὶ καμάρι. Τότε (26 Ἰουλίου τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς) εἶναι μαζεμένο στὸ βουνὸ ὅλο τὸ χωριό. Ἀφῆκαν τὸ νέο χειμωνιάτικο χωριὸ πόχουν χτισμένο στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Φείδαρη κάτω στὸ Μποχώρι κι ἦρθαν νὰ πιοῦν ἓνα μῆνα κρῦο νερὸ ν' ἀποπάρουν στὴν Ὀξυᾶ. Παγγυρίζουν. Πάνω στὴ ζούρλια τοῦ χοροῦ κατὰ τὸ βράδυ βράδυ γεμάτες ἀπὸ τὸ καμάρι ποῦ γεννάει ὁ πλούσιος στολισμὸς τῆς ντυμασιᾶς οἱ Κρικελιώτισσες δείχνουν τὴν ὄμορφη κορμοστασιά τους· καὶ μὲ πιὸ πολὺ νάζι μάλιστα, ἅμα καταλάβουν, πὼς περίεργα ξένα μάτια εἶναι ριγμένα πάνω σὲ κείνο ποῦ τίς κάνει νὰ καμαρώνουν.

* * *

Πιὸ πολὺ παραλλαγμένο εἶναι τὸ ντύσιμο στὸ Μυρέσι τοῦ Καρπενησιοῦ. Ἐδῶ τὸ ποκάμισο εἶναι μακρύτερο ἀπ' τὸ φουστάνι. Οἱ ἄκρες του κάτω ξεπέχουν καὶ φτάνουν ὡς τὸ χτένι τοῦ ποδαριοῦ. Τὰ μανίκια του εἶναι πιὸ μακρὰ, ὥστε σκεπάζουν καὶ τὸ μισὸ τὸ χέρι· κρύβουν τὰ μανίκια τῆς κορμοφάνελλας. Μπρὸς στὸ στῆθος μένει ξεκούμπωτο τὸ ποκάμισο κι ἀφήνει νὰ φαίνεται ἡ κορμοφάνελλα. Ἀλλὰ καὶ τὸ φουστάνι ἐπίσης δὲν κουμπώνεται στὸ λαιμό. Ἡ ποδιά γίνεται ἀπὸ ὑφαντὸ ντόπιο μάλλινο σκουτὶ βαμμένο μαῦρο. Κεντίδια ἄσπρα τὴ στολίζουν ἀπὸ πάνω ὡς κάτω.

Ἀφήνω τὸ ζωνάρι. Γι' αὐτὸ εἶπα παραπάνω. Κεῖνο ποὺ πιὸ πολὺ ξεμακραίνει τὶς Μυρεσιώτισσες ἀπὸ τὶς ἄλλες Εὐρυτάνες εἶναι ἡ σεγγούνα. Οἱ ἡλικιωμένος ἀπ' αὐτὲς φοροῦν μαλλινοσέγγουνα μαύρη σεραδωμένη καὶ κεντημένη μὲ πλούσια ξόμπλια σὰν ἐκεῖνα ποὺ συνηθίζονται στοῦ Κρικέλου καὶ στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας.

Οἱ Καραγγούνηδες.

Μοιάζουν τόσο πολὺ στὴ ντυμασιά μὲ τοὺς Εὐρυτάνες οἱ Καραγγούνισσες, ὥστε θὰ ἦταν μιὰ παράλειψη νὰ μὴ γίνῃ ἐδῶ κάπως πλατύτερος λόγος.

Μὲ τὸ ὄνομα Καραγγούνηδες εἶναι γνωστοὶ στὴν Αἰτωλία ἓνα ἀπόσπασμα Κουτσοβλάχων ποὺ κατοικοῦν στὴν ἀκροποτομιὰ τοῦ Ἄσπροπόταμου καθὼς πιάνει ἀπ' τὸ λεπενιώτικον κάμπο καὶ πίσω τὸν κατήφορο ὡς στὴ Σταμνὰ κατὰ τὸ ἀντελικιώτικον τόπο. Στὴ γραμμὴ σχεδὸν ἔχουν χτισμένα τὰ χωριά τους Σοροβίγλι, (μέσα στὰ παλιὰ τεῖχη τῆς Στράτου πρωτ. τῶν ἀρχαίων Ἀκαρνάνων), Ὕχτια, τοῦ Κατσαροῦ, Παλιομάνινα, τοῦ Νταγιάντα. Ἀλλὰ Καραγγούνικα χωριά εἶναι κατὰ τοῦ Ἄστακοῦ τὰ μέρη, ἡ Γουργιώτισσα, ἡ Ἀγράμπελη, τὸ Στουρνάρι καὶ τὸ Καλέτσι. Μιλοῦν ὅλοι τὴν Κουτσοβλάχικη γλῶσσα, μιλοῦν τὰ καραγγούνικα ποὺ λένε στὴν Αἰτωλία. Ξέρουν ὅμως ὅλοι -ἴσως νὰ μὴν τὰ ξέρουν τίποτε γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀκόμα- καὶ τὰ ἑλληνικά, καὶ τὰ μιλοῦν σὰν Ἑλληνες μὲ τὴ συνείδηση πὼς κι αὐτοὶ εἶναι Ἑλληνες.

Μὲ τὰ γειτονικὰ ἑλληνόφωνα χωριά ποτὲ δὲν κάνουν συμπεθεριές. Ἡ Καραγγούνα παίρνει γι' ἄντρα τὸν Καραγγούνη καὶ τ' ἀντίθετο. Τοὺς χωρίζει μιὰ διαφορὰ σπουδαία καὶ δὲν ταιριάζουν γάμοι Καραγγούνηδων μὲ ἑλληνόφωνους. Τοὺς χωρίζει ἡ ἐντελῶς διαφορετικὴ ζωὴ ποὺ κάνουν. Οἱ Καραγγούνηδες ἦταν ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια σκηνίτες νομάδες. Τὸ καλοκαίρι ἀνέβαιναν καὶ ξεκαλοκαίριαζαν στὰ βουνὰ πάνω στ' Ἀγραφα καὶ στὴν Ἥπειρο. Τὸ χειμῶνα κατέβαιναν γιὰ νὰ ξεχειμάσουν μὲ τὰ πράματά τους σὲ τούτους ἐδῶ τοὺς πλούσιους κάμπους. Σιγὰ σιγὰ τὸ βρῆκαν πιὸ καλύτερο νὰ στήσουν ἐδῶ τὴ μόνιμη κατοικία τους κι ἀπ' τὰ 1865-1870 ἔχτισαν τὰ χωριά ποὺ ὠνομάσαμε παραπάνω. Αὐτὸ βέβαια ἦταν ἓνα μεγάλο παραστράτημα ἀπ' τὴν παλιὰ παράδοση ποὺ ποιὸς ξέρεῖ ἀπὸ πότε κρατοῦσε, μὰ ἄξιζε, γιὰτὶ πιάσανε τοὺς πιὸ πλούσιους τόπους κι ἔκαναν καὶ καλλιέργεια ποὺ πρωτύτερα τοὺς ἦταν ἄγνωστη τέχνη.

Καὶ μ' ὅλο ὅμως αὐτὸ τὸ παραστράτημα κράτησαν στοργικὰ τὸ πολὺ μέρος τῆς παλιάς των ζωῆς. Κράτησαν τὰ πρόβατα. Ὁ Καραγγούνης πρῶτα εἶναι τσοπάνης. Τὸ τσοπανίλικι τὸ βρῆκε ἀπ' τὸν πατέρα του. Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν κι αὐτὸς νὰ βόσκη τὰ ὠραῖα «καραγγούνικα πρόβατα» -οἱ καραγγούνικες προβατίνες εἶναι κυράδες, λένε στὴν Αἰτωλία, καὶ θέλουν νὰ ποῦν πὼς εἶναι ράτσα ἐκλεκτῆ- στὰ ἴδια λιβάδια ποὺ ἔβοσκαν κι οἱ προσπαππούληδες του. Εἶναι καὶ Καραγγούνηδες ποὺ κάνουν τὸν ἀγωγιάτη μὲ τὰ μουλάρια τους. Δύο, τρία καὶ περισσότερα κάποτε τέτοια φορτιάρικα συντηρεῖ ὁ Καραγγούνης. Καραβάνια ἀπὸ καραγγούνικα μουλάρια κουβαλοῦν ἐμπορεύματα ἀπ' τὸ Βραχώρι πάνω στὰ βουνίσια χωριά τῆς Εὐρυτανίας. Μὲ τὰ καραγγούνικα μουλάρια ταξιδεύουν ὅσοι πᾶνε γιὰ τὰ Κρεμαστά, λουτρὰ πάνω στὴν Εὐρυτανία. Μὲ καραγγούνικα μουλάρια κουβαλοῦν τὰ πράματά τους ὅσοι ἀπ' τοὺς Καμπίσιους πᾶνε στὸ ξεκαλοκαιριὸ

πάνω στὰ βουνά. Καὶ βλέποντας τὸ καραγγούνικο караβάνι ποὺ τὸ ὀδηγοῦν ἀπὸ πίσω οἱ Καραγγούνηδες μὲ τὶς μακρυές τους ἄσπρες σεγγούνες, νομίζεις πῶς βλέπεις τ' ἀδέλφια τους τοὺς Περιβολιῶτες καὶ τοὺς Σαμαριναίους κυρατζῆδες ποὺ κρατοῦν κι αὐτοὶ τὴν ἀδιάκοπη συγκοινωνία ἀπ' τοὺς θεσσαλιώτικους καὶ μακεδόνικους κάμπους ὡς πάνω στὴν ψηλὴ Βασιλίτσα καὶ τὸ Σμόλικα. ἴδια κι ἀπαράλλαχτη ζωή!

Κρατοῦν καὶ κάτι ἄλλο ἀπ' τὰ παλιὰ οἱ Καραγγούνηδες. Κρατοῦν τὴν πατριαρχική τους κοινωνικὴ ὀργάνωση. Τὸ κάθε χωριὸ ἔχει τὸν τρανό του· ἔχει τὸν τσέλιγγα ποὺ τὸ διαφτύνει. Καὶ τὸ τσελιγγάτο βασιτεύει διαδοχικὰ ἀπὸ γονιὸ σὲ παιδί. Ὅ,τι πῆ ὁ τσέλιγγας, αὐτὸ γίνεται στὸ χωριό. Ψηφίζουν τὸ βουλευτὴ ποὺ θὰ πῆ ὁ τσέλιγγας.

Καὶ σ' ὅλα τὰ κοινὰ συμφέροντά τους παραστέκεται γι' ἀντιπρόσωπός τους, Μὲ τὸ δημόσιο εἰσπράχτορα, μὲ τὸν ἀποσπασματάρχην καὶ μὲ κάθε ὄργανο τοῦ Κράτους δὲν ἔρχεται σὲ καμιὰ ἐπικοινωνία ὁ Καραγγούνης. Τὸν ἀντιπροσωπεύει ὁ τσέλιγγας. Αὐτὸς πληρώνει τοὺς δημόσιους φόρους τοῦ χωριοῦ, αὐτὸς δίνει λόγο γιὰ κάθε κοινὴ ὑπόθεση. Κι' αὐτὸς τὰ ξεμπερδεύει ὕστερα μὲ τοὺς χωριανούς του.

Τὸ τσελιγγάτο τοῦ Σοροβιγλιοῦ τὸ κρατεῖ ἡ γνωστὴ ἀπ' τ' Ἀλῆ-πασᾶ τὸν καιρὸ οἰκογένεια τοῦ Μίχα Γιάννικα: «Ὁ Γιάννικας καβαλλίκεψε στὰ Γιάννικα νὰ πάη», λέει τὸ τραγούδι. Τὸ τσελιγγάτο τοῦ Κατσαροῦ τόχουν οἱ Κατσαραῖοι. Στὴν Παλιομάνικα ὁ Κουτσομπίνας, στὴν Νταγιάντα ὁ Νταγιάντας καὶ πάει λέοντας.

Ἄντρίκεια καραγγούνικη ντυμασιά,

Φύλαξαν καὶ κάτι ἄλλο ἀπὸ τοὺς πατεράδες τους οἱ Καραγγούνηδες. Φύλαξαν ἐκτὸς ἀπ' τὴ γλῶσσα, καὶ τὴ ντυμασιά ποὺ μὲ δικά τους ὕλικά, μὲ ὕλικά ποὺ τοὺς δίνουν τὰ πρόβατά τους τὴ φκειάνουν μόνοι τους.

Ἔτσι οἱ ἄντρες φορᾶνε ἄσπρες μάλλινες κάλτσες καὶ τσαρούχια μὲ ἀγρινιώτικη φκειασιά. Τὶς κάλτσες στὴ γλῶσσα τους τὶς λένε: τσόριτς καὶ τὶς δένουν κάτω ἀπ' τὸ γόνα μὲ μαῦρες καλτσοδέτες, ποὺ τὶς λένε: τζόνε. Ἄντὶς γιὰ φουστανέλλα φορᾶνε μιὰ μάλλινη ἄσπρη¹¹¹ σεγγούνα λαγγιολωτή. Τὰ λαγγιόλια τῆς πολλὰ καὶ διπλωμένα (σὰν τὰ εὐρυτάνικα φουστάνια) μακρὰ ὡς παρακάτω ἀπ' τὶς ἄτζες σοῦ κάνουν τὴν ἐντύπωση μάλλινης φουστανέλλας. Ὅλες τὶς ἄκρες τῆς σεγγούνας τὶς σεραδώνουν μὲ μάλλινα ἄσπρα σεράδια.

Πάνω στὸ κορμὶ οἱ Καραγγούνηδες φορᾶνε γελέκι ἄσπρο σεραδωμένο μὲ μαῦρα μάλλινα γαιτάνια καὶ τὸ λένε: ντουλαμίτσι. Ἐσωτερικὰ ἐνδύματα φοροῦνε τὴν κορμοφανέλλα, τὸ κοντὸ καὶ τὸ σῶβρακο, ποὺ τὸ λένε πρεπότς.

Στὸ κεφάλι φορᾶνε τὴν ἀγρινιώτικη ἀτλαζένια κεντητὴ σκούφια, ποὺ τὴ λένε

¹¹¹ Μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τύπο σεγγούνα φοροῦν κι οἱ Κουτσόβλαχοι τοῦ Πίνδου (Σαμαρίνα, Περιβόλι, Σμίξη, Ἀβδέλλα, Κρασιά, ἀλλὰ ἐδῶ τὴ βάφουν πάντα γαλάζια: ἄσπρη εἶναι ἄγνωστη ἐκεῖ.

κατσιούλα, καὶ τὸ χειμῶνα ὄλοι πέρα γιὰ πέρα σέρνουν τὴ γνωστὴ ἀπὸ παραπάνω αἰτωλικὴ κάππα μὲ τὸ ὄνομα: *τεμπάρε*.

Γυναίκεια καραγγούνικη ντυμασιά.

Ζωγραφισμένη ἀλήθεια εἶναι ἡ γυναίκεια καραγγούνικη ντυμασιά! Εἶναι ἔργο τῶν χειρῶν τῆς Καραγγούνας. Ἄς ὀνομάσουμε τὰ ἐνδύματά της ἀρχίζοντας ἀπ' τὰ ἐσώρουχα. Πρῶτο εἶναι ἡ κορμοφάνελλα, σὰν ἐκείνη τῶν Εὐρυτάνων, ἴσως μὲ ποιὸ μεγάλο στολίδι· ἀπ' ἔξω τὸ ποκάμισο, τὸ *κιαμίσι*, ποὺ λένε, μακρὸ ὡς τὰ ποδάδια κάτω μὲ πιὸ μακρύτερα ἀπ' τὰ εὐρυτάνικα μανίκια καὶ μὲ ὀλοκέντητο ποδόγυρο. Ἕνας ὀλόκληρος κόσμος κεντιδιῶν κόκκινων, γαλάζιων μαύρων εἶναι πυκνὰ σκορπισμένα σὲ μιᾶς πιθαμῆς πλατυὰ λωρίδα ποὺ περιτριγυρίζει ὀλόγυρα τὸν ποδόγυρο τοῦ ἄσπρου τούτου πουκάμισου καὶ εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα *πόλε*. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι ὀλοκέντητες κι οἱ ἄκρες τῶν μανικιῶν.

Οἱ κάλτσες ποὺ σκεπάζουν τὶς γάμπες εἶναι πλεχτὲς καὶ δὲν ἔχουν τὸ πολὺ στολίδι, ποὺ ἔχουν οἱ εὐρυτάνικες. Δὲν εἶναι ἀνάγκη, γιὰτὶ σκεπάζονται ἀπ' τὸ μακρὸ ποκάμισο. Στὰ πόδια κάτω φοροῦν θηλυκωτὰ παπούτσια ἢ κι ἀπλὰ καὶ τὰ λένε *πρεπότς*.

Σχήμα 72: Παντρεμένη Καραγούνα.

Για πανώντυμα φορᾶνε σεγγούνα μαύρη μακρὰ ὀλοκέντητη, ποὺ μοιάζει σὰν τὴν πλατανιώτικη σάρκα, ποὺ θὰ ποῦμε παρακάτω. Μπρὸς στὴν κοιλιά κρεμᾶνε μαύρη ὑφαντὴ μάλλινη, μακρὰ ὀλοκέντητη μὲ μεταξωτὰ γαϊτάνια ποδιά, τὴν ποδιάου. Τὸ

κέντημα τῆς ποδιάου τὸ γνωρίζουν μὲ τὸ ὄνομα: *φλάμπουρη*. τὶς λωρίδες ποὺ τὶς ζώνουν στὴ μέση, πλατυές, φκειασμένες ἀπὸ μάλλινο σκουτὶ πετσωμένες μὲ φέλπα καὶ κεντημένες μὲ ὠραιότατο κέντημα ἀπὸ χρυσὰ γαϊτάνια τὶς λένε *τίζγιες* =(ζῶνες). Στὶς ἄκρες ἀπ' τὶς τίζγιες κολλιόνται δυὸ μικρὰ παρατσούκλια κεντημένα μὲ χρυσὰ γαϊτάνια καὶ λέγονται *ἀλτίτσες*, στὴ γλῶσσα τους.

Στὸ κορμὶ φοροῦν ὅπως κι οἱ Εὐρυτάνες τὸ καππί, τὴν κότσια, ὅπως λένε φκειασμένη ἀπὸ μάλλινο ὕφασμα μαῦρο καὶ κεντημένη μὲ μεταξωτὰ χάρτσια.

Στὶς ἄκρες οἱ ἀλτίτσες ἔχουν κόπτρες γιὰ νὰ πιάνουν τὴν ποδιά. Στὸν ἀφαλὸ πάνω γαντζώνεται τὸ θηλυκωτάρι, τὸ τσουπρέκι στὴ γλῶσσα τους.

Σχῆμα 73: Ἀνύπαντρες Καραγιοῦνες.

Στὸ κεφάλι φοροῦν μαῦρο ἢ καφέ μαντήλι, τὸ *σιαμέι*· στὰ αὐτιά κρεμοῦν τὰ *βέρι* =(σκουλαρίκια), στὰ δάχτυλα τὰ *νέλο* =(χρυσᾶ δαχτυλίδια) καὶ στὸ μπράτσο τὸ *μπιλιτζούκι* =(βραχιόλι).

Τὸ φκειάσιμο τῶν μαλλιῶν σοῦ θυμίζει ἐκεῖνο τῶν Εὐρυτάνων· τὶς πλεξίδες ὁμως τὶς λένε *κοσίτσες*¹¹².

Οἱ Σαρακατσαναῖοι.

Στὸν κάμπο τῆς Λεπενοῦς ἀπὸ ἀνέκαθεν ξεχειμωνιάζουν μὲ τὰ πρόβατά τους καὶ πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι. Τὸ καλοκαίρι πιάνουν τὰ βουνά. Ἀνεβαίνουν ψηλὰ στὰ Ἴαγραφα· καμπόσοι ξεκαλοκαιριάζουν καὶ στὸ Βελούχι τοῦ Καρπενησιοῦ καὶ σ' ἄλλα τῆς Εὐρυτανίας βουνά. Χειμῶνα καὶ καλοκαίρι ζοῦν μέσα στὶς καλύβες ποὺ φκειάνουν οἱ ἴδιοι. Ἡ ζωὴ τους εἶναι ταξεῖδι ἀνοιξη καὶ χινόπωρο· ξεχειμάσμα μὲ τὰ πρόβατα στὸν κάμπο καὶ ξεκαλοκαιρίασμα στὰ βουνά.

Οἱ Σαρακατσάνες ξέρουν γνέσιμο, ὕφαμα, ζυμοκουλούρισμα, πρόβατα, γίδια κι ἀπὸ τὶς ἄλλες δουλειές ὅσες χρειάζονται γιὰ νὰ συντηριέται τὸ κονάκι. Ἡ ντυμασιά τῶν Σαρακατσαναίων εἶναι ὅμοια σχεδὸν μὲ τὴν καραγγούνικη, γι' αὐτὸ καὶ θὰ πῆραν τὸ ὄνομα βλάχοι. Ἔτσι τοὺς ὀνομάζουν στὴν Αἰτωλία. Μάλιστα: Σαρακατσαναίους βλάχους. Κι οἱ γυναῖκες φοροῦνε τὰ ἴδια ἐνδύματα μὲ τὶς Εὐρυτάνες καὶ τὶς Καραγγούνες. Τὰ φκειάνουν μονάχες τους ἀπ' τὰ μαλλιά τῶν προβατιῶν τους. Μιὰ μεγάλη διαφορὰ ὁμως ἔχουν ἀπ' τοὺς Καραγγούνηδες. Μιλοῦν ὅλοι πέρα γιὰ πέρα τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, καὶ μάλιστα τὸ αἰτωλικὸ ἰδίωμα.

Ἀπ' τὸν καιρὸ τ' Ἀλῆ πασᾶ ἀκόμα ξεχειμάζαν στὸν κάμπο τῆς Λεπενοῦς οἱ Σαρακατσαναῖοι. Ἐδῶ ξεχειμάζε κι ἡ κατσαντωνεῖκη φάρα ποὺ μᾶς ἔδωκε ἕναν Κατσαντώνη. Ἐδῶ κατέβαινε κι αὐτὸς ὡς καπετάνος καὶ ξεχειμάζε μαζί μὲ τοὺς ἄλλους κλέφτες ὡσποῦ «ν' ἀνοιξὴ ὁ γαῦρος κι' ἡ ὄξυα νὰ ἰσκιώσουν τὰ λημέρια», γιὰ νὰ πιάσῃ τ' Ἴαγραφα. Τὸν ξέρει ἡ προφορικὴ παράδοση γιὰ βλάχο Σαρακατσάνο τὸν Κατσαντώνη. Τὸν ἀντιλαλοῦν ἀκόμα οἱ ῥάχες ποὺ λημέριαζε. Ζῆ στὸ στόμα κάθε Αἰτωλοῦ καὶ σήμερα ὅπως, ζοῦσε καὶ τότε ποὺ κατατρόμαζε τ' ἀσκέρια, τ' Ἀλῆ πασᾶ. Τὸν τραγουδοῦν στοὺς γάμους, στὰ παγγύρια, τὸν τραγουδοῦν τὰ πισημόημερα. Δηγιόνται τὰ ἄθλα του.

Σ' ὅλα τὰ αἰτωλικὰ χωριά, ἅμα τὰ κορίτσια θὰ μποῦνε στὸ χορὸ γιὰ νὰ γιορτάσουν τὸ παγγύρι στὸ χοροστάσι ἀκοῦς νὰ τραγουδᾶνε τὸν Ἀντώνη. Εἶναι ἀπ' τὰ καλύτερα καὶ πιὸ συνηθισμένα τσάμικα τραγούδια :

112 Τὶς περισσότερες γνώσεις μου γιὰ τοὺς Καραγγούνηδες τὶς ὀφείλω στὸ φίλο κ. Κ. Πρέζα, δάσκαλο τῆς Παλιομάννας, ποὺ ζῆ πολλὰ χρόνια στὰ καραγγούνικα χωριά καὶ πῆρε καὶ γυναῖκα καραγγούνα.

allegro

Οἱ κλε-νί-φτις ἀ-πό τ'Ἄ-ρά-γρα φα ν'Ἄ-
 τῶ νη ν'Ἄ. τῶ νη γοῖ ἄρ-μα-το-
 λοῖ π'τό Βάλ-το. Τσό - γγα κι Λι πι —
 γιῶ τη

Σχήμα 74

Πατηνήσανι τῆ Λινιπινού, ν' Ἀντώνη, ν' Ἀντώνη,
 Κι τῆ μεγάλη χώρα, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Πηράναν ἄσπρα, πηράναν φλωριά, ν' Ἀντώνη ν' Ἀντώνη,
 Πῆραν μαργαριτάρια, Τσόγγα κι Λίπινιώνη.
 Πηράναν τῆ Νικολάκινα, ν' Ἀντώνη ν' Ἀντώνη,
 πρώτη κουτζαμπασίνα, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Μπρουστάναν τῆ πᾶν δὲ πανάγι, ν' Ἀντώνη, ν' Ἀντώνη,
 Πίσου δὲν ἀνιμένει, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 -Περπανάτα, Νικουλάκινα, ν' Ἀντώνη. ν' Ἀντώνη,
 Κι μὴν κουντανιμένης, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Μὴ νὶ σ' βαραίνου,ν τ' ἄρματα ν' Ἀντώνη, ν' Ἀντώνη.
 Κι αὐτὰ τ' ἄσημουκούμπια, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.

Οἱ Ἀμπλιανίτες. Ἡ ντυμασιά τους.

Ἡ Ἀμπλιανη εἶναι τὸ ὄρεινότερο χωριὸ τῆς Εὐρυτανίας. 400 σπίτια βλέπεις χτισμένα στὸ πλάγι μιᾶς ῥεματιᾶς δασωμένης ἀπὸ ἔλατα δῶθε (ΝΔ) ἀπ' τὸ μεγάλο ζυγὸ τῆς Ὀξυᾶς. Εἶναι τὰ σπίτια ποὺ βρίσκουν τὴν ἀνοιξη, ὅταν γυρίζουν ἀπ' τὰ χειμαδιὰ οἱ Ἀμπλιανίτες. (Καὶ ξεχειμάζουν στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴ Λαμία¹¹³).

Ἡ Ἀμπλιανίτισσα εἶναι πολὺ γνωστὴ, στὴν πόλη τοῦ Μεσολογγιοῦ. Ἐδῶ κάθε μέρα ἔρχεται φορτωμένη ἀπ' τὰ ῥιζὰ τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου ξεχειμάζει, καὶ πουλάει τὰ ξύλα¹¹⁴, τ' ἀγριολάχανα τοῦ βουνοῦ, τὰ γαλαχτερὰ τοῦ κοπαδιοῦ της. -Λάχανα, πιττολάχανα φιλινάδες! ἀκοῦς νὰ διαλαλῇ κάθε μέρα στὰ στενὰ σοκάκια τῆς δοξασμένης πόλης. Με τὸ ὄνομα φιλινάδα εἶναι γνωστὴ σ' ὅλους ἐδῶ πέρα.

113 Κοίτα «Λαογραφία» Τόμ. Δ' σελ. 441-434.

114 Τόσο δίνω ζαλιὰ καὶ φόρτωμα, Ζαλιὰ: τὸ δικό της φόρτωμα. Ἐπιστολικά δελτάρια ἔχουν τυπωθῆ στὸ Μεσολόγγι μὲ εἰκόνα Ἀμπλιανίτισσας ποὺ σέρνει τὸ μουλάρι της φορτωμένο ξύλα.

Σχήμα 75: Άμπλιανίτισσες κι Άμπλιανίτης.

Κι ενώ ο Άμπλιανίτης μέρα με τή μέρα παραστρατίζει άπ' τò πατροπαράδοτο ένδυμα του άκολουθώντας τò γενικό νόμο τής άναρχίας πού έπικρατεί στην Αίτωλία, αúτì στοργικά κρατεί τήν παλιά ντυμασιά της. Κι έτσι βλέπεις τò πιό άταίριαστο πού μπορεί κανείς νά φανταστή. Άντρα με εύρωπαϊκά ντυμασιά και κοντά του νά παραστέκη ή Άμπλιανίτισσα με τή σεγγούνα και τò καππότι της.

Χωρίς αúτì ή άμπλιανίτικη, σκηνητική σχεδόν, ζωή θα είχε αλλάξει τώρα όλότελα, γιατί κι έδω στα χειμαδιά πού κατεβαίνουν, έκαμαν μόνιμη πιά χειμερινή κατοικία, τò χωριό πού χτίσανε μαζί με τούς Κρικελιώτες κατά τήν άριστερή όχθη τού Φείδαρη. Τò βρίσκεις ταξιδεύοντας άπ' τò Κρουονέρι στο Μεσολόγγι με τò σιδηρόδρομο, μόλις περάσεις τò γεφύρι τού ποταμού. Τò λένε Εύηνοχώρι και τò καλοκαίρι ρημώνεται. Οί Άμπλιανίτες και Κρικελιώτες πιάνουν τήν Όξυά. Τους τραβούν τὰ κρύα νερά, ό δροσερός άέρας κι ή πατροπαράδοτη συνήθεια.

Ντυμασιὰ τῆς Ἀμπλιανίτισσας. Τὸ ποκάμισο.

Καὶ σήμερα ἀκόμα τὸ ποκάμισό της ἡ Ἀμπλιανίτισσα τὸ φκειάνει ἀπὸ χοντρὸ πανὶ ἀγοραστό, (σὰν ἐκεῖνο τὸ χειρίσιο ποὺ παλιότερα ἔβγανε ἀπ' τὸν ἀργαλειό της). Τὸ μάκρος του περνάει κάτω ἀπ' τὴ μέση τῆς γάμπας. Τὰ μανίκια του γίνονται μακρὰ κι ἀνοιχτὰ τόσο, ὥστε νὰ φαίνεται τὸ μανίκι τῆς κορμοφάνελλας τὸ κεντητὸ κι ἡ ὁμορφάδα τοῦ μπράτσου. Φουστάνι δὲ φορεῖ ἡ Ἀμπλιανίτισσα ὄξω ἀπ' τ' ἄσπρο της ποκάμισο. Τὸ ἴδιο αὐτὸ τῶχει καὶ γιὰ φουστάνι της, ἓνας λόγος ποὺ τὴν κάνει νὰ τὸ κρατῆ καθαρὸ, λευκὸ σὰν τὸ χιόνι. Ἄν τύχη κάποτε νὰ φκειάσῃ καὶ φουστάνι, τὸ χάνει ἀπὸ ἀπολυτὸ μάλλινο σκουτὶ ποὺ ὑφαίνει μόνη της στὸν ἀργαλειό. Χρῶμα τοῦ δίνει σκοτεινὸ κόκκινο. Τὸ γαλάζιο ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλα τ' ἄλλα χωριὰ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων, ἐδῶ δὲν ἔχει καμιὰ πέραση.

Ἡ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα.

Γιὰ πανώντυμα ἡ Ἀμπλιανίτισσα φορεῖ τὴ μανικάτη σεγγούνα της. Τὴ φκειάνει ἀπὸ δίμιτο μάλλινο μαντανισμένον σκουτὶ τοῦ χειριοῦ της. Τῆς δίνει πιὸ πολὺ μάκρος ἀπὸ τὸ μάκρος τοῦ ποκάμισου της. Τῆς βάνει μανίκια μακρὰ κλειστὰ ὡς τὸν ἀγκῶνα κι αὐτὸ εἶναι ἴσια ἴσια ποὺ τὴν κάνει διαφορετικὴ ἀπ' τὶς πλατανιώτικες καὶ κρικελιώτικες σεγγούνες. Κεῖνες γίνονται χωρὶς μανίκια. Τούτη εἶναι καὶ λέγεται *μανικοσέγγουνα*, *μακρομάνα σεγγούνα*, μὰ καὶ *μανικάτη*, ὅπως εἶπαμε.

Κεῖνες εἶναι χρωματιστές, μαῦρες πάντα σεγγούνες. Ἡ Ἀμπλιανίτισσα δὲν ἀνέχεται ἄλλο χρῶμα ἐκτὸς ἀπ' τὸ λευκὸ στὴ σεγγούνα της. Τὴ φορεῖ κάτασπρη, καὶ τὴν κρατάει ὀλοκάθαρη μὲ τὰ συχνὰ πλυσίματα ποὺ τῆς κάνει. Τὸ μόνον ποὺ ἀνέχεται ἢ αἰσθητικὴ της, εἶναι τὸ ἀπλὸ σεράδωμα στὶς ἄκρες της. Μὲ μιὰ στενὴ λωριδίτσα λοιπὸν ἀπὸ κόκκινα μάλλινα γαιτάνια μονάχα τὴν περιτριγυρίζει. Καὶ μπροστὰ στὸ στήθος ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος κολλάει δυὸ σειρήτια μαῦρα καμωμένα ἀπὸ μαῦρα μάλλινα στρίμματα καὶ λίγα κεντίδια.

Εἶναι καὶ κάμποσο πλατυὰ ἡ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα. Ἐνῶ οἱ πλατανιώτικες ποτὲ δὲν κουμπώνονται, ἡ Ἀμπλιανίτισσα δὲν ἀνέχεται ξεκούμπωτη τὴ μανικάτη της. Τὴν κουμπώνει μπροστὰ κατὰ τὸν ἀφαλὸ μὲ τὴν ἀσημένια κόπτσα της. Ἔχει βλέπεις κι αὐτὴ τὸ θηλυκωτάρι της ὅπως κι οἱ ἄλλες Εὐρυτάνες. Ἔχει κρεμασμένα ἀπ' αὐτὸ τ' ἀσημένια ἀλύσια της, ποὺ τὰ συμμαζεύει καὶ τὰ γαντζώνει δεξιὰ μεριὰ τοῦ ζωναριοῦ της μὲ τ' ἀσημένιο τὸ γαντζούδι· ζώνεται ἀπόξω καὶ τὴν ἀσημουγιά της.

Μοῦ φαίνεται πὼς τὴ βλέπω, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶναι ἀνασκουμπωμένη¹¹⁵ κι ἔχει γυρισμένες τὸν ἀνήφορο τὶς φτεροῦγες ἀπ' τὶς ἀνοιχτὲς μανίκιες γιὰ νὰ γνέθῃ τὴ ρόκα της. Πόσες φορές, βλέποντάς την ἔτσι δὲ μοῦ ἤρθε νὰ τραγουδήσω!

¹¹⁵ Ἐμπηξα τὶς φτεροῦγες ἀπ' τὴ σεγγούνα, εἶναι παροιμιακὸ στὴν Αἰτωλία, σημαίνει ἐργάζομαι ἀκαταπόνητα.

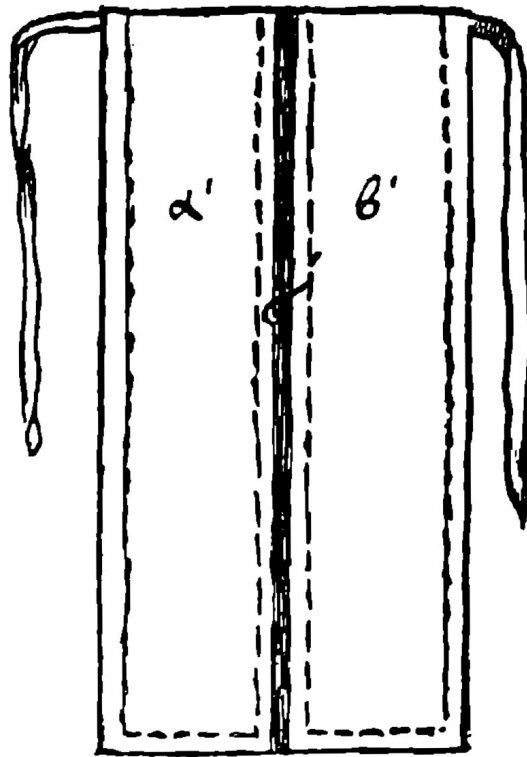
Βλαχούλα νερορόβλαγεν από ψηλή ραχούλα
Κι ό βλάχος τήν καρτέραε...

* * *

Ἡ σεγγούνα εἶναι ἀχώριστος σύντροφος στήν Ἀμπλιανίτισσα. Τή φορεῖ τὸ χειμῶνα γιὰ τὸ κρύο, τή φορεῖ καὶ τὸ καλοκαίρι γιὰ δροσιά· τή φορεῖ κι ὅταν πάη κοντὰ στὰ πρόβατα γνέθοντας. Τή φορεῖ, κι ὅταν περπατᾶ σκυφτὰ σκυφτὰ πάνω στὶς ραχοῦλες καὶ βγάνη μὲ τὴ σουγιά της τὰ ἄγρια ραδίκια. Τή φορεῖ ἀκόμα κι ὅταν φορτώνεται τὴ μεγάλη ζαλιά της. Ποτὲ δὲν τὴν ἀφήνει ἀπὸ πάνω της· μ' αὐτὴ ζῆ, μ' αὐτὴ πεθαίνει, μ' αὐτὴ θάφτεται· ἀμπλιανίτικη σεγγούνα μὲ τ' ὄνομα!

Ἡ ποδιὰ τῆς Ἀμπλιανίτισσας.

Γυναῖκα χωρὶς ποδιὰ δὲ βρίσκεται μέσ' στήν Ἀμπλιανη. Θὰ ἦταν ἀσκήμια νὰ δείχνη γιὰ ξωτερικό της ἔνδυμα μονάχα τ' ἄσπρο χοντροποκάμισό της, ἀφοῦ δὲ τόχει συνήθεια νὰ μὴ φορᾶ φουστάνι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ Ἀμπλιανίτισσες φκειάνουν μιὰ ποδιὰ πολὺ μακρὰ· τόσο μακρὰ ὥστε τὶς παίρνει ἀπ' τὰ ποδάρια· σβαρνιέται ἀπὸ καταγῆς. Ράβουν δυὸ στενὰ μακρὰ κομμάτια ὑφαντὸ μάλλινο δίμιτο ὕφασμα, μαντανισμένο καὶ βαμμένο μαῦρο ἢ βαθὸ κόκκινο. Τὰ δυὸ φύλλα τῆς ποδιᾶς τὰ διακρίνει κι ἀπὸ μακρὰ κανεῖς, γιὰτὶ δὲν κολλιόνται, ἀλλὰ συμπιάνονται μὲ σταυροβελονιὲς ἀριὲς ποὺ ὅταν τὶς βλέπης, νομίζεις πὼς εἶναι πλέγμα. Ἀλλὰ κι ἓνα ἄλλο ἀκόμα. Τὰ δυὸ φύλλα σεραδώνονται στὸ περιθώριο τους τὸ καθένα χωριστὰ μὲ μιὰ ταινία ἀπὸ κόκκινα μάλλινα σεράδια. Ἔτσι βλέποντάς την, βάνεις στήν ἰδέα, πὼς δυὸ ποδιὲς συγκολλημένες ἔχεις μπρὸς σου, τὴν κάθε μιὰ μὲ δική της ζωὴ καὶ ὑπόσταση. Τετοιανῆς λογῆς ποδιὰ σοῦ φέρνει στὸ νοῦ πετραχήλι παπαδίστικο. Γιὰ νὰ τὴ ζώνεται στὴ μέση ἡ Ἀμπλιανίτισσα, ἔχει κολλημένες στὶς πάνω δυὸ ἄκρες λωρίδες ἀπ' τὸ ἴδιο ὕφασμα. Τέτοια ἀπλὴ ποδιὰ χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι συνηθίζεται ἐδῶ πέρα.

Σχήμα 76: Ἡ ποδιά.

Τ' ἀμπλιανίτικο καππότι.

Ἡ μακρουμάνικη σεγγούνα εἶναι πανώντυμα γιὰ τὶς καλὲς μέρες τοῦ χρόνου. Τί ἄλλο νὰ φορέση παραπάνω ἀπ' τὸ ποκάμισο καὶ τὴ σεγγούνα ἢ Ἀμπλιανίτισσα, τότε ποὺ ἡ ζέστα τοῦ ἡλίου κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ πιθυμήσῃ τὴ γδύμια!

Τὸ χειμῶνα ὅμως; Ἀλλάζει τὸ πρᾶμα. Τότε πιθυμιέται τὸ καππότι. Καὶ τί καππότι νομίζεις, πὼς φορεῖ Ἀμπλιανίτισσα; Λὲς σὰν ἐκεῖνο, τὸ εὐρυτάνικο ποὺ περιγράψαμε πιὸ πάνω; Ὁχι. Φορεῖ τὸ ἀντρίκειο γνωστὸ καππότι, τὸ φκειασμένο ἀπὸ τὸ καπποσκούτι ποὺ ὑφαίνει καὶ συγυράει μόνη τῆς ἢ Ἀμπλιανίτισσα. Ἡ μόνη διαφορὰ ποὺ ἔχει τὸ καππότι τοῦτο τὸ γυναικίειο ἀπ' τὸ γνωστὸ ἀντρικὸ εἶναι πὼς τὰ μανίκια του γίνονται ἔτσι ποὺ νὰ τάχη πάντα ντυμένα. Τέτοιο πρᾶμα θὰ ἦταν πολὺ ἐνοχλητικό. Δὲ θὰ μπορούσε νὰ κουνήσῃ ἐλεύθερα τὰ χέρια τῆς ἢ γυναῖκα ἀπ' τὸ χόντρος καὶ τὴν ἀκαμψία τοῦ σκουτιοῦ. Γι' αὐτὸ μονάχα στὴν ἄκρη κατὰ τὰ δάχτυλα κάτω τὸ ράβουν καὶ γίνεται κλειστὸ τὸ μανίκι γιὰ νὰ πιάνεται καὶ κρατιέται πάνω στὸ χέρι.

Μὰ κι ἡ κατσούλα δὲ θὰ ταίριαζε σὲ μιὰ γυναῖκα, ἂν κολλοῦσαν τέτοια, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἀντρίκεια καππότια. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τὴν ἀπαράτησαν γιὰ τοὺς ἄντρες. Τὰ γυναικίεια καππότια γίνονται χωρὶς κατσούλα.

Κεῖνο ὅμως ποὺ πιὸ πολὺ ταιριάζει στὸ γυναικίειο γοῦστο, δὲν τὸ παραλείπουν. Στολίζουν τὸ καππότι μὲ πολλὰ ἄσπρα μάλλινα σεράδια, φκειάνουν καὶ περιέσσια

κεντίδια στὶς φτεροῦγες, πίσω στὴν κάτω μεριά, μπροστὰ στ' ἀστήθια καὶ στὴν ἄκρη στὰ μανίκια. Ἔτσι τὸ καππότι τῆς Ἀμπλιανίτισσας, ποὺ τὸ φοράει ὅλον τὸ χειμῶνα καὶ τὶς περισσότερες φορές τὸ περιζώνει καὶ μὲ τὴν τριχιά ποὺ φορτώνεται ξύλα, εἶναι πιὸ ὁμορφότερο ἀπ' τ' ἀντρίκειο.

Τὸ χτένισμα τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ φακιόλι.

Οἱ κοσίδες κι ἡ χωρίστρα εἶναι κεῖνα ποὺ στολίζουν τὸ γυναικίειο κεφάλι καὶ στὴν Ἀμπλιανη. Δὲν ἔχουν διαφορετικὸν τρόπο στὸ χτένισμα ἀπ' τὶς ἄλλες Εὐρυτάνες οἱ Ἀμπλιανίτισσες. Τὸ μόνο ποὺ τὶς διακρίνει εἶναι πὼς τὶς πλεξίδες ποτὲ δὲν τὶς ρίχνουν κάτω στὴν πλάτη. Τὶς κουλουριάζουν πάντοτε ἀπὸ πάνω στὴν κορφή τοῦ κεφαλιοῦ. Φκειάνουν τὸ κουῖρούκι κι ὅσες εἶναι περασμένες στὴν ἡλικία φοροῦν ἀπόξω καὶ τὸ πατροπαράδοτο κόκκινο φεσάκι.

Ἀνάριχτα¹¹⁶ πάνω στὸ κουῖρούκι ρίχνουν οἱ Ἀμπλιανίτισσες ἓνα ἄσπρο, χιονόλευχο ἀγοραστὸ μαντήλι, τὸ φακιόλι ἢ τὴ βαμπακέλα. Τέτοια μαντήλια φέρνει καὶ ξοδεύει τὸ ντόπιο ἐμπόριο.

Ἄλλο στόλισμα τοῦ κεφαλιοῦ οἱ Ἀμπλιανίτισσες ἔχουν τὰ σκουλαρίκια. Καὶ τι σκουλαρίκια; Τὰ ψευτοφλουριά, -(γινωμένα ἀπὸ κίτρινον πάφιλα),- ποὺ φέρνουν καὶ πωλοῦνε στὰ μέρη τοῦτα οἱ Δημητσανίτες.

* * *

Ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε κάτι περισσότερο γιὰ τοὺς χρυσοκίτους Δημητσανίτες, ποὺ τοὺς ἀναφέραμε καὶ πιὸ πάνω.

Ἡ τέχνη τους εἶναι πατροπαράδοτη. Τὰ ἀργαστήρια τους βέβαια τὰ συντηροῦσαν ἐκεῖ πάνω στὴ Δημητσάνα. Πολλοὶ ὅμως ἀπ' αὐτοὺς κατέβηκαν στὴν Πάτρα. Ἄνοιξαν ἐδῶ μαγαζιά καὶ φκειάνουν δακτυλίδια, σκουλαρίκια κι ὅ,τι ἄλλο ἔχει πέραση σήμερα. Γιὰ νὰ πωλήσουν τὸ πρᾶμα τους, σ' ὠρισμένες ἐποχὲς βγαίνουνε γύρα. Τὴν πιὸ καλὴ πελατεία τους τὴν ἔχουν στὴν Αἰτωλία. Ἐδῶ περνάει τὸ κάθε ψεύτικο πρᾶμα. Χαλκωματένια, παφιλένια κι ἀπ' ὅ,τι ἄλλο μέταλλο βάνει ὁ νοῦς σου δακτυλίδια, σκουλαρίκια, ἀλυσίδες κλπ. ἔχουν μεγάλη τράβηξη στὰ ἀπόκεντρα χωριὰ τῆς Αἰτωλίας. Περνοῦν λοιπὸν τὴ στενὴ θάλασσα, ποὺ χωρίζει τὸ Μοριά ἀπ' τὴ Ρούμελη καὶ ταξιδεύουν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. Τοὺς βλέπεις νὰ κρεμοῦν ἀπ' τὸ λαιμὸ τους μιὰ μόστρα σκεπασμένη μὲ σκέπασμα γυαλένιο. Περνοῦν τὰ σοκάκια τῶν χωριῶν καὶ διαλαλοῦν τὴνπραμάτια τους.

-Δακτυλίδια, σκουλαρίκια, κυράδες!

Γυναικοῦλες βγαίνουν ἀπ' τὶς χωριάτικες πορτίτσες, καὶ μὲ λαχτάρια διαλένε τὰ

116 Κάποτε καὶ περιτυλίγουν τὶς βαμπακέλες μαζί μὲ τὰ μαλλιά.

ἀσήμαντα δαχτυλιδάκια ἢ σκουλαρίκια. Γιὰ ν' ἀγοράσουν τέτοια δίνουν στὰ τυφλὰ ὅτι ζητάει ὁ χρυσικὸς Δημητσανίτης. Δὲν εἶναι δύσκολο κάποτε νὰ πιστέψουν πῶς ἡ μόστρα μονάχα χρυσαφικὰ κρύβει μέσα. Πιὸ καλύτερα κάνει τὴ δουλειά του ὁ χρυσικὸς πωλώντας μὲ ἀνταλλαγές. Δέχεται νὰ παίρῃ παλιὰ ἀσημικά, (ἀσημοκούμπουρες, γαντζούδια, φουσεκλίκια κι ὅ,τι ἄλλο ἀπ' τὰ παλαιϊκὰ τὰ πράματα), κι αὐτὸς νὰ δίνῃ τὰ δικά του ψευτοδαχτυλιδία καὶ ψευτοσκουλαρίκια. Κι ἔτσι συμβαίνει πολλές φορές νὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν χρυσικῶν πολύτιμα πράματα, κειμήλια κάποτε.

Στὴν Ἄμπλιανη καὶ στ' ἄλλα τὰ χωριὰ τοῦ Δήμου Εὐρυτάνων οἱ γυρολόγοι κάνουν ξόδεψη κι ἀπὸ ἀσημικά, γιατί βλέπεις φοριοῦνται ἀκόμα σὲ τοῦτα τὰ μέρη. Κι ἔτσι δὲν ἀγοράζουν μονάχα, ἀλλὰ πωλοῦν κιόλας ἀπὸ δαῦτα οἱ Δημητσανίτες.

Ἡ Ἄμπλιανίτισσα ἀπαραίτητο εἶναι νάχη κρεμασμένη καὶ τὴ σουγιά της στὴ μέση.

Μ' ἀσημένια θηκάρια σουγιές σήμερα εἶναι σπάνιες. Κάπου ἐδῶ ἐκεῖ νὰ τίς δῆς κρεμασμένες ἀπ' τὰ ἀσημοζούναρα κι αὐτὲς εἶναι φκειασμένες ἀπὸ χέρια παλιά. Εἶναι τοῦ παλιοῦ καιροῦ πράματα οἱ ἀσημοσουγιές. Σήμερα συνηθίζονται οἱ γύφτικες σουγιές αὐτὲς ποὺ φκειάνουν οἱ χαλκιάδες στὸν τόπο ἀπάνω μὲ σίδερο καὶ λίγο τσιλίκι κι ὕστερα τίς μανικῶνουν μὲ γίδινα ἢ κριαρίσια κέρατα. Ἡ σουγιά εἶναι ἀπαραίτητη σὲ τοῦτες τίς ἀντρογύναιες ἐδῶ πάνω στὰ βουνά. Μ' αὐτὴ βλέπεις κόβουν τὸ κρέας καὶ τὸ κάνουν κοφίδια γιὰ νὰ τὸ μαγερέψουν, μ' αὐτὴ βγάνουν τὰ ἄγρια χόρτα ἀπ' τὴ γῆ, μ' αὐτὴ κόβουν σπάγγια, πελεκοῦνε καὶ ξύλα καμιὰ φορά, κόβουν τὰ λάχανα γιὰ νὰ φκειάσουν τὴν πίττα. Τούτη ἐδῶ ἡ σουγιά εἶναι ἀπλή: δὲν ἔχει διόλου κεντίδια στὸ θηκάρι ἀπάνω. Οἱ ἀσημοσουγιές ὅμως ἔχουν πολλῶν ειδῶν κεντίδια ποὺ θὰ ἄξιζε νὰ τὰ σπουδάσῃ ἓνας, ποὺ θέλει νὰ μάθῃ τὰ μυστικὰ τῆς λαϊκῆς τέχνης.

Τὰ τσουράπια. Τὰ τσαρούγια.

Τὰ τσουράπια της ἡ Ἄμπλιανίτισσα τὰ πλέκει μόνη της μὲ δικό της γνέμα γνεσμένο μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια. Τὰ φκειάνει χωρὶς πατοῦσες ἴδιες κι ἀπαράλλαχτες κάλτσες, ὅπως κι οἱ ἄλλες Εὐρυτάνες, μὲ μόνη τὴ διαφορά πὼς δὲν ἀνέχεται τὰ κεντίδια. Καὶ βλέπεις λοιπὸν τίς Ἄμπλιανίτισσες ὅλες πέρα γιὰ πέρα νὰ φοροῦν μονάχα ἄσπρες κάλτσες πλεχτὲς καὶ τὰ γυμνά τους πόδια νὰ τὰ κρύβουν σὲ κάτι παπουτσάκια ὅμοια μὲ παντόφλες.

Τ' ἀμπλιανίτικο αὐτὸ παπούτσι ἔχει δικό του ξεχωριστὸ τύπο. Τὸν διακρίνει ἡ στενὴ μύτη πόχει μπρός. Τὰ φκειάνουν στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴ Λαμία μὲ ἀργασμένο μαῦρο τομάρι ντόπιας ἀργασιᾶς. Μοιάζουν λίγο μὲ τὰ γνωστὰ γουβάκια, ποὺ φοροῦνε στὶς πόλεις οἱ γυναῖκες. Τὰ παπούτσια: τοῦτα εἶναι τὰ γιορτινά, τὰ πιὸ καλὰ ποδήματα, ποὺ μονάχα τίς πίσσημες μέρες συνηθίζουν νὰ φοροῦνε.

Σχήμα 77: Άμπλιανίτικο παπούτσι.

Τις άλλες, τις καθημερινές, πού τρέχουν έδω εκεί για να μπιτίσουν τις δουλειές τους, πού να βαστάξουν τέτοια αδύνατα παπούτσια σε τέτοια άγρια τόπια! Τότε φορούνε όλες άντρίκεια έντελώς τσαρούχια, σάν εκείνα πού περιγράψαμε παραπάνω, με τις μεγάλες μαύρες φούντες στις μύτες και τις πολλές πρόκες στα πετσώματα από κάτω.

Τ' άμπλιανίτικα ύφάματα.

Τò ύφαμα στα παλιότερα χρόνια οί Άμπλιανίτες τò είχαν σάν επικουρικό τής μεγάλης κτηνοτροφίας τους. Άντι να πωλούν τὰ μαλλιά πού τούς έδιναν τὰ πρόβατα, τάφκειαναν μόνοι τους ύφάσματα, τὰ πωλούσαν, κι έτσι είχαν διπλό τò κέρδος. Δέν πέρασαν πολλά χρόνια από τότε πού κι οί άντρες όλοι στην Άμπλιανη έγενθαν με τις ρόκες σάν τις γυναίκες. Έβλεπες τούς Άμπλιανίτες να κάθωνται πάνω στα πεζουλάκια πού βρίσκονται στην αύλή τής εκκλησιάς τους (Άγίας Παρασκευής) ή στα σκαμνιά απόξω άπ' τὰ μαγαζιά τους και να γνέθουν. Με τò τσοπανλίκι λοιπόν στο βουνό πάνω και τò γνέσιμο περνούσαν όλο τò καλοκαίρι.

Σήμερα την ώραία αυτή βιοτεχνική παράδοση μονάχα οί Άμπλιανίτισσες τή φυλάνε.

Τò κάθε σπίτι εκεί πέρα έχει τόν άργαλειό του· άργαλειό σάν εκείνον πού περιγράψαμε παραπάνω. Άλλά σε μερικά σπίτια βρίσκεις κι άργαλειούς διαφορετικούς, Μεγάλους· άπ' αυτούς πού ύφαίνουν τὰ μονοκόμματα ύφάσματα. Τέτοιους βλέπεις στις αύλές άπ' τὰ σπίτια στημένους. Πού να χωρέσουν μέσα!

Όλο τò καλοκαίρι τò χωριό βρίσκεται πάνω κατεπάνω στο γνέσιμο. Χιλιάδες όκάδες μαλλιά πέφτουν στ' άδράχτι· γίνονται γνέματα. Οί άργαλειοί στα σπίτια δέν παύουν μέρα νύχτα. Υφαίνουν, ύφαίνουν ξεσκουμπωμένες οί Άμπλιανίτισσες! Υφαίνουν τὰ σκουτιά πού χρειάζονται για τò ντύσιμο, μα ύφαίνουν και για τὰ παζάρια. Φκειάνουν καπποσκούτια, καλτσοσκούτια, δίμιτα, άπολυτά: φκειάνουν σκουτιά για βελέντζες, για φλωκωτές βελέντζες, για σακκιά, για σακκούλια· και τί δέ φκειάνουν! Μονάχα κυλίμια δέν ύφαίνουν.

Έκει κοντά στο έβγα τ' Αύγούστου караβάνια караβάνια βλέπεις τις Άμπλιανίτισσες να κατεβαίνουν φορτωμένες με τὰ ύφάματα. Έρχονται δυό ώρες μακρυά άπ' τò χωριό τους, εκεί κάτω πού άνταμώνουν τὰ ποτάμια· από δώ τò άμπλιανίτικο κι άπ' την άλλη μεριά τò μεγάλο ποτάμι, ό Φείδαρης. Έκει είναι φκειασμένα στην άράδα, μαντάνια και ντριстіλες. Άντηγούν από δώ κι από χει τὰ όχτια τών ποταμιών. Μια

ἐξαιρετικὴ ζωὴ σκορπιέται στὰ ἔρημα τοῦτα μέρη. Μαντανίζουν τὰ ὑφάματα οἱ Ἀμπλιανίτισσες, νεροτριβίζουν τὰ βελεντζικά, γνέθουν ὅσες δὲν πῆραν ἀράδα ἀκόμα· κουβεντιάζουν, γελοῦνε, τραγουδοῦν, λένε ἀστεῖα, λένε παραμύθια. Ἄλλες πᾶνε στὸ χωριό, ἄλλες ἔρχονται· σωστὸ μελίτσι! Λὲς καὶ γιόμισε ἡ ποταμιὰ ἀπὸ ἀσπροφορεμένες Νεράϊδες. Ἀσπροβολοῦν τὰ πλάγια, ἀσπροβολάει κι ὁ ξεριάς ἀπ' τὰ πλωμένα σκουτιὰ. Τάχουν ἐκεῖ ριγμένα γιὰ νὰ τὰ στεγνώση ὁ ἥλιος.

Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ξακολουθάει κι ὡς τὶς 15 τοῦ Σεπτέμβρη· ἴσως καὶ πιὸ πέρα. Θὰ μπορούσε νὰ ξακολουθᾷ καὶ περισσότερο ἀκόμα, μὰ ὁ καιρὸς γιὰ τὰ παζάρια καὶ τὴ φευγούλα μαζεύει. Νά, ἐκεῖ κοντὰ τὸ μεγάλο παζάρι τῆς Ὑπάτης, τοῦ Κεφαλόβρουσου, τῆς Τατάρνας! Ὅλα τὰ παζάρια φτάνουν σὲ λίγο, τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο. Ἐδῶ φέρνουν οἱ Ἀμπλιανίτισσες τὰ καλοκαιρινὰ ὑφάματά τους. Κι ἐδῶ ἀγοράζεις ὠραῖες βελέντζες, καπποσκούτια, σαμαροσκούτια κι ἄλλα τέτοια. Στὴν Ὑπάτη ὅλο τὸ ἐμπόριο στὰ ὑφάματα τὸ κρατοῦν οἱ Ἀμπλιανίτες κι οἱ Σαμαριναῖοι. Περίεργο πὼς μοιάζουν σὲ ὅλα τους, ἂν καὶ τοῦτοι εἶναι ἀπὸ ἀνέκαθεν Ἑλληνες, ἐνῶ κεῖνοι εἶναι βλαχόφωνοι καὶ κατοικοῦν πάνω στὸ Σμόλικα.

Ὑστερα ἀπ' τὰ παζάρια ἀρχίζει ἡ γενικὴ φευγούλα. Λέω γενικὴ, γιὰτι κι ἀπ' τῆς Παναγιᾶς ἀκόμα (15 Αὐγ.) πολλὲς ἀμπλιανίτικες φαμελιὲς κατεβαίνουν. Ἔχουν φκειασμένα ἀμπέλια κάτω στὴ χειμωνιάτικη πατρίδα τους. Πᾶνε νὰ τὰ τρυγήσουν, νὰ φκειάσουν τὸ κρασί τους.

Μὰ ὅταν ἀρχίζη τέλος τοῦ Σεπτέμβρη ἡ γενικὴ φευγούλα, τότε πιά ἡ Ἀμπλιανη ρημώνει. Γεμίζουν οἱ στράτες ποὺ πᾶνε Λαμία καὶ Μεσολόγγι ἀπ' τ' ἀμπλιανίτικα καραβάνια. Πᾶνε νὰ ξεχειμάσουν, ὥσπου ν'ἀρθη πάλι ἡ ἄνοιξη νὰ πιάσουν τὴν Ὁξιά. Ἀφήνουν στὸ καλοκαιρινὸ χωριὸ μονάχα τὴν καρδιά τους καὶ τοὺς 5-6 φύλακες ποὺ θὰ τὸ φυλάνε.

Οἱ ντυμασιὲς στὴ Μεγάλη καὶ Μικρὴ Παλούκοβα.

Ἡ Μεγάλη Παλούκοβα δυὸ ὥρες εἶναι μακρὰ ἀπ' τὴν Ἀμπλιανη. Μιὰ ὥρα ἀκόμα δῶθε ἀπ' αὐτὴν κατὰ τὸ Νότο βρίσκεται ἡ Μικρὴ Παλούκοβα. Καὶ τὰ δυὸ χωριὰ πᾶνε σ' ἄλλη ἐπαρχία. Εἶναι Κραββαροχώρια, μὰ ἡ ζωὴ ποὺ κάνουν ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι δὲν παραλλάζει καὶ πολὺ ἀπ' τὴν ἀμπλιανίτικη ζωὴ. Καὶ στὰ χωριὰ τοῦτα οἱ περισσότεροι κάτοικοι εἶναι τσοπάνηδες ποὺ γνωρίζουν δυὸ πατρίδες. Ἐτοῦτοι ξεχειμάζουν στὸ Μεσολόγγι ἀπ' ὄξω, μὰ καὶ στ' Ἀπόκουρο οἱ πιὸ πολλοί. Ἀπ' ὅσους δὲν ἔχουν πράματα ἄλλοι κατεβαίνουν στὰ χειμαδιὰ γιὰ νὰ ξενοεργατευτοῦνε καὶ κάμποσοι μένουν χρονικῆς στὰ χωριὰ τους. Δὲ ρημώνεται ὁλότελα ἡ Μεγάλη καὶ Μικρὴ Παλούκοβα, ὅπως ἡ Ἀμπλιανη. Ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι πιάνουν κι ἀπὸ δουλειὰ. Καλλιεργᾶνε χωράφια, ἀμπέλια, ξέρουν κι ἀπὸ τέχνες· ἐνῶ στὴν Ἀμπλιανη τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν ξέρουν. Ἐκεῖ ὅλη ἡ δουλειὰ τους εἶναι τὰ πρόβατα, τὸ γνέσιμο καὶ τὸ ὑφασμα· ἐδῶ ξέρουν κι ἀπ' αὐτὰ, μὰ δὲν αφήνουν καὶ τὸν τόπο τους ἐντελῶς ἀκαλλιέργητο. Στὴ Μεγάλη Παλούκοβα οἱ γυναῖκες μοιάζουν κάπως περισσότερο μὲ τὶς Ἀμπλιανίτισσες, Γνέθουν ὑφαίνουν· φκειάνουν τὰ σκουτιὰ ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴ ντυμασιά τους, μὰ κι ἄλλα γιὰ πούλημα.

Στὰ παλιότερα χρόνια ἔγνεθαι κι οἱ ἄντρες τους, ἀπαράλλαχτα ὅπως κι οἱ γειτόνοι τους οἱ Ἀμπλιανίτες. Ἐδῶ λοιπὸν ἡ ζωὴ μοιάζει πιὸ πολὺ μὲ τὴν ἀμπλιανίτικη κι αὐτὸ εὐκόλα ξηγιέται, γιατί εἶναι τὸ μόνο χωριὸ ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν Ἄμπλιανη. Τριφύλλια, σταφύλια, πωρικά, κρασάκια καὶ λαχανικά τους οἱ Μεγάλο-Παλουκοβίτες τὰ ξοδεύουν στὴν Ἄμπλιανη, γιατί βλέπεις αὐτὴ εἶναι τὸ μόνο χωριὸ, ποὺ οὔτε κῆπο δὲ φυτεύουν. Κι αὐτὴ τους ἡ ἀδιάκοπη σχέση τοὺς ἔκαμε νὰ χάνουν καὶ συμπεθερέματα· νὰ πάρουν καὶ νὰ δώσουν γυναῖκες. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ στὴ Μεγάλη Παλούκοβα οἱ γυναῖκες φορᾶνε κάπως σὰν τὶς Ἀμπλιανίτισσες. Πολλὲς ἔχουν τὴ μακρομάνικη σεγγούνα, ἄλλες ὄχι. Ὅσες φορᾶνε τὴ σεγγούνα, φοροῦν καὶ τὴ μακρὰ ποδιὰ ἀπόξω ἀπ' το ἄσπρο μακρὸ ποκάμισο. Ἀλλὰ οἱ πιὸ πολλὲς φοροῦνε καὶ μαλλινοφούστανο, ποὺ τὸ λένε φανέλλα, ἀλλὰ κάποτε καὶ φουστάνι ἀπὸ λεπτὸ εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα. Τὴ μέση τους τὴ ζώνουν μὲ στενὴ πέτσινη λωρίδα κι ἀπ' αὐτὴ κρεμοῦνε τὴ σουγιά, ποὺ ὅλες χωρὶς ἐξαιρέση τὴ σέρνουν. Ὅσες δὲ φοροῦν σεγγούνα, ὄξω ἀπ' τὸ μαλλινοφούστανο, ντύνονται τὸ καππότι. Κάπου ἐδῶ ἐκεῖ βλέπεις νὰ φοροῦν καὶ μάλλινο μαῦρο σάκκο· ἔχουν πετάξει τὸ καππότι καὶ συμμορφώθηκαν μὲ τὴ ζηλιστινιά ντυμασιά. Στὸ κεφάλι ποὺ τὸ χτενίζουν ἀπαράλλαχτα, ὅπως οἱ Ἀμπλιανίτισσες φορᾶνε τὸ φακιόλι ἢ τὴ βαμπακέλα· κάπου κάπου νὰ ἰδῆς καὶ χρωματιστὸ σκεπομάντηλο σὰν αὐτὰ ποὺ φοροῦν οἱ γειτόνισσές τους, οἱ Ζηλιστινές. Τσουράπια, παπούτσια, σκουλαρίκια, δαχτυλίδια τὰ ἴδια τ' ἀμπλιανίτικα.

Περισσότερο ἀλαργεύουν στὴ ντυμασιά οἱ Μικρο-Παλουκοβίτισσες. Ἐδῶ ἡ σεγγούνα εἶναι καταργημένη ὁλότελα. Ὅλες οἱ γυναῖκες φοροῦν ἀπόξω ἀπ' τὸ φουστάνι φανέλλα ὕφαντὴ μὲ πολλὰ κεντίδια καὶ λαγγιολωτὴ· στὸ κορμί τους μαῦρο σάκκο καὶ καππότι καλοφκριασμένο, στὶς ἄκρες σεραδωμένο μὲ στρίμματα ἄσπρα, κόκκινα καὶ γαλάζια. Ποδιὲς ἄσπρες ἢ χρωματιστὲς μὲ πολλὰ λουλούδια καὶ κεντίδια, πιὸ κοντὲς ἀπ' τὸ μαλλινοφούστανο, φκριασμένες ἀπὸ ἀγοραστὸ τσίτι. Στὸ κεφάλι χτενισμένο καὶ μὲ κουϊρούκι τὰ μαλλιά καμωμένα μαντηλίζονται χρωματιστὰ κεντητὰ σκεπομάντηλα. Ἐδῶ εἶναι συνειδητὴ ἡ διαφορὰ τῆς ντυμασιάς ἀπ' τὴν ἀμπλιανίτικη. Ἀκοῦς νὰ κατακρίνουν τῆς Ἀμπλιανίτισσες μὲ τὶς μακρομάνες σεγγοῦνες καὶ τὶς μακρὲς ποδιές. Στὰ πόδια φοροῦνε παπούτσια θηλυκωτὰ καὶ τὶς γάμπες τὶς σκεπάζουν μὲ τσουράπια ἄσπρα καὶ χρωματιστὰ πλεμένα μὲ πατοῦσες. Ἡ Μικρὴ Παλούκοβα βλέπεις εἶναι πιὸ κοντύτερα στὴ Σιτίστα καὶ τὴν Ἀρτοτίνα, ἓνα κεφαλοχώρι τὴ δῶθε μεριὰ ἀπὸ τὰ ψηλὰ Βαρδούσια, καὶ γι' αὐτὸ ἀλλάζει πιὸ πολὺ ἢ ντυμασιά. Σὲ τοῦτα τὰ πιὸ ξεμακρυσμένα αἰτωλικὰ χωριὰ ὅπως καὶ στὴ Στρωμίνιανη, Σουρούστι, Νούτσομπρο, Κωστάριτσα, Βοστινίτσα καὶ ἄλλα πιὸ κάτω χωριὰ ἔχει ἐπικρατήσῃ σήμερα ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος τῆς ντυμασιάς.

Σχήμα 78: Μικρο-Παλουκοβίτισσα.

Ἡ πλατανιώτικη γυναίικεια ντυμασιά.
Ποκάμισο, φουστάνι, ποδιά.

Τίποτα τὸ ἐξαιρετικὸ δὲν ἔχει τὸ πλατανιώτικο ποκάμισο. Τὸ φκειάνουν ἀπὸ χοντρό, ἀμερικάνικο ἢ χασιδένιο πανὶ σύμφωνα μὲ τὰ ἔχοντά της ἢ κάθε μιὰ γυναῖκα. Τὸ

μάκρος του ποτέ δὲν περνάει τὸ μάκρος τοῦ φουστάνιου καὶ τὰ μανίγια δὲν ἔχουν τίποτα τὸ ἐξαιρετικό.

Τὸ φουστάνι, ὅταν εἶναι γιὰ καθημερινιάτικο, τὸ φκειάνουν ἀπὸ τσίτι, στάμπα, σαλὶ πὸ τὰ προμηθεύονται στοὺς ἐμπόρους. Ἐδῶ ὑφαντά φουστάνια εἶναι ἄγνωστα. Παλιότερα πὸ τὸ ἐμπόριο δὲν εἶχε μπάσει στὸν τόπο εὐρωπαϊκὰ ὑφάσματα, οἱ γυναῖκες φοροῦσαν μονάχα χοντροπουκάμισο ἀπὸ χειρίσιο πανὶ καμωμένο.

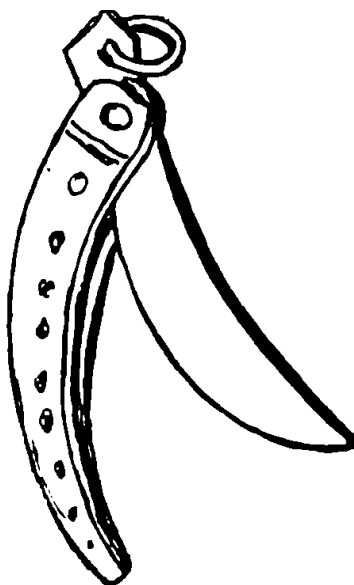
Σχήμα 79: Πλατανιώτισσα.

Τὸ φουστάνι τὸ φκειάνουν μὲ κορμὶ καὶ μπροστὰ στὸ στήθος τὸ κουμπώνουν μὲ πολλὰ κουμπιὰ ἀπ' τὸ λαιμὸ ὡς τὸν ἀφαλὸ κάτω. Στὰ παλιότερα χρόνια μονάχα στὸ λαιμὸ καὶ τὸν ἀφαλὸ τὸ εἶχαν κουμπωμένο· ἔτσι ἔμεινε ἄνοιγμα γιὰ νὰ φαίνωνται τὰ κεντίδια πὸ φκειάνανε στὴν τραχηλιὰ τοῦ ποκάμισου. (Φουστάνια χωρὶς μανίγια, ὅπως ξέρομε ἀπ' τ' ἄλλα χωριά, ἐδῶ δὲ βρίσκεις. Σήμερα τὰ μανίγια τὰ φκειάνουν ὀλόκληιστα

ποπάνω ὡς κάτω· παλιότερα τὰ εἶχαν ἀνοιχτὰ κάτω στὸ χέρι, ὅπως στὶς μακρουμάνικιες σεγγούνες οἱ Ἀμπλιανίτισσες. Ἔτσι τὸ ἀνασκουμπωμα ἦταν εὐκόλο. Γύριζε τὰ μανίκια παρὰ πάνω ἀπ' τὸν ἀγκῶνα ἢ γυναιῖκα, καὶ ἔκανε μιὰ χαρὰ τῆ δουλειά της ἀνασκουμπωμένη¹¹⁷.

Τὸ μᾶκρος τοῦ φουστάνιου φτάνει ὡς στὰ κόμπια τῶν ποδιῶν κι ἔτσι κρύβει τὴν πιὸ περισσότερη γάμπα.

Γιὰ νὰ φαίνεται πιὸ ὁμορφη ἢ φορεσιὰ της, ζώνεται καὶ τὴν ποδιά της ἢ Πλατανιώτισσα. Μιὰ ποδιά μακρὰ κάτω ὡς στὸν ποδόγυρο καὶ πλατὺά τόσο ὥστε νὰ σκεπάζη ὅλο τὸ φουστάνι ἀπὸ μπρός, ἀπλή, χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι, καμωμένη ἀπὸ χρωματιστὸ (μονοχρώματα) εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα. Φκειάνουν ποδιές ἀπὸ δρίλλι, ἀπὸ ἀλαντζά, μὰ κι ἀπὸ τσίτι, ἀπὸ μερινὸ καὶ ἀπὸ πιὸ ἀκριβότερο ὕφασμα κάποτε, ἀνάλογα μὲ τὰ ἔχοντά τους.

Σχῆμα 80: Ἡ σουγιά.

Ἀπ' τὴ ζώνη τῆς ποδιάς κρεμάει καὶ τὴ σουγιά της, ἂν τύχη ἐργατικιά. Καὶ μήπως ποιά γυναιῖκα δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐργασία σὲ τοῦτα τὰ μέρη, ὅπου ὁ ἄντρας ἀπὸ συνήθειο περνάει τὴ μέρα του στὸ καφενεῖο, ἐνῶ τὸ ἀδύνατο πλάσμα βρίσκεται ἀπάνω κατεπάνω στὶς ἐξωτερικὲς δουλειές ἀπὸ τὸ πρωῖ ὡς στὸ βράδυ σούρουπα!

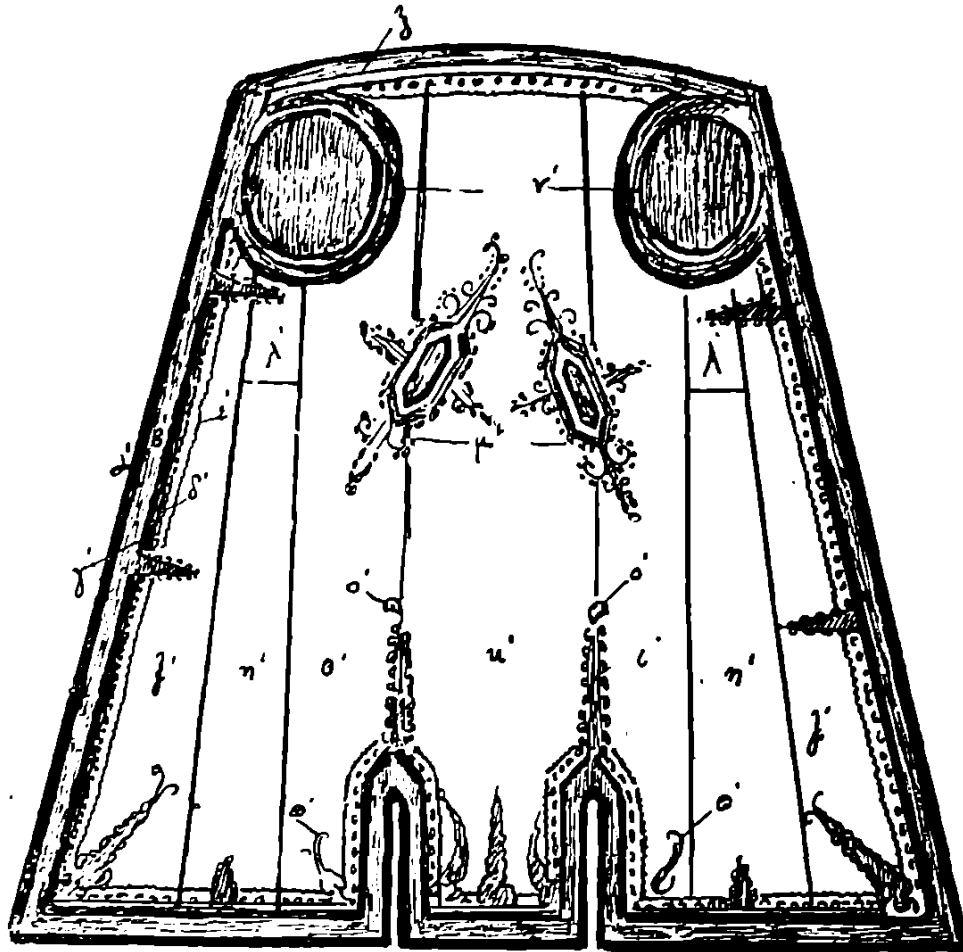
Ἡ σάρκα

Τὴ σεγγούνα¹¹⁸, ποὺ ξέρουμε ἀπὸ παραπάνω, στὴν περιφέρεια τοῦ Πλάτανου τῆ

117 Ἀνασκουμπώθηκε, μεταφορικὰ θὰ πῆ: ἔβαλε τὰ δυνατά του. «Ἀνασκουμπώθηκε αὐτός κι ἔκαμε τὴ δουλειά του».

118 Σύρε δούλεψε σὲ κείνον πόχει γούνα γιὰ νὰ φορέ(σ)ης σεγγούνα. Παροιμία = πήγαινε δούλεψε σὲ εὔπορο γιὰ νὰ πάρης καλὸ ἡμεροκάματο καὶ μπορέσης νὰ φκειάσης γούνα.

λένε σάρκα. Κίναι τὸ χυριώτερο χαρακτηριστικὸ ἔνδυμα σὲ τοῦτον τὸν τύπο τῆς ντυμασιᾶς. Εἶναι ἔτσι φκειασμένη ὥστε νὰ ὑπηρετῇ πιὸ πολὺ τὴν ἰδέα τοῦ καλοῦ.

Σχῆμα 81: Πλατανιώτικη σεργούνα.

Δὲν ἐπιτηδεύεται ὅποιος κι ὅποιος ράφτης νὰ ράψῃ τὴ σάρκα. Χρειάζεται τέχνη στὸ κόψιμο, τέχνη μεγάλη γιὰ τὰ κεντίδια τῆς. Γι' αὐτὸ εἰδικοί ραφτιάδες περνοῦν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ ράβουν τέτοια πανωντύματα. Τὰ φκειάνουν ἀπὸ μάλλινο, δίμιτο καλοῦφασμένο καὶ μαντανισμένο σκουτὶ βαμμένο μαῦρο. Ἄλλα χρώματα δὲν τὰ βαστάει ὁ τόπος. Τέτοια ὑφαντὰ ὑφάσματα ὑφαίνουν ὅλες οἱ γυναῖκες σὲ τούτῃ τὴν περιφέρεια.

Γιὰ νὰ γίνῃ οἱ σάρκα πρέπει νὰ συρράψῃ ὁ ράφτης ἑφτὰ ὅλα ὅλα κομμάτια ποὺ θὰ τὰ κόψῃ ἀπάνω σ' ὠρισμένα μέτρα ἀπ' τὸ ὑφάσμα. Δυὸ λωρίδες ποὺ θὰ πιάνουν τὴ δεξιὰ κι ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς σάρκας λέγονται μπροστινές (ζ'). Τὰ λαγγιόλια -δύο- ποὺ ράβονται πιὸ πίσω ἀπ' αὐτὲς τὰ ὀνομάζουν κοντολάγγιολα (η'). Τὰ δυὸ ἄλλα λαγγιόλια ποὺ ράβονται πιὸ πίσω ἀπ' αὐτά, νοματίζονται ἀρχάδες (θ'). Τὸ πιὸ πλατὺ λαγγιόλι ποὺ πιάνει τὴ ραχιά ἀποπάνω ὡς κάτω, εἶναι ἡ πισινὴ (κ').

Μιὰ λωρίδα ποὺ ἀνταμώνει τὴν κάθε ἀρχάδα μὲ τὸ ἀδέρφι τῆς, τὴ μπροστινὴ

ὅταν ξαναρδεφώνωνται, γιὰ νὰ ἀφήσουν διάβα στὸ χέρι, τὴν ξέρουν μὲ τόνομα *νωμάρι* (ξ΄) ἢ *νωμίτη*. Τὸ ἀπαυγάτισμα (ἓνα κομμάτι ὕφασμα), ποὺ κάνουν στὰ κοντολάγγιολα ὥσπου νὰ φτάσουν στὴ μασκάλη, τὸ λένε *μασκαλίδι* (λ΄). Τὰ ἀνοίγματα τῆς σάρκας ὅπου περνοῦν τὰ χέρια, ὄντας ντύνεται τὴ σάρκα ἢ γυναικα, λέγονται *παραμπαλιές* (ν΄). Τὰ κεντίδια τῆς τὰ ξέρουν μὲ τὸ ὄνομα *ξόμπλια*. Τὴν ἄκρη ἄκρη τῆς σάρκας τὴν περνάει ἓνα κόκκινο μεταξωτὸ *γαϊτάνι* (α΄) τὸ ράβει ἐκεῖ ὁ ράφτης γιὰ νὰ μὴν ξεφτίζη καὶ γιὰ νὰ ὁμορφαινή. Πιὸ μέσα ἀπ' τὸ γαϊτάνι περιτριγυρίζει τὶς ἄκρες τὸ *τσαπάρι* (β΄). Παρὰ μέσα ἀπ' αὐτὸ διαβαίνει ἄλλη λωριδίτσα ἀπὸ κόκκινα γαϊτάνια μεταξωτὰ, ὁ *γουργουλές* (γ΄).

Τὸ γουργουλὲ τὸν ἀκολουθεῖ κόκκινη σειρὰ γαϊτανιοῦ μεταξωτὴ μὲ τσαμπάκια κρεμασμένα σὰν τὶς σταλαματιές στὴ στέγη. Αὐτὴ εἶναι τὸ *ζέχι* (δ΄). Πιὸ μέσα διαβαίνει κι ἄλλη μετάξινη γραμμὴ, τὸ *καφάσι* (ε΄) ἢ *βίτσα*.

Οἱ γωνιές ἀπ' τὶς φτεροῦγες, ἢ μεσιὰ κι οἱ σκισματιές τὸ πίσω μέρος εἶναι ὀλοστόλιστες ἀπὸ ξόμπλια, τὰ *λιλούδια* καὶ τὰ *κυπαρίσσια*. Οἱ κορφάδες ἀπ' τὶς τσέπες, οἱ φτεροῦγες κι ἡ ἀναμεσαριὰ ἀπ' τὶς σκισματιές στολίζονται μὲ *κυπαρίσσια* σ' ἄλλα μέρη ξομπλιάζουν τὰ *λιλούδια*.

Μὲ τὸ ὄνομα «τσέπες» εἶναι: γνωστὰ τὰ δυὸ μεγάλα ξόμπλια¹¹⁹ ποὺ κεντοῦνε τὸ πίσω μέρος τῆς σάρκας, ἀκριβῶς ἐκεῖ ποὺ βρίσκονται τὰ νεφρά. Ἐνας ποὺ δὲν ξέρει, ἀκούοντας αὐτὸ τὸ ὄνομα, μπορεῖ νὰ βάλῃ μὲ τὸ νοῦ του, πῶς πρόκειται γιὰ τσέπες πραγματικές. Κι' ἀλήθεια τὸν καιρὸ ποὺ ἡ σάρκα πρωτοφορέθηκε, τοῦτα ἐδῶ τὰ ξόμπλια θὰ ἦταν οἱ τσέπες, πολὺ βέβαια πιὸ μπροστὰ ἀπὸ κεῖ ποὺ βρίσκονται τώρα γιὰ νάναι-βολετὲς στὰ χέρια. Κοντὰ στὸ νοῦ πῶς σιγὰ σιγὰ καὶ μὲ τὸ χρόνο τὰ ἀνοίγματά τους στολίστηκαν μὲ κεντίδια, ἀλλὰ καὶ τῆς τσέπης ἡ χρῆση ὑποχώρησε μὲ τὸ χρόνο στὰ κοσμήματα.

Τὴ θέση τῆς λοιπὸν τὴν πῆραν τὰ ξόμπλια κι ἔτσι κατάντησε κεῖ ποὺ τὴν βλέπουμε σήμερα ἀνάμεσα τὴν πισινὴ καὶ τὶς ἀρκάδες. Μονάχα τόνομά τῆς φύλαξε. Τώρα ὁ μόνος σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ ὑπηρετῇ στὴν ἰδέα τῆς ὁμορφιάς: εἶναι ἓνα μεγάλο, τὸ πιὸ μεγάλο καὶ πιὸ καλὸ κεντίδι τῆς σάρκας μὲ τὸ πιὸ μεγάλο κι ὠραῖο *κυπαρίσσι*¹²⁰.

Ὅλος ὁ κόσμος τῶν κεντιδιῶν τῆς σάρκας, τὰ *γαϊτάνια*, τὸ *τσαπάρι*, ὁ *γουργουλές*, τὸ *ζέχι* ἢ *βίτσα* ἢ *καφάσι* συρράβονται πάνω στὸ σκουτὶ μὲ λεπτὸ μεταξωτὸ κόκκινο νῆμα, τὸ *μπερσίμι*.

Τὸ μᾶκρος τῆς σάρκας ποτὲ δὲν εἶναι πρέπον νὰ περνᾷ κάτω ἀπ' τὸν ποδόγυρο τοῦ φουστάνιοῦ. Δὲν εἶναι φκειασμένη τόσο πλατυὰ ὥστε νὰ κουμπώνεται μπρὸς στὸ στῆθος, ὅπως ἡ ἀμπλιανίτικη μανικάτη. Ἀφήνει ἀνοιχτὸ ὅλο τὸ μπροστινὸ μέρος τοῦ σώματος. Γίνεται χωρὶς μανίκια κι ἔτσι δὲν κρύβεται ἡ ποδιὰ καὶ τὸ στῆθος τοῦ φουστάνιοῦ· δὲν κρύβεται κι ἡ χάρη τοῦ χεριοῦ. Τὸ ὅλο τῆς σάρκας εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ

119 Αὐτὲς οἱ τσέπες στὸ Βενάτικο γίνονται μεγάλες πολὺ καὶ πιὸ γυρτὲς κατὰ τὰ μέσα στὸ πάνω μέρος.

120 Ὅταν ἔγραφα τὰ παραπάνω συμπεράσματα δὲν εἶχα ἀκόμη πληροφορηθῆ, πῶς εἶναι ἀκόμα ἄνθρωποι ποὺ θυμοῦνται τσέπες, συρραμένες ὅμως, σ' αὐτὸ τὸ μέρος ποὺ σήμερα βρίσκονται τὰ *κυπαρίσσια*. Τώρα ποὺ τόμαθα πείθομαι πιὰ ἀδίσταχτα πῶς ἔτσι εἶναι τὸ πρᾶμα.

δίνη μονάχα όμορφιά και χάρη στή γυναίκα. Κι αλήθεια γι' αυτόν τόν σκοπό γίνεται. Απόδειξη πώς ή σάρκα κατάντησε ένδυμα γιορτινό, παγγυριάτικο. Τή φορούν νά πάνε στην έκκλησία, νά χορέψουν στο χοροστάσι, νά πάνε στο χάζι¹²¹, όντας γίνεται γάμος χορός γενικός.

Γιά τις καθημερινές πού είναι αναγκασμένες νά δουλέψουν, φκειάνουν άλλες σάρκες οί γυναίκες κατώτερες, χωρίς χάρτσια κι άλλα τέτοια πράματα· άπλές χωρίς λουλούδια και κυπαρίσσια· μονάχα με άπλά μάλλινα σεράδια κόκκινα βαμμένα σεραδωμένες. Αυτές τις ανασκουμπώνονται στο κορμί του πάνω και φορτώνονται τις ζαλιές τά πουρνάρια πού κατεβάζουν άπ' τó βουνό. Τις έχουν για προσκέφαλο νά μήν τρυπιέται τó κορμί τους άπ' τά ξύλα και τ' άγκάθια τών πουρναριών.

Πλατανιώτικα τσουράπια και ποδήματα.

Τσουράπια χωρίς πατουσες έδω στα μέρη τούτα είναι άγνωστα· μα και τά τσουράπια με τά πολλά κεντίδια δέν τά θέλει ó τόπος. Κείνα τά τσουράπια πού έχουν έδω πέραση είναι τά πλεχτά κάτασπρα βαμπακερά ή μάλλινα και φοριούνται χειμώνα καλοκαίρι. Ποτέ οί γυναίκες δέν άνέχονται χρωματιστά τσουράπια.

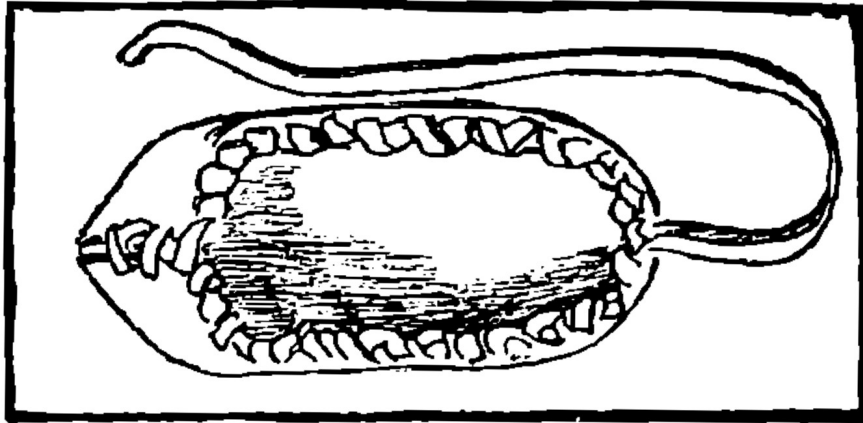
Δέν είναι πολλά χρόνια περασμένα από τότε, πού για ποδήματα στα πόδια φορούσαν τά λουρουτσάρουχα. Αυτά ήταν τής μόδας, αυτά ειχαν πέραση καθημερινή και γιορτή. Σήμερα τά γουβάκια ξετόπισαν άπ' τις πιό πολλές γυναίκες τó λουρουτσάρουχο¹²², μα δέ μόρεσαν νά τó ξαφανίσουν κι όλότελα.

Τά λουρουτσάρουχα γίνονται άπ' τó γουρουνοτόμαρο, ή από βοϊδοπέτσι, μα κι από γγαρέζικες φασκιές πού τις φέρνουν ακόμα σε τούτα τά μέρη οί έμποροι. Πιό στέρια τέτοια τσαρούχια φκειάνουν κι άπ' άργασμένα χοντρά πετσιά· άπ' τά μεσάδια πού ó καθένας μας τά γνωρίζει, γιατί άπ' αυτά πετσώνουμε τά παπούτσια μας. Άπ' αυτά πετσώνουν και τά μαστορικά, δηλ. τά τσαρούχια πού φκειάνουν οί τεχνίτες.

Λοιπόν παίρνοντας μέτρο κόβουν δυό τέτοια κομμάτια πετσι ίσιαμε τó πόδι. Ξουραφίζουν τις τρίχες καλά για νά παίρνουν γυαλιστεράδα. Συρράβουν τις μπροστινές άκρες με λουρι και φκειάνουν τή μύτη τού τσαρουχιού. Ύστερώτερα περβαζώνουν τó άνοιγμα με πλέμα από λουριά γύρω γύρω κι από τόπο σε τόπο αφήνουν τις θηλιές. Αυτή τήν πλεξίδα τά λουριά, πού δέν πρέπει νά λείπη άπ' τó καλό λουρουτσάρουχο, τήν ξέρουν με τó όνομα σύρτης (ó).

121 Διασκέδασις.

122 Τó παίρνουν για τσαρούχι τής φτώχειας. Συρε δούλεψε σε κείνον πού φορεϊ παπούτσια, για νά φορέ(σ)ης τσαρούχια, είναι παροιμία πού σημαίνει: δούλευε σε έναν πόχει για νά πλερωθής καλά, νά μπορέσης νά φκειάσης τσαρούχια.

Σχήμα 82: Λουρουτσάρουχο.

Πίσω στη φτέρνα καταπιάνουν τη μακρυά λουρίδα· όχι σπάνια τη βάνουν κι απ' τὸ πλάι. Ὁραιότερα κι ἀλαφρότερα τσαρούχια ἀπ' τὰ λουροτσάρουχα εἶναι σπάνιο γιὰ νὰ βρῆς. Χώνεις τὸ πόδι μέσα κι πιάνεις τὶς θηλιές με σπάγγο ἢ λουράκι, γιὰ νὰ μὴ ξεφεύγῃ τὸ τσαρούχι ἀπ' τὴ θέση του. Πιάνεις τὴν πλατυὰ λουρίδα καὶ τὴν περιτυλίγεις στὴ γάμπα ὁμορφα ὁμορφα κι εἶσαι ποδεμένος, ἔτοιμος γιὰ περπατησιά. Ἔτσι περπατώντας σοῦ φαίνεται πὼς πατᾶς ἀλαφρὰ σὰν ἀπάνω στὸ βαμπάκι. Τίποτα δὲν ἀμποδάει τὴν Πλατανιώτισσα στ' ὁμορφο καὶ γρήγορο περπάτημα· οὔτε οἱ πέτρες, -κι εἶναι τέτοιες σωρός, γεμάτες ὅλες οἱ στράτες τοῦ τόπου της- οὔτε ὁ ἀνήφορος, οὔτε ὁ κατήφορος, οὔτε ἡ σάρα· οὔτε ὁ πετρώδιος βράχος. Περπατεῖ σὰν τὴ πέριδικα «πέτρα τὴν πέτρα περπατεῖ λιθάρι τὸ λιθάρι». Τὸ λουρουτσάρουχο με τὸ πλατὺ πλέμα τὰ λουριὰ εἶναι τὸ γιορτιάτικο. Γιὰ τὶς καθημερινὲς φκειάνουν κι ἄλλα τέτοια τσαρούχια περβαζωμένα με θηλιές, γιὰ νὰ δένονται στὸ πόδι, καὶ τίποτε παραπάνω.

* * *

Σὰν τοῦτα, τὰ ἀσημότερα τσαρούχια, φοροῦν ἄντρες καὶ γυναῖκες στὰ πιὸ βουνίσια χωριὰ τοῦ Κράββαρη· εἶναι τὸ πρακτικώτερο καὶ φτηνότερο ὑπόδημα γιὰ δουλευτάρη ἄνθρωπο. Μάλιστα τὸ χειμῶνα ποὺ πιάνουν τὰ μεγάλα χιόνια, κι ἀσπρίζει ὁ τόπος ὅλος, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα αὐτὸ φκειάνουν κι ἄλλο εἶδος τσαρούχια οἱ ὄρεινοί. Τῆς ἐποχῆς ἀλήθεια τσαρούχια. Κατάλαβαν πὼς θὰ πέθαιναν ἀπ' τὸ κρύο, ἂν φοροῦσαν τὰ λουρουτσάρουχα ποὺ εὐκόλα βρέχονται καὶ στραπατσιάζουν. Τί ἔκαμαν λοιπόν; συνήθισαν νὰ φκειάνουν τὰ καπποτοτσάρουχα, τὰ ζγαρόνια, ποὺ λένε στὰ μέρη τοῦ Καρπενησιῶ : τσαρούχια ἀπὸ κομμάτια παλιᾶς κάππας ἢ κι ἀπὸ καινούριο χοντρὸ καπποσκουτί· ἴδια κι ἀπαράλλαχτα ὅπως τὰ λουρουτσάρουχα με θηλιές μάλλινες. Καὶ γιὰ νὰ τὰ κάνουν πιὸ βασταγερά καὶ πιὸ λουσάτα, τὰ πετσώνουν με χοντὰ πετσώματα, καὶ μάλιστα τὰ προγγώνουν γιὰ νὰ μὴν ξαγλιστροῦνε πάνω στὰ κρούσταλλα καὶ στὸ παγωμένα χιόνι.

Μονάχα κείνοι ποὺ ζήσανε κάποτε χειμῶνα σὲ τέτοια μέρη, μπορεῖ νὰ

καταλάβουν, τί κοστίζουν οί σκοῦτες, -ἔτσι λένε αὐτὰ τὰ τσαρούχια στ' ἀπανωχώρια τῆς Αἰτωλίας-. Βάνοντας τὰ πόδι σου τσουραπωμένο μέσα στὴ ζεστὴ σκούτα καὶ σκεπάζοντας ἀποπάνω τὸ χτένι μὲ τὸ πουρπόδι¹²³ καταπιάνεις τὶς θηλιές ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος. Περπάτα τότε ὅσο θέλεις πάνω στὰ χιόνια, στὰ κρούσταλλα, στὰ πάγια· δὲν καταλαβαίνεις κρύο. Μένει τὸ πόδι σου ζεστό, καθὼς ἦταν τότε ποὺ φόρεσες τὴ σκούτα. Οἱ κυνηγοὶ ποὺ εἶναι ἀναγκασμένοι ἀκολουθώντας τὰ χνάρια τοῦ λαγοῦ νὰ τρέχουν μέρα ὀλάκερη κάποτε πάνω στὰ χιόνια, μὲ τὰ σγαρόνια βρῆκαν τὴ σωτηρία τους.

* * *

Καὶ τώρα ἄς γυρίσουμε καὶ πάλι στὸν Πλάτανο. Σήμερα τὸ λουρουτσάρουχο βρίσκεται στὴ δύση του. Μέρα μὲ τὴ μέρα τὸ ξετοπίζει τὸ πέτσινο γουδάκι, τὸ ξετοπίζει τῆς μόδας τὸ παπούτσι κι αὐτὸ τὸ λουστρίνι. Ἕνας ποὺ εἶχε πισκεφτῆ τὰ μέρη τοῦτα τοῦ Κράββαρη πρὶν ἀπὸ 15 χρόνια, ἂν σήμερα τὰ ξαναἰδῆ, θὰ κάμη τὸ θᾶμα του. Μεταβολὴ ριζικὴ στὴν ποδесиὰ! Δὲν ἔλλειψαν βέβαια ὀλότελα τὰ λουρουτσάρουχα, μάλιστα στὰ γειτονικὰ χωριά τοῦ Πλάτανου. Φοριοῦνται ὁμως καὶ τὰ πέτσινα γουβάκια, φοριοῦνται κι ἀντρίκια τσαρούχια, μὰ τὶς Κυριακὲς καὶ πίσημες ἡμέρες σὲ κόβει τὸ λουστρίνι! κυριαρχεῖ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ἡ μόδα!

Τὸ πλατανιώτικο μαντήλι,

Μεγάλη περιποίηση κάνει στὰ μαλλιὰ τῆς ἡ Πλατανιώτισσα. Τὰ χτενίζει κάθε μέρα, τὰ φκειάνει δυὸ πλεξίδες καὶ τὰ κουλουριάζει καταποπάνω στὸ μέτωπό τῆς. Φκειάνει τὸν τσόκο, ἓνα ὕψωμα ποὺ δίνει κάποιον ἀέρα στὸ πρόσωπο καὶ χάρη στὸ μέτωπο. Πετάει ἔπειτα ἀνάρριχτα τὸ μεγὰλα λαδὶ μαντήλι καὶ σκεπάζει τὸ κεφάλι τῆς ὄλο¹²⁴. Στέμμα βασιλικὸ νομίζεις τότε πὼς βλέπεις πάνω ἀπ' τ' ἀστέρι τῆς μὲ τὴ χαριτωμένη δίπλα ποὺ κάνει τὸ μαντήλι, ὄντας πέφτη ἀπ' τὸν τσόκο κάτω, γιὰ νὰ σκεπάση τὰ μαλλιὰ καὶ τοὺς δώση μυστηριώδικη χάρη.

Στὰ παραπάνω ἀπ' τὸν Πλάτανο χωριά, ὅπως τὸ Νεχώρι, ὁ Ἄϊ Δημήτρης κι ἄλλα, βάνουν μεγάλη προσπάθεια οἱ γυναῖκες, γιὰ νὰ δώσουν περισσότερο ὕψος στὸν τσόχο τῶν μαλλιῶν τους. Βλέποντας νομίζεις, πὼς φοροῦν λοφίο στρατιωτικὸ, Πλουταίνουν κιόλας τὶς πλεξίδες τους πλέκοντας ἀνάμεσα τὰ πλέματα, τοῦφες μεταξωτὲς ἢ βαμπακερὲς ἀπὸ γνέμα μαῦρο ἢ καστανό. Φαντάσου τότε τί χόντρος καὶ τί ὕψος παίρνει ὁ τσόχος! Καὶ καθὼς εἶναι βαλμένο ἀνάρριχτα τὸ μαντήλι μὲ τὴ μιά του ἄκρη πίσω στὸ κορμὶ καὶ τὶς ἄλλες δυὸ του ριγμένες πάνω στὰ νώμια, ἀφήνει νὰ φαίνωνται τ' αὐτιά τῆς γυναίκας καὶ δείχνουν τὰ δυὸ σκουλαρίκια· ἐδῶ κρεμοῦν παλιὰ βενέτικα φλουριά ἢ τούρκικες χρυσὲς λίρες καὶ τὰ συνταιριάζουν μ' ἀσημένια ἢ χρυσὴ ἀλυσίδα ποὺ διαβαίνει στὸ σβέροκο.

Στὰ δάχτυλα φοροῦν καὶ δαχτυλίδια χρυσά. οἱ πιὸ πολλές, μὰ καὶ τὰ τιποτένια

123 Εἴχωρο μάλινο κομμάτι ὕφασμα.

124 Τέτοια μαντήλια φέρουν καὶ πωλοῦν οἱ ντόπιοι ἐμπόροι. Εἶναι γνωστὰ ὡς πολιτικά κι ἔχουν πολλές κλάρες, λουλούδια ξομπλιασμένα μέσα.

παλιοδαχτυλίδια, πού συνηθίζουν οί Εύρυτάνες κι Ἀμπλιανίτισσες δὲν λείπουν ἀπ' τὶς πιὸ φτωχὲς γυναῖκες.

Εὐτύχημα πὼς ἐξῶ σὲ τούτη τὴ γούρνα λίγη διάθεση δείχνουν οἱ γυναῖκες ν' ἀλλάξουν τὴν πατροπαράδοτη ντυμασιά. Σὲ μιὰ κωμόπολη, σὰν τὸν Πλάτανο, εἶναι ζήτημα ἂν θὰ μπορέσης νὰ μετρήση στὰ δάχτυλα τὶς γυναῖκες πού πέταξαν τὴ σάρκα κι ἀκολούθησαν τὴ μόδα. Ἐνῶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ἢ φουστανέλλα σβήστηκε ὀλότελα κι οἱ ντόπιοι φραγγοραφτιάδες δὲν προφτάνουν νὰ ντύσουν τοὺς φραγγοφορεμένους ὅλους πέρα γιὰ πέρα Πλατανιώτες, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά ἢ Πλατανιώτισσα στοργικὰ φυλάει τὴν παλιὰ παράδοση καὶ διώχνει ἐπίμονα τὴν ψώρα τοῦ νεωτερισμοῦ πού κοντεύει νὰ κατακλύσει ὅλη τὴν Αἰτωλία.

Παραλλαγὲς τῆς πλατανιώτικης ντυμασιάς.

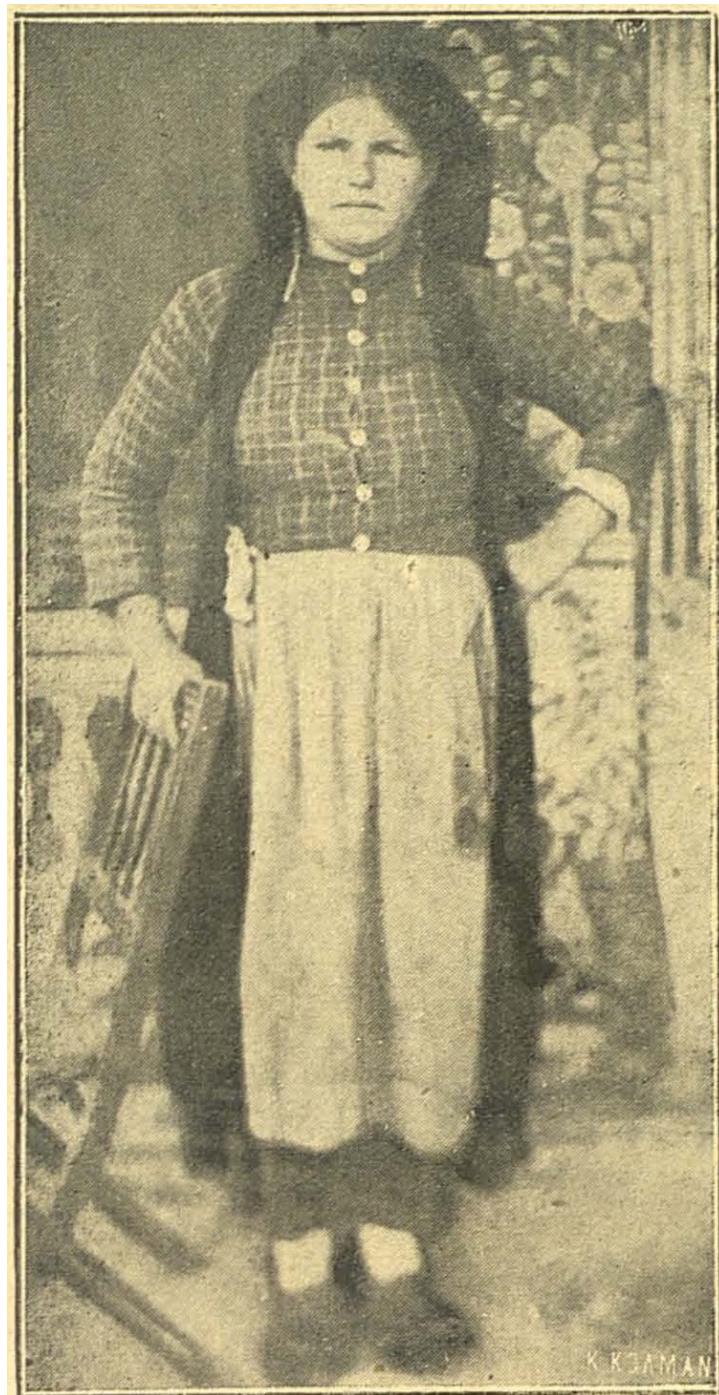
Ὅσο ξεμακραίνει κανεὶς ἀπ' τὴν ἐπικράτεια τῆς σάρκας τόσο κι ἡ ντυμασιά παραλλάζει. Ἡ Κύνισκα π.δ.χ. καὶ τὰ χωριά τοῦ δήμου Ἀμπρακίας στὴν Τριχωνία εἶναι μακριὰ ἀπ' τὸν Πλάτανο 3-5 ὥρες, κι ὅμως οἱ παραλλαγὲς εἶναι αἰσθητές. Τὸ νόθο ἔνδυμα ἔχει ξετοπίσει ἐδῶ σχεδὸν τὴ σάρκα μὲ τὴ συντροφία τῆς.

Τὴ θέση τῆς τὴν πῆρε ὁ μαῦρος σάκκος. Ἀλλὰ κι ἂν ἐδῶ ἐκεῖ κάπου ἀκόμα κρατιέται, τὴ βλέπεις παραλλαγμένη. Γίνεται λαγγιολωτὴ καὶ μὲ ἐλάχιστα κεντήματα: σεραδώνεται μὲ στενὸ τσαπάρι, τὶς περισσότερες φορὲς μάλλινο, καὶ στολίζεται μὲ φτωχὰ λουλουδάκια στὶς φτεροῦγες καὶ στὶς τσέπες πίσω.

Πιὸ μακριὰ ἀπ' τὴν Κόνισκα, στὸν Τέρνο, πού πέφτει στὴν Εὐρυτανία, (3 ὥρες πέρα ἀπὸ τὴν Κόνισκα), παρατηρεῖται διασταύρωση δύο τύπων στὴ ντυμασιά: -ἐδῶ εἶναι τὰ σύνορα τῆς σάρκας καὶ τοῦ καππιοῦ.- Βλέπεις γυναῖκες πού φοροῦν καππί: βλέπεις ὅμως κι ἄλλες πού προτιμοῦν τὴ σάρκα: κι ἄλλες πού περιφρονοῦν καὶ τὰ δύο. Φοροῦν δηλ. σάκκο, μὰ δὲ βγάνουν τ' ἀλύσια καὶ τὶς Εὐρυτανικές κάλτσες: σωστὴ σύγχυση!

Ἄς ἔρθουμε τώρα κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ ἀπ' τὸν Πλάτανο: 3-4 ὥρες μακριὰ ὅπου εἶναι ὁ Ἀβαρίκος, ἡ Δερβέκιστα, τὸ Καλούδι, ἀποκουρίτικα χωριά, μὰ καὶ πιὸ μακρύτερα ἀκόμα, στὸ Κάτω Βενέτικο, ὄξω ἀπὸ τὸν Ἐπαχτο. Κι ἐδῶ ἡ σάρκα, ὅπου δὲν ξετοπίστηκε, ἔπαθε παραλλαγὴ. Τὴ φοροῦν λαγγιολωτὴ σεραδωμένη μ' ἀπλὸ σεράδωμα. Οἱ τσέπες ἔχασαν τὸν ὄνομά τους: τὶς γνωρίζουν μὲ τὸ ὄνομα κοκκίτια.

Ἀλλὰ καὶ τ' ἄλλα ντύματα ἄλλοῦ πολὺ κι ἄλλοῦ λίγο γύρισαν κατὰ τὸ νόθο τύπο.

Σχήμα 83: Τερπιτσιάνα.
(Τερπίτσα, χωριό κοντά στην Κόνισκα).

Πιο έκφυλισμένον τύπο πλατανιώτικης σάρκας φοροῦν οἱ γυναῖκες στὰ Κραββαροχώρια, πού γειτονεύουν μὲ τοῦ Λιδωρικοῦ τὰ μέρη. Ἐδῶ σεραδώνουν τὴ σεγγούνα μὲ μαῦρα σεράδια. Τὴ φοροῦν κι ἀπ' τὴν ἀνάποδη κι ἀπ' τὴν πρόσωπη. Σ' ἄλλα χωριά παραπέρα, ὅπως στὴ Βοϊτσά, Πενταγιούς, Ἄρτοτίνα φοροῦν καὶ σεγγούνες

φλοκωτές χωρίς λαγγιόλια. Όταν βρίσκωνται στίς δουλειές αφήνουν τὸ φλόκο ἀπ' ὄξω, ἅμα πᾶνε σ' ἐκκλησία, σὲ γάμο, χορό, παγγύρι τὶς φοροῦν ἀπ' τὴν πρόσωπη ποὺ ἔχει καὶ τὸ σεράδωμα. Στὴν Ἀρτοτίνα, ἅμα λυποκρατοῦν οἱ γυναῖκες, φοροῦν τὰ σεγγούνια μὲ τὸ φλόκο ἀπόξω (ἀνάποδα) ὡς τὶς σαράντα. Στὰ μέρη τοῦτα ἡ σεγγούνα εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «σεγγούνι», ποὺ δὲ σημαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὴ «σεγγούνα» ἢ «σάρκα». «Τώρα φοροῦν σιγγούνια οἱ γυναῖκες· νιὰ βουλὰ φόραγαν κι δῶ σιγγούνες ὅπου στὴν Ἄμπλιανη κι' στ' Πλάταν' τὰ μέρη», ἀκοῦς νὰ σοῦ λένε.

Σχῆμα 85: Τερνιώτισσα.
(Τέρνος εὐρυτανικὸ χωριό).
(τερνὸς ευρυτανικὸ χωριὸς).

Σεγγούνια φοροῦσαν καὶ μέσα στὸ Λιδωρίκι καὶ στὰ γύρω χωριά. Μάλιστα σὲ καμπόσα καὶ σήμερα φοριέται τὸ σεγγούνι, ἀλλὰ τοῦτα ἐδῶ τὰ σεγγούνια γίνονται λαγγιολωτὰ μὲ πολλὰ λαγγιόλια καὶ μακρὰ ὡς τὰ πόδια· κάτι σὰ φλοκάτες, ἀλλὰ

βαμμένα ολόμαυρα.

Πολίτικη ντυμασιά.

Στ' άπάνω Κραββαροχώρια και στοῦ Λιδωρικιοῦ τὰ χωριά, ἅμα θέλουν νὰ σοῦ ποῦν πὼς μιὰ γυναῖκα δὲ συνηθίζει πιά νὰ φορῆ σεγγούνη, σοῦ λένε: *αὐτὴ φουρεῖ πουλίτικα· ἢ αὐτὴ ἔχει πουλίτικη ντυμασιά, τάβγαλι τὰ βλάχικα. Βλάχικα εἶναι τὸ ντόπιο παλιὸ ντύσιμο, πολίτικα ὁ νόθος στερνογέννητος τύπος.*

Πολλὰ χρόνια πρωτύτερα σὲ τοῦτα ἔδῶ τὰ χωριά παράλληλα μὲ τὴ σεγγούνα πολλές γυναῖκες, ἀπὸ καλὲς οἰκογένειες πρὸ πάντων, φοροῦσαν *πολίτικα*: «πολιτίστηκαν αὐτές!». Τέτοια ντύματα συνηθίζουν νὰ φοροῦν οἱ νυφάδες. Τὶς ἔβλεπες νὰ παρουσιάζωνται μὲ πολὺ μακρὸ μεταξωτὸ φόρεμα, ποὺ σβαρνιότουν κάτω. Ἡ φούστα τοῦ ἦταν κολλημένη σὲ κορμί μεταξωτό, (σύγκορμο φουστάνι), ἀνοιχτὸ μπροστὰ στ' ἀστήθι. Οἱ τραχηλιὲς στολίζονταν μὲ μεταξωτὰ καὶ χρυσοῦφанта σειρήτια. Τὰ μανίκια τοῦ ἐφάρμοζαν σφιχτὰ πάνω στὰ μπράτσα, καὶ κάποτε τάφηναν λίγο ἀνοιχτὰ κατὰ τὸ ἀνοιγμα, γιὰ νὰ ἀνασκουμπώνονται. Αὐτὸ τὸ φόρεμα -ἦταν γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα «*κουραζέες*».

Ἀπόξω ἀπ' αὐτὸν φοροῦσε ἡ γυναῖκα στὸ κορμί της κι ἄλλο μεταξωτὸ μὲ χρυσοῦφанта σειρήτια στολισμένο *κορμί*, τὸ *μποκότο*.

Κι ἀπόξω ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα φορέματα ντυνόταν μακρὸ μαῦρο μὲ μεταξωτὰ σεράδια σεραδωμένο πανωφόρι ἀπὸ τσόχα φκειασμένο, τὴν *κοζόκα*. Κοντότερο τέτοιο πανωφόρι μὲ μανίκια ἀνοιχτά, ὅπως τοῦ πεσλιοῦ, τόλεγαν *κοζοκί*.

Στὸ ὁμορφοχτενισμένο κεφάλι ποὺ φκειάναν καὶ τὶς πλεξίδες κουϊρούκι φοροῦσαν ὀλοκόκκινα φέσια μὲ μακρυὲς φούντες ὀλομέταξες κρεμασμένες ἀπὸ μακρυὰ πολὺ χρυσοῦφанта πλέγματα, τὰ *παπάζια*. Ἡ φούντα κρεμασμένη, καθὼς ἦταν κάτω ἴσια ἀπ' τὸ δεξὺν τὸν ὦμο, ἔφτανε ὡς στὸν ἀφαλό. Γιὰ νὰ μὴν πέφτη τὸ φέσι, τὸ γάντζωναν μὲ ἀσημένια κόπτσα στὸ κουϊρούκι.

Τέτοιες ἀρχόντισσες κι ἀρχοντοπούλες, τὶς καθημερινὲς ποὺ δὲν ταίριαζε νὰ φοροῦν τὸ φέσι, σκέπαζαν τὸ κεφάλι μὲ *μαύρη σκέπη* ἢ *σκεπομάντηλο*, *μαντήλι* δηλ. λεπτότερο ἀπ' τὰ συνηθισμένα. Τυλίγανε τὶς πλεξίδες καὶ μαζί μὲ τὴ σκέπη ἔφκειαναν τὸ ὠραῖο κουϊρούκι.

Στὶς γάμπες φοροῦσαν χρωματιστὰ (μαῦρα, κόκκινα, κιτρινωπὰ κλπ.) *καλτσούνια*, ποὺ τ' ἀγόραζαν στοὺς ἐμπόρους καὶ κάτω στὰ πόδια παπούτσια ἀπὸ βιδέλο, τὰ *σκαρπίνια* ἢ *στιβάλια*.

Στὰ δάχτυλα εἶχαν ὠραῖα χρυσὰ δαχτυλίδια, στ' αὐτιά τους κρεμοῦσαν *σκουλαρίκια* ἢ *βενέτικα φλουριά*, στὸ λαιμὸ τὸ *γκιορτάνι* καὶ τὰ στ' ἀστήθι ἔμπηγαν τὴ χρυσὴ *καρφίτσα*.

Ύλικά τῆς ραφτικῆς.

Σεράδια μάλλινα, λευκά ἢ χρωματιστά, *στρίμματα*: (πιὸ λεπτὰ σεράδια) καὶ *κλωστές ἢ ράμματα*¹²⁵ τὰ φκειάνουν οἱ γυναῖκες σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας.

Τὰ *χάρτσια*, (μαῦρα ἢ κόκκινα) τὰ μεταξωτά, τὰ *τσαπάρια*, τὰ *γαϊτάνια*, τὶς οὐτρές, τὰ *μεταξωτὰ ράμματα ἢ μπερσίμια*, τὰ *χηνώματα*¹²⁶ καὶ τὰ *μπαῖρακλιά* τάφκειαναν ἄλλοτε οἱ *καζάζηδες*. Σὲ μερικὰ αἰτωλικά χωριὰ ἦταν ξέχωρη τάξη βιοτεχνίας τοῦτοι ἐδῶ οἱ τελευταῖοι. Τοὺς εὔρισκες στὴν Κόνισκα, στὴ Δορβιτσά, στὸν Πλάτανο. Καὶ σήμερα ἀκόμα θυμοῦνται στὴ Δορβιτσά τὸ ὄνομα τοῦ Κοντοηλάκη, ἐνὸς παλιοῦ δασκάλου, ποὺ κάνοντας τὸ δάσκαλο ἦταν καὶ *καζάζης*¹²⁷.

Κουκούλια τὴν ἐποχὴ κείνη ἔβγανε πολλὰ ὁ τόπος. Ἦταν ὁ καιρὸς ποὺ πολιτεύονταν. Καὶ σήμερα ἀκόμα βλέπεις γιομάτα τὰ χωριὰ ἀπὸ ἀσπροσουκαμηνιές. Τὶς εἶχαν φυτεμένες τότε γιὰ νὰ παίρνουν τὰ συκαμινόφυλλα καὶ νὰ θρέφουν τὰ σκουλήκια. Σὲ κάμποσα χωριὰ ἦταν καὶ τεχνίτες ποὺ μπορούσαν νὰ σοῦ κάμουν τὸ κουκούλι μετὰξί· ἤξεραν τὴν τέχνη. Ἀπὸ τούτους ἀγόραζαν λοιπὸν οἱ *καζάζηδες* τὸ μετὰξί ὅσο χρειάζόταν γιὰ τὴ δουλειά τους. Δὲν τοὺς ἦταν ὅμως δύσκολη νὰ προμηθεύωνται τέτοιο κι ἀπ' τὴν Πάτρα.

Τὸ ἔκαναν βάντες (λυσίδια) καὶ τὸ ἔβαφαν μὲ ριζαρίσιες ἢ μπακαμίσιες βαφές. Συνηθισμένα χρώματα ἦταν τὸ κόκκινο καὶ τὸ μαῦρο. Ὑστερα ἀπ' τὸ στέγνωμα ἀνάξαιναν τὶς βάντες σὲ σιδερένιο λανάρι κι ἔπεφτε ἡ *σκώρα*. Μὲ ἓνα εἶδος ἀνέμης ἔπειτα ἔγνεθαν, ἔστριβαν, ἔστριβαν μιὰ συγκρατητὴ κλωστὴ κι ἀπ' τ' ἄλλο μέρος τὴν ἔκαναν *κουβάρι*. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ λεγόταν *στρίψιμο*.

Ἀπ' τὰ μεταξωτὰ αὐτὰ γνέματα ὑφαίναν οἱ τσαπαράδες τὰ τσαπάρια, ὅπως γράψαμε παραπάνω. *Γαϊτάνια*, *χηνώματα*, *μπαῖρακλιά*, οὐτρές, *μπερσίμια* εἶναι νήματα ἄλλα παχύτερα καὶ ἄλλα ψιλότερα. Τὰ *γαϊτάνια* ἀντιστοιχοῦν στὰ μάλλινα σεράδια ἢ τὰ χοντρά *στρίμματα*· οἱ οὐτρές στὶς δίστριφτες μάλλινες κλωστές· τὸ *μπερσίμι* στὰ μάλλινα *ράμματα*. Ἡ οὐτρά καὶ τὸ *μπερσίμι* περνοῦνται στὸ βελόνι ἢ οὐτρά σὲ χοντρότερο, τὸ *σπανέλι ἢ σπανόκωλοῦ*¹²⁸ καὶ τὸ *μπερσίμι* σὲ ψιλό. Τὰ *γαϊτάνια*, τὰ *χηνώματα* καὶ τὰ *μπαῖρακλιά* τὰ εἶχαν γιὰ τὸ γάζωμα καὶ τὰ κεντήματα.

Τὰ ὑλικά λοιπὸν ποὺ χρειάζονταν γιὰ νὰ σεραδωθοῦν οἱ σάρκες τὰ πεσλιά, οἱ σκούφεις, ἢ γιὰ νὰ πλεχτοῦν ἢ ὑφαθοῦν οἱ καλτσοδέτες, τάβρισκαν οἱ τσαπαράδες πάνω στὸν τόπο· τὰ φκειάνουν στὸν Πλάτανο, στὴ Δορβιτσά, στὴν Κόνισκα κι ἄλλοῦ.

* * *

125 Ἔχω γιὰ τ' γούνα σ' ράμματα, παροιμία = ἔχω τὰ μέσα νὰ σὲ τιμωρήσω.

126 Εἶδη κλωστές.

127 Κι ἐγὼ ἔφτασα τέτοιο δάσκαλο, τὸν Καούρη στὸ Μεγαδέντρο ποὺ διαβάζοντας τὰ παιδιὰ στὸ ψαλτήρι, ὑφαίνε τὰ σακιά.

128 Εἶναι καὶ *σχιζόκωλα*, καὶ *στρογγυλόκωλα* βελόνια. Κατὰ τὸ σχῆμα τῆς τρύπας καὶ τὸ βελόνι.

Τὸ ὄνομα «καζάζης» καὶ στὸ ἰδίωμα «καζάζης» εἶναι τούρκικο· καθὼς μὲ πληροφορήσε πρόσφυγας δάσκαλος¹²⁹ θὰ πῆ κερδοσκόπος. Ἄν ἡ ἐξήγηση εἶναι σωστή, ποὺ δὲν ἔχω λόγους ν' ἀμφιβάλλω, βγάνω τὸ συμπέρασμα πὼς στὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, ποὺ πῆραν αὐτὸ τὸνομα, πρέπει νάδινε πολλὰ κέρδη τὸ ἐπάγγελμα ποὺ εἶχε νὰ κάμη μὲ τὰ ὑλικά τῆς «σάρκας». Ἡ σεγγούνα τότε ἦταν κυρίαρχη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴν Αἰτωλία. Μοῦ τὸ διηγόταν καὶ ἡ γιαγιά μου, γιὰ 90 χρονῶν στὰ 1881 ποὺ πέθανε.

Οἱ τσαπαράδες ἢ τσαπαρῆδες¹³⁰ ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ καζάζηδες. Κοιτάζοντάς στὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅσα ἔφκειανε τὸ χέρι τους, τοὺς ἔδωκαν καὶ εἰδικώτερο ὄνομα.

Ὑποδιαίρεση καζάζηδων πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε καὶ τοὺς γαιϊτάνηδες, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν τέτοιοι, πὼς μπορούμε νὰ ἐξηγήσουμε τὴν προέλευση ποὺ ἔχουν τὰ παρανόματα π' ἀκούονται ἐδῶ ἐκεῖ στὴν Αἰτωλία «Γαιϊτάντιδες»; Πρέπει νὰ ἦταν βέβαια ἐποχὴ ποὺ θὰ ξεχώριζαν οἱ τσαπαράδες ἀπ' τοὺς γαιϊτάνηδες.

Οἱ ραφτιάδες.

Σὰν ἰδιαίτερη τάξη μέσα στοὺς διάφορους τεχνίτες ποὺ βγαίνουν στὴν Αἰτωλία, ξεχωρίζουν οἱ ραφτιάδες. Ἡ τέχνη περνάει ἀπὸ παπποῦ σὲ πατέρα, σὲ παιδί· εἶναι πατροπαράδοτη, ὅπως κι ὅλες οἱ ἄλλες τέχνες στὴν Αἰτωλία¹³¹. Ἡ Κοζίτσα καὶ Κλεπά, τὰ δυὸ μεγάλα Κραββαροχώρια εἶναι ἡ μάνα τῶν ραφτιάδων. Τὸ ὄνομα «Κο(ζ)ιτσανοί» μάλιστα κατάντησε νὰ σημαίνει σχεδὸν τοὺς ραφτιάδες. Κι ἡ Κόνισκα ὅμως, τὸ κεφαλοχώρι, ποὺ πάει κατὰ τὴν ἐπαρχία τῆς Τριχωνίας, ἔβγανε πολλοὺς τέτοιους ραφτιάδες, (καὶ σκουφάδες πολλοὺς ποὺ γέμισαν καὶ τὸ Ἄγρίνιο).

Σήμερα τὸ ἐπάγγελμα τῶν ραφτιάδων εἶναι στὴ δύση του' σβήνεται σιγὰ σιγὰ μαζί μὲ τὴν παλιότερη ντυμασιὰ τοῦ τύπου Παιδιά ἀπὸ οἰκογένειες ραφτιάδων παραστρατίζοντας λίγο ἀπ' τὴν παράδοση τῶν γονέων τους γίνονται σήμερα ράφτες γιὰ φράγγικα ροῦχα. Οἱ γονεῖς τους, ὅσοι ζοῦνε, ἔμειναν «Ἑλληνοράπται», τὰ παιδιά πολιτίστηκαν· ἄνοιξαν «ραφεῖα» καὶ ἔγιναν «ράπται εὐρωπαϊκῶν ἐνδυμάτων». Αὐτὰ φέρνει ὁ χρόνος!

Τῆς παλιᾶς σχολῆς οἱ ραφτιάδες, κλαστικοὶ τύποι τῆς τέχνης τους, εἶχαν ὁ καθένας τὴ δική του ἐπαγγελματικὴ περιφέρεια. Συντεχνίτης δὲν καταπατοῦσε ποτὲ τὰ δικαιώματα τοῦ ἄλλου συντεχνίτη. Ἡ πελατεία ἦταν κληρονομικιά. Τὴ βρῆκε ὁ κάθε τεχνίτης ἀπ' τὸν πατέρα του, ἀπ' τὸν παππούλη του λότελα. Κι ὁ κάθε χωριάτης βρῆκε τὸ ράφτη ἀπὸ Ἀδάμ-Παπαδάμ, ποὺ λέγει ὁ λόγος. Τὸ εἶχε σὲ ἁμαρτία, ἢ νὰ εἰπῶ καλύτερα,

129 Ὁ κ. Ἀμπατζόγλου, τουρκομαθής.

130 Σήμερα παρανόμι στὸ Γκερτοβὸ τῆς Τριχωνίας.

131 Ὅταν βρῆκα στὸ ξωκκλήσι τῆς Δερβέκιστας Ἁγίας Παρασκευῆ ἐπιγραφή στὴν πλάκα τῆς ἀγίας τράπεζας πάνω ποὺ γράφει πὼς ὁ Φράγγο Τσαπραζολῆς, ὁ μάστορας ἔκτισε τὸ ἐκκλησάκι στὰ 1740 καὶ πὼς αὐτὸς ἦταν ἀπ' τὸν Τέρνο τῆς Εὐρυτανίας, στάθμα περιεργος, νὰ μάθω, ἂν σώζεται σήμερα τέτοια οἰκογένεια. Μὲ πολλὲς ἐρευνες πληροφορήθηκα, πὼς ὑπάρχει ἀλήθεια καὶ μάλιστα βγάνει ὅλο μαστόρους, χτίστες.

δὲν τὸ εἶχε σὲ γούρι ν' ἀλλάξη τὸ ράφτη τῶν γονέων του. Σὰ θρησκεία θεωροῦν οἱ Αἰτωλοὶ τὸ κάθε τι ποὺ κληρονομᾶνε ἀπ' τοὺς γονέους τους! τὸν παπά, τὸν γιατρό, τὸν μάστορα, τὸ φίλο τόχουν σὲ κακὸ νὰ τὸν ἀλλάξουν. Βλάβει ἢ ὠφελεῖ αὐτὴ ἡ συντηρικότητα; Ξέρω κι ἐγώ! Μακάρι νὰ φύλαγαν καὶ τὴν παράδοση τῆς ντυμασιᾶς! Πόσο πιὸ εὐτυχισμένα θὰ ζοῦσαν!

Οἱ Κοζιτσάνοι ραφτιάδες κι οἱ Κλεπαῖτες, ὅσοι ἐδῶ ἐκεῖ σώζονται ἀκόμα κρατοῦν καὶ σήμερα τὴν πελατεία σ' ὀλόκληρες περιφέρειες. Τὸ δῆμο τῶν Εὐρυτάνων τὸν τρῶνε¹³² οἱ Κοζιτσάνοι. Δὲν περνάει παγγύρι σὲ χωριὸ ποὺ νὰ μὴν τοὺς βρίσκῃς μπροστά σου. Λυοῦν τὰ παλιά τους νταραβέρια (=δοσοληφίες) καὶ κάνουν νέες συμφωνίες γιὰ τὰ χινοπωριάτικα ραφίματα. Καὶ βλέπεις, ἐνῶ ὁ χορὸς πάει τρεῖς δίπλες¹³³, αὐτοὶ στέκονται ξέμακρα κάπου ἀπ' τὸ χοροστάσι καὶ ριμένοι στὶς βαθυὲς σκέψεις ποὺ γεννοῦνε οἱ φροντίδες, λένε κι ὅλο λένε γιὰ τὰ ραφίματα τοῦ χωριοῦ. Κουβεντιάζουν μὲ τοὺς πιὸ γερόντους.

* * *

Περνώντας τὰ παγγύρια, ἔβγα τοῦ Αὐγούστου, ποὺ μαζεύουν κι οἱ ξωτερικὲς δουλειές, παίρνοντας στὸν ὦμο τὸ σακκούλι μὲ τὰ ψαλλίδια καὶ τὶς σιδερένιες πήχεις οἱ ραφτιάδες κοπιάζουν¹³⁴ στὰ χωριὰ γύρα. Οἱ Κοζιτσάνοι πᾶν στὸν Τέρνο, στὴ Ρουσκά, στὰ Δολιανά, στοῦ Κρικέλου κι ὅλα τ' ἄλλα κείνα τὰ χωριὰ ποὺ βρίσκονται δῶθε ἀπ' τὴν Καλλιακούδα. Καὶ ράβουν τὰ ραφίματα πόχει τὸ κάθε σπίτι. Τὰ ραφίματα, ποὺ συμφώνησαν τὸν καιρὸ ποὺ γίνονταν τὰ παγγύρια. Ἄλλοι ραφτιάδες γυρίζουν τὰ κάτω χωριὰ, Πλάτανο, Περίστες, Μπέρκο κι ὅλα τὰ ἄλλα χωριὰ τοῦ Βενέτου ἀπάνω καὶ κάτω, ποὺ κρατᾶνε ἀκόμα τὸ παλιό¹³⁵. Ἐδῶ ράβουν σάρκα, ἐκεῖ μακρομάνα σεγγούνα, ἀλλοῦ καππότι, κάπου ἐδῶ ἐκεῖ ἀντρίκειες κάλτσες, πατατοῦκες, γελέκια, ποτούρια, τσακτίρες· ράβουν καὶ κάπρες οἱ πιὸ παλιότεροι ραφτιάδες.

Ἡ πλερωμὴ γίνεται μὲ τὸ κομμάτι τόσα τὸ καππότι, τόσα ἢ κάππα, τόσα τὸ ζευγάρι οἱ κάλτσες, τόσα ἢ σάρκα καὶ πάει λέοντας. Σήμερα τελειώνοντας τὰ ραφίματα οἱ ραφτιάδες, παίρνουν καὶ τὰ λεπτὰ στὸ χέρι. Μὰ παλιότερα, ποὺ εἶχε ὁ θεὸς νὰ κάμη¹³⁶, φύλαε τὸ λόγο του ὁ κόσμος κι ὅλες οἱ δουλειές γίνονταν μὲ τὸ κρέτιτο (=πίστωση). Ποῦ νὰ τάβρη τότε τὰ λεπτὰ στὸ χέρι ὁ πᾶσα ἕνας! Τσοπάνηδες μὲ ἕνα σωρὸ πράματα, νοικοκυραῖοι ἀτράνταχτοι μὲ κτήματα καὶ μὲ ὅλα τὰ καλὰ τους δὲν εἶχαν νὰ πλερώσουν τὰ φκειαστικὰ ἐδετότε ποὺ τελείωνε τὸ ράψιμο. Βλέπεις ἦταν λίγος ὁ παράς! Οἱ ραφτιάδες τάξεραν ὅλα αὐτὰ, καὶ ποτὲ δὲν εἶχαν τὴν ἀξίωση νὰ πλερωθοῦν ἀμέσως, μόλις τελείωναν τὴ δουλειά τους. Ἐβαναν ἕνα ὄριο γιὰ τὴν πλερωμὴ. Γιὰ τοὺς τσοπάνηδες: μεθαύριο στὸν κοῦρο, στὸ γάλα! Θὰ μοῦ δώκῃς τόσα ποκάρια μαλλιά! τόσο βούτυρο! τόσο τυρί! τόση πρέντζα· ἕνα ἀρνί, κατσίκι ἢ ὅ,τι ἄλλο καὶ θὰ ξεπλέξουμε! Γιὰ τοὺς

132 Περιέρονται· νέμονται.

133 Βρίσκεται στὴν ἀκμὴ του.

134 Ἐμφανίζονται.

135 Κρατοῦν τὴν παράδοση.

136 Ἴπαρχε πίστη ἦταν ἀλληλοσεβασμός.

ζευγολάτες: μεθαύριο στὰ στάρια, στὰ καλαμπόκια!

Ψωμάκι λοιπὸν ἔτρωγαν οἱ ραφτιάδες τὶς μέρες ποὺ ἔρραβαν στὸ σπίτι κι ὕστερότερα ἔφευγαν καὶ πήγαιναν σ' ἄλλο σπίτι, σ' ἄλλα χωριά νὰ ράψουνε. Περίμεναν τὸν καιρὸ ποὺ θὰ εἰσπράξουν ἀπ' τοὺς πελάτες τους. Τὸ καλοκαίρι λοιπὸν ἄλλες περιοδεῖες. Ἔβγαιναν μὲ τὸ σακκί, ποὺ λέει ὁ λόγος, παραταριά¹³⁷ τὰ χωριά καὶ εἰσπραζαν ἀπὸ τοὺς πελάτες τους τὸ τυρί τους, τὸ βούτυρό τους, τὰ μαλλιά τους, τὸ σιτάρι τους, τὸ καλαμπόκι τους. Βέβαια τσούγκραγαν¹³⁸ δῶ κεῖ καὶ μετρητά. Στὸ παγγύρι τοῦ χωριοῦ ἦταν ἀπαραίτητη ἡ παρουσία τοῦ ράφτη. Τότε μποροῦσαν ν' ἀνταμώσουν τοὺς ξωμάχους πελάτες τους.

* * *

Τώρα ἄς παρακολουθήσουμε τὸ ράφτη στὴ δουλειά του ἀπάνω. Μπαίνοντας στὸ σπίτι τοῦ πελάτη πρῶτο πρᾶμα πόχει νὰ κάμη ὁ ράφτης, εἶναι νὰ εὐχηθῆ.

-Ὦρα καλή μας καὶ βλοημένη μας! εἶναι ἡ εὐκὴ του.

Πιάνει ἓνα μέρος ποὺ νᾶναι παράθυρο ἀντίκρου μέσα στὸ δωμάτιο. Στρώνει κάποιον χεράμι, ἀδειάζει τὰ ψαλλίδια του ἀπ' τὸ σακκούλι, κάθεται σταυροπόδι αὐτὸς καὶ τὸ καλφούδι του κι ἀρχίζει. Κοίταξε κεῖ κάτω τί βγῆκε μέσα ἀπὸ κεῖνο τὸ παλιοσάκκοο ποὺ βρῆκε ἀπ' τὸν παππούλι τοῦ ἀκόμα! ἓνα χοντροψάλλιδο, τὸ τερζίτικο ψαλλίδι· τ' ἀκοῦς νὰ κάνη γράπ! γράπ!, ἅμα ἀρχίζη νὰ κόψη τὸ μάλλινο σκουτί. Τὸν πιάκα, μιὰ σιδερένια πιάστρα νὰ πιάνη σὰν τ' ἀγκίστρι τὸ σκουτί ποὺ θὰ ράψη καὶ νὰ τὸ κρατῆ τεντωμένο· τὸ σπανέλι του, βελόνι χαμοχοντρο ὄχι καὶ τόσο μακρὸ, περίφημο γιὰ τὸ ράψιμο στὰ μάλλινα: τὴν πήχη, ἓνα σιδερένιον πήχυ, ποὺ τσακίεται σὲ δύο καὶ μαζεύεται τὸ κλούφι, μιὰ μικρὴ μάλλινη σακκουλίτσα, ποὺ τὴν ἔχει γιὰ θήκη τοῦ ψαλλιδιοῦ του· τὴ δαχτυλήθρα, σιδερένια μεγάλῃ δαχτυλήθρα σφαιρικὴ μὲ πολλὲς γουβίτσες ἀπ' ἔξω.

Ἔρχεται ἔπειτα τὸ πρόσωπο τοῦ σπιτιοῦ ποὺ θὰ φκειάση ἔνδυμα καὶ παίρνει τὰ μέτρα ὁ ράφτης μὲ τὴν πήχη του. Ξαπλώνει τὸ σκουτί κάτω· μετράει ἀπὸ δῶ, μετράει ἀπὸ κεῖ. Γράπ, γράπ, ἀρχίζει μὲ τὸ χοντροψάλλιδο, ἐνῶ συγχρόνως εὐχονται. Μὲ γειά σου καὶ μὲ χαρά σου! εἶναι ἡ εὐκὴ ποὺ δίνει σὲ κείνον ποὺ θὰ φορέση τὸ καινούριο.

Παίρνει ὕστερα τὰ κομμάτια, τὰ δίνει στὸν κάλφα του νὰ τὰ καρφοκολλήση κι ὕστερα ἀρχίζει τὸ ράψιμο. Πιστρώνει κάτω τὸ κομμάτι, ποὺ θὰ ράψη καὶ κάθεται ἀπάνω, πιάνει τὴν ἄλλη ἄκρα του μὲ τὸν πιάκο γαντζώνοντάς τον στὸ πουτούρι ἢ τὴν κάλτσα του καὶ περνάει ἀδιάκοπα δῶθε κεῖθε τὸ σπανέλι του. Ἀργαλειὸς πάει τὸ χέρι του!¹³⁹ Ράβει, ράβει, ράβει. Κάποια ὥρα εἶχε συγκολλήσει τὰ πιὸ σπουδαῖα τεμάχια. Φωνάζει τότε τὸν πελάτη του καὶ τὸν νταίνει. Παραβάνει τὸ ροῦχο. Κόβει ἀπὸ δῶ, κόβει ἀπὸ κεῖ, ὅσο ποὺ τὸ φέρνει στὴ θέση του. Τὸν γδαίνει κι ἀρχίζει πάλι τὸ ράψιμο. Ράψιμο, γάζωμα,

137 Ὅλα τὰ χωριά στὴ σειρά.

138 Ἔπαιρναν ἐδῶ ἐκεῖ.

139 Ράβει γρήγορα.

σταυροβελονιά, κέντημα, πίστρωμα, σεράδωμα, τρῦπες, κουμπιά, νὰ ἡ δουλειὰ τοῦ ράφτη, ὥσπου νὰ μπιτίση τὸ ραφίμι. Τελευταῖα πάλι ντύσιμο, γιὰ νὰ ἰδῆ πὼς ἔρχεται πάνω στὸν πελάτη του. Τὸ κοιτάζει ἀπὸ δῶ, τὸ κοιτάζει ἀπὸ κεῖ Ἐδῶ θέλει μάζωμα, ἐκεῖ θέλει πάρσιμο, τὸ κουμπὶ θέλει παρακάτω, κι ἄλλες τέτοιες κουβέντες ἀκοῦς νὰ γίνωνται. Πάλι βγάλσιμο, λίγο ἴσιασμα, καὶ ξαναφόρεμα. -Ἄ! καλὸ σοῦ ἔρχεται μὲ γειά σου καὶ μὲ χαρά σου! εὔχεται. Τὰ ἴδια κι ἄλλοι ποὺ θὰ παρατύχουν. Κι ἂν εἶναι ἀνύπαντρος τοῦ εὔχονται: καὶ γαμπρός! Ἄν εἶναι κορίτσι: καὶ νύφη!

-Θὰ τὸ βρέξουμε κιόλας!¹⁴⁰ εἶναι μιὰ ἀστεία εὐχή ποὺ λέγεται πάντοτε σὲ κείνον ποὺ θὰ φορέση πόδημα ἢ ροῦχο καινούριο.

Ἔτσι ὁ ράφτης ράβει μὲ τὴ σειρά ὅλα τὰ ραφίμια πόχει τὸ σπίτι. Κάθεται μία, δύο τρεῖς μέρες: μιὰ ἐβδομάδα κάποτε. Εἶναι ὁ φίλος τοῦ σπιτιοῦ. Ἐξαιρετικὲς περιποιήσεις χάνει στὸ ράφτη ἢ σπιτονοικοκυρά. Τοῦ πάει πρωτὶ γιόμα τὸ γλυκό του, τὸ ρακί του, τὸν καφέ του. Τοῦ φκειάνει τὸ πιὸ ἐκλεχτὸ φαγητό. Τοῦ φκειάνει καὶ τηγανιστὸ μ' αὐγά καὶ τυρί. Τοῦ ζυμώνει ψωμὶ μὲ τὴν πιὸ φιλὴ σίτα. Εἶναι καλομαθημένοι οἱ ραφτιάδες καὶ θέλουν περιποίηση ἐξαιρετικὴ. Παροιμία ἔχουν μείνει πιά τά: «Μὴν εἶσι ράφτης νὰ σοῦ φκειάσουμι τηγανιστό;» «Στοῦ ράφτ' φκειάνουνε τηγανιατὸ ὄχ' ὅπου κι ὅπου!»¹⁴¹

Οἱ καλοὶ ραφτιάδες φαίνονται στὰ γαζώματα καὶ στὰ κεντίδια ποὺ φκειάνουν. Γιὰ χάρτσωμα πολὺ λίγους ραφτιάδες μπορείς νὰ βρῆς καλούς. Αὐτὴ εἶναι μιὰ δουλειὰ μονότονη καὶ μαραζιάρικη. Καὶ ἐν γένει ἡ τέχνη τοῦ ράφτη εἶναι παθητικὴ. Γι' αὐτὸ οἱ ραφτιάδες ἀλεγάρουν τὴν ὥρα τους μολογώντας μουραπάδες καὶ παραμύθια κάποτε καὶ τραγουδώντας κλέφτικα τραγούδια. Οἱ πιὸ πολλοὶ ραφτιάδες τυχαίνουν χωραταντζήδες φκειάνουν μονάχοι τους ἀστεῖες ἱστορίες¹⁴². Λένε πολλὰ κουτσοκέφαλα νὰ περνᾶ ἡ ὥρα. Ἀνακοινώνουν νέα καὶ κοτσομπολέματα ἀπ' ἄλλα χωριά. Κάποτε καὶ ραδιουργοῦνε. Βάνουν φτυλιές, ποὺ λέει ὁ λόγος. Κάνουν πειράγματα. Φκειάνουν καὶ συμπεθερείς. Τάζουν νυφάδες σὲ νέους, καὶ γαμπροὺς σὲ κορίτσια. Ὅλα, ὅλα τὰ φκειάνουν. Πολλὲς φορὲς καὶ στὰ οἰκιακὰ τῶν πελατῶν τους ἐπεμβαίνουν.

Γι αὐτὸ ἄπειρες ἀστεῖες ἱστορίες εἶναι φκειασμένες γιὰ τοὺς ραφτιάδες. Μποροῦσε νὰ γράψῃ κανεὶς ἕναν τόμο, ἂν εἶχε τὸν καιρὸ καὶ τὴ διάθεση νὰ τὶς μαζέψῃ ὅλες. Ὅσες μπόρεσα νὰ μαζέψω τὶς γράφω παρακάτω.

Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων.

1

Μιὰ φορὰ ἕνας ράφτης ἤθελε νὰ πιῆ ρακί, ἀλλὰ ντρεπόταν νὰ ζητήσῃ τῆς

¹⁴⁰ Κι ἐννοοῦν νὰ τοὺς κερᾶσῃ κάτι ποτὸ συνήθως.

¹⁴¹ Κι παροιμία: Ἐνὰ ἦταν τόφραε ὁ ράφτης: βέβαια κάτι τέτοια ἀρχὴ θάχη.

¹⁴² Ἐνας τέτοιος ξακουσμένος στ' Ἀπόκουρο ράφτης ἦταν ὁ Μπλακούρας ἀπ' τὴν Ἀμπρακιά. Μποροῦσε νὰ κρατῆ ἀκροατήριον ἀγρυπνο ὅλη νύκτα: εἶχε διηγηματικὸ κι ἤξερε τὸν ἄμμο τῆς θάλασσας ἀπὸ κουτσοκέφαλα. Ἐφκειανε καὶ δικά του τέτοια.

νοικοκυρᾶς τοῦ σπιτιοῦ. Ἐκεῖ κοντὰ στὴν παραστιὰ ἦταν μιὰ γάτα. Τὴ χτυπάει λοιπὸν μὲ τὴ δαχτυλήθρα του στὸ κεφάλι λέγοντας : ψίτ! γάτα, ποὺ κάθεσαι σὰν τὸ παγούρι μὲ τὴ ρακὴ, ὅπου πίνουμε!

Ἄκουσε ἡ νοικοκυρὰ τὸ λόγο τοῦ ράφτη καὶ κατάλαβε, τὶ ἤθελε ὁ ράφτης.

-Θέλεις ρακὴ, μάστορα, καὶ δὲν μιλάς; τοῦ λέει.

-Ἔ! δὲν τὸ εἶπα γὼ γι' αὐτό! ἀλλὰ μ' ὅλα ταῦτα σῦρε, φέρε λιγάκι, ἂν εἶναι εἶπε.

Τὶ νὰ κάμη λοιπὸν ἡ νοικοκυρὰ! Πῆγε καὶ τοῦ ἔφερε κι ἔπει.

Ἄστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων.

2

Κάποιος μιὰ φορὰ ρώτησε τὸ Μπλιακούρα, τὸ ράφτη ἀπ' τὴν Ἀμπρακιά, ποῦ τὰ βρίσκει τὰ βελόνια.

-Δὲ σοῦ τὸ μαρτυρᾶω, πὼς τὰ σπέρνω κεῖ πέρα στὰ παλιοχτίρια, γιὰτὶ θὰ πᾶς νὰ μοῦ τὰ πάρης!!

Ἐκεῖνος πίστεψε, πὼς ἀλήθεια σπέρνει στὰ παλιοχτίρια¹⁴³ ὁ Μπλιακούρας καὶ φυτρώνουν τὰ βελόνια¹⁴⁴. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ βλάκας σηκώθηκε καὶ πῆγε κεῖ γιὰ νὰ βρῆ τὰ βελόνια!

Ὑστερα ἀπὸ κάμποση ὥρα ξαναγύρισε.

-Δὲν ἦβρα βελόνια, εἶπε μονάχα κάτι χορταράκια ποὺ μοιάζουν σὰ βελόνια εἶναι κεῖ!

-Ἀχ! μαθέ, λέει ὁ Μπλιακούρας μπάς καὶ μοῦ χάλασες τὰ βελόνια, γιὰτὶ εἶναι γλωρὰ, δὲ σκληρουναν, δὲν γίνηκαν ἀκόμα!

Ἐκεῖνος ὁ κουτὸς τάχαψε ὅλα γιὰ σωστά.

Ἄστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων.

3

Μιὰ φορὰ ὁ Μπλιακούρας ἔρραβε σὲ κάποιον σπίτι. Σ' αὐτὸ διάφτυναν τρεῖς νοικοκυράδες, συννυφάδες ἄς ποῦμε. Μιὰ μέρα ἔβαλαν στὸ κακάβι κρέας γιὰ νὰ βράση.

Λοιπὸν ἐρχόταν ἡ μιὰ νοικοκυρὰ νὰ δοκιμάσῃ τὸ φαγητό, ἔπαιρνε ἓνα κοψίδι

¹⁴³ Ἐρείπια σπιτιῶν. Παλιὸ χωριὸ.

¹⁴⁴ Αὐτὰ ποὺ ὠνόμαζε βελόνια εἶναι οἱ πρασιλῆθρες, χορτάρια ποὺ ἅμα ξηραθοῦν ἀλήθεια μοιάζουν σὰ βελόνια.

κρέας τὸ ἔτρωε κι ἔφρευγε. Ἐρχόταν ἢ ἄλλη, τὸ ἴδιο. Ἐφαγαν, ἔφαγαν, τάδειασαν τὸ κακάβι· λίγα κοψίδια ἔμειναν καὶ λίγο ζουμί.

Αὐτὰ τάθλεπε ὁ Μπλιακούρας ἀπὸ κεῖ ποὺ καθόταν κι ἔρραβε. Τὶ νὰ κάμη κι αὐτὸς γιὰ νὰ ἀστειευθῆ μὲ τὴ λαιμαργία τῶν γυναικῶν! Φύλαξε τὴν ὥρα ποὺ δὲν ἦταν καμία ἐκεῖ. Τρυπώνοντας τα μὲ τὸ βελόνι του ἀρμάθιασε σὲ μιὰ κλωστή ὅλα τὰ κοψίδια, ποὺ εἶχαν ἀπομείνει. Τὴν ἀρμάθα τὴ βούτηξε μέσα στὸ ζουμί κι ἄφησε τὴ μιὰ ἄκρη τῆς κλωστῆς νὰ κρέμεται στὰ χεῖλια τοῦ κακαβιοῦ· καὶ γιὰ νὰ μὴν ξεφεύγῃ ἀπ' τὸ βάρος τῶν κοψιδιῶν, τὰ γράδωσε ἐδεκεῖ μὲ τὸ καπάκι. Πούμωσε, μαθῆς, τὸ κακάβι μὲ τὸ καπάκι κι ἀπ' ὄξω κρεμόταν ἢ κλωστή.

Ἐρχεται ἢ μιὰ νοικοκυρά, γλέπει μιὰ κλωστή κρεμασμένη στὰ χεῖλια τοῦ κακαβιοῦ, ντροπιάστηκε... Τὸ πέρασε, καὶ πολὺ σωστὰ γιὰ μεγάλη προσβολή. Ἀκοῦς νάχη τὸ φαῖ μέσα κλωστὲς καὶ τρίχες!.. Πισωκώλιασε τότε κι αὐτὴ τὸ ράφτη, γιὰ νὰ μὴν τὴ βλέπῃ, τὶ θὰ κάμη· πιάνει τὴν κλωστή ἀπ' τὰ χεῖλια ποὺ τὴν εἶχαν σφιμένη οἱ ἄκρες τοῦ καπακιοῦ, τραβάει..., δύσκολα ἔβγαине. Ἐβαλε τότε κι αὐτὴ τὰ δυνατὰ τῆς. Τραβάει πάλι καὶ τότε ξεπετιέται καπάκι, ἀρμάθα κρέατα... Αὐτὴ μὴ προσέχοντας καλὰ καλὰ τὶ συμβαίνει, ἔκαμε νὰ πετάξῃ πέρα τὴν κλωστή, ἀλλὰ σκόρπισε τὰ κοψίδια μεσ' στὸ δωμάτιο.

Ὁ Μπλιακούρας ξεκαρδίστηκε στὰ γέλοια, γιὰτὶ κατάφερε κεῖνο ποὺ ἤθελε.

Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων.

4

Ἡ νοικοκυρὰ ὀρίζει τὸ σπίτι κι ἀπὸ ὅθι θέλει πηδάει.

Μιὰ φορὰ ἕνας ράφτης ἔρραβε σὲ ἕνα σπίτι. Κάποια ὥρα τοῦ ἦρθε ὄρεξη νὰ φάῃ τηγανίτες. Τὶ νὰ κάμη κι αὐτὸς! Λέει στὸν κάλφα του:

-Ἄμα ἰδῆς τὴ νοικοκυρά, νὰ ἔρθῃ δῶ μέσα γιὰ νὰ κάμη κάτι, σὺ νὰρχίσης νὰ κλαῖς ἐγὼ θὰ σὲ ρωτήσω τότε: «τί κλαῖς, παιδί μου;» Σὺ νὰ πῆς: «θέλω τηγανίτες!»

Περίμεναν, περίμεναν κάμποση ὥρα. Νά σου τὴν καὶ παρουσιάστηκε ἢ νοικοκυρά. Ὁ κάλφας ἀρχίζει νὰ κλαίῃ.

-Τί ἔχεις καὶ κλαῖς, ὀρέ, τὸ ρώτησε ὁ ράφτης.

-Θέλω τηγανίτες, εἶπε τὸ παιδί.

Ἡ νοικοκυρά, ποὺ δὲν κατάλαβε καλὰ καλὰ τὴν κουβέντα ποὺ ἔκαμε ράφτης καὶ κάλφας, ρώτησε:

-Γιὰτὶ κλαίει τὸ παιδί, μάστορα;

-Θέλεις τηγανίτες, γυιέ μου! λέει ο μάστορας· και σάματι τρώει λίγες! Θέλει ένα ταψι να χορτάση! Σοῦναι ἕνας φαγάς!

-Ἄ! να φκείασουμε! εἶπε ἡ νοικοκυρά. Ἀλήθεια, πῆγε ἔβαλε τὸ τηγάνι στὴ φωτιά κι ἔφκειασε ἕνα ταψι τηγανίτες· σωρὸ ὡς κεῖ πάνω. Τὶς ἔφερε τότε στοὺς ραφτιάδες κι ἔφαγαν ὅσες μπόρεσαν.

Ἄλλη μέρα ὁ ράφτης εἶχε μάρρα να φάη καρύδια. Πίσω τὰ ἴδια ἔκαμε λοιπόν. Ἔβαλε τὸ καλφούδι κι ἄρχισε να κλαίη.

-Τί θέλεις, ὀρέ, τοῦ λέει, βγάλε τὸ σκασμό!

-Θέλω καρύδια α α! (ἔτσι τορμήνεψε να πῆ).

Ἡ νοικοκυρά ἄκουσε και κατάλαβε τώρα, πὼς ὁ μάστορας θέλει καρύδια να φάη. Εἶχε πολλὲς κοκόσιες αὐτὴ ἡ νοικοκυρά, ἀλλὰ τὶς εἶχε στὸ νταβάνι γιὰ να εἶναι ἀσφαλισμένες. Τὶς εἶχε βάλει κεῖ πάνω ἀπὸ τὴ γλαβανή¹⁴⁵.

Τότε λοιπόν παίρνει κι αὐτὴ μιὰ ξυλένια σκάλα και τὴ σταίνει στὰ χεῖλια τῆς γλαβανῆς. Σιγὰ σιγὰ ὕστερα ἀνέβηκε ἕνα ἕνα τὰ σκαλοπάτια και ἔφτασε στὸ ταβάνι. Τρύπωσε ἀπ' τὴ γλαβανή και σύρθηκε μέσα γιὰ να φτάση τὰ καρύδια. Ἦταν λίγο βαθυὰ βαλμένα. Ἔβανε ἔβανε καρύδια σ' ἕνα ταψι ποῦ εἶχε μαζί της! Ἀκούεταν ὁ βρόντος ἀπὸ κάτω. κρ. κρ. κρ.!

Τὴ στιγμή ποῦ ἦταν αὐτὴ τρυπωμένη, ὁ ράφτης γιὰ να χωρατέψη, εἶπε στὸ καλφούδι και πῆρε τὴ σκάλα ἀπὸ κεῖ ποῦ ἦταν στημένη. Ἡ νοικοκυρά χαμπάρι δὲν εἶχε. Ἄμα μπίτισε τὴ δουλειά της, σύρθηκε τοῦ κώλου πίσω, κρέμασε τὰ πόδια της κάτω και τὰ κούναε πέρα δῶθε, γιὰ να βρῆ τὸ σκαλοπάτι τῆς σκάλας να πατήση. Τὰ γυρίζει σιαδῶ, τὰ γυρίζει σιακεῖ τὰ πόδια, ποῦ σκάλα και ποῦ μάρραθα!!¹⁴⁶ Ἄρχισε να στενοχωριέται πολὺ ἡ γυναῖκα. Ὁ κάλφας βλέποντας τὴ στενοχώρια τῆς γυναίκας τόδαλε στὰ γέλοια και δὲ μπορούσε να τὰ κρατήση.

Ἡ νοικοκυρά, ποῦ λιονοκατάλαβε, τὶ εἶχε γίνει, βλέποντας πὼς ἄλλος τρόπος γιὰ να κατεδῆ ἀπὸ κεῖ ποῦ ἦταν ἀνεβασμένη δὲν εἶναι, ἔτοιμάζεται να πηδήση κάτω.

Ὁ μάστορας πόφκειασε τὴ δουλειά του ὅπως ἤθελε, λέει τότε στὸ καλφούδι, ποῦ γελοῦσε;

-Τὶ γελαῶς ὀρέ! Ἡ νοικοκυρά τὸ ὀρίζει τὸ σπίτι της, κι ἀπὸ ὅθι θέλει πηδάει.

Κι ἔτσι ἔμεινε ὁ μῦθος.

145 Ἡ γλαβανή σὲ πολλὰ χωριά λέγεται και καταρράχτης.

146 Παροιμιῶδες.

Ἄστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων.**5**

Ἐνας ράφτης ἦταν γυναικάς· κυνηγὸς στὶς γυναῖκες, μάννα καημένη!¹⁴⁷

Μιὰ μέρα ἔρραβε σὲ κάποιον σπίτι. Ἡ νοικοκυρὰ γυάλιζε· ἦταν χαμοούμορφη, κι ὁ ράφτης γαργαλίστηκε ἀπ' τὴν ὀμορφάδα της.

Ἦτανε καὶ τεχνίτης αὐτὸς μυρίστηκε, πὼς ἀγαπάει τὰ ξυνὰ ἢ γυναῖκα, καὶ τῆς μπῆκε ἀπὸ καλὴ μεριά.

Μιὰ μέρα πῆρε ἓνα κάρβουνο καὶ χάραξε τάχα ἓνα γυροβόλι κάτω στὸ πάτωμα. Ἡ νοικοκυρὰ ἦταν στὸ ἄλλο δωμάτιο.

Κάποια ὥρα ἔρχεται αὐτοῦ ποὺ ἦταν ὁ ράφτης. Τὸν κοιτάζει... ἔφκειανε ἓνα γυροβόλι κάτω. Γελώντας τότε πάει πιὸ κοντὰ στὸ ράφτη καὶ τοῦ λέει:

-Τὶ φκειάνεις αὐτοῦ, μάστορα; Τὶ τὸ θέλεις τὸ γυροβόλι;

-Ὅποιος πατήση μέσα στὸ γυροβόλι θὰ πάθῃ τὴ δουλειά!... λέει. Ἄλλὰ φυλάξου,... τὸ καλὸ ποὺ σοῦ θέλω!

-Ἐγὼ θὰ πατήσω! λέει αὐτή!

-Μή! θὰ τὴν πάθῃς! τῆς λέει ὁ μάστορας.

-Θὰ πατήσω!

-Μή!

Τὰ ἤθελε, μαθές, ὁ κωλ..... της κι ἤθελε νὰ πατήσῃ ἢ νοικοκυρὰ! Κι ἀλήθεια πάτησε μὰ..... τὴν ἔπαθε τὴ δουλειά κι' ὁ ράφτης ἔκαμε τὸ γοῦστο του.

Ἄστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων.**6****Ὁ βλάχος κι ὁ ράφτης.**

Ἐνας κάποτε ἦταν βλάχος. Φύλαγε καμιὰ τριανταριά πρόβατα πάνω στὶς ράχες. Τὸν δούλευε τὸ κρῦο, ἡ βροχὴ κι οὔλα τ' ἄλλα κακὰ ὅσα τραβοῦν οἱ τσοπαναραῖοι.

-Τὶ τραβᾶμε, ἐμεῖς οἱ μαῦροι βλάχοι; ἔλεε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό.

Νιὰ μέρα πέρασε ἓνας ράφτης ἀπὸ τῆς ράχης, ποὺ φυλαε ὁ βλάχος τὰ πρόβατα. Χαιρέτησε καὶ στάθηκε λίγο.

¹⁴⁷ Ὑπερβολικά.

-Ὅρέ, ράφτης εἶσαι; τοῦ λέει ὁ τσοπάνης.

-Ναί! Εἶπε.

-Βλέπεις τί τραβᾶμε ἐμεῖς οἱ βλάχοι;

-Οὔλοι μας τὰ ἴδια τραβᾶμε!

-Κάνουμε μιὰ δλειά!; λέει ὁ ράφτης. Νὰ γένης ἐσὺ ράφτης καὶ γὼ νὰ πάρω τὰ πρόβατα; Πάρε σὺ τὴν πήχη μου καὶ τὰ φαλλίδια!

-Τὸ κάνουμε λέει ὁ βλάχος. Ἐγὼ καλύτερα θὰ περνᾶω ἀπὸ τσοπάνης! Θὰ κάνουμε παραφωτιὰ καὶ θὰ ράφτω· θὰ τρώω τὸ καλὸ μου τὸ φαῖ μέσα στὴ ζέστα μου...!

Ἔτσι ἔκαμαν ἄλλαζαν. Ὁ ράφτης πῆρε τὰ πρόβατα. ὁ βλάχος τὰ φαλλίδια καὶ τὴν πήχη.

-Τώρα νὰ μὲ μάθης πῶς θὰ κόβω καὶ πῶς θὰ ράβω! τοῦ λέει ὁ βλάχος τοῦ ράφτη.

-Πρῶτα θὰ μετρᾶς, ὕστερα θὰ κόβης καὶ ἄλλο τελευταῖα θὰ ράδης καὶ θὰ σιδερώνης, λέει ὁ ράφτης.

Ἐχώρισαν ἔπειτα, Ὁ ράφτης ποὺ εἶχε τὸ μυαλό του, πῆρε τὰ πρόβατα καὶ τὰ πούλησε. Πῆρε μπόλικα χρήματα καὶ ἀγόρασε ἄλλα ἐργαλεῖα γιὰ τὴν τέχνη του. Γύριζε μέσα στὰ χωριὰ καὶ ἔβγανε παράδες, ὅπως καὶ πρωτύτερα.

Ὁ βλάχος πῆρε τὸ σακκούλι μὲ τὰ ἐργαλεῖα στὸν ὦμο καὶ πῆγε σὲ κάποιον χωριὸ γιὰ νάβρη δουλειά. Καθὼς διάβαινε σ' ἓνα σοκάκι τὸν εἶδε μιὰ γυναῖκα καὶ τοῦ φώναξε!

-Ὅρέ, ράφτη, ἔρχεσαι νὰ μοῦ ράψης ἓνα σεγγούνη;

-Ἐρχομαι, λέει ἐκειός.

Πῆγε ἐκεῖ, ἔπιασε παραφωτούλα, καὶ στρώθηκε κάτω. Τόφεραν τὸ σκουτὶ γιὰ νὰ τὸ ράψῃ.

Τραβάει μὲ τὸ φαλλίδι καὶ τὸ κόβει λωρίδες; λωρίδες, μάννες· μέτρησε καὶ ὕστερα τόραβε.

Τώρα κατάλαβε τί ἔπαθε! Πῶς δὲ γίνεται ράφτης ἔτσι στὰ καλὰ καθούμενα ὁ καθέννας! Τότε παίρνει καὶ αὐτὸς κάμποσα ξύλα καὶ τάστησε ὀρθά.

Τὰ σκέπασε μὲ γούιες ἀπὸ σκουτὶ, τίς ἔρραψε κεῖ πάνω καὶ ἔφκειασε ἓνα εἶδος σὰ λύκο. Τὸ λύκο εἶχε στὸ νοῦ του! αὐτὸν ἔβλεπε κάθε μέρα κεῖ πάνω στὸ βουνό, ποὺ φύλαε τὰ πρόβατα!

Κάποτε μπαίνει ἡ νοικοκυρὰ μέσα γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ φαῖ, νὰ φάῃ, τηράει... τί νὰ

ἰδῆ! Λύκος!

-Τὶ ἔφκειασες αὐτοῦ, μάστορα; τοῦ λέει, σεγγούνα ἢ λύκο;

-Λύκο ἔφκειασα εἶπε ἐκειός· νὰ φάη ἐμένα πρῶτα, ποὺ ἀπαράτησα τὰ πρόβατά μου καὶ σεργανᾶω σιαπέρα, κι ὕστερα ἐσέναν, ποὺ μὲ διάλεξες γιὰ ράφτη!

Αὐτὰ ἔγιναν. Ἔχασε καὶ τὰ πρόβατα ὁ βλάχος κι οὔλα τὰ καλά του, γιὰ νὰ θέλῃ νὰ γείνη ράφτης!

Γιορτινὴ καὶ καθημερινιάτικη ντυμασιά.

Δυὸ εἰδῶν ντυμασιᾶς ἔχουν οἱ Αἰτωλοὶ, τὴ γιορτινὴ καὶ τὴν καθημερινιάτικη. Τὰ καινούρια μου λέγοντας ἐννοοῦν τὴν πρώτη. Ὅταν μιλοῦν γιὰ τὴ δεύτερη, λένε τὰ παλιά μου. Ἡ καινούρια φουστανέλλα πρέπει νὰ εἶναι καμωμένη μὲ πιὸ πολλὰς μαννάδες¹⁴⁸ καὶ χασιδένια· οἱ κάλτσες θὰ εἶναι ρούχινες ἢ πλεχτῆς. Τριπολιτσιώτικες, κι ὄχι ἀπὸ ὑφαντὸ σπιτίσιο καλτσσοκούτι. Οἱ γιορτινῆς καλτσσοδέτες θὰ εἶναι μεταξωτῆς κι ὄχι λινομέταξες ἢ μάλλινες. Τὸ γελέκι ἀπὸ καλὸ, ἀγοραστὸ ὑφασμα, καλοραμμένο καὶ μὲ πολλὰ κεντίδια, ἢ σκούφια ἀτλαζένια ὀλοκέντητη καὶ τὰ τσαρούχια μὲ περισσότερὴ πολυτέλεια καὶ μὲ πιὸ μεγάλες φοῦντες καμωμένα.

Τὰ καινούρια ξαναγιώνονται τὴ Λαμπρὴ πάντα, ἂν τύχη καὶ τριφτοῦνε. Τότε τὸ καλεῖ ἡ μέρα γιὰ ξεκαινούργωμα. Μὰ κι ὄντας θὰ γίνῃ γαμπρὸς κανεὶς πάντα ἢ καινουριὰ εἶναι ἀπ' τὰ ἀπαραίτητα. Μιὰ φορὰ τὸ χρόνο ἔρχεται ἡ Λαμπρὴ. Μιὰ φορὰ παντρεύεται ὁ ἄνθρωπος εἶναι λόγοι ποὺ δικαιολογοῦνε κάθε δαπάνη γιὰ τὸ ξεκαινούργωμα.

Τὰ γιορτινὰ φυλάγονται διπλωμένα στὶς κασσέλες μέσα. Οἱ νοικοκυράδες τὰ σιάζουν, βάνουν ἀνάμεσα βασιλικούδια, μαντζουράνες καὶ μῆλα. Γι' αὐτὸ, ἅμα θὰ τὰ βγάλῃ τὶς γιορτῆς γιὰ νὰ φορεθοῦν, ἔχουν μιὰ μυρωδιὰ ποὺ ἀνασταίνει τὸν ἄνθρωπο.

Τὰ καινούρια φορεῖ ὁ Αἰτωλὸς γιὰ νὰ πάη στὴν Ἀγάπη, νὰ πάη στὸ χάζι κάτω στὸ χοροστάσι, νὰ πάη στὸ παγγύρι, νὰ πάη συμπέθερος, νὰ πάη γιὰ νύφη.

Γιορτινὰ κρατοῦν κι ὄλες οἱ γυναῖκες, τὰ καλά τους. Οἱ περισσότερες παντρεμένες γιὰ πιὸ καλὰ κρατοῦνε τὰ νυφιάτικα. Τάχουν σὲ ὅλη τὴ ζωὴ τους καὶ πεθαίνοντας ἀφήνουν διάτα νὰ τὰ πάρῃ ἡ νύφη τους, ἂν ἔχουν παιδὶ παντρεμένο, ἀλλιῶς ἢ τσιοῦπα ἢ ἀνύπαντρη.

* * *

Ἡ κασσέλα ἢ νυφιάτικη εἶναι ἐπίτηδες γιὰ τὰ καινούρια. Ἐδῶ βλέπεις μὲ πολλὴ

148 Αὐτουννοῦ δὲν τοῦ λείπει λαγγιόλι τοῦ λείπει μάννα. Παροιμ. ποὺ σημαίνει, πὼς αὐτὸς ἔχει μεγάλη δόση τρέλλας.

μεγάλη ἐπιμέλεια διπλωμένα καὶ βαλμένα τὸ κεντητὸ ποκάμισο, τὰ ὀλοκέντητα τσουράπια, τὸ φουστάνι μὲ τὶς δίπλες, τὸ σεγγούνι, τὴ σάρκα μὲ τὰ χάρτσια, τὸ μαντήλι τὸ ρουμπίνι, τὸ λαδί... τὴ σκέπη, τὸ παλιὸ τὸ φέσι τὸ νυφιάτικο, τὰ παλιὰ τὰ κουζιουκιά τῆς δάδας, τ' ἀσημοζούναρο, τὰ σκουλαρίκια, τὸ γκιορτάνι· ὅλα μὲ τάξη. Κι' ἀνάμεσά τους ξερὰ κλωνιὰ ἀπὸ βασιλικό, μῆλα κατακίτρινα, νυχάκι, ξερὰ φύλλα ἀπὸ τριαντάφυλλα. Θεία εὐωδιὰ ἔρχεται στὴ μύτη σου, σύντας θ' ἀνοίξη τὸ σεντούκι ἢ νοικοκυρὰ γιὰ νὰ βγάλῃ τὰ καινούρια. Ἄρωμα σκορπιέται στὸ δρόμο, ὄντας θὰ πηγαίνη στὴν ἐκκλησιά!

Λαμπρή, πισημόημερο, παγγύρι, γάμος δὲν περνάει στὸ χωριὸ χωρὶς νὰ φορέσουν τὰ καινούρια οἱ γυναῖκες. Εἶναι μεγάλη ντροπὴ νὰ βγῇ ὄξω μὲ καθημερινιάτικα ροῦχα τὶς χρονιάρες μέρες μιὰ γυναῖκα. Βγήκε ἀνάλλαχ σοῦ λένε. Εἶναι κάτι ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ χωρέσῃ στὸ νοῦ τοῦ χωριάτη. Μονάχα σὲ μιὰ φτωχιά γυναῖκα ποὺ ἔχει ροῦχα μονοφόρια συχωριέται τέτοιο πρᾶμα.

Πολὺ ἔχουν νὰ κάμουν καὶ τὰ χρώματα στὰ γυναικεία ἐνδύματα... Ἀλέγρα, κόκκινα, τριανταφυλλιά, ὀλοκέντητα ταιριάζουν στ' ἀνύπαντρα κορίτσια. Ἡλικιωμένες γυναῖκες, παντρεμένες ἔχουν τὴν κατάκριση, ἂν δὲ βάζουν σκοῦρα. Μαντήλι σκοῦρο, ποδιὰ σκοῦρα, φουστάνι σκοῦρο, ὅλα σκοῦρα εἶναι αὐτὰ ποὺ κάνουν πιὸ σεβαστὴ μιὰ μεσόκοπη γυναῖκα.

Τὰ μαῦρα μόνο στὸ πένθος εἶναι ἀνεκτὰ στὴν Αἰτωλία. Μιὰ χῆρα τὰ βάφει ὅλα μαῦρα· φουστάνι, ποδιὰ, μαντήλι, σεγγούνι μὲ τὰ χάρτσια θὰ τὰ γυρίσῃ στὸ μαῦρο. Ἀλλοίμονο, ἂν περνοῦσε ἀπ' τὸ νοῦ τῆς νὰ μὴ συμμορφωθῇ μὲ τὸ γενικὸ αὐτὸ ἔθιμο! Νὰ πεθάνῃ ὁ ἄντρας τῆς κι αὐτὴ νὰ τόχη τῆς μικρῆς τῆς Παναούλας! Θὰ τὴν κατακρίνη ὅλος ὁ κόσμος. θὰ τῆς ποῦνε ὅσα σέρνει ἢ σκοῦπα¹⁴⁹. Κι ἡ χῆρα θὰ φορῇ τὰ μαῦρα ὅσοντα ζῆ.

Οἱ ἀδερφάδες φοροῦν τὰ μαῦρα ἓνα διάστημα γιὰ νὰ δείξουν τὸ πένθος, ὅταν χάσουν κάνα σπιτικὸ τους. Στὰ βουνὰ αὐτὸ τὸ πένθος γιὰ λίγον καιρὸ τὸ φυλᾶνε· στοὺς κάμπους πιὸ πολὺ. Βγάνουν ἀνύπαντρα κορίτσια τὰ μαῦρα, ἅμα θὰ παντρευτοῦνε.

* * *

Ἀντίχτυπο στὸ χρωμα τῆς γυναικείας ντυμασιᾶς ἔχει κι ἡ ξενιτεία. Ποτὲ δὲν ἀνέχονται ἀλέγρα χρώματα σὲ σπίτι πόχει ξενιτεμένο. Τὸ σκοῦρο εἶναι τὸ πιὸ συνηθισμένο. Αὐτὸ δείχνει τὸν πόνο τῆς καρδιάς γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ ἀγαπημένου προσώπου ποὺ λείπει. Ἐνδύματα ποὺ θὰ ἔχουν κάθε ἄλλο χρωμα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκοῦρο πρέπει νὰ κρυφτοῦν στὴν κασσέλα· θὰ βγοῦν, ἅμα γυρίσῃ ὁ ξένος. Μὰ καὶ τὰ μαῦρα δὲν ἐπιτρέπονται. Θεωρεῖται κακοσημαδιὰ νὰ φορέσουν σπίτι μαῦρα, ὅταν λείπη κάποιος σπιτικός τους.

149 Παροιμία.

Ἡ ντυμασιὰ τῶν παιδιῶν.

Στις παραμονές πού πρόκειται νά γεννήσῃ μιὰ μάνα ἐτοιμάζει τὰ σκουτιὰ γιὰ τὸ μωρό. Σεντόνι καὶ σπαργανίδα τάχει προικιάτικα. Κόβει λοιπὸν παλιουρούτια ἀκόμα (=παλιὰ ἐνδύματα) καὶ φκειάνει ἀρκετὰ κωλόπανα βαμπακερά, τὶς πάνες, καὶ μάλλινα. Ἐπίσης πλέκει καὶ τὴ φασκιά, ἓνα σκοινὶ ὅπως οὖν χοντρό. Τὴ φκειάνει μὲ τὴ ρόκα συνταιριάζοντας γνέματα ἄσπρα, κόκκινα, μαῦρα. Ράβει καὶ πουκαμισάκια πάνινα καὶ γελεκάκια, τὰ πρῶτα φορέματα τοῦ παιδιοῦ, πού θὰ φέρῃ στὸν κόσμο.

Στὴν ἐτοιμασίᾳ αὐτῇ πού γίνεται γιὰ τὸ μουσαφίρη (=τὸ περιμενόμενο μωρό) βοηθοῦνε κι οἱ στενοὶ συγγενῆδες. Ἄλλος δίνει πάνινο παλιόρουχο, ἄλλος παλιὲς κάλτσες· παλιὰ μαλλινοφούστανα, παλιὲς κορμοφάνελλες κι ὅτι ἄλλο τέτοιο, ὅτι καὶ νά δώσουν ὅλα εἶναι χρήσιμα γιὰ τὸ ντύσιμο τοῦ μωροῦ πού θαλάρθη στὸν κόσμο.

Τὸ γεννησαρούδι τὶς πρῶτες μέρες τὸ περιποιεῖται ἡ μαμμὴ. Μόλις πέσει ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μάνας του, αὐτὴ τὸ ἀφαλοκοπάει· αὐτὴ τὸ δένει μὲ τὰ κωλόπανα καὶ τὸ φκειάνει κόπανο. Ξαπλώνοντας τὰ πόδια τῆς στρώνει ἀπάνω τὴ σπαργανίδα ἢ τὸ σεντόνι ἔπειτα ξαπλώνει κι ἄλλα κωλόπανα πάνινα καὶ μάλλινα ἀνάκατα. Ντύνει τὸ μωρούλι (Δράκος ἢ Κούσιος. Δρακούλα ἢ Κοτσόρω) μὲ τὸ πουκαμισάκι μονάχα, τὸ ξαπλώνει μπρούμυτα καὶ φέροντας ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τὰ κωλόπανα σφίγγει τὸ παιδί ἔτσι πού νά μὴν κινιέται διόλου. Ὅξω, μονάχα τὸ κεφάλι ἀφήνει· καὶ γιὰ νά μὴ γέρονῃ κι αὐτὸ κάτω, τὸ μαντηλίζει μὲ γυναίκειο μαντήλι καὶ τὶς ἄκρες του τὶς γραδώνει στὰ κωλόπανα μέσα.

Ἐπειτα φασκιώνει τὸ μωρό. Τριγυρίζει πολλὲς φορές μὲ τὴ φασκιά τὰ κωλόπανα· τὸ κάνει σὰν κοκορέτσι. Φασκιωμένο ἔτσι τὸ βυζοπιάνει ἢ μάνα στὸ βυζί τῆς. Ἐβδομάδα ὀλάκερη ἢ κι ὡς τὶς σαράντα λύσιμο καὶ δέσιμο τοῦ μωροῦ γίνεται ἀπ' τὴ μαμμὴ πού πηγαινοέρχεται στὸ σπίτι τῆς λεχῶνας. Ἀλλὰ κι ἡ ἴδια ἢ μικρομάνα μαθαίνει νά κάνῃ αὐτὴ τὴ δουλειά. Τὰ κωλόπανα χρειάζονται συχνὰ πλύσιμο. Τὶς πρῶτες μέρες στὴ δουλειὰ αὐτὴ δὲ μπερδεύεται ἄλλος ἀπ' τὴ μαμμὴ· ὑστερώτερα κι ὥσπου νά ξεσηκωθῇ ἢ λεχῶνα, βοηθαίει κι ἡ μάνα τῆς· βοηθαίει κι ἡ πεθερά, βοηθοῦν κι οἱ γειτόνισσες.

* * *

Στὰ βαφτίσια ὁ νουνὸς χαρίζει πουκάμισο καὶ σκουφίτσα· τουλάχιστο αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἀπαραίτητα. Τὸ πουκάμισο τὸ λένε λαδόπκαμσο. Χωρὶς αὐτὸ βαφτίσια δὲ γίνονται. Νουνοὶ μὲ ἔχοντα καὶ προκοπὴ τὸ θεωροῦν ντροπὴ τους νά χαρίσουν μονάχα πουκάμισο. Αὐτοὶ δίνουν καὶ φουστανάκι· κάποτε φέρνουν καὶ φωτίκια ἀγοραστὰ μέσα σὲ κουτί.

Μὲ τὰ φωτίκια μεταλαβαίνει ὑστερώτερα ἢ μάνα τὸ μωρό τῆς.

Ἄμα πάψῃ τὸ δέσιμο τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ἀνάγκη γιὰ πιὸ καλὰ ρουχαλάκια. Ἡ ἴδια ἢ μάνα ράβει καὶ φουστανάκι ἀπὸ σίτι τοῦ παιδιοῦ τῆς· τοῦ φκειάνει καὶ ποδίτσα καὶ

σαλιόρα (=μικρή ποδιά που την κρεμάει στο λαιμό του για να πέφτουν πάνω τὰ σάλια και τὰ γάλατα του μωρού και μὴ λερώνεται).

Σιγά σιγά φορεῖ και τσουραπάκια στο μωρό, και σκουφίτσα μαύρη, πολλές φορές και μεταξωτή. Κρεμάει και φλουριά γύρω γύρω. Ὅσο εἶναι μικρά τὰ μωρά, φοροῦν τὰ ἴδια ἐνδύματα ἀρσενικά και θηλυκά. Τὸ πολὺ πολὺ γίνεται διάκριση στα ποδήματα. Στα ἀγοράκια ταιριάζουν τσαρουχάκια με παρδαλὲς φουντίτσες, στα κοριτσάκια παπουτσάκια.

Στὴν παιδικὴ γλῶσσα τὸ φόρεμα λέγεται πιπί. «Φόρεσε τὸ πιπί σου!», λέει ἡ μάνα στο μωρό της. Τὰ ποδήματα λέγονται παπά και παπάκια. «Ἐβαλα τὰ παπάκια μ'» λέει τὸ μικρούλι.

Πολὺ γρήγορα χαλοῦν τὰ ἐνδύματα τῶν μικρῶν παιδιῶν. Παλιῶνουν θέλουν ξεκαινούργωμα. Γι' αὐτὸ συχνὰ συχνὰ φκειάνουν οἱ γονεοι φορεσιούλες στα παιδιά τους και πολὺ συχνὰ ἀγοράζουν παπάκια. Ἐδῶ γίνεται που γίνεται ἡ χαλασιά, ἅμα ἀρχίση τὸ περπάτημα! Εὐκόλα στραπατσιάζονται ἀπὸ μικρὰ παιδιά. «Τὰ στραθοπατᾶν», λένε οἱ γονεῖς τους.

Λαμπρὴ Χριστοῦ πάντα ξεκαινουργώνονται τὰ φορεματάκια τῶν παιδιῶν. Κι ὅταν μεγαλώσουν κάμποσο και πᾶνε δυὸ χρονῶν, στ' ἀρσενικά φοροῦν και πατατοῦκες· κάποτε και καππούλες. Τὰ τσοπανόπουλα ἀρχίζουν πολὺ γρήγορα νὰ φοροῦν τὶς καλτσούλες τους, μὰ και τὶς σύγκορμες φουστανελλίτσες. Ζώνονται ἀπόξω και τὴν πέτσινη λωριδίτσα κρεμοῦν και τὴ σουγιά τους.

Τὰ κοριτσάκια φοροῦν μάλλινα φουστανάκια, ποδίτσες, μαντηλάκια και παπουτσάκια, ἂν δὲ φοροῦν λουρουτσάρουχα, ὅπως συμβαίνει, ὄντας πᾶνε κοντὰ στα πράματα.

* * *

Μὲ πόση χαρὰ περιμένουν τὰ λαμπριάτικα ροῦχα τὰ παιδάκια! Τὰ κόκκινα τσαρούχια εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἰδανικὸ που μπορεῖ νάχη ἓνα χωριατόπουλο.

Ὅταν ἔρθη ὁ καιρὸς για νὰ πάη σκολειὸ τὸ παιδάκι, ἡ μάνα φκειάνει και τὴ μαρούδα ἀπὸ μάλλινο ὑφαντὸ σκουτι ἀπολυτὸ, ἓνα σακκουλάχι δηλαδὴ παρδαλό. Στὶς ἄκρες κρεμάει και ἓνα σωρὸ φουντίτσες κόκκινες, μαῦρες, κίτρινες. Μὲ τὴ χαρὰ και τί περηφάνεια κρεμάει τὴ μαρούδα τὸ δασκαλούδι! Νὰ τὴ γιομίσης γράμματα, του εὔχονται ὅλοι. Καὶ γραμματικός! και παπάς! δίνουν εὐχὴ ἄλλοι.

Στὴ μαρούδα μέσα βάνει τὸ βιβλιάρκι ὁ μικρός· τὴν πλάκα, τὸ κοντύλι, μὰ και τὸ φωμὶ που του δίνει ἡ μάνα του ὡσπου νὰ γυρίση τὸ γιόμα σπίτι.

Ὁ νουνὸς χαρίζει καινούργια φορεσιὰ στο βαφτιστικὸ του, ἅμα ἀρχίση νὰ

περπατάη. Παντελόνη, σακάκι, τσουράπια, παπούτσια ἢ τσαρούχια, σκουφίτσα ἢ ἄλλο εἶδος καπέλο τοῦ τὰ στέλνει μὲ κάποιον δικό του. Ἐὰν τύχη σὲ ξενοχώρι ὁ βαφτιστικός, τοῦ τὰ στέλνει μὲ καβαλλάρη.

Ὁ κουμπάρος χαρίζει στὸ νουνὸ τοῦ παιδιοῦ του ἓνα ζωντανὸ ἄρνι, γιὰ τὸ χάρισμα τῆς φορεσιᾶς γίνεται συνήθως στὸ τέλος τῆς Μεγάλης ἐβδομάδος. Τ' ἄρνι χαρίζεται γιὰ λαμπριάτικο.

Τὰ ἐνδύματα τῶν νεκρῶν.

Μεγάλη ντροπὴ θεωρεῖται στὴν Αἰτωλία νὰ θαφτῆ ἀνάλλαγος ὁ πεθαμένος. Τὸ σάβανο μόνον στὰ ὄρεινὰ χωριὰ τὸ συνηθίζουν.

Λοιπὸν μόλις πλυθῆ μὲ κρασί τὸ λείψανα, ἀμέσως ἔπειτα τὸ ἀλλάζουν. Βγάνουν τὰ παλιὰ ἀσπρόρουχά του καὶ τὰ ντύνουν καινούρια. Ὑστερα τοῦ φοροῦν τὰ πιὸ καλά του ροῦχα ποὺ βρίσκονται στὴν κασσέλα, καὶ στὸ κεφάλι τοῦ βάνουν τὴ σκούφια ἢ τὸ φέσι¹⁵⁰, ἂν φοροῦσε κάποτε τέτοιο. «Τὸν κάνουν γαμπρό». Στὰ πόδια του φοροῦν καινούρια ποδιήματα. Τέτοια πρόστυχα, μὰ καλοφκειασμένα καὶ λουσάτα πουλᾶνε οἱ τσαρουχάδες ἢ τσαγγαράδες, τὰ νεκροπάπουτσα.

Τὴν κάσσα (=φέρετρο) τὴ στρώνουν μὲ χεράμι ἢ σεντόνι καὶ στὸ κεφάλι τοῦ νεκροῦ βάνουν προσκεφαλάδα ἢ μαξιλάρι. Στὸ δεξιὸ χέρι σ' ἓνα ἀπὸ τὰ δάχτυλα περνοῦν τὸ πιὸ καλὸ δαχτυλίδι.

Ἐὰν ὁ νεκρὸς εἶναι γυναῖκα, τὸν νταίνουν ἐπίσης τὰ πιὸ καλά τὰ γιορτινά του ροῦχα. Κι ἂν ὁ πεθαμένος τύχη νὰ εἶναι ἄγαμος ὁ στολισμὸς γίνεται πιὸ πλούσιος. Τότε πρέπει νὰ γίνῃ ἀλήθεια γαμπρὸς ἢ νύφη. Μάλιστα τοῦ βάνουν καὶ στεφάνι στὸ κεφάλι.

Μόλις ἀποθώσουν τὴν κάσσα μέσα στὸ χάσμα τοῦ τάφου, βγάνουν ἀπ' τὸ χέρι του τὸ δαχτυλίδι, ἂν εἶναι χρυσό, καὶ τὸ δίνουν στοὺς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, μὴν τὸ φάῃ ἄδικα τὸ χῶμα. Ἐπίσης παίρνουν ἀπ' τὸ κεφάλι καὶ τὸ μαξιλάρι ἢ τὴν προσκεφαλάδα γιὰ νὰ πέσῃ τὸ κεφάλι κάτω στὴν κάσσα μέσα.

Τόσο νοικοκυρεμένοι εἶναι πολλοί, ὥστε τὰ γαμπριάτικα (ἢ νυφριάτικα) ροῦχά τους τὰ φυλᾶνε στὴν κασσέλα γιὰ νὰ τοὺς τὰ φορέσουν στὸ θάνατό τους. «Φυλάω γὼ τὰ γαμπριάτικά μου, νὰν τὰ φορέσω στὸν τελευταῖο μου γάμο· δὲ θέλω νὰ τρέχουν τὰ παιδιὰ μου γιὰ νὰ βροῦν καινούρια νὰ μ' ἀλλάξουν, γιὰ νὰ σκατοψυχᾶνε», ἀκοῦς καὶ σοῦ λένε, ὅταν βρίσκονται στὴ ζωὴ ἀκόμα. Πολλοὶ πεθαίνοντας διατάζουν καὶ ποιά ροῦχα νὰ τοὺς ντύσουν, ἅμα θὰ στολίσουν τὸ λείψανό τους.

¹⁵⁰ Κάποτε τὴ σκούφια ἢ τὸ φέσι τὰ βάνουν παρακάτω στὴν κοιλιὰ του πάνω· ἔτσι γιὰ νὰ φαίνεται πὼς ἔχει σκούφωμα ὁ νεκρὸς, μὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τόχη στὸ κεφάλι.

Τὰ προικιάτικα ὑφάσματα καὶ ἐνδύματα.

Γιὰ ἓνα κορίτσι ποὺ θὰ παντρευτῆ τὸ πιὸ σπουδαῖο μέρος τῆς προίκας θεωρεῖται ὁ ρουχισμός. Στὰ παλιότερα χρόνια μάλιστα ἡ μόνη προίκα ποὺ ἔδιναν οἱ γονεοὶ στὰ κορίτσια ποὺ πάντρευαν, ἦταν τὰ ροῦχα. Μετρητὰ σπανιώτατα ἔπαιρνε ὁ γαμπρός. Μόνο μποροῦσε νὰ πάρη μεράδι ἀπ' τὴν περιουσία τοῦ πεθεροῦ, ἂν τύχαινε νὰ μὴν ἔχη αὐτὸς ἀρσενικὰ παιδιὰ.

«Προίκα» ὅταν ἔλεγαν ἐννοοῦσαν κυρίως τὸ ρουχισμό. Σήμερα δίνουν πιὸ πολλὰ σκεπάσματα κλπ. ὅπως καὶ ἐνδύματα ἀπὸ ὅσα ἔδιναν στὰ παλιότερα χρόνια. Θεωρεῖται μεγάλη ντροπὴ νὰ παντρευτῆ κορίτσι καὶ νὰ μὴν ἔχη προίκα. Κι ἔτσι βλέπεις γοῖκο νύφης μὲ τέσσερα, πέντε καλὰ κυλίμια, τρεῖς τέσσερες κυλιμίσιες μαντανιές, ἄλλες τόσες ἀπολυτές· χεράμια πέντε ἔξι, βελέντζες ὀχτὼ δέκα, μαλλινοσέντονα κι ἄλλα σεντόνια πέντε, ἔξι· δυὸ τρία ζευγάρια σακκιά, ἓνα δύο δισάκκια, τριάντα κάποτε σακκούλια, δέκα καὶ περισσότερα κομμάτια προσκέφαλα, προσκεφαλάδες τέσσερες πέντε, μαξιλάρια πέντε ἔξι· γυναικεία πουκάμισα εἴκοσι, τριάντα... ἀντρίκεια πέντε ἔξι κι ἀπάνω κτλ.

Σαράντα κομμάτια σκουτιὰ, (δηλ. σκεπάσματα στρώματα, χεράμια) θεωρεῖται μιὰ ἰδανικὴ προίκα. Γι' αὐτὸ μεγάλη προσπάθεια βάνουν τὰ κορίτσια, νὰ ὑφάνουν ὅσο μποροῦν περισσότερα ροῦχα. Τὰ μετρητὰ, σοῦ λένε, φεύγουν σὰν τῆς Λαμπρῆς τ' αὐγά. Ἐκεῖνο ποὺ μένει εἶναι τὸ ροῦχο.

Πολλοὶ γαμπροὶ παίρνουν τόσον πολὺ ρουχισμό, ὥστε ἔχουν γιὰ ὅλη τους τὴ ζωὴ.

Γιὰ νὰ δώσω μιὰ ἰδέα καθαρὴ τὸ τι δίνουν στὴν Αἰτωλία σ' ἓνα κορίτσι ποὺ παντρεύουν, δημοσιεύω παρακάτω τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2255 τοῦ 1870 συμβόλαιο τοῦ συμβολαιογραφείου Κουρήτιδος. Λέει τὸ προικιὸ ποὺ ἔδωκε ἓνας πατέρας στὴ θηγατέρα του.

* * *

1) Πέντε κυλίμια, μίαν βελέντζαν χονδρὴν, δύο βελεντζοποῦλες, δύο στρώματα γεμάτα, ἔξι χεράμια, ἓν στρώμα, ἓν ἐφάπλωμα, ἓν ζευγὸς σακκιά, ἓν δισάκκιον, ὀχτὼ σακκούλια, ἑννέα ζευγάρια τσουράπια, ἑννέα προσκεφαλάδες δαμασκί ἓν σεγγούνι μάλλινον, ἓν φορτσέρι, μίαν κασσέλαν, τρεῖς φουστανέλλες, δεκατρία κοντὰ ὑποκάμισα, δεκατρία ὑποκάμισα γυναικεία, ἑπτὰ ἀνδρικά, εἴκοσι πετσέτες, δύο σακκούλια, δύο σεντόνια, ἓν τραπεζομάντηλο, τέσσερα μεσοφούστανα· ἓνα σάκκον μεταξωτόν, ἓνα ὅμοιον μερινόν, ἓν φουστάνιον ματαξωτόν, ἓν γελέκον μὲ χρυσᾶ, ἓν κοζοκί μὲ χρυσᾶ, δύο φουστάνια λινομέταξα, ἓν ἕμοιον· τρία ὅμοια σκαντζέζικα, ἓν ὅμοιον ἀμπορίζα (;), ἓν ὅμοιον ἰαντάντα (;) ἑννέα ποδιές, πέντε σκέπες, μιὰ καλαμάτα¹⁵¹ μεταξωτῆ, δύο

¹⁵¹ Μαντήλι καλαματιανό.

λαιμοδέτια, δύο μανικοτραχηλιές, δεκατέσσερα μαντήλια καλαμαριού¹⁵², τέσσερα ζεύγη σκαλτσουνίων και έπτά κομμάτια χαλκώματα έν ζευγος ένωτίων χρυσών και έν δακτυλίδιον χρυσοῦν άξίας άπάντων δραχ. Χιλίων (!!!) και μετρητάς δραχμ. 1500 και προσέτι τὰ έξής άκίνητα:; πέντε ρίζες έλαιόδεντρα εις μίαν γραμμήν εις θέσιν Μάρθας άμπέλι, άξίας δραχμ. διακοσίων και τρία στρέμματα άμπελότοπον εις θέσιν Τούμπα άξίας δραχμ. διακοσίων ήτοι έν όλω δραχμ. τρεις χιλιάδες...κλπ...

* * *

Πολύ μεγάλη ντροπή θεωρείται νά πάρη κανείς γυναίκα άπρροικη στην Αίτωλία. «Τήν πῆρε γυμνή» είναι μιá κατηγορία πολύ βαρυά κι ό κάθε ένas προσπαθει νά την άποφύγη. Μά κι οι γονείς και τὰ κορίτσια πού δέ θά φροντίσουν νά φκειάσουν ρουχισμό έχουν την κατάκριση όλης τῆς κοινωνίας. Με μάτι άγρυπνο παρακολουθοῦν όλοι τις προσπάθειες μιās κόρης, όταν φκειάνη τὰ προικιά της.

Τήν Πέφρτη πριν τοῦ γάμου γίνεται μάλιστα σωστή έπιθεώρηση τοῦ γοίκου τῆς μελλονυφης. Μαζεύονται όλα τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ κεί στο σπίτι της νά κεράσουν τὰ προικιά. Άλλο μπήχνει ανάμεσα βασιλικούδια, άλλο ματζουράνες, άλλο μῆλα· πολλές γυναίκες μπήχνουν ανάμεσα στα ρουῖχα και βαμπάκι. Σ' όλο τὸ χωριό διαλαλιέται πόσα κομμάτια ρουῖχα έχει ή νύφη και τὰ είδη των μ' όλες τις λεπτομέρειες.

Άλλά και την Παρασκευή πού παίρνει ό γαμπρός τὰ ρουῖχα, όλων τῶν γυναικῶν ή προσοχή είναι συμμαζεμένη στο ποσόν και στο ποιόν τῶν προικιῶν πού περνοῦν φορτωμένα πάνω σέ γορτιάρικα ζῶα και κάποτε σέ άμάξια, όπου τυχαίνει άμαξωτός δρόμος Αυτό τὸ κοινωνικό ένδιαφέρον, τὸ πάγκοινο είναι ή αίτία πού οι προσπάθειες πολλαπλασιάζονται νά γίνουν καλά και όσο μπορεί πιό πολλά προικιά στα χωριά τῆς Αίτωλίας. «Τί για ντροπές είμαστε!» «Τί θά είπῆ ό κόσμος!»

ΤΕΛΟΣ

¹⁵² Χρωματιστά χερομάντηλα.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὡφελίμων Βιβλίων ἔλαθεν ἐσχάτως γενναίαν δωρεάν παρ' ἀνωνύμου ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἐτησίας προσόδου ταύτης διατίθεται ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς περισυλλογὴν καὶ ἔκδοσιν ἱστορικῶν ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὰ γεγονότα καὶ τοὺς ἄνδρας τοῦ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ἀγῶνος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, ἐξ ἄλλου δὲ Λαογραφικῆς ὕλης ἐκ πάσης ἑλληνικῆς χώρας, ἦτοι δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, παροιμιῶν, ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἔργων λαϊκῆς τέχνης κλπ.

Ὁ Σύλλογος, ἀποδεχθεὶς εὐγνωμόνως τὴν δωρεάν ταύτην, ἀπεφάσισε τὴν ἴδρυσιν **Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης**, ἣτις εἰς σειρὰν τευχῶν ὁμοιομόρφων, ἀλλ' αὐτοτελῶν, περιοδικῶς ἐκδιδόμενων, θὰ περιλαμβάνη δημοσιεύματα σύμφωνα πρὸς τοὺς ὅρους τῆς δωρεᾶς, ἀνέθεσε δὲ πᾶσαν τὴν περὶ τούτων ἐπιμέλειαν εἰς πενταμελῆ Ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ δύο μελῶν τοῦ Συμβουλίου, τῶν κ. κ. Ι. Π. Δοανίδου ὡς προέδρου καὶ Γ. Δροσίνη ὡς γραμματέως, καὶ τριῶν ἐταίρων τοῦ Συλλόγου, λόγῳ τῆς εἰδικότητος αὐτῶν, τῶν κ. κ. Κ. Ἀμάντου, Σωκρ. Κουγέα καὶ Στίλπ. Κυριακίδου.

Γινομένης ἐνάρξεως τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης διὰ τοῦ παρόντος πρώτου βιβλίου, ὁ Σύλλογος ἐπιθυμῶν νὰ εὐρύνη τὸν κύκλον τῶν δημοσιευμάτων αὐτῆς ἀπευθύνεται:

1) Πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνέκδοτα οἰκογενειακὰ ἔγγραφα σχετιζόμενα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν δράσαντας, ἢ πρὸς τοὺς συλλέκτας τοιούτων, ἐὰν ἐπιθυμοῦν τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν ν' ἀπευθυνθοῦν δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου (Ἀκαδημίας 42) ὀρίζοντες λεπτομερῶς τὸ εἶδος τῶν ἐγγράφων καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῶν.

2) Πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνέκδοτον λαογραφικὸν ὕλικόν καὶ ἐπιθυμοῦν τὰς τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ ν' ἀναφέρουν καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ εἶδος, τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν τόπον τῆς προελεύσεώς του.

Πάντες οἱ ἀνωτέρω παρακαλοῦνται νὰ δηλώσουν συγχρόνως τοὺς ὅρους, ὑφ' οἷς δέχονται νὰ παραχωρήσουν πρὸς δημοσίευσιν. τὸ ἱστορικὸν ἢ λαογραφικὸν ὕλικόν τὸ ὁποῖον κατέχουν.

Τό βιβλίο διαμορφώθηκε σε ψηφιακή μορφή από αντίτυπο
για τις ανάγκες της ιστοσελίδας www.pentalofo.gr

www.pentalofo.gr